

KOROŠKI

fwžinar

RAZGLEDI RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XXXVII, št. 4

Ravne na Koroškem, 25. novembra 1987

Cena 20 din

*Iskrene
čestitke
za
Dan
republike*

Maks Večko

Ob letošnjem prazniku republike

Približevanje praznika družinskega člana ustvari v družini posebno vzdušje. Način praznovanja se v posameznih družinah razlikuje, skupno vsem oblikam pa je, da pride do izraza medsebojno razumevanje in ljubezen družinskih članov. Obdarovanje slavljence je za takšno praznovanje značilno. V družinah z majhnimi otroki poskušajo starši izpolniti otrokom čim več želja z darili, obratno pa se otroci staršem izkažejo z objemom, poljubom in obljubami, da bodo pridni. V družinah z odraslimi je ob takšnem praznovanju pomembnejše srečanje članov družine, njihov medsebojni pogovor in pripravljenost otrok, da po potrebi pomagajo staršem pri reševanju njihovih problemov.

Jugoslavija ni samo naša domovina, je tudi naša mati in družina hkrati. Bodimo njeni odrasli otroci in pogovorimo se, kako bomo praznovali njen rojstni dan — dan republike!

Takšnega praznovanja, kot smo jih prirejali v povojnih letih, ne bo. V teh praznovanjih je bilo obilo daril — obnovitev novih objektov in danes vemo, da so bila mnoga med njimi nepotreben izdatek. Zlasti v sedemdesetih letih smo se obnašali kot starši razvjenega otroka, ki z darili kupujejo naklonjenost, ker imajo sicer premalo časa zanj. Jugoslavija je takrat napredovala z velikimi koraki, ljubezen nas, njenih otrok, do nje pa je bila neizmerna. V tej evforiji se posamezni kritični glasovi skorajda niso slišali. Ustvarjena je bila lažna prepričanost, da živimo v bogati deželi in da za to bogastvo ni treba ničesar storiti. Samo stegniti je treba roko in darilo je položeno nanjo. Delo se je zdelo nepotrebno in zato se ni cenilo.

Danes čutimo vso zmoto in lažnost tega obdobja. Ni bridko samo dejstvo, da je osiromašena materialna plat našega življenja, huje je to, da smo priče preprirov in medsebojnega nerazumevanja v tej naši družini. Pojavljajo se že posamezniki, ki bi radi igrali vlogo hudih staršev, ki so navajeni s palico vzgajati otroke. Zato je čas, da se zbudimo in naredimo, kot smo rekli. Bodimo odrasli otroci te družine in pogovorimo se, kaj in kako bomo spremenili, da bodo praznovanja v prihodnje lepša.

Hitro in brez pretiranih problemov je bil pred časom v skupščinah republik in pokrajin ter federacije sprejet sklep o potrebi spremembe zvezne in republiških ustav. Tu je dokaz, da si želimo s spreminjanjem sistemskih rešitev reševanja težav, v katere smo prišli. Pri nas se strinjamo, da je nekaj tega možno: zmanjševanje zapletenosti in števila nivojev za sprejemanje odločitev, zmanjšati možnost vplivanja države na svobodne odločitve gospodarstva ter povečati njegovo avtonomnost, omogočiti boljšim gospodarskim subjektom, da bolj napredujejo, da se, skratka, izkaže njihova prednost.

Želimo si, da bi s pametjo oplemeniteno delo in rezultati tega dobili primerno ceno. Prepričani smo, da je pri nas pridnih in pametnih ljudi dovolj, da bo iz tega nastal nov zakon v razvoju te naše doline. In ko bo vsak košček naše domovine našel takšno perspektivo, bomo zopet začeli dajati darila domovini za njen rojstni dan. V začetku bodo ta darila še nekoliko skromnejša, a darovalci jih bomo darovali s ponosom, ker se bomo zavedali, da so bila kupljena za pošten denar.

Do takrat pa: Vse najboljše, domovina! Mi, njeni sinovi, pa se primimo za roke!

Vertikale

Mitja Šipek

Prvi koraki v svobodo

Konec druge svetovne vojne se je bližal tako naglo, da nihče ni mogel prav verjeti. Včeraj so še titovci streljali na redke kompozicije vlakov, osameli protiletalski izstrelki so v noči tu in tam pripravili zgodnje pomladno nebo in kot izgubljeni škopnek s svetlim repom utonili za obzorjem, danes pa je nastala grobna tihoča. Še trušč, ki ga je bilo mogoče slišati iz doline noč in dan, je zamrl. Ko je padel mrak, so se pri Rečniku na gorici pojavili posamični borci, potem pa se jih je nalezlo polno gorico. Stari Rečnik je stal na pragu in napol nezaupljivo pogledoval mlade zagorele obraze do zob oboroženih mladeničev in mladenk. Veselim vzklikom »svoboda« je prisluhnil le z enim ušesom, še bolj nezaupljivi so bili njegovi tipajoči pogledi. Če med veselo družino ne bi zagledal znanih obrazov, za katere je bilo vsem znano, da so partizani, bi bil odločno zaprl duri in se jim umaknil, tolikšen strah so mu nagnali v kosti raztrganci, ki so prinašali gorje in smrt, kamorkoli so prišli. V srcu je imel napol grenak občutek, da mu ta svoboda pravzaprav ne prinaša kdovekaj, saj je vsa vojna leta spremljal to krvavo borbo le kot opazovalec. Če je bilo ravno treba, je patroli odrinil kak hleb kruha ali kepo slanine, da bi pa partizanu ponudil toplo izbo ali celo posteljo, se vsa leta vojne ni zgodilo. Hotel je biti čist, gotov in ni maral prav nič tvegati. Sedaj bi mu taka usluga zelo prav prišla, če bi se mogel pobahati z njo. Vrtal je po spominu, ali morda le ni kdaj, pa četudi pod pritiskom, nastopil kot očitni zaveznik. Vendar se ni mogel spomniti niti enega takega dogodka. Kakor ga je vedno jezilo, kadar se je na gorici pojavil kak osameli kurir, ki bi mu lahko privabil policijo na vrat, pa se je danes hudo jezil, da so ga partizani pravzaprav ignorirali. Tako si je govoril, češ, pri sosedovih niso bili nič večkrat, le da so vstopili tudi v hišo, sedaj pa bodo sosedi junaki, on pa, toliko da mu kdo ne poreče — glej ga strahopetca!

Ko si je dodobra ogledal pisano družino na gorici, se je le premislil in stopil mednje ter jih povabil v hišo. Čeprav se borci niso dosti zmenili za njegovo širokogrudno povabilo, se je hiša pomalem napolnila. Mošt je dišal, kamor si se obrnil in na mizi se je valjal vampast hleb rženega kruha, ob njem pa kosi slanine in konci klobas.

Vendar pojedina ni dolgo trajala, vsem se je mudilo v dolino. Obveščevalci so prinesli vest, da se z dravograjske strani pripelje cel vlak orožja in bi ga bilo treba zaseči. Premnogi partizani, ki so se leta prebijali skozi zasede z zastarelimi flintami in predpotopnimi »gazerji« na dva patrona, za katere ni nihče vedel, ali bosta vžgala, najbolj verjetno pa ne, so vedeli, da bodo danes prišli na svoj račun. Na

novi se bodo oborožili z brzostrelkami in bombami. Ta večni sen partizana. Naredili so načrt, kako bodo postavili zasede in napadli vlak, če se prostovoljno ne preda. Čudno, še tisti, ki so se vso dobo partizanjenja plaho zadrževali v bolj varnih položajih, so bili danes nerazumljivo korajžni. Opojnih dah svobode in nenavadno velika množica borcev, ki se je zbrala, je učinkovala po svoje. Pamet se je nekam umaknila, gospodoval je zanos, ki pa je ravno v prevratnih dneh marsikaterega starega borca stal življenje. Kaj bi peščica pomanjkljivo oboroženih partizanov proti do zob oboroženemu oklepemu vlaku z vsem težkim orožjem in izurjenimi ter podivjanimi koljaši.

Ko se je hrupna družba umaknila in je Rečnik zopet ostal sam, se mu je zazdelo, kot da je slana poparila zgodnjo setev. Na duši mu je že nekaj let ležala huda slutnja. Kje je Štef? Po pokolu v Vužnikovem grabnu ni nihče več vedel zanj. Rok — najmlajši Rečnikov, je po vseh zgodah in

nezgodah pristal v hosti. Nikoli ni imel namena, da se priključi partizanom, še manj pa Nemcem, toda ko so ga le silili k vojakom in mu vsi izgovori in potrdila podjetij, pri katerih je bil občasno zaposlen, niso več pomagala, se je lepega dne prijavil na najbližji javki in še isto noč odšel v les. Samo enkrat se je pojavil doma pri Rečniku in se zabil v seno. Ko je Rečnik spoznal, da je Rok v partizanih, se je ustrašil bolj, kot če bi navalil cel bataljon policistov na gorico. Za božjo voljo, ga je prosil, naj ne hodi več domov, če policija zve, bo pozaprla vse, imetje zaplenila in domačijo zažgala. Nekaj dni se je do onemoglosti mučil z mislijo, da bi sinov obisk na domačiji prijavil na policiji. Vendar ga je črna vest zapekla tako hudo, da se je le premagal in molčal. Zdelo se mu je, da je storil herojsko dejanje in sedaj mu je prihajalo na misel, da bi to herojstvo uporabil kot dokaz sodelovanja z uporom. Morda bi se takega podviga tudi lotil, ko bi le vedel, kje je

Čez most

Rok, ali je sploh živ, če je, kakšen je. Morda so ga ujeli, morda pa je Rok zagrižen komisar, ki bi Riečnikovo herojstvo poteptal v blato, morda bi mu celo očital, da je figovec in strahopetec ali še kaj več. Če bi bil med živimi, je razmišljaj, bi se prvi pojavil na domu, pa ga v skupini, ki je pravkar odšla v napad na vlak, ni videl.

Vse se mu je zdelo tako prazno. Srčno si je med vojno želel, da bi bilo že konec in da bi lahko odvrigel tisoč skrbi, ki so ga trle ter svobodno zadihal, toda sedaj, komaj je pričelo svitati to pričakovano sonce svobode, so se prikradle druge, nič manj črne in grozeče skrbi. Večkrat je slišal partizane govoriti, da po vojni ne bo več davkov, da bo lahko vsakdo počel s svojim, kar bo hotel, v isti sapi pa so pridigali, da bodo veleposestnike razlastili, gozdove podržavili in čuda novih ukrepov, ki naj bi zagotovili enakopravnost. Pri tem, ko so eni le verjeli, da res ne bo treba plačevati davkov, tako kot so to verjeli mladi, zagnani aktivisti, pa Riečnik ni bil tako naiven. Že iz prve svetovne vojne si je nabral izkušnje. Vedel je, da brez davkov nobena urejena služba ne more obstajati, verjel pa je, da ne bodo oderuški. Pravzaprav bi se mu za malo zdelo, da ga nihče niti toliko ne upošteva, da bi ga vprašal za kak dinar. Toda govorice, da bodo pobrali kmetom zemljo in les, te so ga vznemirjale do onemoglosti.

Ni bil sicer veleposestnik, ni pa bilo posestvo tako majhno, da se ne bi kdo spomnil in zarisal mejo poprek čez njegovo kraljestvo. Če je pomislil na kaj takega, mu je grenkoba zalila usta, da ni spravil besede iz sebe. Ko pa je sredi vasi zagledal še mlaj, ga je streslo. Postavili so ga »vašanarji«, sami bajtarji in nemaniči. Postavili pa so ga tako hitro, da niso imeli časa poklicati na pomoč tudi Riečnika, kar je bil star običaj. Riečnik sicer nikoli ni sam dvigoval težkega bremena, tudi zavre ni podstavljaj, bil pa je vedno poleg ter svetoval, če ga ni več vodil, kadar so postavljali mlaj za lepo nedeljo. Sedaj so ga torej izločili, čisto namerno, da mu brez besed povedo: »Riečnik, tvoje komande je konec, sedaj vladamo mi.« Že je videl, kako bajtarji zabijajo mejnike po njegovih njivah in že je zaslišal, kako pojejo sekire in žage v njegovem lesu, kjer že več kot petdeset let ni pela sekira in so vrhovi košatih smrek izginjali v nizkih jesenskih meglah.

Skupina borcev in bork, ki se jim je pridružila še skupina civilistov, je pojoč sestopala proti reki. Oglasili so se še pri hiši, ki je bila ravno na poti, kjer so svoje navdušenje podprli še z dišečim črničevcem in nato nekoliko bolj urejeno pričeli lesti v hrib proti železniški progi. Obveščevalci, ki so se zavedali, da je kljub vsemu položaj lahko zelo resen, so pričeli urejati vrste. Najprej so izločili pijance,

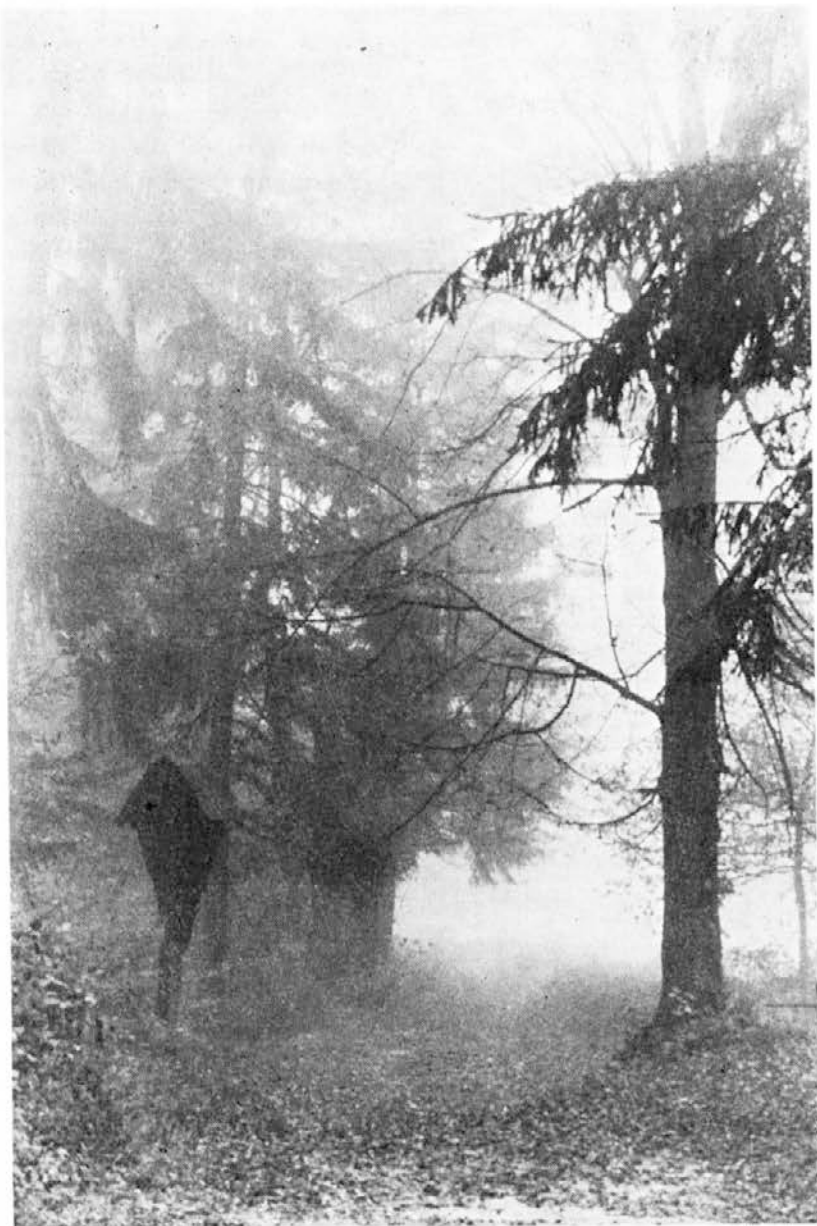
ki so imeli očitno namen, da sovražnika objamejo, ker je pač konec vojne, nato so odslovili mladoletne civiliste, vse oborožene člane skupine pa so v strelcih razdelili v široko fronto, tako da so drug drugega ravno še videli. Tak razpored pa je v trenutku spremenil zanos in previdnost, pri nekaterih pa v strah. Občutek osamljenosti je bil še hujši, ker je legal mrak in se je v daljavi že slišal ropot vlaka. Trajalo je še kake pol ure, preden je skupina zasedla položaje ob progi. Toda vrste prej tako navdušenih bojnikov so se nevarno razredčile. Prvotni namen, da bi stal na vsakih petdeset metrov en mož, na začetku in na koncu fronte pa po ena patrola z mitraljezom, se je moral kaj hitro spremeniti. Tako je odpadla zaseda na repu in se je povečala na začetju, borci ob progi pa so bili razporejeni na vpadnici hriba na takih mestih, kjer je bilo kritje dokaj dobro, možnost za umik pa nekoliko slabša.

Bolj ko se je bližal ropot sopihajočega vlaka, bolj je pri večini plahnela korajža. Kaj če jo skupim, pa ravno sedaj, ko je že vsega konec, samo zaradi ene bahaške brzostrelke. Tako je marsikdo v skupini razmišljaj, vendar umika ni bilo več. Komandant akcije je vsak položaj sam pregledal in si dobro ogledal tudi obraze, saj je nemalo borcev prestavil z enega mesta na drugo, kakor se mu je pač zdelo najbolj pametno.

Nekaj sto metrov nad viaduktom zapelje proga v kamniti vsek, nato prek kratke čistine v predor za ovinkom. Komandant je velel prav na tem mestu zvaliti na progo nekaj skal in tako zaprl progo. Oklopna lokomotiva bi tako kamenje prav gotovo lahko zrinila na stran in odpeljala dalje, če bi bilo to podnevi. V mraku pa ni bilo mogoče razločiti kamenja in se je zdelo, kot da je na progo sedlo pol hriba, zato je vlakovodja v zadnjem trenutku ustavil kompozicijo tik pred zapreko. S peklenskim truščem, med cviljenjem zavor, se je vlak sunkovito ustavil. Nekaj časa je bila popolna tišina. Namesto nešteti puškinih cevi na oknih se je prikazala glava nemškega oficirja, nato še ena in še ena. Nekdo je odpahnil vrata in zavpil v noč: »Los, los.« Tedaj pa se je zadržal komandant iz zasede: »Hände hoch,« »Waffen ablegen!« Tisti pri vratih je mirno položil orožje ob progo in dvignil roke, nato so prišli še drugi, iz vsakega vagona po eden, dva, in storili so enako.

Izkazalo se je, da je bil vlak poln ranjencev, le maloštevilno spremstvo je z dvignjenimi rokami neumno bolščalo v temo.

Plen ni bil ravno velik, nekaj brzostrelk in zabojev ročnih bomb, toda tisti, ki so že leta hrepeneli po orožju, so bili potešeni. Vsakdo je nosil brzostrelko, vsaj po dve pištoli in toliko bomb, kolikor jih je našlo prostor za opasačem. Razoroženi vlak z ranjenci je krenil dalje, skupina pa se je židane volje, moderno oborožena podala v dolino. Toda še isti mah so se premislili in se odločili, da bodo to poslednjo noč prespali pri kmetu tik nad progo in šele naslednje jutro krenili v dolino. Taka odločitev se je izkazala za modro iz več razlogov. Navdušeni zmagovalci so bili bolj ali manj opiti in bi pod vplivom vtisov in alkohola lahko storili kako neumnost,

Kontrasti

ki bi jim lahko bila v škodo. Bili so tudi utrujeni in pa — noč ima svojo moč — podnevi je le bolj varno, saj v tistih prevratnih dneh nihče ni vedel, kje se bo pojavil sovražnik in nihče ni nikomur zaupal. Če bi rinili ponoči v dolino, bi gotovo nalteli tudi na druge razkropljene skupine svojih in zelo verjetno bi užgali po njih. Tako so se izognili takim nevšečnostim. Kmetija, kjer so se razmestili, je bila bolj bajtlerija in lesena izba se je do zadnjega kotička napolnila z borci, pa tudi neki civilisti so pričeli pritiskati s takim vikom in krikom, kot da se bliža brigada. Vsi so se rokovali in trdili, da so bili vso vojno zvesti sodelavci, vendar je bila med njimi kopica popolnoma tujih obrazov.

Bilo je že daleč čez polnoč, ko je klepetava družina pospala po tleh in klopeh. To noč nihče ni postavljaj kake straže, tako gotovi so bili v komaj rojeno svobodo.

Sonce je stalo že visoko na nebu, ko se je naslednje jutro skupina pričela pomikati proti dolini. Prašna makadamska cesta je bila od kraja popolnoma prazna in šele pri prvih personalih je bilo mogoče opaziti gručo ljudi. Ko se je skupina približala, je tik ob cesti opazila protitankovski top, namenjen proti železniški progi, ob njem pa prav tako skupino ljudi, povečini v švabskih uniformah, le da na kapah niso bili našiti znaki okupatorske vojske. Te so bili v naglici potrgali in nekateri so bili toliko bistri, da so prišli celo iz rdečega blaga izrezane zvezde s petimi, pa tudi šestimi kraki, take pač, kakršne si je kdo zapomnil.

Obe skupini sta se zabodeno gledali. Partizani so držali pesti na svetlih brzostrelkah, topničarji pa so disciplinirano stopili za ščitnik topa. Nastal je mučen predah, nihče ni prav vedel, kako bi začel. Končno se je kurir ojunail in z naperjeno brzostrelko odločno zahteval, da skupina zapusti top. To pa ni šlo tako gladko. V ozadju je bilo slišati šklocanje zapiravcev na orožju in le majhna nerodna beseda bi lahko sprožila rafale z obeh strani.

Ker pa se je partizanska skupina naglo večala, topničarska pa ne, so se rjavohlačniki le premislili. Počasi so pričeli zapuščati prizorišče, toda zopet se je zataknilo. Med topničarji so spoznali zagrizenega vermanšafterja, ki je vsa leta okupacije strašil po dolini in se hršil ter v polomljeni nemščini pridigal o nebesih v tretjem rajhu. »Položite orožje,« je trdo zahteval kurir, ki je bil za ped večji kot pa puška, ki jo je vsa leta v hosti nosil in se mu je tako priljubila, da je ni hotel zamenjati za najbolj svetlo brzostrelko. Zopet se je napetost iz trenutka v trenutek večala in topničarji so bili naenkrat nevarno oboroženi. Če bi takrat zapokalo, bi krogle prifrčale z vseh strani in preluknjale najprej preplašene topničarje, potem pa seveda takoj tudi strelce, ki so stali v krogu. Končno se je napeti prizor le razvozljal, tako da je prvi v rjavi uniformi odvrnil pištolo, za njim pa takoj vsi drugi. Obkroženi od vse večjega števila borcev in civilistov so razoroženi topničarji prispeli skoraj v diru do opustele žandarmerije in nastopili kot prvi ujetniki in nekateri tudi kot zaporniki svoj drugi del poti skozi vojno.

Na trgu je bilo živahno, ljudje so tekali sem in tja, eni z orožjem, drugi brez nje. Tudi tisti, ki so se vso vojno otepali vseh, so si za korajžo navesili vsemogoče železje, saj je orožje ležalo za vsemi plotovi in ni bilo težko priti do njega. Občina je bila na pol prazna. Tisti, ki so imeli dovolj masla na glavi, so jo kak dan prej popihali na avstrijsko stran, ostali so le tisti uradniki, ki so bili znani kot dobri narodnjaki, bili pa so v službah tudi za časa okupacije, saj so morali nekako preživljati svoje družine, še več, z mnogimi je uporniška organizacija sklenila dogovor, da so delovali kot obveščevalci in tako postregli z mnogimi pomembnimi podatki iz prve roke, predvsem o nameravnih ukrepih okupatorja, kar je omogočilo, da smo obvarovali celo vrsto domačij in njih prebivalce pred usodnimi posledicami.

Partizani so se porazgubili po sobanah, eni so načrtno iskali kaj, predvsem tisti, ki so bili člani obveščevalne in protiobveščevalne, drugi pa so brez cilja tekali okoli. Toda tudi tu ni šlo brez komedij. Vpitje sredi vasi je bilo vse glasnejše. Gruča ljudi je postajala vse večja in grozeče opazke so letele od vsepovsod. Kazalo je, kot da hočejo nekoga linčati. Sredi gruče je bilo opaziti nekakšno ruvanje kot pretep na žeganju. Debelušen vojak je v uniformi hitlerske mladine, toda brez rdečega traku s kljukastim križem, po naučeni maniri napadel mladega borca in ga skušal razorožiti. Kako je prišel na tako misel, je težko uganiti. Videti je bilo, kot da se mu je zmešalo ali pa so ga res tako globoko prepojili z zavestjo, da je nadčlovek in ukazovalec, da ni dojel trenutka. Mnogi so vse bolj pritiskala, pištolo so mu že davno izpulili iz rok, sedaj so z njega frčale hitlerjevske cunje v kosih, dokler ni stal tam v samih spodnjicah in ves obtočen in opraskan skušal obvladati preštevilo množico napadalcev. Napadeni kurir se je zaman trudil, da bi obvladal podivjano množico, sam je že skupil več krepkih, ki so bile prej namenjene zapoznelemu bojevniku tretjega rajha. Na cesti bi ostala le še kepa razbitega mesa, pomešanega s prahom in krvjo, če ne bi v

zadnjem trenutku skupina starejših borcev z ostrim nastopom končno le razgnala besnečega tropa teles in izvlekla prebutane človeške gmote, ki je še kazala znake življenja. Bes, ki so ga ljudje zatirali vsa leta vojne, je planil na dan in bi se skopal na kogarkoli, pa četudi ne na najpravšnjega.

Odbor OF, ki je po načrtu prevzemal oblast, se je znašel v hudi zadregi, kako v tej zmešnjavi ohraniti red in mir ter preprečiti nasilje. Vojaških enot je bilo daleč premalo, le tistih nekaj članov narodne zaščite so pošiljali zdaj sem zdaj tja, toda razen tega, da so prinašali poročila na štab, niso mogli kaj prida ukreniti.

Tedaj pa je kot strela z jasnega udarila novica, da se približuje oklepni vlak, poln esesovcev iz zloglasne divizije Princ Eugen, ki je klala po Bosni in Srbiji. Vodstvo je takoj ukrepalo. Na železniško postajo je krenila šibka patrola, ki naj bi vlak ustavila in zahtevala predajo orožja. Tolikšen nesmisel si je lahko izmislil le nekdo, ki vsa leta vojne ni doživel niti ene borbe.

Patrola se je važno razpostavila po železniški postaji s trdim namenom, da izpolni nalogo. Oklepni vlak je že zapeljal na peron in se brez poziva pričel počasi ustavljati. Sedaj je čas, je menil Rok, ki je bil določen za vodjo patrole. Skoraj bi že stopil z naperjeno brzostrelko proti prvemu vagonu, tedaj pa je skozi vsako okno zazijalo po pet, šest puškinih cevi in cevi od brzostrelk pa do šarcev. Na strehah so bili pritrjeni štiricevni protiletalski topovi in na nekaterih vagonih protitankovski topovi. Kot na paradi so pričele vstajati vse topovske cevi in se obračati proti naselju. Tedaj je Rok spoznal, da je skrajni čas, da se patrola umakne. Kriknil je preplašenim pajdašem, naj se umaknejo za postajno poslopje in sam nemudoma vzel kritje za mogočnim betonskim bunkerjem ob vogalu zgradbe. Če se ta drhal vsuje v vas, jo v nekaj minutah zravnna z zemljo. Vest o mogočem oklopniku je nerazumljivo hitro prodrila med vaščane. Kot na ukaz so se ulice spraznile, z marsikaterega okna, kjer je že visela trobojnica, se je le-ta skoraj neopazno umaknila, tu

Jesen

Samotar

pa tam pa je na drogu zvita, že pripravljena, štrlela stara hitlerska zastava, ki bi se razvila v trenutku, ko bi se tako dobro poznani zelenci pojavili na cesti.

Vsako nepreračunano junaštvo bi v teh prevratnih dneh zmed lahko povzročilo katastrofo, zato se ni bilo niti mogoče čuditi takim dvoličnim odločitvam nekaterih vaščanov, ki so vsa leta vojne ohranili zdravo kožo s tem, da niso bili proti oblasti, pa tudi ne s srcem za, toliko pač, kot je bilo koristno zanje.

Končno se je oklopnik le premaknil in kot absoluten gospodar položaja počasi krenil skozi poslednji holmeški tunel na avstrijsko ozemlje.

Riečnik Rok je postal velik funkcionar, kljub rosnim letom, saj je bil za spoznanje bolj šolan kot drugi v četici. Po prihodu v dolino je takoj nastopil kot oblast, toda ne zaman, saj ga je partizansko življenje popolnoma spremenilo. Prvotna neodločnost, ki mu je bila prirojena, je izginila. Postal je človek odločitve, še prenahe, postal je predan član odporniškega gibanja in vreden zaupanja. Vse to mu je politične funkcije kar samo od sebe prineslo, niti ubraniti se jih ne bi mogel, tudi če bi hotel. V neskončnem zanosu, ki so ga v tistih prevratnih dneh doživljali vsi preživeli partizani, ni opazil, da so bile njegove odločitve večkrat zletave in preuranjene, postajal je celo fanatičen pripadnik, kar pa ni želel biti, saj

je bil dovolj bister, da je uvidel, da tako občutje ne more koristiti ideji, niti njemu, še manj pa okolici. V tem vrvežu nihče ni pomislil na jutri, popolnoma vseeno je bilo večini, kje bodo dobili jesti, s čim se bodo oblačili in kako stanovali.

Stanje se je le s težavo uredilo, saj so še vedno prihajale vznemirljive vesti o premikih sovražnih enot, ki so po kapitulaciji tretjega rajha drle z vseh strani, da se ravno v tem kotu prerinejo po najkrajši poti čez nekdanjo avstrijsko mejo.

Že čez dva dni se je okrajni odbor dravogradskega okraja selil v svoje pravo delovno okolje v Dravograd. Vsa pot od Prevalj skozi Guštanj do Dravograda je bila nastlana s pomendranimi naboji, v Meži so ležali razbiti vojaški vozovi in tu pa tam je iz grmovja štrlela razbita strojnica. Vrvež v Guštanju ni bil nič manjši kot na Prevaljah. Fužina je počivala mrtva in zapuščena, množica ljudi je drla na trg in se zbirala okoli srednjeveškega vodnjaka.

Rok se ni dolgo obiral, temveč je urno ubiral pot proti Kovtrovem mostu. V Podkraju se je zataknilo. Enote srbskih brigad so zasedle cesto z obeh strani in razoroževale do smrti utrjene Švabe. Vojaki so naveličano metali orožje na kup ob cesti in se niso zmenili za sovražne poglede pisane množice civilistov, ki so se nabrali v trumah ob cesti. Približevala se je skupina ruskih vojakov, rekli so, da so vla-

soveci. Vsi so imeli na glavah nasajene kosmate kučke kljub veliki vročini, ki je prav te lepe majske dni pritisnila. Obraze so imeli poraščene tako, da so temnopolti, kot so bili, izgledali kot pravi hudičevi odposlanci. Oficirji so jahali na konjih. Grupa se je ustavila tik pred naperjenimi brzostrelkami borcev, ki so stali ob vsaki strani ceste. Nihče ni trenil, orožja pa tudi nihče ni položil. Šele na grozeče svarilo komandanta je vodja skupine razjahal, tako so storili tudi drugi oficirji. Predaja orožja je potekala mukoma in neurejeno. Vsi so se nekam obotavljali in skrajno sovražno buljili predse. Tedaj pa se je zgodilo, česar nihče ni pričakoval. Čokati, zaraščeni vlasovec z očmi, potegnjenimi navzkriž, je sunkovito potegnil pištolo iz toka. Vse brzostrelke okoli so v trenutku šinile kvišku in merile v njegovo telo. Pošast je še bolj dvignila roko, hladno namerila pištolo na svoje sence, sprožila in telebnila ob kupu nametanega orožja. Nihče se ni dotaknil drgetajočega trupla, na ostro povelje je sedaj predaja orožja potekala kolikor toliko v redu, osvobojeni konji pa so se z divjim rezgetanjem razbežali po opustošeni poljani in se zagrizli v šope pomendrane trave.

Okrožni odbor se je naselil v poslopje bivše gestapovske komande, ker pa je bilo razdejanje nepopisno, se je še isto uro preselil v prazno osnovno šolo. Nihče ni razobesil kake table ali kakršnegakoli znamenja oblasti in že so pričeli kapati posamezniki z izmučenimi obrazi ter tožili in rotili, pomagajte nam, kradejo, ropajo, pošiljujejo. »Kdo?« se je zadržal sekretar. »Ne vemo, niso naši, ne govorijo po naše, približno tako.« Prav ta dan so pridrvele tudi bolgarske kolone in se nekontrolirano razpotaknile po naselju in okolici. »Pojdi in poglej, Rok,« je ukazal sekretar, čeprav je dobro vedel, da sama ne bosta opravila prav ničesar. Rok se je pognal po stopnicah in hotel zajahati kolo, s katerim se je bil pripeljal s Podkraja in ga je pač vzela, ker je bilo ravno prislono ob deblu. Kolesa ni bilo več. Nič ni pomišljal, pograbil je prvo kolo, katerega je videl v bližini, bilo je kričeče rdeče barve in že na daleč vidno. Ni še rida pognal, ko ga ustavi vojaška patrula bogve katere brigade. »Ukroa si naš bicikel,« je grozeče z naperjeno rusko brzostrelko nevarno rinil v Roka. »Ko si ti, švaba?« »Nisem švaba, sem partizan na okrajnem odboru.« se je branil Rok. Toda to opravičilo, če ga je sploh kdo razumel, ni prav nič zaleglo. Že štiri cevi so zazijale vanj in ga rinile pod obokan vhod starinske hiše na drugi strani ceste. Rok je zaslutil, da bo po njem, če ga zrinejo v temačen vhod. Prst je držal na petelinu »empija«, vendar mu tudi to ne bi mnogo pomagalo. Tedaj pa se je ostro zadržal sekretar s šolskega okna, ki je opazoval Rokovo zadrego. »Stoj,« je zarjovel in z brzostrelko meril na živčno skupino. Vojaki so uvideli, da so med obema ognjema nemočni in so se pobrali ter preklinjajoč odšli proti Dravi z rdečim biciklom vred.

Rok se je podal po bližnjici proti višjemu mostu, ki je prečkal Mežo na najožjem mestu. Ni še prišel do sredine mostu, ko se na ves glas prismeje nasproti Milena, sošolka iz šole pred dobrim letom, ko sta se zadnjič videla. Objela sta se, kot

da sta se vrnila iz večnosti in si hitela pripovedovati, pravzaprav spraševati, ko je Rok opazil, da Milena rine pred sabo črno kolo z nasajenim prtljažnikom. Saj to je vendar kolo, ki ga je malo prej ukradel, to pomeni, da ga je vzela, ker ga je pač potreboval, no, sedaj ga vozi Milena. »Milena, kolo si mi ukradla, ali veš, da bi me zaradi tega skoraj ustrelili.« Milena je lahno zardela in ga neumno pogledala. »Kako, tvoje kolo, pa se menda nisi s kolesom vozil v hosti,« ga je začudeno gledala. »To ne, vzela sem ga pač, ker ni imele lastnika.« »Jaz tudi,« mu je hudomušno vrnila Milena in že hitela dalje. »Sanitetni material grem nabirat,« je še pojasnila in izginila za ovinkom.

Rok je spotoma zagledal drugo kolo, prislono ob zid in ga meni nič tebi zajahal, vendar se je zaklel, da nikoli več ne vzame rdečega, ki je preveč vpadljivo za oko.

Naslednji dan se je Rok ponovno napatil v opuščeno gestapovsko postojanko. Že dolgo je nameraval kar najskrbneje zbrati vso zapuščino tega pekla. Z naperjenim orožjem je odrinil vrata v prvo sobo. Vsi predali, ki so očitno služili za arhiv, so bili prazni. Našel je le nekaj nepomembnih papirjev, med drugim odločbo o zaplembi Rojakovega imetja, Rojakov sin je bil partizan in domači se niso mogli izogniti posledicam.

Kamorkoli je prišel, je bilo vse prazno, pohištvo večinoma polomljeno, tam je ležala gestapovska kapa, potem nekakšen bič, skratka nič pomembnega. Podal se je v kletne prostore, kjer so bile celice. Vsa vrata so bila na stežaj odprta, po zidovih in vratih je opazil izpraskane napise, imena in nekakšna poslednja sporočila mučencikov, ki so čakali na smrt. Bolj ko je prodiral proti koncu hodnika, bolj je zaudarjalo. Odrinil je težka jeklena vrata na koncu hodnika. Strahoten smrad je butnil v Roka, da se je skoraj onesvestil. Prižgal je baterijsko svetilko in ostrmel. Na tleh je ležalo znakaženo moško truplo v samih hlačah. Bose noge so ležale v mlakuži in od pasu navzgor je bilo golo. Obraz ves zmaličen, ni ga bilo mogoče prepoznati. To je torej poslednja žrtev zločinca, ki je niso utegnili niti odstraniti, ali pa so jo v svoji hudobiji namerno pustili ležati v temnici.

Zdirjal je do prve vojaške komande in javil svoje odkritje. Komandir je odredil dva nemška ujetnika in stražarja, da so pokojnika odvedli po kamnitem hodniku in ga pokopali na vrtu. Rok je videl v enem letu partizančinja že mnogo mrtvih, vendar ga je pogled na to razmesarjeno truplo človeka, ki se ni mogel braniti, globoko pretresel. Če ne bi bilo stražarja, bi pritisnil na petelina in oba ujetnika poslal za ubitim na oni svet, tako pa je molče opazoval, kako sta zelenca neprizadeto zasipala napol razpadajoče telo mučenika. Ko je ostal sam ob grobu, je snel titovko in obstal ob gomili, edina priča poslednjega zločina gestapovcev iz Dravograda.

Ko se je vrnil v pisarno, kjer je sekretar nemočno zrl v zmešnjavo skozi priprto okno, ga je čakalo že drugo obvestilo. Ustaši pritiskajo od Sentjanža proti Meži. Vse pogostejši rafali in posamezne eksplozije granat so pričale, da poročilo ni iz trte zvito.

Trg se je pričel z največjo naglico prazniti, brigade so se vkopale na levem bregu Drave in Meže, Rok pa se je podal na teren, da bi preplašeno prebivalstvo pripravil na bližajoče se dogodke. Ni bilo zanesljivih poročil, vendar so vsa govorila o ogromni množici podivjanih vojakov. Rok je nad Črnečami ravnokar prepričeval preplašeno družino, da se nimajo kaj bati, ker ustaši do tu sploh ne morejo prodreti, saj je naših vkopanih kot listja in trave. Sam ni bil prav zanesljivo prepričan, da je tako, ko je dober meter od njega kura poskočila naravnost v zrak, nato pa se je negibna stegnila med Rokovimi nogami.

Družina se je v trenutku razkropila, Rok se je pognal na cesto in zajahal prvo kolo, ki je bilo prislono ob zid ter na vso moč poganjalo po razritem makadamu, kjer je bila na gosto nastlana vsemogoča navlaka, največ pa zmečkanih nabojev, mitralješki trakovi in zveržene vojaške čelade.

Že po dobrem kilometru je popustila guma na zadnjem kolesu, Rok pa ni odnehal, dokler ni zavil v Libeličah na ozko dvorišče obokane starinske stavbe. Zdelo se mu je, kot da so ga že pričakovali, sami stari znanci iz časov vojne, ko se je z njimi shajal na skrivnih javkah.

Ni minilo deset minut in že je stal Rok na lesenem balkonu ter grmel v globino, kjer se je nabrala pisana množica. Ta vrvež ga je tako prevzel, da je v trenutku pozabil na dogodek v Črnečah in v zanosu govoril množici z izbranimi besedami, ki so navdušenje kar vidno podžigale.

Rok je imel takrat manj kot 18 let, bil je vitek, kostanjevih las in srnjerjavih oči. V tesni rjavozeleni uniformi z visokimi škornji in ves opasan z bombami in pištolo ter brzostrelko čez rame je bil videti kot princ iz sanj. Marsikatero dekliško srce je vztrepetal ob pogledu nanj. Rok se je zavedal svoje moči, pa tudi govornice, ki so krožile o mladem funkcionarju že iz dni borbe, so bile zelo laskave. Sedaj je ta heroj stal pred ljudstvom in govoril okrogle besede, kot bi rožice sadil. Množica ga je večkrat prekinjala z glasnimi vzkliki in ploskanjem. Govoril je vedno bolj z zanosom in govor bi se morda

razvlekel v celo uro in bi se prelevil v spontani miting, če ne bi prav v bližini tresnila granata. V hipu je bilo mitinga konec. Ljudje so se panično prerivali k izhodu ter se razkropili na vse strani, Rok se je pognal čez cesto in jo ucvril po čistiini proti Dravi, toda v zadnjem trenutku. Več rezkih rafalov je siknilo za njim in ga prikovalo na zemljo. Bila bi mu trda predla, če se z nasprotne strani ne bi oglašili tisti dobro mu poznani ta, ta, ta iz težke strojnice. Vmes pa je bruhnil še protitankovski top svoj »dober dan« daleč čez strehe stisnjene vasice na domnevne položaje ustašev. Ob Dravi se je utaborila četa bolgarskih zaveznikov in mu ta dan rešila življenje, saj umika čez Dravo ni imel, preden pa bi prišel do mosta čez Dravo, bi ga številni strelci že davno ujeli na muho. Po tem dogodku se je streljanje zopet oddaljevalo, ustaške tolpe so sprevidle, da imajo opraviti z organizirano in dobro opremljeno vojsko ter so spremenile smer preboja po dolini Meže in po obronkih Tolstega vrha proti Poljani, kjer se je dan pozneje odigrala zadnja bitka druge svetovne vojne.

Rok se je ob obrežju zarasle Drave prebil do mostu in na drugo stran Drave. Mrak je že padal, ko se je pomešal med nepopisno zmešnjavo pisane množice vojske vseh narodnosti, vmes so bili civilisti, ženske in otroci, nemški vojaki, eni z orožjem, drugi brez njega, vojaški vozovi vseh vrst in množica pobeglih konj, ki so se zaganjali za osamelimi šopi trave ob cesti. V tem vrvežu je Rok popolnoma izgubil orientacijo. Mrak se je sprevrgel v črno temo in hrup je pojenjal. Rok je bil prepričan, da jo ubira ob Dravi navzgor.

Ostal je skoraj sam na cesti in to mu je postalo sumljivo. Nagonsko se je prihulil ob rob ceste in bolščal v temo. Tedaj je zaslišal pogovor čisto blizu. Pogovor je tekel v hrvaščini. Nekaj ne bo v redu, od kod srbske brigade tu in ob tem času. Ritenški se je umikal, pri tem pa sprožil kamen. Tedaj so se oglašile strojnice in puškini strelci z vseh strani. Šele sedaj je spoznal, da je zašel v položaje ustašev, ki so v manjših skupinah na nerazumljiv način prestopili Dravo in se odločili za preboj globlje na avstrijsko ozemlje.

Zadaj pa v cerkev

Drugo jutro, ko je podremal v gostem grmičevju nad cesto, je našel tam partizansko enoto. Borci so se gnetli okoli zasilne poljske kuhinje in čakali na zajtrk. Prerinil se je h kotlu in kuhar mu je brez vprašanja nalil nekakšno juho z ogromnimi mastnimi cinki na površini v eno od vojaških porcij. Z užitek je pojedel obrok in jo mahnil dalje proti Žvabeku.

Sklenil je, da se bo prebil do Pliberka in se nato vrnil čez nekdanjo državno mejo na Prevalje.

V Žvabeku je tisto jutro sijalo čudovito majsko sonce. V vasi je bilo vse mirno. Ljudje so brezbrizno hodili po opravkih, na občinskem poslopu je še vedno visela zastava s kljukastim križem. Kaže, da tu sploh ne vedo, da je vojne konec in da je rajh propadel.

Nič ni pomišljal. Kot ponorel je planil z naperjeno brzostrelko skozi vhod po stopnicah in si ogledoval napise na vratih. Tam, kje je bilo napisano »Bürgermeister«, je sunil z nogo v vrata, ki so se na stečaj odprla. Za pisalno mizo je zagledal začuden obraz postarnega gospoda — najbrž je bil župan, in ob drugi mizi prav tako postarnega možaka ob starinskem pisalnem stroju. »Hände hoch,« se je zadržal in meril v prsi. »Krieg aus, Hitler Kaput,« je hitel razlagati dalje. »Heraus, Waffen ablegen.« Postarni gospod je počasi vstal, prav tako tajnik in še bolj počasi dvignil roke. »Orožja nimamo,« je še pojasnil v močnem narečju, nato je zaklenil pisalno mizo. Tako je storil tudi tajnik, le da je prej še mirno pospravil po mizi raztresene papirje. Oba sta brezbrizno odšla iz pisarne, Rok pa z naperjenim orožjem za njima. Šele potem, ko sta prestopila prag občine in izginila za vogalom, se je povzpel ponovno po stopnicah in iz pisarniškega okna dosegel hitlerjansko zastavo ter jo z vso silo potegnil z droga in jo zalučal na cesto.

Poznal je v vasi znanca, ki je bil slovenskega rodu, vendar je že dolga leta živel v tem kraju. Podal se je k tej hiši in našel gospodarja v hlevu. »Vojske je konec, Nemčija je propadla,« je ponovno razlagal začudenemu gospodarju z vilami v rokah

in z modrim predpasnikom, privezanim okoli pasu. »Sedaj boste vi župan, kar takoj, odložite vile in pojdite na občino, pa še enega tajnika si morate najti, našega človeka.« Gospodar je še bolj neumno gledal. »Jaz, župan, saj še nikoli nisem bil, kaj naj počnem tam,« je ugovarjal. »Ni važno, tja morate, da bodo ljudje videli, da je sedaj tukaj slovenska oblast,« je ukazoval Rok. Gospodar je uvidel, da nima smisla upirati se. Odložil je vile in predpasnik, poklical hčerko, ki je nosila oblečen »dirndl« in vsi trije so odkorakali v stavbo. Najprej je menil, da se je mladeniču zmešalo, ko pa je na tleh zagledal razcefrano hitlerjansko zastavo, je pričel verjeti, da je morda le res, da je vojne konec in da je rajh na tleh.

Na cesti še vedno ni bilo nikogar. Le nekaj zijal je bilo opaziti za napol zagrnjenimi okni.

Vstopili so v občinski urad. Novi župan se je vsedel na tapeciran županov stol, dekletka pa je obstalo ob pisalnem stroju. Nekaj časa so se molče gledali, potem pa se je Rok sunkovito obrnil in še naročil: »Da bo vse v redu!« ter odvihral po stopnicah v smeri proti Pliberku.

Nova oblast slovenskega župana je menda v Žvabeku trajala le pol ure. Že čez pol ure se je vrnil stari gospod in se vsedel na svoj dolgoletni županski prestol, zastave pa niso takoj obesili nazaj, ker ni bilo rezervne pri roki.

Na poti je Rok srečeval posamezne skupine oboroženih nemških vojakov, ki so se vračali domov. Šele sedaj se je zavedel svoje neumnosti. Kaj pa naj bi storil, če bi si kdo izmislil in mu za zabavo nasul svinca v hrbet. Že je razmišljal, da bi snel kapo s petokrako, toda slaba vest se je oglasila in s silno strogim obrazom je korakal mimo dolgočasnih povratnikov ter srečno prispel do mesta.

Pliberk je bil izumrl. Le redki so še prihajali na cesto. Z nekaterih hiš so visele avstrijske zastave, kljukastega križa pa ni bilo več opaziti. Hiše nekaterih zagrizenih hitlerjancev so bile popolnoma prazne, toda odprte.

Rok se je povzpel v eno izmed najboljših in previdno preiskoval prostor za prostorom. Ko se je prepričal, da v stavbi ni nikogar, se je zavalil v razkošen naslonjač in v trenutku zaspal. Prebudil ga je hrup pod oknom. Nabralo se je nekaj več ljudi na trgu in vsi so nervozno tekali sem ter tja. Planil je ven in zagledal še več avstrijskih zastav. Zopet ga je nekaj zgrabilo in že se je namenil, da bo spustil rafal v najbližjo zastavo. Toda v trenutku si je premislil, ko je za vrati gostilniškega vhoda zagledal oborožene vojake razpadle hitlerjeve vojske, ki so nekaj šepetali in očitno nekaj naklepali. Predrzo se je napotil proti vhodu in se prerinil med njimi v polno gostilniško sobo. Tam je srečal več svojih znancev, Slovencev, ki jih je vsa leta vojne srečeval. Na ves glas je slovensko pozdravil, vse oči so se uprle vanj, toda nihče ni odgovoril. »Kaj je zdaj,« je zarjul, »bomo govorili slovensko ali ne?« Nihče mu ni odgovoril, le oči so se srečavale z očmi, oboroženi zelenci so se nevarno prerivali proti omizju, kjer je Rok osamljen čakal na pritrdilen odgovor. Strah, ki ga je gestapo vtepel slehernemu v kri in možgane, ni pojenjal niti za trenutek, čeprav so vsi vedeli, da je vojne konec. Rok je nejevoljno zamahnil z roko in s trdimi koraki odšel proti izhodu, na hrbtu pa je čutil sovražne poglede, kot da se mu še neizstreljene krogle zabadajo v telo.

Pri Rečniku so se nastanile enote partizanskih brigad, ki so prišle za prevratne dni v dolino. Vsaka kmetija je imela nekoliko desetih borcev, ponekod pa tudi po sto. Zabili so šotore, poljske kuhinje so postavili naokoli in razkuževalnice. Razkuževalnica ni bila nič drugega kot v hrib vkopana jama, kamor so postavili prazen bencinski sod z izbitim dnom, pod njim uredili kurišče in je bil namenjen za izkuhanje perila in obleke številnih borcev, ki so imeli uši. To je bila v vojni tako domača žival, da je bila preprosto nepogrešljiva. Borec brez uši sploh ni bil borec. Rok je zaradi uši skoraj nastradal. Ko je prišel v partizane, se je zaklel, da se bo ubranil te nadloge. Kljub temu da so bili pozni jesenski dnevi in še bolj noči zelo hladne, ni maral leči skupaj z drugimi tovariši pod isto odejo, da se le ne bi nalezl uši. Tako je razmišljal. Dolgo je mislil, da je edini partizan brez uši, čeprav ga je v hladnih nočeh prezeblo, da je včasih že kar obupal nad svojo namero, medtem ko je bilo skupaj s tovarišem na stelnatem ležišču pod milim nebom kar prijetno gorko. Tako zadržanje in pa tistih nekaj razredov srednje šole mu je pritisnilo sumljiv pečat, da ni tovariški, da je egoist in celo natolcevanje, da je vrinjen od gestapa, nezanesljiv in nevaren. Roku se niti sanjalo ni, da politično vodstvo kaj takega pripisuje njemu.

Tako se je zgodilo, da so ga po treh ali štirih tednih skupaj s kurirjem poslali na osvobojeno ozemlje v šole, tako so mu razložili, ko je spraševal, čemu nenadoma taka odločitev. Odšel je na pot, toda osvobojenega ozemlja nikoli ni videl, ker so jih na poti zahajkali švabi in jih odrezali v pozni jeseni in bližajoči se zimi od vseh kurirskih poti. Tako se je vrnil na svoj teren in postal zaupanja vreden aktivist in politični funkcionar. Za to namero je

Ali lahko kaj očitamo naravi?

izvedel čisto slučajno šele tik pred koncem vojne, ko mu jo je zaupal neki funkcionar malo prej, preden je padel. Res pa je bil začuden, da po vrnitvi na teren ni več srečal tovarišice, ki je imela prej glavno besedo. Uši pa je odkril čisto slučajno, ko so tovariši marljivo pobijali cele bele procesije golazni kar s kamni, saj so se na gosto vgnezdile ob šivih in za ovratniki. Pomilovalno je gledal to morijo, ko se spomni Rado in mu obrne ovratnik nazven, istočasno pa mu že pomoli ličen okrogel kamen pod nos. »Na, ti tudi pobij svoje, da se jih ne bomo mi nalezli.« Rok ni mogel verjeti svojim očem. Za ovratnikom je bila bela črta nanizanih uši, ki so vdano čakale na svojo usodo. Od tega dne dalje se je redno udeleževal racij na uši. Za kakšno prekuhavanje ni bilo časa, saj se nikjer niso ustavili tako dolgo, da bi se obleka prekuhala in posušila. Pokazal pa je tudi, da ga uši sploh ne grizejo in ne bi niti vedel zanje, če ga Rado ne bi tako nesramno opozoril, pri tem ko so se drugi zadelj te nesnage razpraskali do krvi. Seveda pa je bila druga nevarnost, da so uši prenašale pegasti tifus, ki je bil za borce usoden. O kakem prašku tedaj še ni bilo slišati, zato so cunje prekuhávali in na debelo zalagali najlepša drva. Tudi številne konje je bilo treba nahraniti, pa so meni nič tebi nič pokosili zdaj tu zdaj tam ozare, včasih pa tudi manjšo njivo detelje. O tem so vojaške oblasti sicer obvestile gospodarje, obljubljali so tudi odškodnino, toda v teh neurejenih povojnih razmerah ni bilo mogoče takih obljub resno jemati. Sicer pa so bili vojaki zelo disciplinirani in nikoli ni prišlo z njimi do kake zadrege.

Rečnik je pisano gledal, kako mu izginjajo drva iz skladovnice in detelja z njive, rekel pa ni nič. Bil pa je iz dneva v dan bolj zaskrbljen, prav živčen, in venomer je oprezal okoli voglov. Ponoči ga je prebudil vsak najmanjši ropot. Drva in konjska paša pač ne moreta biti vzrok za tako živčnost. Vedel je, da se bo Štef, ki je tisto jutro pred zločinom v Vužnikovem grabnu izginil brez sledu, nekoč zopet pojavil, če ga niso že tisto jutro pobili in njegovo smrt prikrili. Prepričan je bil, da je po srcu poštenjak, toda velik omahljivec. Če bi bil odšel v les, bi prav gotovo kaj izvedel o njem, tako kot je zvedel za Roka, da bi se predal Nemcem po tem, ko je pobežnil, ni prav verjel, ker bi ga gotovo upihnil. Toda vse je mogoče. Minili so že tedni, ko se je vojna končala, o Štefnu pa ni bilo duha ne sluha. Neke noči pa je potrkal na okno. Rečnik, ki je bil vse noči napol buden, je nagonsko planil k oknu in ga nastežaj odprl. Buljil je v trdo temo in že se mu je zazdelo, da se je zmotil. Tedaj pa se je ob vogalu premaknila senca in se neslišno prilepila ob preperelo hišno steno. »Jaz sem, Štef,« je komaj dahnilo. Rečnik je odrevel od presenečenja. Štef se je z eno kretnjo zavihtel skozi nastežaj odprto okno in pristal na vse štiri pred preplašenim očetom. Rečnik je nemudoma zaprl okno za njim in zagrnil zaveso, kajti na spodnjem koncu pri hlevu so pričeli nemirno hrzati konji in stražar se je sunkovito okrenil ter z naperjeno puško nameril korak proti bajti. Ko pa se le nič ni premaknilo, se je zopet obrnil, obkrožil poslopje ter se ponovno postavil na svoje stražarsko mesto. Minile so minute, ki so

V vrsti

se vlekle kot neskončne ure, preden se je Štef pobral s tal in se splazil skozi dobro mu znana vrata v štiblic, kjer je kot otrok prenočeval.

Rečnik je prižgal svečo in se zazrl v zaraščeni, skoraj neznan sinov obraz. Bil je hudo mršav, globoke upadle oči so pričale, da je mnogo prestal in strah mu je gledal iz očesnih jamic, tak, kot si ga lahko videval med vojno pri ljudeh, ki jih je preganjala policija. Rečnik se je sprehodil z očmi od temena prek razoranega lica. Da, to je Štef. Sled konjske podkve se mu je še vedno ostro črtala pod ličnico, znamenje, ki ga nikoli ne bo mogel skriti. Po tem znamenju so ga najbrž tudi vsa leta držali v evidenci. Na povaljanem ovratniku zelene vojaške suknje je zagledal kovinsko sivo oznako najbolj osovražanih vojakov SS. Od presenečenja, ki se je iz trenutka v trenutek stopnjevalo, Rečnik ni mogel odpreti ust, zato je Štef hlastnil: »Oče, moral sem, drugače bi me ubili. Bil sem v arestu, topli so me, dokler nisem podpisal. Nisem ubil nikogar, oče, jaz nisem izdal.« Šele pomalem se je Rečnik toliko zbral, da je lahko presodil položaj.

»In kaj hočeš od mene,« je skoraj sovražno izgoltal ter zrl naravnost v Štefnove preplašene oči. »Čez mejo me spravite, oče, morate. Če me dobijo, me bodo ubili,« je rotil Štef in iz oči so mu polzele debele solze kot malemu otroku, ki se boji šibe.

»Zakaj čez mejo, če nisi nič naredil,« je zbiral Rečnik misel za mislijo. »Preobleci se in ostani doma.« »Ne smem,« je vztrajal Štef, »nihče mi ne bo verjel, vse esesovce pobijejo.« Rečnik je še hotel razpredati predloge, toda zunaj se je zopet začul nemir, zato je popustil. Pograbil je Štefa za rokav in ga odvedel v klet ter zaklenil za njim.

Do jutra ni zatislil očesa. Zdelo se mu je, da je imel hude sanje in da vse to ni res, kar se je v tej noči zgodilo. Kakor je bil jezen na potepuškega sina, se je v njem vendarle oglašil oče. Sin je, Rečnik, kot vsi drugi, mora mu pomagati, pa naj stane, kar hoče, le da dobi čim prej in čim bolj zanesljivo zvezo do meje. Vedel je, da je meja močno zastražena, povsod so pa-

trole in zasede in vsako noč poka bolj kot med vojno.

Slišal je že, da se čez mejo skušajo prebiti različni ustaši in četniki in vse, kar je še ostalo od razbite okupatorske bande na tem kraju. Slišal je tudi za nekakšno novo vojsko — križarje — ki menda hočejo na silo izničiti komaj došlo novo vojsko.

Ni mogel razumeti, čemu življenje ravno po njem tako neusmiljeno udriha. Med vojno je igral na dvojne karte in se srečno izmikal, sedaj pa so mu ostale samo ene, pa še te nepravice.

Štefna se mora znebiti čim prej, saj se lahko zgodi, da bo kdo nepoklican vstopil v klet in ubežnika odkril. Tedaj bi tudi njemu trda predla, čeprav je njegov rodni sin — toliko slabše — sina je imel pri SS, bodo rekli in kaj se še vse lahko izcimi iz tega.

Najbolj pa se je bal trenutka, ko bo Rok, znan in zagnan partizanski funkcionar, stopil v hišo. Kaj bi se zgodilo, če se srečata brata, eden partizan drugi esesovec. Ni si upal pomisliti na kaj takega. Če pa se mu primerna priložnost ne ponudi kmalu, kako bo Štef zdržal v vlažni in temni kleti. Da bi prišel na svetlo, ni bilo niti misliti, saj so noč in dan okoli bajte krožile patrole in vojska je vsak hip bila na vratih. V kleti, kamor so spravljali krompir in jabolka, je bilo ob tem letnem času le še malo pridelka, saj je dolga zima in nenehni obiski vsemogočih vojsk dodobra izpraznila shrambo. Le kup srednje debelega krompirja je ostal od vse ogromne zaloge, ki jo je Rečnik na jesen nagrmadil v kleti. Imel je še eno klet, zgornjo, ki pa je bila namenjena izključno shrambi mošta.

V spodnji kleti je Štef ždel v globokem mraku, zakopan za kupom krompirja. Nekaj časa ni niti prav opazil, v kakšnem domovanju je, saj je bil preveč utrujen. Ko pa se je za silo naspal in najedel, je pričel presojeti položaj, v katerem se je znašel. Na nasprotni steni sta bili dve poševni lini, povezani s svetom. Skoznji bi v sili mogel splezati odrasel človek, če bi imel primereno oporo za noge. Tu skozi je tudi pronicala edina svetloba v vlažno klet. Toda že naslednji dan je pramen svetlobe izginil.

Rečnik je v strahu pred nepoklicanimi gosti na odprtine zavalil zajetne hlode, ki jih ni bilo mogoče premakniti pa tudi svetlobe ni bilo več v kleti.

Štef je bil sicer navajen najrazličnejših prebivališč, toda to kletno se mu je zazdelo le preveč pošastno, posebno še, ko je opazil, da se po preperem stropu preganjajo debele podgane, ena večja od druge. Te so bile prvi dan začudene nad nenapovedanim gostom, drugi dan so si ga že pobliže ogledovale, tretjo noč pa je Štef začutil, da ga je nekaj prav peklenko oprasnilo. Butnil je pokonci in šele tedaj opazil podgano, ki je odskočila od ranjenega palca.

Rečnik je skrbno zaklepal kletne duri in ključ, ki je bil vsa prejšnja leta obešen nad zidom v stari dimnici, je sedaj nosil vedno s seboj. Nikdar v življenju ni Rečnik prinesel ene cene krompirja v kuhinjo, sedaj pa ga je vneto nosil sam, cele korpe, saj je bilo treba vsak dan pripraviti tudi krmo za svinje.

Nana je čudno gledala nenadno spremembo na dedcu, vprašati pa si ga ni upala ničesar. Rečnik je iz dneva v dan vidno hujšal. Jedel je malo, spal skoraj nič, tudi zadelj drv in detelje, ki jo je vojska pridno odnašala, se ni več razburjal. Sam vase zaprt je venomer tuhtal in nezaupljivo oprezal naokoli.

Največje težave mu je delala oskrba Štefna v nezaželenem bivališču. Vsak dan mu je prinesel po en obrok hrane, ki pa je bil tako obilen, da je zadostoval za ves dan, ter pijače, kakor je pač nanoslo. Vendar vse skupaj ni bilo tako enostavno, saj je moral takorekoč vsak obrok ukrasti precej številni družini. Nani je ukazal, naj kuha bolj obilno, da ne bodo posli čvekali naokoli, da jim ne privošči niti zadosti jesti, saj hrane na kmetih vsaj pri Rečniku tudi po komaj končani vojni ni manjkalo. Nana je ubogala in veliko skledo na sredi velike javorove mize je zamenjala še večja. Posli so neumno gledali in se še bolj podvizali, da bi skledo izpraznili. Tako zaželenega učinka ni bilo in za Štefna ne bi nič ostalo. Rečnik si je izmislil novo strategijo. Ko je družina skledo izpraznila že do tričetrt se je Rečnik nenadoma dvignil in ukazal, da

gre vse na polje, da so že itak zadaj z delom, da je treba krompir ogrobati in to in ono, samo da se je znebil številnih jedcev in lahko ostanek pospravil v pripravljeno kanglo ter jo odnesel v klet. Takih ukazov je bilo toliko in tako nenavadni so bili, da bi lahko slepi opazil, da z Rečnikom nekaj ni čisto v redu. Posebno Nana, ki je kljub kratkovidnosti opazila marsikaj, kar je drugim ostalo skrito, je bila najprej prepričana, da se je staremu zmešalo. Ko pa ga je nekajkrat zalotila, kako s polno kanglo ostankov kosila hiti proti kleti, se ji je pričelo svitati. Prvotno namero, da svoja zapažanja zaupa sosedu, je takoj opustila. Vedela je, da je v kleti nekaj, kar ve samo Rečnik in za kar ne sme vedeti nihče drugi in sklenila je, da ga bo pri tej dejavnosti podpirala, da ne bi ostali člani družine kaj zavohali. Tudi sama je pričela služinčad priganjati predčasno od mize ali pa je izkoristila dela v lesu, da jim je kosilo nesla kar v jerbasu v gozd, za Rečnika pa je pustila obilno porejico v piskru. Minevali so dnevi in tedni in pri hiši se ni nič premaknilo. Štef si je v kleti sam uredil nekakšno skrivališče za kupom praznih sodov in starih desk, ki so ležale na pogradih za spravilo sadja, za ležišče pa si je postlal s slamo, na kateri so bila prej jabolka, pokrival pa se je s pregrinjalom, ki mu ga je Rečnik privlekel iz hleva in je bilo namenjeno za pogrinjaje konjev, ko so prepoteni prišli s fure. Nastala je še ena nevšečnost. Štef ni smel iz kleti niti na potrebo. Tako je le to opravljal v star žehar, ki je ležal med staro šaro v kleti, Rečnik pa je vsak dan brez besed odnašal žehar iz kleti in splaknjene prinašal nazaj. Vse življenje pri številnih otrocih ni niti enkrat prijel v roko kahlice, sedaj pa je pestoval najbolj potepuškega sina kot neboljeno dete, ki še ni shodilo. Pri tem opravi ga je zdaj pa zdaj nekaj pičilo v srcu, vendar se je še v istem trenutku zavedel položaja in ni dopustil niti eni sami tenkočutni misli, da bi mu kalila že itak pokončan srčni mir.

Srečanja med Rečnikom in sinom v temačni kleti so bila kaj čudna. Štef je oprezal za trenutkom, da bo očetu podrobneje

razložil svojo odisejado, ker je vedel, da očeta najbolj pekli sum, da je prav on, Štef, bil izdajalec v Vužnikovem grabnu, toda Rečnik mu ni dal do besede. Odločno je vedno zamahnil z roko, češ, to je tvoja stvar in me prav nič ne briga, z očmi pa ga prebadal s stoterimi očitki, kot bi hotel reči, le čemu te niso pokončali že tisto jutro, zakaj me tlačiš v godljo, ko nimam prav nič pri tem. Štef je slutil groznjo v njegovem srcu, bil je na smrt preplašen in trepetal je kot smrkavo dete, posebno še zvečer ali ponoči, ko je hrup v hiši postal vse večji. Zgodilo se je namreč, da so vojake pošiljali po to in ono h gospodarju, prihajali so tudi drugi ljudje po opravkih. Čeprav se je Rečnik na vse kriplje trudil, da bi jih odrajtal že na lesi ali vsaj na gorici.

Ljudska oblast, ki je že med vojno imela dobro organizirane odbore po vseh najmanjših zaselkih, je takoj pričela delovati. Na vasi, kjer je bila v starih časih županija, se je vsedel predsednik odbora OF, star sodelavec upora, in imel krog sodelavcev, po večini mlajših ljudi. Takrat ni nihče vprašal, če bo za to plačan, delo so razdelili in vsakdo ga je opravljal prostovoljno, poleg svojega rednega dela na kmetiji, nekaterim, posebno mlajšim, pa se je neznansko dobro zdelo, da so postali oblast, važno so se držali in ukrepali po navodilih ali pa tudi mimo njih, saj kakšnih napisanih zakonov tisti čas ni nihče poznal.

Delo so nadzirali aktivisti z okraja, ki so občasno obiskovali odbore. Prišli so peš ali na konju, v dolinskih predelih pa s kolesi ali celo motorji, ki so se valjali po različnih jarkih ali so bili skriti po skednjih, kamor so jih za vsak primer shranili nekateri prebrisanci, ki so imeli že izkušnje iz prejšnjih prevratnih dni in so se hoteli čim bolj okoristiti z vojnim plenom, pri tem pa so premnoge požgane kmetije brez najmanjše pomoči pričele popolnoma znova. Oblast je takim dobičkarjem že kar prve dni stopila na prste. Posebne skupine, sestavljene iz članov narodne zaščite in okoliških prebivalcev, so premetavale senike in kleti ter stikale za skritim vojnim plenom ter ga pri priči odvzele, kršilce pa ostro opomnile, naj se česa takega v bodoče ne lotevajo.

Rečnik sicer nikoli ni skušal pridobivati imetka na tak način, motorja pa ne bi hotel, tudi če bi mu ga kdo ponujal. Vendar se je vedno bal, da bo kaka taka komisija potrkala tudi na njegova vrata in morda premetala tudi klet in nesreča bi bila neizogibna. Kaj takega se ni zgodilo morda že zato ne, ker je pri Rečniku domoval kar cel bataljon neke srbske brigade in vojska ni rada videla, da bi se civilisti dosti sukali okoli takih taborišč, tako mu je nezaželeni in vedno nečesa potrebni bataljon to pot bil bolj v pomoč kot v nadlego, čeprav na drugi strani ni bil dobrodošel, saj Štef ni mogel storiti niti koraka na svetlo.

Rok se še vedno ni oglasil doma. Rečnik je slišal pripovedovati o njem, da je hudirjevo zagnan politični funkcionar, da ima oblast in izrecen dar govora. Zelel si je videti sina, vendar se je bal srečanja z njim že zavoljo svojega rezerviranega zadržanja med vojno, še mnogo bolj pa zaradi Štefna. Vedel je, da se bo Rok nekega dne gotovo pojavil, na vse kriplje pa si je prizadeval,

Rimski vrelec

da bi Štefnov prehod čez mejo čim prej organiziral.

Tako je minil kak mesec in prišel je čas volitev. Mladinci in aktivisti so uredili sejmšče na vasi kot za žeganje. Volišče, ki je bilo v šoli, je bilo okrašeno z venci in cvetjem in na predvečer volitev je bilo živahno kot pred čebelnjakom. Na dan volitev so prvi volilci prihajali že navsezgodaj. Med prvimi so se znašli tam tisti, ki med vojno niso veljali za kdovekaj zanesljive, vendar jim ni bilo mogoče očitati ravno kakšne svinjarije, pa so vsi hoteli s tako pretirano vnemo popraviti politično karakteristiko. Ostali državljani so prihajali dopoldne pred in po maši, saj so bile volitve ravno v nedeljo. Popoldne je bilo volišče že skoraj prazno. Parola je bila »Vsi na volitve!«. Tistih nekaj volivcev, ki se niso pojavili do teh ur, so aktivisti obiskali na domu. Nekaj so jih našli prikovanih na bolniško posteljo, lepi kovač je bil do nezavesti pijan in ni hotel podpisati ne na prošnjo in ne na grožnjo, tako da so člani komisije enostavno odločili, da ni prišteven in da se njegovo ime izbriše iz volilnega imenika. Manjkal je samo še en glas — Rečnikov.

Rečnik sicer ni bil posebno veren, bil pa je vse življenje človek principa. Nekoč je bil celo cerkveni ključar, kar že dolgo ni več, ostal pa je zvest svojim principom. Že pred vojno so mu vcepili nagonski odpor do komunistov, ki jih je vedno imel za boljše. Tedaj je bila protikomunistična propaganda izredno dobro organizirana. Trdili so, da podirajo cerkve, da zapirajo duhovščino, no, nekaj podobnega je doživljal tudi med vojno. Najhujše, kar pa je mogel slišati, je bilo, da kmetom pobirajo zemljo in jih zganjajo skupaj k enemu kotlu. Tega kotla se je bal, tako da ni bil sposoben trezno razmišljati. Celotna velika nevarnost, ki je prežala nanj v kleti, ni preglasila njegovega odpora do teh znanilcev novega življenja ob skupnem kotlu. Ko so prišli aktivisti k Rečniku, jih je pričakal že na gorici, vedel je namreč, da ga bodo iskali, saj je edino on kvaril popoln uspeh volitev. Preden so mu utegnili dopovedati, po kaj so prišli, jim je že od daleč zabrusil: »Ne pojdem«. Kot nagačen medved je sedel pri leseni mizi pod lipo in niti trenil ni, ko so mu pridigali vse mogoče, od tega, da ga je lahko sram, ker s svojim zadržanjem blati ugled cele vasi, do groženj, ki so kukale izpod plašča gostih besedi naučenih golobradcev.

Komisija je sklenila, da pošlje po pomoč na okraj. Kurir je odnesel zbrane rezultate volitev na okraj s prošnjo, da pošljejo nekoga, ki bo zadosti vpliven, da prepriča Rečnika. Če bi vedeli prej, kako se bo stari obnašal, bi verjetno kateri od komisije molče prekrizal njegovo ime in skrivoma spustil kroglico v skrinjo v trdnem prepričanju, da Rečnik ne bi skušal razkriti goľufije. Sedaj je bilo prepozno.

Bil je že mrak in le še pol ure do izteka volilnega roka. Pri Rečniku je bila zbrana vsa družina pri večerji in molče zajemala jegličice iz ogromne glinaste skledice, ko se na stežaj odpro vrata v hišo.

Na vratih je stal Rok. Zravnan je stal tam, oblečen v švabsko uniformo, ki se mu je neverjetno prilagala, z visokimi škornji iz mehkega usnja, na glavi pa mu je tičala titovka nekoliko postrani. Roka je počivala

na opasaču, kjer je imel pripet tok s pištolo, čez rame pa mu je visela še čisto nova nemška brzostrelka. Ta slika je nekoliko spominjala na prizore iz časov vojne, ko so se pojavili zelenci nenapovedano na vratih. Vse oči so se obrnile proti vratom in žlice, ki so še trenutek poprej vneto krožile od skledice k ustom, so obvisle v zraku, kot je videti v filmu, ki se nenadoma ustavi.

Rok ni pozdravil. Nekaj trenutkov je s pogledom iskal očeta, nato pa kar na vratih pričel: »Oče, vi edini niste še volili, samo pol ure imate še časa. Pojdite takoj na volišče, da ne bo sramote.« Nastala je mučna tišina. Rečnik je počasi mukoma dvignil glavo in se zazrl v bojevnik, ki je strogo gledal prek omizja in ki je s tujim glasom ukazoval tujcu.

Ko se je zazrl v njegov lep obraz, gladko obrit, in urejeno uniformo, mu je pred očmi zaplesalo vseh dvajset let življenja. Naenkrat je videl pred sabo vse Rečnike. Rok, najmlajši, Štef, nekoliko pred njim in potem še cela vrsta starejših. Bolj ko je buljil v strogi sinov obraz, bolj je pred njim vstajal upadli in zanemarjeni Štef, ves solzav, shujšan in opraskan.

Počasi je odložil žlico in le s težavo potlačil vsebino iz ogromne skledice, ki jo je pri večerji na silo goltal in ki mu je v tem trenutku silila pod grlo. Zaripel v obraz je odločno pribil: »Ne grem! Za boljše ne bom glasoval.« Napetost se je stopnjevala iz trenutka v trenutek. Nihče se ni ganil, kot da so okameneli in nepremično so zijali v uniformirano postavo med vrati. »Ne glasujete za boljše,« je čez čas povzel Rok. »Glasujete za ljudsko oblast,« tako je govoril v zanosu in vedno glasneje Rok. »Ne grem!« je odločno pribil Rečnik. Tedaj je Rok izgubil oblast nad sabo. Z enim korakom se je pognal na sredo hiše, roka mu je nehote šinila za držaj na brzostrelki. »Ne greste, boste že videli, za take imamo tudi

druga sredstva!«, je skoraj zavpil in v trenutku umolknil. Strašna mora je legla in pritiskala že itak nizek lesen strop z vso silo navzdol, tako da so se vse glave kot na ukaz sklonile. Tedaj se je počasi vzdignila stara Nana, stopila tik pred Rokovo obličje in mu z nedopovedljivim zaničevanjem zabrusila: »Smrkovec, ti boš očetu grozil, ti, ki v življenju nisi ničesar skušal, ti, ki si mu vse življenje pil kri in nisi še nikoli povrnil niti ene minute skrbi in mu je nikoli ne boš, ker nisi sposoben, ti mu boš grozil.« Obstala je ko vkopana, njena roka pa je z neverjetno, bliskovito naglico šinila kvišku in mu primazala krepko zaušnico.

Rok se je brez besed obrnil in planil skozi vrata v noč. Šele na koncu gorice se je ustavil in se naslonil na leso. Vsa kri mu je planila v glavo in slabo mu je postajalo. Neizmerni občutek krivde in sramu ga je do konca preplaval. V diru je zapustil domačijo in oddirjal v dolino, ne da bi se javil na volišču in tudi ne na okraju. Volišče so zaprli ob napovedani uri brez Rečnikovega »da«.

V dolini se je življenje pomalem urejalo. Razen nekaj požganih in izropanih kmetij kraj ni utrpel posebnega opustošenja. Tovarne so ostale nepoškodovane, med vojno je celo zrasla nova elektrarna na Dravi, mostovi, ki so bili ob začetku vojne porušeni, so bili za silo obnovljeni, le živeža je primanjkovalo in obleči ni bilo kaj. Ljudje so nosili vse mogoče cape od civilnih do vojaških vseh vrst, na pomoč pa je priskočila UNRA, kjer si lahko našel vsemogoče stvari od oblačil do hrane, mleko v prahu, jajca v prahu in konzerve vseh vrst. Pomalem so domov prihajali taboriščniki, ki so po naključju ostali živi in pripovedovali strahote taborišč, za katere je vedel le malo, saj med vojno nihče ni prišel živ iz taborišča, in tako je bila prava resnica o grozotah v okupatorskih koncentracijskih taboriščih vse do konca vojne skoraj ne-

znana. Komaj so ljudje za silo zadihali in pričeli delati, kjer in kar je kdo vedel in znal, že so prihajale neprijetne novice. Zbirajo se nekakšni križarji, ostanki okupatorskih enot in pod vodstvom nekdanjega gestapa, nekakšna gverilska vojska, ki naj bi zrušila ljudsko oblast. Rok je deloval kot visok funkcionar na okraju v Dravogradu in stanoval v hotelu onkraj Drave. Nekega večera, ravno ko je legel, je zapokalo nad postajališčem. Oglasili so se posamični rafali in puškini streli. Sipa nad njegovo posteljo se je s truščem sesula in izstrelki so se tuleče odbijali od stene. Križarji so napadli. V hipu je bilo vse na nogah in vsi, ki so imeli orožje, so iskali primerno kritje in položaje ob Dravi in pod progo. Pokanje je trajalo kako uro, potem se je zopet pomirilo. Drugo jutro so se varnostne enote pognale na lov za diverzanti, v naselju pa se je vgnezdilo nezaupanje. Vsakdo, ki ni bil zelo dobro poznan, je postal sumljiv. Razvedelo se je, da imajo križarji svoje zapupnike prav med domačini. Ta mora je dolgo ležala v dolini, vse dokler niso dokončno obračunali z ostanki grenke preteklosti.

Rok je izvohal, da se v Mariboru ponovno odpira gimnazija. Kljub nenehnim sestankom, ki jih je imel na okraju, in tereškemu delu, se je odločil, da se bo vsak dan vozil v Maribor v šolo. Sedel je na vlak in po štirih letih ponovno prestopil prag gimnazije. Pouk ni bil kaj prida organiziran, saj je manjkalo veliko število predavateljev pa tudi dijaki so se odvadili dijaškega življenja, saj so po večini prišli naravnost iz borbe, vsi še v uniformah in po večini še z orožjem. Učne ure so bile podobne sestankom. O nekdanji disciplini ni bilo ne duha ne sluha, urnik so določali dijaki sami po potrebi, saj so mnogi imeli zadolžitve, ki so se jih morali držati, drugi pa so to zmedo izkoristili, tako da so preživeli čim manj časa v razredu, učno leto pa je le teklo. Rok je počasi pričel razumeti, da na dveh stolčkih ne bo mogoče

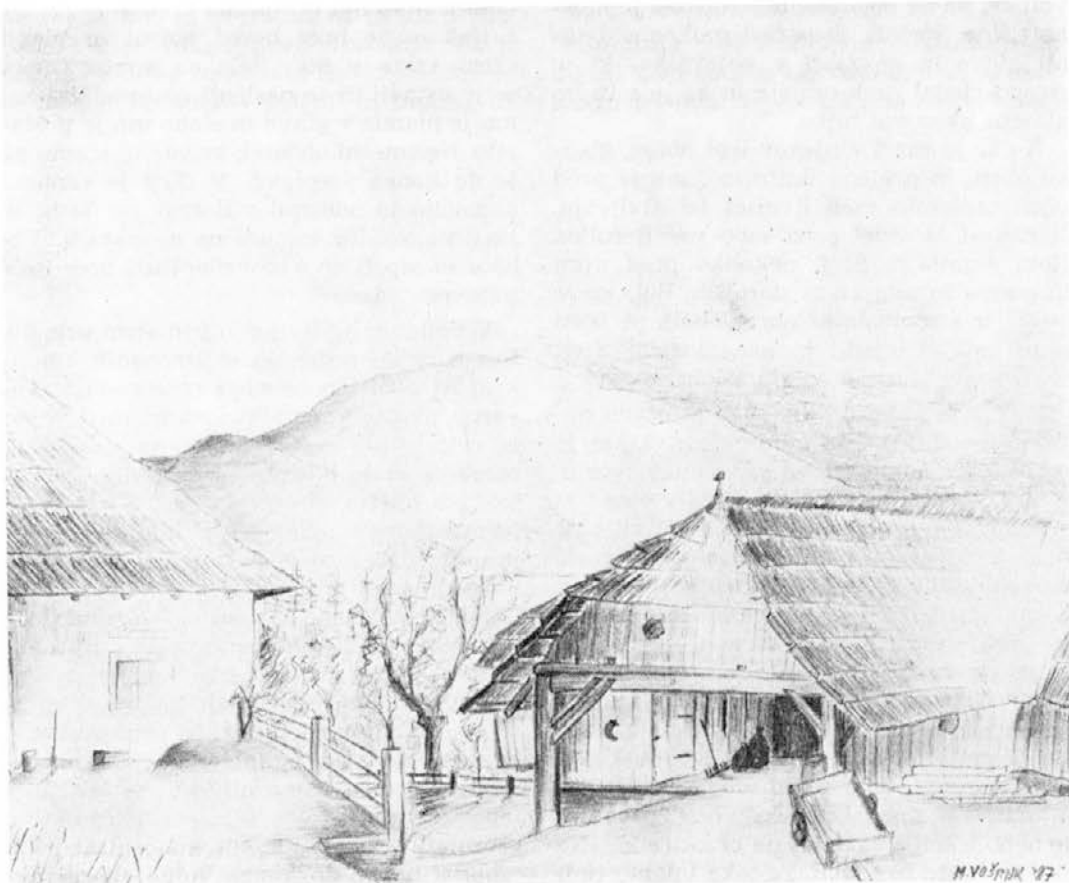
sedeti. Opravljati službo, bolje rečeno, politično delo na okraju in še študirati najbrž ne bo mogoče. Vse bolj se je v srcu odločal, da bo resno študiral, saj za politiko očitno ni rojen. Spoznal je, da je preveč vihrav in premalo preudaren in potrpežljiv, da bi v kritičnih trenutkih lahko pravilno odločal, saj njegove odločitve niso vedno prinesle dobrega učinka. Poraz, ki ga je doživel z Rečnikom, mu je bil nazoren dokaz, da bi le z brezobzirnostjo lahko dosegel cilj, ki si ga je on ali drugi začrtali, te pa ni imel v duši prirojene, prej nasprotno. Pri učnih urah je bil le napol prisoten, ostali del časa je predremal na klopih v parku, saj je bil spanja več kot potreben, kajti vsak večer, ko se je vrnil iz šole, in to je bilo pozno ponoči, ga je čakal vsaj eden ali več sestankov, večkrat do ranega jutra. Že je omahoval, da bi obesil šolo na klin, vendar se mu je zdelo škoda zapustiti pisano dijaško družino. Do končne odločitve je prišel kmalu po tem, čisto slučajno. Nekega dne, ko je nekoliko z zamudo prestopil prag šole in se namenil v nadstropje, kjer je imel njegov razred učilnico, je na dvorišču zaslišal vpitje. Velikanska množica se je prerivala, vihtela pesti in nekaj vpila. Prerinil se je skozi množico teles čisto v ospredje. Kot v kakšni areni se je sredi besne množice vrtel plešasti postaran možic in zmedeno skušal utreti pot skozi zid živih teles, zdaj tu zdaj tam, pa mu ni nikakor uspelo, saj je na desetine rok branilo izhod živčnemu možicu. Rok je opazoval čudno početje in kljub tisočim izgovorjenim besedam, neštetim psovkam in grožnjam ni uspel razbrati pravega smisla tega početja. Končno je le izvedel za pravi vzrok, ki je množico pognal v besnilo. Menda je bil plešasti možic nekdanji profesor, ki pa je služboval tudi med okupacijo in bil menda režimu celo naklonjen. Nekdo od dijakov ga je prepoznal in sklenil, da ga odstrani na tak divjaški način. Čeprav je bil Rok zelo zagnan, po mnenju nekate-

rih kar zaletav režimovec, pa se mu tak postopek nikakor ni zdel primeren. Če je možic kaj kriv, naj mu sodi sodišče in ne gruča neodgovornih kričačev, si je dejal ter pri priči zapustil prizorišče in tudi šolo.

Vojska je razpostavila ob meji na gosto stražarje, kajti vsak dan so poskušali različni sovražni ostanki na črno prekoračiti mejo, med njimi je bilo posebno mnogo ustaških, četniških in domobranskih pristašev. Našel pa se je tudi kak zapoznel nemški vojak, dezertar ali pobegli vojni ujetnik. Ni pa manjkalo tudi civilistov, posebno tistih, ki jih je sovražno naravnani kler skušal pretihotapiti čez mejo in ki niso imeli ravno čistih rok, mnogi med njimi pa so bili zapeljani ter so nasledli sovražni propagandi in se podali na negotovo pot. Le malokateremu je uspelo brez težav prestopiti mejo, marsikdo pa je izgubil glavo, saj so stražarji ob najmanjšem sumljivem premiku streljali. Vse to je dobro vedel Rečnik in bilo ga je nepopisno strah, vendar ni imel pravzaprav nobene izbire. Štefna se mora znebiti, tako ali drugače, in od vseh možnih rešitev je bila ta, da ga spravi čez mejo, še najbolj sprejemljiva, čeprav je bila tudi najbolj tvegana. Že sam prestop meje nič nevarnim mešetarjem in šmuglarjem je lahko stal nekaj let zapora, če pa je to smrdelo še po kakšnem političnem ozadju, je šla tudi glava, vsekakor pa zaplemba vsega premoženja, nekaj let zapora in zanesljivo deportacija vse družine. Pri vsem tem je bilo najhuje to, da so trenutni položaj izkoriščali posamezniki, ki so se hoteli na tak način maščevati nad starimi neprijatelji, izkoriščala pa je motni položaj tudi reakcija, ki je pošiljala svoje ljudi na teren in jih skušala vriniti v samo ljudsko oblast z nalogo, da ustvarja nasilje, samovoljo in nezadovoljstvo ter tako pripravlja teren za ugodni trenutek, ki bi naj kmalu nastopil. Silno pomanjkanje živeža je prisililo oblast, da je uvedla obvezno oddajo vseh mogočih pridelkov.

Ta ukrep, kakor se je zdel nujen, pa je boleče zarezal v srca nič hudega slutečih poštenih okolišanov, lastnikov večjih in manjših kmetij. Po večini so vso vojno dobo bolj ali manj vneto podpirali borce za svobodo, ob strani pravzaprav ni stal nihče, tudi Rečnik ne in kar ni šlo zlepa, je šlo zgrda, danes pa je prav prišlo. Brigade so se postopoma pričele spuščati v centre, le manjši vodi so še ostali po kmetijah. Tudi pri Rečniku se je število vojakov zmanjšalo na manj kot polovico in ostalo je le nekaj konj, ki so pospravili mnogo manj detelje kot cela brigada prve prekratne dni.

Namesto obiska vojaških oblasti pa so pričeli na vrata trkati različni aktivisti in funkcionarji. Vmes so se oglašali izterjevalci pridelkov, ki jih je bilo treba oddati. Rečnik bi se enim in drugim brez nadaljnje postavil po robu, toda skrivnost, ki jo je čuval v kleti, mu ni dovolila nikakršne predznosti. Da je politično slabo zapisan, je vedel sam prav tako dobro, kot so to vedeli prihajajoči funkcionarji in tudi incident med Rokom in Rečnikom se je nekako razvedel, čeprav Rok o tem ni nikoli črnil besede. Soseska je take novice sprejemala z različnimi občutki in nemo goče govorce so krožile, vendar so bila vsa mnenja v nečem enotna, da sin nima pravice s silo nastopati proti očetu, ne glede

na njegovo politično usmerjenost. Rok je dobro poznal čustva in razpoloženje vaščanov in je vedel, da je v njihovih očeh naenkrat postal črn in da bi težko našel zaveznika med njimi. Zato se je doma in vse vasi izogibal. Rečnik je nekako izvohal, da so blizu meje nekateri kmetje, ki za malo večji denar tudi pokažejo varno pot čez mejo. Ti ljudje niso imeli nikakršnega opravka s politikom, še manj pa z emigracijo in reakcijo, kot se je takrat tako učeno imenovalo vse, kar oblastem ni bilo čisto po godu. Zamikali so jih enostavno denarji, ki so bili tiste dni, ko je bilo vse opustošeno in izropano, zares več kot potrebni. To navado so prinesli še iz starih časov med obema vojnama, ko so se ukvarjali skoraj poklicno s tihotapljenjem in so bili tudi večkrat zasačeni pri tem ter so odčikali kako porcijo ječmena v arestu na glavarstvu, kaj več pa jim nihče ni skušal očitati. Sedaj pa je bilo čisto drugače. Vsako šarjenje okoli meje je dobilo politični prizvok in naenkrat so odkrili kar celo vrsto takih politično sumljivih ob meji, vsi pa so bili posestniki z več ali manj zemlje in bogatimi lesovi, na srečo pa skoraj vsi zvesti sodelavci in zaupniki upora med vojno.

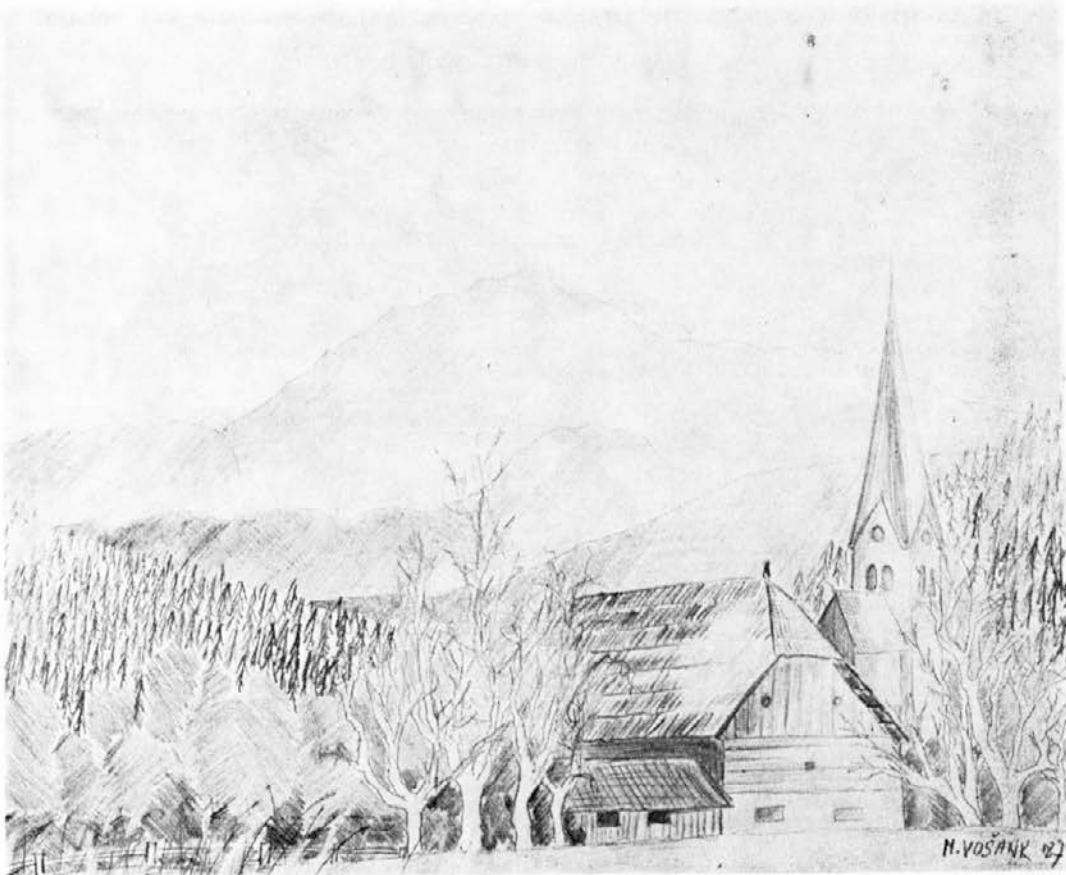
Tiste čase je prevladovalo mnenje, da se določen družbeni in gospodarski sistem more brez nadaljnega prenesti iz enega kraja v drugi. Tako je bila linija, ki je bila že davno prej začrtana, čimprejšnja kolektivizacija dežele, predvsem pa industrializacija, cilj, ki so ga morali zasledovati prav vsi. Novopečenim funkcionarjem po krajevnih odborih so to parolo vcepili pod kožo in tudi okrajni funkcionarji, ki so bili izključno bivši borci, pa še po večini nekmečki, saj so kmečki takoj po vojni odšli na svoje domove, so brez pomislekov verjeli, da je tako najbolj prav in so to linijo tudi nadvse vestno izvajali. Kot v sanjah si videli pred seboj moderne tovarne in sebe v njih, kot nekakšne nadzornike, nihče pa ni pomislil, od kod bo prihajal kruh in druge potrebščine za želodec. Tudi Rok ni niti pomislil, da bi se ukvarjal s kmetijo. Življenje na okraju mu je kar godilo in na svojo pravo bodočnost ni nič resno mislil. Zanesljivo pa je vedel, da mu v političnih krogih ne bo dolgo življenje, saj je razmišljal s svojo glavo in se nešteto krat ni strinjal s kakšno direktivo, ki so jo dobili od zgoraj, ter so jo morali izpeljati za vsako ceno, ne glede na posledice. Morda bi ga že davno vzeli v precep, če ne bi imel tolikšnega vpliva ravno pri mladih. Na mnogih mitingih je govoril kot gromovnik. Nič ni razmišljal, prirojen dar govora in mladostni refleksi so učinkovali naravnost magično na poslušalce, ki so ploskali in skandirali parole, ne glede na vsebino govornikovih misli. Starejši funkcionarji, ki so imeli sicer višje politične položaje, pa so bili manj naobraženi, predvsem pa ne tako okretni govorniki, so ga gledali postrani. Bali so se njegove moči, še bolj pa jih je bilo strah, da se njihova moč sčasoma popolnoma skrije v senci donečega in grmečega Roka. Zato so mu pričeli pripravljati odhodnico, toda zelo previdno, da si ne bi nakopali ljudskega razpoloženja sebi v škodo. Sklenili so, da ga pošljejo v višjo politično šolo, potem pa ga nekako preusmerijo, če sam ne bo prostovoljno zapustil nesojenega mu po-

litičnega terena. Tako se je tudi zgodilo. Rok je po trimesečnem tečaju sam zaprosil, da ga razrešijo dolžnosti na okraju, kar so mu rade volje ustregli, nato pa se je vpisal v redno šolo in zagnano študiral do mature.

Življenje na vasi pa tudi v dolini se je umirilo. Fužina je zopet delala in tudi v rudniški topilnici je zopet stekel svinec v opuščene kalupe. Rezultati sicer niso bili kdovekakšni, saj se je delalo s starimi napravami, ki so bile postavljene pred več kot sto leti, novih pa ni bilo. Obljubljeno je bilo, da pridejo cele nove tovarne iz reparacij in ljudje so komaj čakali, kdaj bodo zagledali nove svetle stroje, ki se peljejo od železniške postaje proti tovarni. Le redki strokovnjaki — med njimi je bilo tudi nekaj inženirjev, vojnih ujetnikov — so vedeli, da posebnega blagoslova ti stroji ne bodo prinesli, saj so to le stari stroji, ki so bili montirani za časa okupacije v različnih okupatorjevih tovarnah in so pod firmo reparacije bili tam demontirani in prepepljeni v deželi, kjer je okupator prej puštošil.

Ni minilo deset let, ko so se tam, kjer so stroje odklopili, nadvse veselili, saj jim je Maršalov plan pripeljal zares povsem nove in moderne stroje. Ljudstvo pa ni bilo razvajeno. Kdor je preстал strahotna štiri leta vojne, ni bil izbirčen. Hrane je bilo malo in še ta na karte, tekstila in obutve takorekoč ni bilo mogoče dobiti, morda enkrat v letu in zopet na bone, avtomobili, kolikor jih je bilo, so bili trofejni in so prevažali funkcionarje, podobno je bilo z motorji, le kolesa so privlekli nekateri na dan, ki so jih v prevratnih dneh poskrili ali pa so jih pokradli ob cestah, pravzaprav jih niso kradli, temveč so si jih izposodili. Radioaparati so bili prava redkost in še tisti so bili postavljeni po uradih in na direktivah. Škodoželjnosti ta družba ni poznala, ker enostavno nihče ni imel nič.

Rečnik je previdno poizvedoval, kakšne so razmere na meji. V ta namen se je celo sam podal na nasprotni hrib, kjer je nedaleč zadaj potekala državna meja, taka, kot jo je začrtal versajski sporazum po prvi svetovni vojni. Rečnikovi otroci so imeli tam krstnega botra, čeprav stari ni več živel, pa je Rečnik vendar imel vzrok, da hišo obišče. Povedali so mu čuda stvari, o katerih se mu še sanjalo ni. Menda se od časa do časa oglasijo neki tuji ljudje, ki sprašujejo, kje je meja ali celo, kako bi se dalo priti čez ter pri tem ponujali lepe denarje za dobro informacijo. Previdnost, ki so jo obmejni kmetje nabrali med vojno, posebno ko so k hiši prihajali »ponarejeni« — raztrganci, kot so jih pozneje uradno imenovali, jim je tudi sedaj prav prišla. Naročeno jim je bilo, naj vsakega nepoznanega, posebno še sumljivega tipa, ki se mota okoli meje, prijavijo oblastem. Taki ukrepi so se jim zdeli upravičeni, saj so še vedno prihajala poročila, da se klatijo nekakšne sovražne tolpe po terenu. Toda minilo je že več kot pol leta in miru ni bilo. Tako napol obsedeno stanje je pričelo ljudi vznemirjati. Zgodilo se je, da je kdo zares prijavil nepoznanega nočnega obiskovalca in ga natančno opisal, vendar se je le tak zopet pojavil drugod. Le čemu oblast nič ne ukrene. Pričele so krožiti različne govornice o »podtaknjenih«, celo groznje, da bodo naznanilcem požgali. Tako so ljudje pričeli nočne obiske prikrivati in so čakali najhujšega, če jih kdo ne naznani, ker niso prijavili obiska. Postalo je vse še bolj mučno kot za čas vojne, tedaj si vsaj po večini vedel, s kom imaš opraviti, sedaj pa ne. K temu zlu se je nakopičilo še drugo. Obvezna oddaja je za nekatere postajala pravo breme. Pri hiši ni bilo zadosti ljudi za delo, delovna sredstva so bila stara in napol uničena, umetnih gnojil ni bilo, še domačega gnoja ne, saj je bilo v hlevih le malo živine. Oblast pa je bila vedno bolj neizprosna.

Obvezna oddaja je bila zares obvezna, sicer so jo izterjali s silo, za nepokorščino pa je bila zagrožena kazen zapor, zaplemba premoženja in druge nasilniške metode, ki so močno spominjale na okupatorjeve ukrepe.

Tedaj zares ni bilo mogoče prehraniti ljudstva drugače kot z lastnimi sredstvi, pomoč, kolikor je je bilo, je prihajala z vzhoda, toda na to se v celoti zanašati bi bilo neumno, zato so bili taki drastični ukrepi obvezne oddaje po svoje opravičljivi, žal pa so jih dali v izvajanje ljudem, ki niso bili vedno kos presoditi, kje so meje, ki bi bile obojestransko koristne. Tako so taki preveč vneti aktivisti sicer imeli enkratni uspeh, potem pa nikoli več, saj so jih ljudje posebno ob meji zasovražili bolj kot nekdanj okupatorje in so pred njimi trepetali bolj kot pred sovražno policijo.

Po vseh teh vesteh je Rečnik vedno bolj trdno verjel, da je prišel čas, ko bodo kmetom zemljo prodali in jih nagnali k skupnemu kotlu. Razmišljal je, da so nezani ponočni obiskovalci najeti provokatorji, ki imajo nalogo žrtev zapeljati, da stori kaznivo dejanje, nato pa ji čisto zakonito lahko poberejo vse, kar ima. Sklenil je, da se s takimi že ne bo družil, pa če bi moral Štef še eno leto gniti v vlažni kleti. Odšli so še poslednji vojaki in Štef je od časa do časa lahko pokukal tudi na sveži zrak, toda samo ponoči, pa še takrat le pod strogo kontrolo očeta.

Neke noči, pozno jeseni, ko je zunaj že zavijala strupena sapa in nosila redke snežinke, je potrkalo tudi pri Rečniku. Stari je planil pokonci, kot da ga je nekdo zaboдел med rebra. V trenutku je bil pri oknu in ga nemudoma na stežaj odprl. Že je imel pripravljen govor, ki ga je za tak obisk domnevnih provokatorjev pripravil in že je hotel naučeno vsebino odrdirati, nato pa zaloputniti okno, ko je spoznal, da je provokator ženska, še dokaj mlada. Od presenečenja je pozabil na govor in ta trenutek premolka je izrabila

poznata obiskovalka. »Pozdrave od g. župnika,« je dejala s čisto normalnim glasom. »Kakšnega župnika?« je zinił Rečnik. »Ja, župnika, saj je bil samo eden tu med vojno,« je hladno razložila. »Ja, seveda,« je obotavljaje skušal razmotati kopico še ne tako starih spominov Rečnik. Rečnik je med vojno bil nekaj časa nekakšen cerkveni ključar in bližnji zaupnik sicer nemškega župnika, ki pa ni kazal nikakršnih simpatij do okupatorjevih divjaštev, zato mu je Rečnik tudi zaupal. »G, župnik vas prosijo, če bi jim pomagali,« je nadaljevala v polmrak zavita ženska. »Čez mejo morajo spraviti nekaj duhovnikov,« je nadaljevala in po kratkem premolku skoraj ukazala. »In vi morate organizirati zvezo.« Rečnik ni pričakoval kaj podobnega, predvsem pa mu ni bilo jasno, čemu se g. župnik obrača ravno nanj, ki je tako daleč od meje. Sploh pa je mislil, da je nemški župnik že davno nekje v Avstriji ali še dalje. Bil je v taki zadregi, da si ni vedel pomagati niti z enim samim izgovorom. Kar tja v en dan je bleknil: »Jaz bi sam potreboval zvezo čez mejo in ne da bi jo jaz iskal za druge.« Komaj je to izgovoril, že mu je postalo žal. Skrivnostna ženska je v hipu oživila. »Saj vemo, koga skrivate,« je skoraj maščevalno zabrusila začudenemu Rečniku. »To vedo tudi drugi, še OZNA,« je razpredala ponočna potnica, tako mirno in enostavno, kot da se to samo po sebi razume. »Sedaj vidite, da ste v brozgi in če hočete sebi dobro, storite, kot vas prosijo g. župnik. Ko najdete zvezo, sporočite to k sosedu.« To je še rekla skrivnostna ženska in izginila v noč.

Rečnik je bil potolčen, kako je kaj takega mogoče, le kdo bi lahko izvedel za njegovo skrivnost? In da ve kaj o tem tudi OZNA, tega kratkomalo ni mogel verjeti. Vrtal je po spominu, če ni morda kdaj zinił kaj napačnega. Kaj pa Rok. Kaj pa, če on kaj stika, morda je sam pri OZNI, če to ne, pa je vsaj njihov zaupnik. Morda pa je skrivnostna ženska sama od OZNE poslana, kaj, če vendarle kaj vohajo. Še

Zlatko Škrubej

Kaj je svoboda

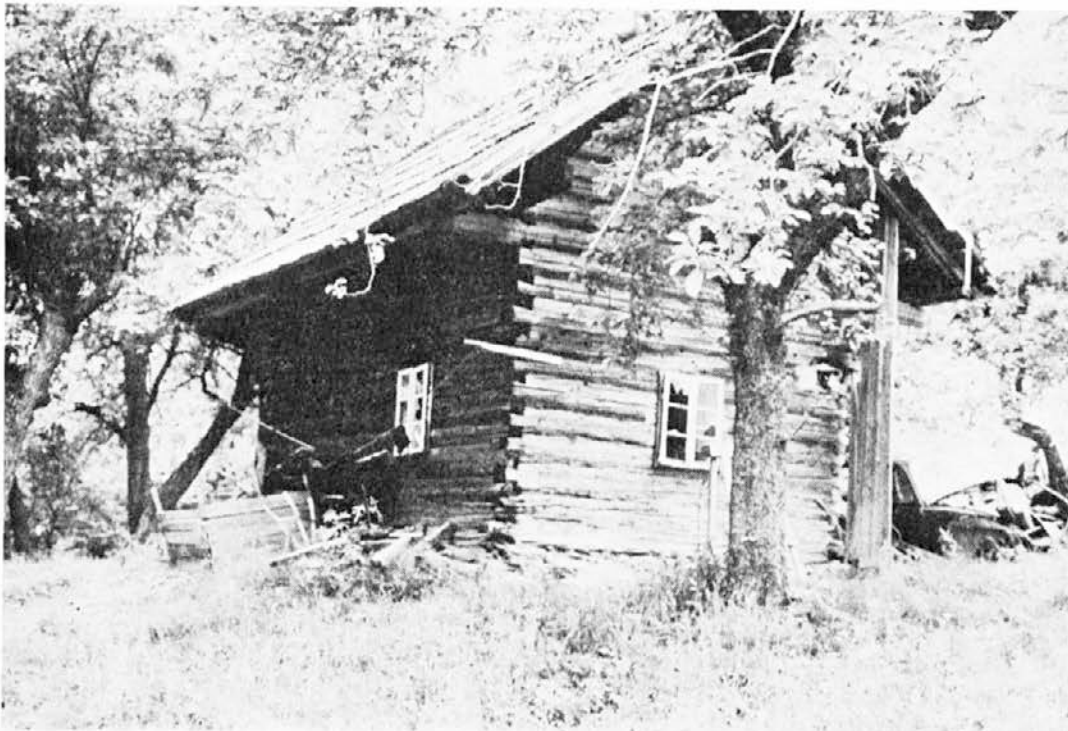
**Svoboda je pesem, ki kmet jo zapoje,
ko njive gre svoje veselo orat,
je pesem kovača, kladivo jo poje,
je pesem rudarja, ki koplje kot škrat.**

**Svoboda je sonce, ki sije veselo
na klas, ki na polju mogočno zori,
svoboda vseh nas je, ki cenimo delo,
za tistega ni, ki od dela beži.**

**Svoboda vse tisto je, kar mi imamo,
življenja premnoga so dala nam jo,
z voljo jekleno se danes ne damo,
zavedno in delovno zremo v njo.**

dolgo je Rečnik stal ob odprtem oknu in tuhtal, kaj mu je storiti. Ali naj pove Štefu, kako se zapleta. Morda bo Štef sam uvidel, da je najbolj pametno, da se pobere od tod. Vendar je tako misel zavrgel, saj je le malo verjetno, da ga ne bi na meji živega prijeli in potem pride vse na dan. Kaj pa, če bi se Štef sam prijavil oblastem in jim skesano razložil, kako je prišlo do vsega tega. Morda ga sploh oprostijo. Vendar ni niti sam verjel, da bi Štef storil tak korak, predobro ga je poznal, vedel je, da je šlepa in da ne bo ničesar tvegala. Tako se je dokončno odločil, da bo Štefu resnico prikrival, dokler bo mogoče. Potem se je lotil drugega problema. Ali naj uboga skrivnostno žensko in poišče zvezo ter jo celo javi k sosedovim ali pa naj ponočni obisk prijavi oblastem ter se tako opere. Toda, če res kaj vedo, mu tudi to ne bi kaj prida pomagalo, še prej bodo prišli in premetali poslednji kotiček ter Štefana odkrili. Če se to zgodi, ga bo Rečnik enostavno zatajil, ni vedel, da se sin skriva doma, toda le kdo bi takim bajžam verjel. Do jutra ni zatisnil očesa in vsaka misel, ki jo je nekje izkopal ter jo pilil v najbolj natančen načrt, se je nazadnje izkazala kot neuporabna. Pomislil je celo, da bi sam poiskal Roka in mu vse povedal. Če je količkaj človeka v njem, bo moral Rok razumeti njega in brata ter nekaj ukreniti. Skoraj se je že odločil za ta korak, ko mu naenkrat stopi pred oči slika uniformiranega funkcionarja med vrati in njegove preteče besede so mu še vedno zvenele v ušesih: »Za take imamo tudi druga sredstva.« Zavrgel je še to misel in se podal na gorico, ko je nad Suhim vrhom pričelo sonce ponujati prve krhke poznoje-senske žarke.

(Se nadaljuje)

»Bajta«

Rudi Mlinar

Kultura na razpotju

V občinskem glasilu ODLOČANJE sem prebral odgovor na poročilo kulturne skupnosti; napisal ga je Jože Lesjak. Po dolgem času je to zelo dober članek o stanju kulture v naši občini in samo pozdraviti moramo takšne članke.

Če bi bilo več takšnih odzivov, in to na pravih mestih, bi tudi našo kulturno sivi- no vsaj malce pretrgali, da bi v njo posve- til kakšen žarek več v obliki denarnih sredstev, saj se okrog le-teh vrti ves naš začaran voz kulturnega ustvarjanja.

Z delovanjem v vrstah ljubiteljske kul- ture sem nekako razpet med delom v dru- štvu in v predsedstvu ZKO. Kakorkoli obračam svoje misli, vedno znova sta tu dve resnici, dva različna pogleda na kul- turo. Morebiti je tudi to dejstvo, ki ga ne gre jemati tragično, še več, kar prav je tak- ko, saj so enostranske resnice vedno naj- bolj dvomljive. Če kot amaterski delavec v majhnem društvu, kot je leško, lahko le zaploskam Lesjakovim ugotovitvam, pa me kot člana predsedstva ZKO to že ne veseli več tako zelo. Zakaj ne? Ker pač vem, v kakšnih težavah je ljubiteljska kultura v naši občini in da mnogi v društvih vidijo vzrok tudi v delovanju zveze.

Pa ne gre za denar, ki ga ni ali pa ga je zelo malo, gre predvsem za organizira- nje zveze, za delovanje predsedstva in še bolj za delovanje organov predsedstva.

Gre za vsebino dela, za usmeritve v kul- turi.

Več let, odkar sem član ZKO, ima zveza kadrovske težave. Krčili smo predsedstvo, ker je bilo zaradi neresnosti članov preve- likokrat nesklepčno. Nikdar nisem bil za- govornik krčenja predsedstva, vedno se mi je zdelo, da bi kazalo na tista mesta izbrati prave ljudi. Zadnje čase sem tudi glede te- ga malce bolj skeptičen, ker pravih ljudi še sam ne vidim več veliko. Bojim se, da se apatičnost naše družbe pozna tudi v na- ših vrstah. Toda če smo predsedstvo še skrpali in deluje v okviru možnosti, okvir pa so finančna sredstva in kar je najvaž- nejše, delo v društvih, pa se nam je sko- raj do temeljev porušilo delo v odborih.

Zveza ima kar precej odborov, obstajajo gledališki, glasbeni, literarni, folklorni itd., vendar delajo tako slabo, da je vprašljiva celo smotrnost organiziranja teh odborov.

Če pa ne delajo odbori (ne vsi enako), potem je na predsedstvu, da rešuje vpra- šanja, ki bi jih morali reševati v odborih, in tako tudi je. Nikakor pa se nedelo od- borov ne more skriti za skrčena finančna sredstva, saj bi v takih razmerah moralo biti delo še boljše. Tako majhna sredstva, kot jih ima na razpolago kultura, se mo- rajo razdeliti resnično kar najbolj pošteno in smotrno, tja, kjer bo učinek največji. Ali ta denar tudi razdelimo tako, pa si ne upam trditi. V vsakem društvu bi se našel kdo, ki bi oporekal. Resnica je, da je ob- čutljivost pri delitvi denarja tudi najbolj delovno področje med predsedstvom zveze in društvi.

Splošna kulturna usmeritev zajema vsa področja, ki jih naši krajani potrebujejo. Res ni več gledališkega abonmaja, enako je z glasbenim, kot je ugotovil tudi Lesjak, a še bolj kot to nas mora skrbeti delova- nje naših društev. Po letih, ko je bilo denarja sorazmerno dovolj, prihaja obdobje, ko ga ne bo in ta prehod je sedaj tu. To je čas, ko se mnoga društva še ne znajdejo in zato ni čudno, da dejavnost upada. Od- govoriti bo treba na vprašanje, ali se da delati tudi z manjšimi finančnimi sredstvi in kolikšen je pri ljudeh interes za kultu- ro. Na obe vprašanji odgovorjam pritrdil- no. Da pa ne bom govoril na pamet, samo en kulturni dogodek, ki to potrjuje.

V nedeljo, 11. oktobra, je bil v cerkvi sv. Volbenka na Lešah koncert moškega pevskega zbora Vres, ki sta ga popestrila trobentač STANKO ARNOLD in orglar MAKS STRMČNIK, oba domačina in pri- znana glasbenika, živeča v Ljubljani.

Ni mi poznano, kako se je finančno iz- tekla ta Vresova akcija, a glede na sko- raj fantastičen odziv bi trdil, da je bila

zadovoljiva. Leški cerkvi ne stojita v cen- tru Raven in to je tudi dokaz, da je in- teres za takšne kulturne akcije resnično velik, saj bi bilo čisto enako, če bi bilo to v Javorju ali v Podpeci, torej še bolj od- daljeno od večjih občinskih središč.

In to je bila akcija Vresa, ne Zveze, če- tudi moram takoj dodati, da je tudi Vres član te zveze in da je zveza delavna tako, kot so delavna društva. Pa vendar, pred- sedstvo se za to akcijo ni sestalo, ni po- magalo ne finančno ne organizacijsko. V tem je tudi odgovor na obe vprašanji. Dru- štva morajo poiskati dejavnost, ki malo stane in veliko da.

Res nima vsako društvo Vresa in ne mo- re vsak povabiti Stanka Arnolda, da pride igrat na Ravne, četudi po vsem sodeč to zelo rad naredi. Na primeru te Vresove ak- cije se moramo v društvih zamisliti. Mene kot domačina malce zbode, da se česa po- dobnega nismo spomnili mi v domačem društvu, ki imamo oba kulturna spomeni- ka na dosegu roke. Tako je prav gotovo tudi drugod; kazalo bi manj jamrati in

Oskubljenec

obupovati, če je društveni račun prazen in od ZKO ni pričakovati denarja. Za delo, boljše vsebino dela, za ideje in nove akcije potrebujemo samo ljudi, pridne in zagnane, kot jih na srečo še imamo, a so morebiti potisnjeni na stranski tir.

Enako je v ZKO. Po odhodu Alojza Pikala je najbrž vsem nam jasno, da se da njegova odsotnost nadomestiti samo z mnogo večjim delom v samem predsedstvu in v vseh odborih; če tega ne bomo dosegli, in nič ne kaže, da se bo resnično kaj spremenilo, potem smo resnično mnogo izgubili. Bilo bi neumno trditi, da bo sedaj vse enako, ker mnogi vemo, da je bil delež Pikala v ZKO še kako opazen in je mnogokrat presegel samo poklicne dolžnosti.

Lahko se nam zgodi, da bomo imeli nekaj več denarja, ki je bil prej namenjen za OD vodje strokovne službe ZKO, ne bomo pa imeli zato nič več akcij (celo manj, kot ugotavlja Lesjak). Da pa bi to spremenili, je potreben pritisk porabnikov kultu-

re. Tudi članek Jožeta Lesjaka je tak pritisk. Samo če bodo ljudje zahtevali rezultate dela predsedstva in odborov (navsezadnje smo zato tu, da ljudem nekaj damo), lahko pričakujemo, da se bo delo izboljšalo. Društva morajo biti živo zainteresirana za delo odborov in predsedstva. Navsezadnje pa je stvar društev, koga predlagajo v odbore, in ne stvar predsedstva.

Četudi menim, da se da tudi brez denarja še nekaj več narediti, kot naredimo sedaj, pa ne vem, kam bomo prišli brez denarja pri vzdrževanju kulturnih domov. Morebiti bi samo malce obrnil Lesjakovo pikro pripombo, da mu je žal, ker Marko Letonja ni športnik. Meni je žal, da naši kulturni domovi niso obenem tudi športne hale.

Neki aforizem pravi, da ima ljudstvo takšno vlado, kot jo zasluži. Morebiti ima tudi kulturni porabnik naše občine takšno ZKO, kot si jo zasluži. Kako drugače razlagati dejstvo, da se tako malo ljudi poteg-

ne za kulturo v različnih telesih, kjer bi njihov glas nekaj pomenil, zakaj je navsezadnje tako malo podobnih polemičnih člankov, kot je omenjeni.

Če bi bilo tega več, bi tudi v nekaterih občinskih okoljih zavel za kulturo ugodnejši veter.

Potrebujemo svežih idej, boljših ljudi v odborih, potrebujemo več zagnanosti, manj misliti na honorarje, manj gledati vse skozi prizmo denarja in več skozi prizmo ljubiteljstva, kot je bilo to nekoč. Potrebujemo več osveščenih delavcev, ki bodo zastavili besedo tam, kjer se deli denar, da bo kanilo tudi v kulturo nekaj več. Osveščene ljudi potrebujemo v društvih, da bodo znali kot Vresovci poiskati takšno delo, ki bo pritegnilo ljudi, a pri tem ne bo ovira denar.

Navsezadnje pa se resnično vsi zamislimo, ko dvignemo roko za to in ono predpostavko, za to ali drugo razdelitev društev. Je to vdaja ali zavestna odločitev?

50 LET INDUSTRIJSKEGA GASILSKEGA DRUŠTVA

(Govor predsednika Marolta na slavnostni seji 17. 10. 1987)

50 let Industrijskega gasilskega društva proslavljamo. Visok jubilej je to — to je pol stoletja nesebičnega dela v službi ljudstva — na pomoč.

Ozrmo se po delu naših prednikov in delu nas, ko nam je dano, da vidimo, kaj smo nasledili, kaj naredili, kaj pogrešili.

Še pred več kot pol stoletja so bili lastniki žebljarskih obratov in kovačnice na Ravnah Thurnski. Potem pa so prešli v državno last. Ravensko plemenito jeklo je postalo znano in cenjeno po vsem svetu. S pridelavo in predelavo jekla so si delav-

ci služili kruh v tovarni. Da ga je bilo dovolj, so morale delovne priprave zanesljivo obratovati. Za zagotovitev obratovalne sposobnosti priprav so se delavci organizirano pripravili tudi za boj proti ognju. Samo športna društva niso mogla kljubovati ognjenim stihijam. Nastopili so »prostovoljni požarni brambovci«.

Leta 1937 se je v takratni Železarni Guštanj organiziral iz gospodarskih razlogov skromen gasilski vod po načelu prostovoljstva, nesebičnega dela za ohranitev proizvodnih naprav.

Skromna so bila (njihova) gasilna sredstva, čut ljubezni človeka do svojega bližnjega pa spoštljiv.

Spoštljiv je dananjši pozdrav prvemu predsedniku in poveljniku Engelbertu Gostenčniku in spomin na namestnika poveljnika, pokojnega Franca Gradišnika.

Niso si mogli ti naši tovariši zamišljati, da bomo visoki jubilej organiziranega gasilstva v Železarni Ravne proslavljali v Prežihovih Kotljah, na »Kiseli vodi«, v našem hotelu Rimski vrelec.

V času NOB je delo v železarni okupator organiziral. Organiziral je tudi protipožarno zaščito. Gasilski vod je opremil z opremo, ki je bila primerna za vojne razmere.

Po osvoboditvi je nastalo na Ravnah iz male kovačnice veliko podjetje. Z ozirom na možnost in vlogo, ki jo je imelo za narodno gospodarstvo in obnovo domovine, se je ustanovila 28. januarja 1946 »Prostovoljna gasilska četa«. Poveljnik je bil Anton Vušnik. Cilj delovanja prostovoljne gasilske čete je bil isti kot danes — varovati imetje in življenje.

Vedno in na vsakem mestu so gasilci izvrševali svoje obveznosti do socialistične ureditve, požarne varnosti, reševanja ljudi in premoženja.

Kljub visoki zavesti delovnih ljudi in odnosov do delovnih priprav je bila požarna ogroženost v Železarni Ravne velika. Takratna stopnja razvoja tehnoloških postopkov in izvedbe objektov je bila nizka. Požarna varnost ni bila zagotovljena. Uprava podjetja je podprla vse akcije gasilcev za zagotavljanje požarne varnosti. Uredilo se je orodišče, marsikatera napra-

Naši gasilci so dobili nov prapor, ki jim ga je izročil predsednik PO mag. Jože Žunc

va in priprava pa je bila hitro izdelana doma s pomočjo domačih gasilskih strokovnjakov.

V prvih povojnih letih je bilo treba močno skrbeti za obratovalno sposobnost delovnih priprav. Za njihovo zaščito se je moralo marsikaj storiti tudi z odločbami državnih organov. Z odločbo »Ministrstva za metalurgijo in rudarstvo« je bilo 5. julija 1947 postavljena stalna gasilska dežurna služba v treh izmenah. Službeni čas je trajal 12 ur. To službo so opravljali trije delavci.

Poleg skrbi za požarno varnost so morali skrbeti za strokovno usposobljenost in fizično kondicijo.

To je začetek naše »Poklicne gasilske enote«, ki z nami proslavlja 40 let uspešnega dela.

Z rastjo delovne organizacije je rastla in se razvijala PGE. Veliko intervencij je bilo potrebnih. Veliko tveganj in preizkušenj samega sebe je bilo ob večjih požarih, ki smo jih imeli v povojnih letih. Za žgočo vročino, strupene pline in ruševine so natanko tako občutljivi gasilci kot vsi tisti, ki v takih pogojih ne tvegajo za stvari ali ljudi. Zato veljajo posebne čestitke in zahvala njim ob visokem jubileju in zahvala za nesebično delo in strokovno pomoč v našem društvu.

Tako so se ustvarjale pred 2. svetovno vojno, med njo in po vojni možnosti za višjo organizacijsko obliko dela gasilcev v Železarni Ravne.

Dne 18. oktobra 1951 je bila ustanovna skupščina »Industrijskega gasilskega društva Železarne Ravne«. Navzočih je bilo 35 oseb, od tega 22 članov Prostovoljne gasilske čete. Prvi predsednik IGD je bil — danes pokojni — Franc Gradišnik. Delovni predsednik na ustanovni skupščini pa je bil Ivan Globočnik.

Gasilstvo je bilo vraščeno v Železarni Ravne v vseh časih povojne obnove, hitrega razvoja naše družbe, do danes, ko čas terja tudi drugačno obliko dela in gospodarjenja. Gospodarske razmere so sedaj še posebno težke.

In kaj lahko storimo gasilci, da bomo prispevali k boljšim gospodarskim razmeram? Čim bolje organizirati požarno zaščito na osnovi prostovoljnega dela članov društva in dela delavcev PGE. Potrebno je čim več znanja in sodobne tehnične opreme.

Društvo je strokovno na visokem nivoju. Zadovoljni smo lahko s takim številom višjih častnikov, častnikov in podčastnikov. S svojim strokovnim znanjem lahko veliko prispevajo k uspešnemu delu društva pri vzgoji mladine, operativnih enot in enot CZ.

V enoto CZ je vključenih precej operativnih članov društva, tako tudi tu pomagajo za boljšo zaščito delovnega okolja.

Ob proslavljanju visokega jubileja društva proslavljamo tudi uspeh pomladitve naših vrst. Na vzgojo smo dobili 25 pionirjev. Z vso pozornostjo jih spremljamo, na njih je up in nada za kasnejše uspešno delo v gasilskih vrstah.

Želimo si, da bi imeli za dobro delo tudi dobre možnosti. Za zagotavljanje požarne varnosti je bila železarna vedno zainteresirana. Pomagala je pri gradnji gasilskega

Franc Marolt — predsednik (v sredini) in slavnostni govornik

doma na Ravnah, pri njegovi adaptaciji, vseskozi pa oskrbuje svoje društvo mimo SiS za varstvo pred požari.

Tako naj bi bilo tudi v prihodnje. Predvsem pa si moramo v naši DO želeti delavca-človeka z zavestjo, da je v vsaki proizvodni hali in delovni pripravi vloženo njegovo delo, ki ga je treba spoštovati in zato varovati.

Organizirana gasilska dejavnost je v vseh 50 letih veliko pomenila za uspešno delo tovarne plemenitih jekel. Zato mora IGD z visoko stopnjo zavesti delati naprej za cilje, ki jih ima humana organizacija. Delo mora biti prijetno in tovariško.

Prijetni so spomini na tekmovanja gasilcev na vseh organizacijskih nivojih in starostnih stopnjah. Prijetni so spomini na prijateljska srečanja v športnih in gasilskih disciplinah z našimi sosednjimi društvi v ObGZ in s prijatelji iz industrijskih gasilskih društev Slovenskih železarn in

IGD iz Ruš, Kidričevega, Slovenske Bistrice in prostovoljnega gasilskega društva iz Köflaga v Avstriji, ter rednih tekmovanj poklicnih gasilcev Slovenije.

Delo v društvu je delo iz ljubezni do bližnjega. Javno priznanje ali odličje je gasilcu plačilo. Nobene vremenske razmere mu niso ovira za izvrševanje svoje srčne zavesti.

Z velikim zadovoljstvom in današnjim veseljem se lahko ozremo na uspešno prehojeno pot IGD. S takim delom bomo nadaljevali. Poskušali bomo vnesti v naše vrste tako obliko dela, da bo privlačno za vse starostne generacije in da bo jamčilo delavcem Železarne Ravne požarno varnost.

Vsem članom IGD in PGE Železarne Ravne ob jubileju iskreno čestitam.

NA POMOČ!

Ravne na Koroškem, dne 17. 10. 1987

Naši poklicni gasilci s svojimi slovenskimi kolegi v Kotljah ob 40-letnici PGE Železarne Ravne

Janez Mrdavšič

Domača imena v okolici Črne na Koroškem

(Nadaljevanje od M do Ž)

MALIGIJ, pisano tudi **MALIGEJ** in **MALIGI**: Maligij, Maligijka, pri Maligiju (p'r maligijo), Maligijev (maligiju).

Javorje, 1524: »Maligri oder Klaus«; 1633: »Maligvij« in »Maligoj« in »Mali-goiza«; 1762: »Domus et Hueba Maligei« in »Maligorjana«.

Zapis iz leta 1524 napeljuje na sklep, da je ime nastalo iz pridevnika mali in samostalnika grič, poznejši zapisi bolj nakazujejo zvezo pridevnika mali in samostalnika gaj, najverjetneje pa gre za sestavljenko iz osebnega imena Malik ali pridevnika mali (v prvem delu) in imena goj (iz glagola gojiti).

MATVOZ: Matvóz, Matvozica, pri Matvózu (p'r matvózo), Matvózov (matvózu), Javórze, 1524: »Matwas«; 1633: »Mattvos« in »Matvos«; »Matwosiza«; 1762: »Domus et Hueba Mathvosiana«.

Ime bi lahko nastalo (malo verjetno) iz občnega imena motvoz (= vrv, špaga), lahko pa tudi iz osebnega imena Mathaus (Matevž), ki ga najdemo v starejših zapiskih kar pogosto (pr. Mathaus Mrak, Mathaus Ossoinig itd.).

MEŽNAR: a) Mežnarija, v Mežnariji, mežnarijski; b) Méžnar, Méžnarca (méžnarca), pri Méžnarju (p'r méžnarjo), Méžnarjev (méžnarju).

Črna, Javórze, Koprívna.

Izvor imena je očiten. Hišno ime je izpeljano iz samostalnika mežnar (kdor oskrbuje cerkev, cerkovnik) s končnico -ija.

MIHEV: a) Mihélje (mihéle), na Mihéljem (na mihélem), Mihélji (mihéli); b) Mihév (m'hu), Mihelica, pri Mihévu (p'r mihévo) Mihévov (mihévu).

Podpeca, 1633: »Michell«, »Mihel pod Peco« in »Micheliza«; 1762: »Domus et Hueba Micheu«.

Iz osebnega imena Mihael. Ime domačije je izpeljano iz priimka s končnico -je.

MLAKUŽNIK: Mlakúžnik (mwakúžn'k), Mlakúžnica (mwakúž'nca), pri Mlakúžniku (p'r mwakúžn'ko), Mlakúžnikov (mwakúžn'ku).

Javorje. Ime je izpeljano iz občnega imena mlakuža (plitvejša kotanja s stoječo kalno vodo) s končnico -nik. Mlakuža pa je izpeljana iz samostalnika mlaka s končnico -uža.

MLINAR: a) Mlínarsko, na Mlínarskem, mlínarski (mlínarsk'); Mlínar, Mlínarica, pri Mlínarju (p'r mlínarjo), Mlínarjev (mlínarju).

Bistra, 1633: »Mlinar« in »Mlinariza«; 1762: »Domus et Hueba Mlinar«. Priimek je izpeljan iz samostalnika mlin s končnico -ar, ime domačije pa iz priimka s končnico -sko.

MOČIVNIK: a) Močívje, v Močívju, Močívski (močívsk'); b) Močívnik (močív'n'k), Močívница (močív'nca), Močívnikov (močív'nku), (Prežih: Močívski Petruh, Močívka).

Uršlja gora II. 1633: »Motschilnik« in »Motschilniza«. Ime je v raznih variantah zapisano tudi v drugih starih dokumentih. Priimek in ime domačije sta izpeljana iz samostalnika močilo (= razmočen kraj, kjer voda izvira iz tal): priimek s končnico -nik, ime domačije pa s končnico -je. Prvotno je bilo gotovo ledinsko ime.

MODREJ: Módrej (modri(j)), Modrejka (módrika), pri Modreju (p'r módrijo), Modrejev (módriju).

Javorje, 1633: »Modrei«; 1766: »Domus et Hueba Modrei«. Ime je nastalo iz oznake, gospodarja — moder (pameten, preudaren, sposoben, ki modro misli) s končnico -ej.

MOKOSEJ: Mokesěj, Mokesějka, pri Mokeséju (p'r mokeséjo), Mokeséjev (mokeséju).

Bistra, Pristava. Kot priimek ni znan. Ime je zloženo iz samostalnika moka in glagola sejati. Morda gre za dobesedni pomen (na Pristavi je bil Mokosej mli-

nar), morda za prevzem imena ptice mokosev ali mokosejka, kakor pravimo pri nas postovki.

MRÁK: Mrák, Mrákovca ali Mrákinja (mrákuca ali mrákna), pri Mráku (p'r mráko), Mrákov (mráku).

Javorje, 1524: »Marakh oder Petter Wirt« (gospodar Peter Marakh); 1633: »Mrak« in »Mrakuiza«; 1726: »Domus et Hueba Mrak«.

Hišno ime je enako občnemu samostalniku mrak in je kot priimek zelo razširjeno po vsej Sloveniji.

MRAVLAK: a) Mravlja, v Mravlji, mravljski; b) Mravlák, Mravlákinja (mravlákna), pri Mravlaku (p'r mravláko), Mravlákov (mravláku).

Koprívna, 1633: »Mraulak«, »Mraulakina« in »Mrauliza« in »Mraulakinja«; 1762: »Domus et Hueba Mrolacg«.

Osnova mravlja je v vseh vrstah slovenskih imen pogosta. Ime domačije je izpeljano iz osnove s končnico -ija, priimek s končnico -ak. Tudi v tem primeru je možno, da je bilo prvotno ledinsko ime.

MRDAVS: Mrdávš, Mrdávšna, pri Mrdávsvu (p'r mrdávso), Mrdávsov (mrdávso).

Jazbina, 1633: »Merdaus« in »Merdauska«; 1762: »Domus et Hueba Mordaus«.

Izvor imena so razlagali različno, nekateri so mu iskali osnovo celo v francoščini. Verjetno je osnova imenu mrd, mrda (grimaša) — mrdati, mrdniti — mrdač, mrdovec, mrdec, mrdavs (pr. Brdavs!).

MRDAVŠIČ: Mrdavšič, Mrdavšička, pri Mrdavšiču (p'r mrdavšičo), Mrdavšičev (mrdavšiču).

Jazbina, 1762: »Georgius Mordauschiz, natus Jellen«.

Priimek in domače ime sta izvedena iz imena Mrdávš s končnico -ič.

MRDAVŠIČ: Mrdávšič, Mrdávšička, pri Mrdávšiču (p'r mrdavšičo), Mrdavšičev (mrdavšiču).

Sp. Javorje. Priimek se razlikuje od imena domačije v Jazbini samo po mestu naglasa. Tako razlikovanje je bilo potrebno, takoj ko prvi Mrdavšič ni več živel pri Mrdavšiču.

MUŠENIK: Mušenik in Mošenik, Mušenica in Mošenica, pri Mušeniku, in pri Mošeniku, Mušenikov in Mošenikov.

Mušeník (in Mošeník). 1633: »Pangraz Mushenik« in »Casper Moshenik«; Marina Musceniza« in »Neška Musheniza«; 1762: »Domus et Hueba MoSchenik«. Razlike med oblikami, ki veljajo za kraj, in tistimi, ki veljajo za domačijo, primerjaj pri razlagi imena naselja Mušenik! Tam glej tudi nadaljnjo razlago!

NAGERNIK: Nágernik (nág'rn'k), Nagernica (nág'rnc), pri Nagerniku (p'r nág'rnko), Nágernikov (nág'rnku).

Podpeca, 1633: »Nagornik« in »Nagorniza«; 1762: »Domus et Hueba Nagornig«. Ime je izpeljano iz predložene zveze na gori s končnico -nik.

NAJBRŽ: Nájbrž, Nájbršca, pri Nájbržu (p'r nájbržo), Nájbržev nájbržu).

Hiša, hiša, hiša — naselje

Podpeca. 1524: Naywers; 1633: »Nai-berSch«; 1762: »Domus et Hueba NeijberSch«. Kulterer razlaga nastanek imena s slovenskim presežnikom najbršji (najhitrejši, najurnejši); morda iz presežnika najvršnji (iz vrh).

NAJEVNIK: Nájevnik (nájun'k), Nájev-nica (nájunca), pri Najevniku (p'r nájun-ko), Nájevnikov (nájunku). (Nájevnska lipa!)

Ludranski vrh. 1633: »Naiemnik« in »Nayemnigg« in »Naiemniza«; 1762: »Domus et Hueba Najonig«.

V urbarju iz leta 1524 najdemo med zapisi sosedov današnjega Najevnika tudi zapis »Jacob am Jama«. Glede na to lahko sklepamo, da je ime izvedeno iz predložne zveze »na jami« s končnico -nik.

NAVRŠNIK: Návršnik (návrš'n'k), Návrš-nica (návrš'nca), pri Návršniku (p'r návrš'nko), Návršnikov (návrš'nku).

Podpeca. 1524: »Ulrich Nawurcho«; 1633: »Nauerschnek« in »Navorschniza«; 1762: »Domus et Hueba NaverSchnig«.

Ime je izpeljano iz predložne zveze »na vrhu« s končnico -nik.

NOVAK: Novák, Novákinja (novákna, novákna), pri Nováku (p'r nováko), Novákov (nováku).

Koprivna. 1762: »Domus et Hueba Novak«.

Ustaljeno ime za človeka, ki se je naselil na neobdelani, zlasti hribovski zemlji. Izpeljano torej iz pridevnika »nov« s končnico -ak.

OROŽ: a) Orožija in Rožija, v Orožiji (v orožij'), orožijski (orožisk'); b) Oróž, Orožica, pri Oróžu, Oróžev (oróžu).

Koprivna, 1633: Margetha Oroshiza; 1762: »Domus et Hueba Orosh«.

Oraš — Oraž(em) je že stara slovenska oblika svetniškega imena Erasmus. Iz te tudi Orož. V tem primeru je bilo potemtakem prvotno ime gospodarja in šele pozneje ima posestva, izpeljano iz imena Orož s končnico -ija.

OSOJNIK: Osójnik (osójn'k), Osójnica (osój'nca), pri Osójniku (p'r osój'nko), Osójnikov (osój'nku).

Bistra. 1524: »Osoynakh«; 1633: »Ossoinik« in »OSsoiniza«; 1762: »Domus et Hueba OSsoinig«.

Ime je izpeljano iz samostalnika osoje (kraj, prostor, obrnjen, usmerjen od sonca; naša ničina ali ósenca) s končnico -nik.

OSTRČNAK: Ostrčnák, Ostrčnákinja (ostrčnákna), pri Ostrčnaku (p'r ostrčnako), Ostrčnakov (ostrčnákú).

Žerjav. 1633: »Osterschnegg« in »Osterschag«; 1762: »Domus et Hueba Osterschniak«; 1827, 1844: »Osterznak«.

Verjetno je bilo prvotno ime ostrega, koničastega hriba nad današnjo »dolino smrti« Ostre, ime domačije pa je izpeljano iz tega imena s končnico -njak.

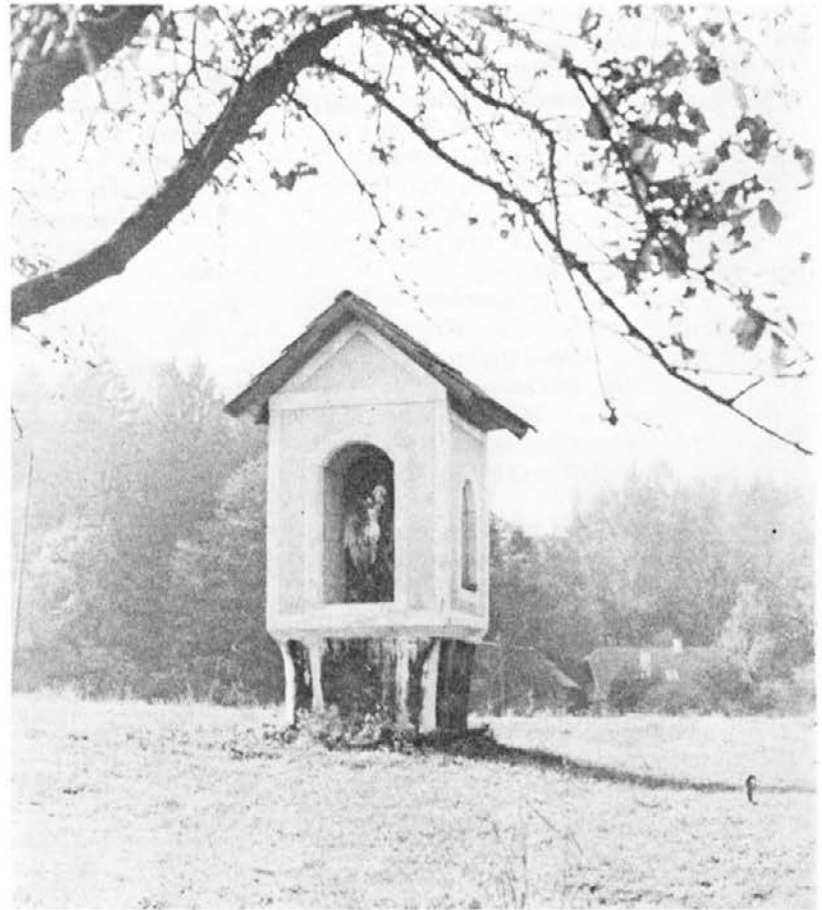
PALIČNIK: Paličnik (palič'n'k), Palič-nica (palič'nca), pri Paličniku (p'r palič'nko), Paličnikov (palič'nku).

Koprivna. 1762: »Casa PallitSchnig«.

Ime je izpeljano iz samostalnika pálica (narečno palica!) s končnico -nik.

PECNIK: Pécnik (píec'n'k), Pécnica (píec'nca), pri Pécniku (p'r píec'nko), Pécnikov (píec'nku).

Podpeca. 1633: »Pieznik«, »Peznik« in »Pezniza«; 1762: »Domus et Hueba PetSnig«.

Kapelica

Ime je izpeljano iz imena gore Peca s končnico -nik.

PEČNIK: a) Pečnija, na Pečnji, pečnjski; Pečnik, Pečnica, pri Pečniku (p'r pečniko), Pečnikov (pečniku).

Pečnija je ledinsko ime med Matvózom in Kavšákom, domačija Pečnik pa je v Koprivni. 1762: »Puscha Petschnik«.

Ime je izpeljano iz samostalnika peč (= skala, navadno velika) s končnico -nik.

PERMANŠEK: Pérmanšek, Pérmanšca, pri Pérmanšku (p'r pérmanšeko), Pérmanškov (pérmašeku).

Ludranski vrh. 1524: »Permanschek« in »Permanschag« in »Permanschaz«; 1633: »Permanschek« in »Permanschag« in »Permanshiza«; 1762: »Domus et Hueba Permanschek«.

V okolici domačije so ohranjene stare sledi rudarjenja. Glede na to bi lahko dokaj zanesljivo sklepali, da je ime izpeljano iz nemškega samostalnika der Bergman (rudar) s končnico -šek, osnova imena pa bi lahko bil tudi nemški samostalnik der Berg (gora, hrib, planina).

PEŠTER: Peštér, Pešteríca, pri Peštéru, Peštérov (peštéru).

Podpeca. 1762: »Domus et Hueba Piss-tier«.

Verjetno iz pridevnika bešter, ki mu slovenski slovarji pripisujejo pomene: hiter, nagel, bister, čvrst, čil, živahen, lep.

PETEK: Pétek, Pétkovca, pri Pétku (p'r pétko), Pétkov (pétku).

Podpeca. 1524: »Pantakh«; 1633: »Petik« in »Petkoviza«; 1762: »Domus et Hueba Pettegg«.

Priimek je enak imenu dneva petek in je zelo razširjen po vsej Sloveniji. Podobno je tudi v drugih jezikih.

PETRIČ: Pètrič (pètr'č), Pètrička (pètrčka), pri Pètriču (p'r pètrčo), Pètričev (pètrču).

Jazbina. 1633: »Petrizh« in »Peterzh«; 1762: »Domus et Hueba Petritsh«. Iz oče-

tovega imena Peter s končnico -ič. Morda se je priimek razvil že iz imena leta 1524 vpisanega »Pettra im Jaswin«.

PIK, PIKO: Pik(o), Píkinja (píkna), pri Píku (p'r píko), Píkov (píku).

Javorje, Podpeca. Stare zapisane oblike so enake za obe domačiji. Razlikujejo se samo imena gospodarja in gospodinje.

1524: »Bigkho«; 1633: »Piko« in »Pikoviza«; 1762: »Domus et Hueba Picco«. Iz samostalnika pika.

PISTOTNIK: a) (Pistóta, v Pistóti?), pistóčki (pistóčk'); b) Pistótnik (pistótn'k), Pistótnica (pistótn'ca), pri Pistótniku (p'r pistótnko), Pistótnikov (pistótnku).

Jazbina. 1524: »Pustotnikh«; 1633: »Pustottnig« in »Pustottniza«; 1762: »Domus et Hueba Pestotnig«.

Ime je izpeljano iz samostalnika pustota (pust, neobdelan svet) s končnico -nik.

PLAZNIK: Plazník (pwaznik), Plazníca (pwazníca), pri Plazniku (p'r pwazníko), Plaznikov (pwazníku).

Bistra. 1633: »Plasnik« in »Plasniza«; 1762: »Domus et Hueba Plassnigg«. Ime je izpeljano iz samostalnika plaz s končnico -nik.

POČEV: Počév (pòču), Počévka, pri Počévu (p'r počévo), Počévon (počévu).

Javorje. 1633: »Puzhell« in »Pozhell«; 1762: »Domus et Hueba Putscheu«.

Osnovo imenu bi lahko iskali v koroški besedi pūč (ploščat sodček za pijačo, ki se nosi na hrbtu), Pleteršnik je zapisal tudi obliko »pučel«. Lega domačije pa bi dopuščala tudi domnevo, da gre za dom, ki leži »pod čelom«.

PODBRŠNIK: Pódbršnik (pódbrš'n'k), Pódbršnica (pódbrš'n'ca), pri Pódbršniku (p'r pódbrš'nko), Pódbršnikov (pódbrš'nku).

Ludranski vrh. 1524: »Podworsnik«; 1633: »poduershnig« in »Podwerschniza«; 1762: »Domus et Hueba Podverschnig«.

Ime je izpeljano iz predložne zveze »pod vrh(om)« s končnico -nik.

PODKOZJEPEČ: zapisano samo leta 1524: »Martin Podkosiepietsch«, pozneje Kozjek ali Kozjak. Kozja peč je ime skal v Bistri, pod katerimi je bila domačija.

PODKRŽNIK: Pódkržnik (pótkrž'n'k), Pódkržnica ali Pódkržica (pódk'rž'nca ali pótkršca), pri Pódkržniku (p'r pótkrž'n'ko), Pódkržnikov (pótkrž'nku).

Javorje, 1524: »Potkriessnikh« in »Botgriesthningh«; 1633: »Pot Kreshnik« in »Podkerschnig«, »Podkrischniza«; 1762: »Domus et Hueba Podkereschnig«.

Ime je izpeljano iz predložne zveze »pod križ« s končnico -nik. (Na Slovenskem je križ izredno pogosta osnova zlasti krajevnih imen).

PODOVŠOVNIK: Podóvšovnik (podóušun'k), Podóvšovnica (podóvšunca), pri Podóvšovniku (p'r podóvšunko), Podóvšovnikov (podóvšunko).

Koprivna, 1633: »Podoushounig«, »Podoushouniza«.

Izpeljano iz predložne zveze »pod Olševa« (ime planine) s končnico -nik.

PONGRAČIČ: Pongračič (pongráč'č), Pongračička, pri Pongračiču (p'r pongračičo), Pongračičev (pongráčiču).

Pristava, 1633: »Pungratschiz«, »Pangratschiz«; 1762: »Domus et Hueba Pangratschiz«.

Iz svetniškega imena Pankratius, slovensko Pankrac, Pongrac. Izpeljano iz očetovega imena s končnico -ič.

POTOČNIK: Potóčnik (potúoč'n'k), Potóčnica (potúoč'nca), pri Potočniku (p'r potúoč'nko), Potóčnikov (potúoč'nku).

Črna, Jazbina, Koprivna, 1524: (v Črni) »Polena yecz Patuetznigkh«; 1633: »Pototschnig«; 1762: »Domus et Hueba Pototschnik«.

Izpeljano iz samostalnika potok s končnico -nik.

PRČNIK: Prčnik (prč'n'k), Prčnica (prč'nca), pri Prčniku (p'r prč'n'ko), Prčnikov (prč'nku).

Spodnje Javorje, 1633: »Partschnik«, »Perzhnik«; 1762: Domus et Hueba »Perstchnig«.

Kulterer izpeljuje ime iz samostalnika prdec s končnico -nik.

PREVALNIK: Preválnik (prévon'k), Preválnica (prévunca), pri Prevalniku (p'r prévunko), Preválnikov (prévunku).

Ludranski vrh, 1762: »Domus et Hueba Prevolnig«. Izpeljano iz samostalnika preval (nižji del gorskega slemena, hrbta, kjer je mogoč prehod iz ene doline v drugo) s končnico -nik.

PREVRŽEN: Prevřžen, Prevřzenca, pri Prevřženu (p'r prevřženo), Prevřženov (prevřženu).

Bistra, 1524: »Preworsen«; 1633: »Preverschen« in »Preverscheniza«; 1762: Domus et Hueba Prevershen«.

Po značilni legi domačije (na prelomu strmin in njih prehodu v ravno dno Bistre).

PROSENC: Prosěnc, Prósenčinja (prosěčna), pri Prosencu (p'r prosěncu), Prosenčev (prosěncu).

Bistra, 1524: »Prosentz«; 1762: »Domus et Hueba Prossenz«.

Verjetno iz pridevnika prosen — nanašajoč se na proso.

PUC: Púc, Púcka, pri Púcu, Púcov (púcu).

Koprivna. Razlaga je dvomljiva. Pleteršnik razlaga besedo z nemškima besedama »der Abdecker in Wasenmeister«, ki obe pomenita konjederca. Glonar pa razlaga ime Púc z nemško besedo, ki pomeni to, kar naša »ogrizek« (človek manjše rasti).

PUDGAR: Púdgar, Púdgarea, pri Púdgarju (p'r púdgarjo), Púdgarjev (púdgarju).

Ludranski vrh, 1633: »Pudgar« in »Pudgarza«; 1762: »Domus et Hueba Pudgar«.

PUKEL: Púkel (púk'l), Pukelca (puk'lca), pri Púkelnu (p'r púk'lno), Pukelnov (púk'lno).

Javorje, 1524: »Bugkl«; 1633: »Pukel«, »Pukhel«, »Pukhil« in »Pukelka«; 1762: »Domus et Hueba Puckl«.

Najbrž po značilni legi domačije (iz nem. der Buckel = grba, izrastek, izboklina) ali pa vzdevek za gospodarja z grbasto izraslino.

PUŠNIK: Púšnik (púšn'k), Púšnica (púš'nca), pri Púšniku (p'r púšneko), Púšnikovku), Ludranski vrh, Pristava...

Izpeljano iz samostalnika pušča (pust, neobdelan svet) s končnico -nik.

RARI: Rári, Rárika, pri Ráriju (p'r rárijo), Rárijev (ráriju).

Koprivna, 1762: »Domus et Hueba Rarej« (Joanes Rarei).

Izvor imena bi se dalo še najlaže iskati v katerem svetniških, krstnih imen. Morda v imenu Hilarij.

RATIH, pisano tudi **RADOH:** a) Ráče, na Ráčem, ráči; b) Rátih, Rádoh (rát'h, rátoh), Rátihinja, Rádohinja (ráthna), pri Rátihu (p'r rátho), Rátihov (ráthu).

Bistra, 1524: »Rettich«; 1762: »Domus et Hueba Ratich«, »Lukas Rattich«. Dr. Fran Mišič v: Ledinska in hišna imena okoli Luč (ČZN XXXV 1-2/1940, str. 40-49) izvaja ime gore Raduha in kmetije Radoh iz starega slovanskega imena Radolh, ko pravi: »Na koroški (severni) strani Raduhe je kmetija Radoh (Radolh), po kateri je Raduha prejela svoje ime.« Za razlago pa bi prišla v poštev najbrž tudi še druga imena (Raduš, Raduša).

REP: a) Repia, v Repiji, repijski; b) Rép (riep), Répinja (riepna), repica pri Répu (p'r riepo), Répov (riepu).

Koprivna, 1762: »Domus et Hueba Repp«.

Rep, Repi, v Repih ipd. so kar pogosta ledinska imena na Slovenskem. V našem primeru bi se ime dalo kaj dobro razložiti z lego kmetije.

REZAR: Rezár, Rezárka, pri Rezárju (p'r rezárjo), Rezárjev (rezárju).

Ludranski vrh, 1762: »Cassa Resarr«.

Po poklicu ali postranski dejavnosti bajtarja.

REZMAN: Rézman, Rézmanca, pri Rézmanu (p'r rézmáno), Rézmanov (rézmanu).

Spodnje Javorje, 1524: »Resman«, »Rosman Huebe«, »Caspar am Rasman«; 1633: »Resman« in »Resmaniza«; 1762: »Hueba et Domus Resmon«.

Ime je nemško. Ali iz ros(en)man = der Blumenpflieger (gojitelj, zbiralec rož...) ali iz die Röste, ki pomeni tudi žganje, in glagola rösten (pečiti), žgati. V tem primeru bi bil Rezman žganjar.

ROBNIK: Robnik, Robnica, pri Robniku (p'r robniko), Robnikov (robniku).

Javorje, 1524: »Rabnikh«; 1633: »Robnik« in »Robniza«; 1762: »Domus et Hueba Robnigg«.

Ime je izpeljano iz samostalnika rob s končnico -nik. Zdi se, da je obstajalo tudi ledinsko ime Rob, v Robu, robniški.

ROJAK: Rójak, Rójakinja (rójaknca), pri Rójaku (p'r rójako), Rójakov (rójaku).

Koprivna, 1762: »Domus et Hueba Rojak«, »Martinus Rojegg«.

Verjetno iz slovenskega samostalnika roja, množina roje, ki je pomenil poleg drugega tudi jarek, osušeno strugo potoka, mlako, kal, a tudi trsje. Iz furlanščine izposojen samostalnik bi ustrezal razlagi v pomenu potok, suha struga potoka.

ROS: Rós, Rósna, pri Rósu (p'r róso), Rósov (rósu).

Koprivna, 1762: »Domus et Hueba RoSs«.

Gotovo po barvi las (ali zemlje). Ali neposredno iz italijanskega roseo (rožast, rumen) ali rosso (rdeč, rumen). Morda tudi

Hribovska idila

posredno po nemškem samostalniku das RoS (konj), ki je dobil ime prav tako po barvi.

ROZANC: Rožanc, Rožánčka, pri Rožancu (p'r rožanco), Rožánčev (rožánču).

Koprivna, (Črna). 1633: »Rozanz«; 1762: »Domus et Hueba Roshanz«.

Morda iz Rožan (prebivalec Roža na Koroškem) s končnico -ec, morda tudi iz samostalnika roža.

SILVESTER: Silvéster (silvést'r), Silvéstrovka (silvéstruka), pri Silvéstru (p'r silvéstro), Silvestrov (silvestru).

Ludranski vrh. Bistra.

Po krstnem imenu gospodarja.

SMREČNIK: a) Smréčko, na Smréckem, smrečki; b) Smréčnik (smrieč'k), Smréčnica (smrieč'na), pri Smréčniku (p'r smrieč'nko), Smrečnikov (smrieč'nku).

Ludranski vrh. 1524: »Smrietschnikh«; 1633: »Smrezhnik« in »Smrezhniza«. Izpeljano iz rastlinskega imena smreka s končnico -nik.

SREBRE: a) Srebréce, na Srebrécem, srebréči; Srebre, Srebrétnja (srebrétna), pri Srebrétu (p'r srebréto), Srebréto (srebréto).

Javorje. 1524: »Strebro«; 1633: »Srebre« in »Srebrečiza«; 1762: »Domus et Hueba Srebre«.

Vzdevek gospodarja — po barvi (osive-lih) las.

STANE: a) Stanéce na Stanécem, Staneči (vrh); b) Stáne, Stanéčica (stanečica), pri Stanetu (p'r stanéto), Stanétov (stanéto).

Ludranski vrh. 1633: »Stanne« in »Stanetshiza«; 1762: »Domus et Hueba Stanne«.

Osnova imenu je samostalnik stan, verjetno v pomenu imeti — rediti ovce, manj verjetno v pomenu lesenjača za kosce, gorski senik.

ŠEPUL: a) Šepulija, na Šepuliji (šepulj-ski?); b) Šepú, Šepulica, pri Šepulu (p'r šepúlo), Šepulov (šepúlo).

Bistra. 1633: »Schepul« in »Schepuliza«; 1762: »Domus et Hueba Schepull«.

Morda iz glagola šepati s končnico -ul (kakor šepce), morda iz samostalnika čep ali čepun (osla).

ŠKRUBELJ: Škrubej (škrúbi), Škrúbejka (škrúbika), pri Škrubeju (p'r škrúbiju), Škrúbejev (škrúbiju).

Podpeca. 1762: »Domus et Hueba Schrubel«.

Kulterer ji ne išče izvora.

ŠOPAR: Šópar, Šóparica (šóparca), pri Šóparju (p'r šóparjo), Šóparjev (šóparju). Koprivna. 1762: »Domus et Hueba Schopper«.

Morda iz glagola šopati (s silo pitati) s končnico -ar.

ŠOPAR: a) Štoparjevo, na Štoparjevem (na štopárjavem), (štoparski?); Štopár, Štopárka, pri Štopárju (p'r štopárjo), Štopárjev (štopárju).

Podpeca. 1633: »Stopar«; 1762: »Domus et Hueba Shtoppar«.

Izpeljano iz samostalnika stopa, množina stope (priprava, v kateri se s tolčenjem odstranjuje trši ovoj žitnih zrn) s končnico -ar.

SUMAH: Šúmah, Šúmahovca ali Šumahinja (šúmahna), pri Šúmahu (p'r šúmaho), Šúmahov (šúmahu).

Podpeca. 1524: »Schumach«; 1633: »Schumach« in »Schumahinja«; 1762: »Domus et Hueba Schumach«.

Izpeljano iz samostalnika šum.

Proti Kottljam

SUMEL, pisano tudi Šumev, Šumel (šumiév), Šumélka (šumievka), pri Šumelu (p'r šumiévo), Šumélov (šumiévu).

Osnova imenu je gotovo samostalnik šum. Oblika imena je enaka živalskemu imenu šumel (šumiv), kakor narečno imenujemo čmrlja.

SUMNIK: Šumnik, Šumnica, pri Šumniku (p'r šumniko), Šumnikov (šumniku). Javorje. 1633: »Schumnig«; 1762: »Domus et Hueba Schumnik«.

Ime je izpeljano iz samostalnika šum s končnico -nik.

TEVC: Têvc, Têvčinja, (têvčna, tevčina), pri Têvcu (p'rtêvco), Têvčev (têvču).

Koprivna. 1762: »Domus et Hueba Teutz«.

Ime bi docela ustrezalo narečni izgovorjavi besede telec (moško tele), ki jo omenja Pleteršnik, a v narečju ni izpričana.

VERDEV: a) Verdélje (vrdéle), na Verdéljem (na vrdélem), Verdélji (vrdel'); b) Verdél (vrdév, v'rdu), Verdélka (vrdievka, vrdelica), pri Verdélu (p'r vrdévo), Verdéllov (vrdévu).

Koprivna. 1633: »Wardell« in »Wardeliza«; 1762: »Domus et Hueba Verdell«.

Izvor imena bi morda lahko iskali v glagolih vardeniti, vardejatí, vardevati, ki pomenijo: ukvarjati se s čim, gojiti (gozd), rediti (divjad), varovati itd., ali v samostalniku vardev -e (jeleni ne potrebujejo nobene vardeve, vrdeve). Gospodar naj bi se bil potemtakem ukvarjal z nečim poseb-

nim, kaj varoval, gojil, redil. Ni pa mogoče povsem zanesljivo izključiti tudi italijanskega pridevnika verde (zelen).

VESEVK: Vesévk, Vesevkinja (vesévkna), pri Vesévku (p'r vesévko), Vesévkov (vesévku).

Javorje, Ludranski vrh. Zapisane oblike se ne razlikujejo. 1524: »Weselko« in »Wesellgkho«; 1633: »Veselko«; 1762: »Domus et Hueba Vesseuko«.

Domače ime je izpeljano iz pridevnika vesel s končnico -ko.

VRHOVLAN: a) Vrhóvsko, na Vrhóvskem vrhóvski; b) Vrhóvlan, Vrhóvlanca, pri Vrhóvlanu (p'r vrhóvlano), Vrhóvlanov (vrhóvlanu).

Osnova obeh imen je samostalnik vrh. Ime gospodarja je izpeljano iz ledinskega imena s končnico -ljan.

VRTAČNIK: Vrtáčnik? (vrtáč'nk), Vrtáčnica (vrtáč'nea), pri Vrtáčniku, (p'r vrtáč'nko), Vrtáčnikov (vrtáč'nku), Vrtáčnikov potok, desni pritok Bistre.

Ime je izpeljano iz samostalnika vrtača s končnico -nik.

ZAVRŠNIK: Závřšnik (závrš'nk), Závřšnica (závrš'nea), pri Závřšniku (p'r závrš'nko), Závřšnikov (závrš'nku).

ZDOVC: Zdôvc, Zdôvčinja (zdôvka), pri Zdôvcu (p'r Zdôvco), Zdôvčev (zdôvču).

Koprivna. 1762: »Domus et Hueba Sdolz«.

Osnova imena je samostalnik zdolec (zdôvc), ima vetra, ki piha s spodnje strani.

ŽACEN: Žačen, Žáčnovka (žáčnuka), pri Žačnu (p'r žáčno), Žáčnov (žáčnu).

Podpeca. 1524: »Satschen«; 1633: »Satschen« in »Shachenka«; 1762: »Domus et Hueba Satschen«.

Lega obeh domačij (v Mežiški dolini) s tem imenom navaja na misel, da je osnova imenu nemški samostalnik der Sattel (sed-

lo, preval, prehod), najbrž pomanjševalnica tega samostalnika.

ŽEBIČAR: Žebičar, Žebičarka, pri Žebičarju (p'r žebičarjo), Žebičarjev (žebičarju). Žebičarjev je bilo v bližini Črne na Koroškem več.

Ime je izpeljano iz samostalnika žebica (čevljarska) s končnico -ar.

Janez Stergar

Pregled koroških in s Koroško povezanih obletnic za čas september 1987—december 1988

1987

19. 9. dr. Karel Woschitz, univ. prof. teologije — 50 let
22. 9. prof. dr. Theodor Veiter, manjšinski strokovnjak — 80 let
24. 9. Anton Martin Slomšek — 125 let smrti
26. 9. France Gorše, kipar — 90 let rojstva
28. 9. Miha Andreaš, bukovnik — 225 let rojstva
28. 9. dr. Mirt Zwitter, gospodarski, politični in kulturni organizator — 70 let
2. 10. Franc Prušnik, narodni delavec, oče Karla Prušnika-Gašperja — 100 let rojstva
11. 10. Jurij Japelj, slovničar — 180 let smrti
4. 11. Matija Prosekar, župan v Kotmari vasi, narodni delavec, med I. svetovno vojno »veleizdajalec« — 60 let smrti
26. 11. Magdalena (Leni) Olipic, partizanka, predsednica Zveze slov. žena — 90 let
29. 11. Barbka (Marija Elfrida) Piopivnik, predstojnica slov. šolskih sester na Koroškem (umrla 1986) — 80 let rojstva
30. 11. Andrej Sienčnik-Smrekar, 1944—45 član PO OF (umrl 1982) — 90 let rojstva
4. 12. dr. Pavle Zablatnik, etnolog, upok. ravnatelj slov. gimnazije v Celovcu, nekdanji predsednik Krščanske kulturne zveze — 75 let
6. 12. prof. dr. Tone Ferenc, zgodovinar — 60 let
9. 12. Franc Leskošek-Luka — 90 let rojstva
10. 12. Josip Ciril Oblak, pripovednik in publicist — 110 let rojstva
13. 12. Vincenc Schumy, narodni odpadnik, predsednik Koroškega Heimetdienst — 25 let smrti
23. 12. dr. Angela Piskernik, naravoslovka — 20 let smrti

1988

2. 1. Hanzi Ogris, narodni delavec, župan v Bilčovsu, nekdanji deželni poslanec — 60 let
5. 1. Ivan Bertonec, koroški prvoborec — 80 let rojstva
16. 1. Andrej Einspieler, politični, prosvetni, šolski in cerkveni organizator, časnikar, deželni poslanec, prvi

- predsednik Mohorjeve družbe — 100 let smrti
17. 1. Ivanka (Johana) Sadolšek-Zala partizanka, predsednica PO AFŽ — 65 let
22. 1. dr. Valentin Inzko, šolski nadzornik, publicist, 1960—68 predsednik Narodnega sveta kor. Slovencev, vodja slovenskih sinodalov krške škofije — 65 let
23. 1. Franc Leder Lesičjak, bukovnik — 80 let smrti
23. 1. Franc Primožič-Marko, koroški prvoborec in povojni aktivist — 25 let smrti
30. 1. dr. Martin Wutte, nemškonacionalni zgodovinar, predsednik koroškega Heimatbunda — 40 let smrti
1. 2. prof. dr. Janko Pleterski, zgodovinar — 65 let
18. 2. Simon Janežič, urednik in gospodar Mohorjeve družbe — 80 let smrti
5. 3. Primus Lessiak, prof. dr., dialektolog — 110 let rojstva
7. 3. Janez Vospernik, prvi predsednik Zveze kor. (slov.) zadrug — 40 let smrti
18. 3. dr. Walter Lukan, zgodovinar, šahist — 45 let
29. 3. Alojzij Progar, kipar — 70 let smrti
12. 4. Franc Brumnik, prošt, verski in narodni organizator, sedanji predsednik Mohorjeve družbe — 75 let
13. 4. Bogdan Žolnir, zgodovinar koroškega partizanstva — 80 let
16. 4. dr. Rudolf Blüml, prelat, voditelj katoliškega krila koroških Slovencev — 90 let rojstva
19. 4. Florijan Zergoi, župnik v Kazazah — 55 let
24. 4. Lubo Urbajs, časnikar, planinski organizator in narodni delavec — 65 let
6. 5. Andrej Šuster Drabosnjak, bukovnik — 220 let rojstva
13. 5. Vika Podgorska (Hedvika Ana Čus), gledališka igralka — 90 let
15. 5. Janko Wolte, manjšinski delavec v občini Galicija — 85 let
4. 6. Hans Sima, 1965—74 koroški deželni glavar — 70 let
11. 6. Anton Kuchling Dominkov, pesnik — 85 let
12. 6. Anton Umek Okiški, pesnik in urednik — 150 let rojstva

Suzana Praper

Poležane trave najinega dopoldneva

Poležane trave najinega dopoldneva sem iskala danes.

Sonce, ki nikoli več ne bo sijalo tako nežno, sem iskala danes.

In tipala v brezkončnost, iskala tišino najinega sveta in dolgo, dolgo hlastala po tvojem telesu sončnega dopoldneva.

Sonce te mi je vzelo, ostale so mi le poležane trave, ki jih hodim gledat, da bi začutila...

Pa nisva zapustila sledov, samo hrepenenje v moji duši zopet razjeda teh osem let brez tebe ob meni, s tabo v meni.

Poležane trave danes zopet živijo...

20. 6. Janez Korenjak, 1968—85 občinski odbornik v Šmarjeti v Rožu, podžupan — 75 let
30. 6. Simon Rudmaš, šolnik — 130 let smrti
2. 7. Valentin Rožič, tajnik Mohorjeve družbe, v predvojni Jugoslaviji zagovornik pravic koroških Slovencev — 110 let rojstva
5. 7. Janez Hornböck, dekan (1942 umrl v KZ Dachau) — 110 let rojstva
5. 7. Ciril Stern, diplomat, predsednik SAK - Slov. atletskega kluba — 55 let
25. 7. dr. Pavel Zdovec, slavist na dunajski univerzi — 55 let
28. 7. Vincenc Schumy, narodni odpadnik, predsednik KHD — 110 let rojstva
7. 8. Lovro Kaselj, verski in prosvetni delavec, publicist, 1971—83 predsednik Krščanske kulturne zveze — 75-letnica
10. 8. Leopold Suhodolčan, pisatelj, mentor »Mlademu rodu« — 60 let rojstva (umrl 1980)
13. 8. Ludvik Jank, župnik, prosvetni delavec — 85 let
16. 8. Andrej Karicelj, župnik, prosvetni delavec — 75 let
25. 8. Vinko Poljanec, 1921—27 deželni poslanec, 1932—36 predsednik Krščansko-socialne oziroma Slovenske prosvetne zveze, prva žrtev nacističnega preganjanja — 50 let smrti
26. 8. Rudolf Mencin, učitelj, organizator slovenskega šolstva — 20 let smrti

10. 9. Vinko Möderndorfer, narodopisec — 30 let smrti
11. 9. Matevž Nagele, duhovnik, kulturni delavec — 80 let rojstva
18. 9. prof. dr. Lambert Ehrlich, pred I. svetovno vojno narodnostni delavec na Koroškem, 1942 justificiran zaradi delovanja proti narodnoosvobodilnem gibanju — 110 let rojstva
18. 9. dr. France Czigan, narodopisec, pedagog, med II. svetovno vojno nasprotnik NOB (umrl 1971) — 80 let rojstva
19. 9. Ivan (Janez) Sekol, župnik, prosvetni delavec — 30 let smrti
21. 9. Miha Rigl-Peter Podjurski, partizan, aktivist OF po vojni — 70-letnica
27. 9. Stane Uršič, tajnik Kluba koroških Slovencev v Ljubljani — 65-letnica
9. 10. Maks Sorgo, pesnik in pisatelj (umrl 1944) — 70 let rojstva
10. 10. dr. Franci Zwitter, osrednja osebnost povojne zgodovine koroških Slovencev — 75-letnica
24. 10. Franc Treiber, duhovnik, skladatelj, narodni delavec — 110 let smrti
29. 10. Janez Skuk, župnik v Sinči vasi — 55-letnica
30. 10. Janko Ogris, prosvetni in zadružni delavec, pred vojno deželni poslanec, častni predsednik Slovenske prosvetne zveze (umrl 1981) — 90 let rojstva
- ... 11. Franc Smrtnik, občinski odbornik v Železni Kapli — 55-letnica
1. 11. Ludvik Ogris, bivši radiški župan, občinski odbornik v Zrelcu, podpredsednik Zveze slovenskih organizacij na Koroškem — 55-letnica
2. 11. Franc Kukovica, šolski ravnatelj in občinski odbornik v Žitari vasi, pedagoški in prosvetni delavec, podpredsednik ZSO — 55-letnica
13. 11. Andrej Einspieler (umrl 16. 1. 1888) 175 let rojstva
14. 11. prof. dr. Franc Sušnik, literarni zgodovinar in kulturnoprosvetni delavec (umrl 1980) — 90 let rojstva
15. 11. Janez Vospernik (umrl 7. 3. 1948) — 120 let rojstva
23. 11. Helmut Hartman, novinar — 65-letnica
24. 11. Andrej Mičej, organist, prosvetni delavec — 95-letnica
29. 11. Egon Remec-Borut, eden voditeljev koroškega partizanskega boja — 75-letnica
2. 12. dr. Zdravko Wiegele, diplomat, odvetnik — 100 let rojstva
- 10./11. 12. dr. Ivan Lučovnik, verski in kulturni delavec — 30 let smrti
11. 12. Janko Ferik, pisatelj in pesnik — 30-letnica
12. 12. Vekoslav (Alojz) Legat, upravnik časopisa »Mir«, vodja tiskarne Mohorjeve družbe — 80 let smrti
12. 12. p. Bertrand Kotnik, publicist — 75-letnica
12. 12. dr. Karl Hainz Frankl, generalni vikar krške škofije — 50-letnica
16. 12. dr. Mirko Messner, politični in prosvetni delavec, publicist — 40-letnica
18. 12. Johan Kazianka, slov. koroški voditelj KPA — 25 let smrti
18. 12. Štefan Sienčnik, podjetnik, prosvetni delavec — 80-letnica
19. 12. Anton Janežič, slovníčar, literarni urednik, tajnik Mohorjeve družbe — 160 let rojstva
20. 12. Jozi Miklavčič, planinski organizator (umrl 1980) — 90 let rojstva
24. 12. Janez Brabenec, prošt — 50 let smrti
24. 12. Valentin Polanšek ml. — Anton, slikar — 30-letnica
26. 12. Janez Wutte-Luc, partizan, narodni delavec, od 1980 predsednik Zveze koroških partizanov — 70-letnica
- ... Janez Lajčehar, učenjak iz Loč (umrl 1772) — 270 let rojstva
- ... Plajer Andrej-Marko, partizan, povojni aktivist OF (umrl 1954) — 90 let rojstva
- Urh Olipic-Peter, partizan, narodni delavec (umrl 1964) — 90 let rojstva
- Franjo Ogris, vsestranski narodni delavec — 80-letnica
- Jožef Urch, narodni delavec v občini Žitara vas — 65-letnica
- Milan Wieser, narodni delavec v občini Kotmara vas — 65-letnica
- Franc Wutti, prosvetaš, narodni delavec — 65-letnica
- Anton Krušič, narodni delavec v občini Bilčovs — 60-letnica
- Stanko Vavti, narodni delavec v občini Pliberk — 60-letnica
- dr. Janko Wiegele, odvetnik, narodni delavec — 55-letnica
- prof. dr. Otto Kronsteiner, imenoslovec — 50-letnica
- Jože (Josef) Sticker, prosvetni in politični delavec v občini Šentjakob v Rožu — 50-letnica
21. 1. prof. dr. Hanns Haas, zgodovinar — 45-letnica
- mag. Janko Merkač, vodja Katoliške prosvete — 40-letnica
- Jože Müller, narodni delavec v občini Pliberk — 40-letnica
- dr. Draga Smolle-Jelen, zdravnica — 40-letnica
- Franc Starec(z), občinski odbornik v Škoojanu — 40-letnica
- Joško Hudl, učitelj, prosvetni dela-

vec, organizator slovenske glasbene šole na Koroškem — 40-letnica

Flori Rulitz, narodni delavec v občini Šmarjeta v Rožu — 40-letnica

... Martin Pandel, narodni delavec v občini Dobrla vas — 30-letnica

... Karel Vouk, slikar — 30-letnica

Pregled obletnic je namenjen predvsem operativni rabi in ne predstavlja popolnega izbora, prav tako ne vrednotenja posameznih jubilejov. Podatki so izbrani iz gradiva za raziskovalno nalogo podpisane Družbenopolitični procesi znotraj slovenske manjšine v Avstriji po letu 1955) in gradiva za »Kronološki pregled zgodovine koroških Slovencev od 1848 do 1983« (objavljen v zborniku Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes, Ljubljana-Celovec 1984, 1985). Vsaj nekaj gradiva za vsako od navedenih obletnic hrani ta dokumentacija Inštituta za narodnostna vprašanja (zaradi prehajanja na računalniško obdelavo — žal — v zadnjem obdobju vedno manj!) in sestavlja pregleda, ki bi bil hvaležen tudi za morebitne popravke in dopolnitve. Podpisani se namreč še nisem povsem odločili, da bi ob svojem rednem raziskovalnem delu tudi v prihodnje nadaljeval s tradicijo pripravljanja podobnih ad hoc pripravljenih pripomočkov za operativno rabo na obeh straneh Karavank.

Glede obletnic pomembnih dogodkov iz starejše zgodovine koroških Slovencev svetujem pogled v »Kronologijo koroških Slovencev« (do leta 1500) v 1. zvezku dela »Koroški Slovenci« Frana Erjavca (Celovec 1955) in v »Kronologijo koroških Slovencev za dobo od l. 1500 do l. 1792« v 5. zvezku istega dela (Celovec 1959). Za dogodke iz zadnjega poldruga stoletja zgodovine koroških Slovencev je treba pogledati v zgoraj omenjeni zbornik s kronološkim pregledom 1848—1983, za katerega prav tako velja, da dokumentacija INV in podpisani zainteresiranim lahko posredujejo podrobnejše podatke.

Med drugim se bomo v letu 1988 lahko spomnili:

Ali se še spomnite?

- 1200-letnice tesnejše povezave Velike Karantanije z državo Karla Velikega
- 300-letnice izida razširjene izdaje Valvasorjevega dela »Topographia archiducatus Carinthiae antiquae et modernae completa«
- 200-letnice izida ljudskega molitvenika Ožbalta Gutsmana »Molituone bukvice«
- 140-letnice »pomladi narodov« z zahtevno po Zedinjeni Sloveniji
- 125-letnice prve »besede« celovške čitalnice
- 120-letnice začetkov organiziranega delavskega gibanja na Koroškem
- 120-letnice sklica prvega tabora koroških Slovencev (oblast ga je sicer prepovedala)
- 100-letnice hainfeldskega kongresa, na katerem se je koroški delegat zavzel za izdajanje socialdemokratskega lista v slovenskem jeziku
- 80-letnice ustanovitve Slovenskega šolskega društva v Celovcu
- 80-letnice več pomembnih dogodkov iz zgodovine koroškega delavskega gibanja

- 70-letnice prelomnih dogodkov v letu 1918 in začetkov bojev za severno slovensko mejo
- 60-letnice ustanovitve Kluba koroških Slovencev v matični domovini
- 50-letnice anšlusa in začetkov nacističnega preganjanja koroških Slovencev
- 45-letnice pomembnih dogodkov iz razvoja koroške NOB v letu 1943
- 40-letnice prelomnih dogodkov iz leta 1948
- 30-letnice odprave obveznega dvojezičnega šolstva na Južnem Koroškem
- 25-letnice prve mature na slovenski gimnaziji v Celovcu
- 15-letnice začetkov širšega solidarnostnega gibanja za pravice koroških Slovencev
- 15-letnice ustanovitve Kluba slovenskih občinskih odbornikov
- 10-letnice otvoritve dvojezičnega otroškega vrta v Celovcu »Naš otrok«
- 10-letnice delovanja tovarne »Elan« v Brnici

Ljubljana, 30. 7. 1987 Janez Stergar

Tone Sušnik

Krek in Kuhar - Prežih 1865—1917

Sedemdeset let je minilo, kar je umrl (8. 10. 1917) veliki sociolog in humanist Janez Ev. Krek. Ne mislim razgrinjati veličine tega edinstvenega človeka, to so storili bolj poklicani ali pa še bodo.

Naj v spomin nanj zapišem le drobno notico, kako je dr. Krek posegel v življenje Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca.

V bistvu mu je prav dr. Krek odstiral obzorje, mu omogočil šolanje za Zadružni šoli, ki je trajala šest zimskih mesecev, od oktobra 1912 do marca 1913 je Kuhar bival v Ljubljani. V Ljubljani si je širil literarno in politično obzorje, v Ljubljani se je seznanil z urednikom Ilustrovanega lista Antonom Peskom, ki mu je bil zgodnji mentor. »Pod vplivom ljubljanskega ozračja je nastala glavna moja pripovedka Tadej pl. Spobjan...« je zapisal v avtobiografiji Ivanu Albrechtu, seznanil se je tudi z urednikom z dr. Šlebingerjem. Politično mu je tudi Ljubljana širila razgled, prebiral je predvsem socialistični list Zarjo.

Dr. Krek mu je omogočil nadaljnji študij na Dunaju in Dunaj mu je dodatno opil obzorje. Ti tečaji so mu pripomogli do uradniške službe v ravenski železarni, pri čemer je dobil solidno osnovo za kasnejšo politično pa tudi literarno delovanje. Kdo ve, kaj bi bilo brez Krekove podpore! Seveda pa ne smemo prezreti, da je stike z dr. Krekom vzpostavil dr. Franc Kotnik.

To bodi naš skromen prispevek k sedemdesetletnici Krekove smrti.

71. Torej je Möderndorferjevih 54. Od teh 54 pa jih je koroški pravljničar povedal 40.

Torej je naslov, ki sem ga dal temu sestavku, kar pravi. Ivan Jelen, koroški pravljničar, je v obeh knjigah glavni pripovedovalec. V Koroških narodnih pripovedkah (1946) je od 110 kar 63 Jelenovih. V Koroških pripovedkah (1957) pa je od 71 kar 40 Jelenovih.

To sem še enkrat napisal zato, da se pripovedka o pravljničarju Ivanu Jelenu na koncu srečno razvozla.

Ivan Jelen je bil rojen 29. 8. 1865. Poročil se je 1893. Izstopil iz službe 25. 9. 1925. Umril pa je 18. 2. 1935. Podatke mi je dal Franc Jelen, dolgoletni personalnik Rudnika Mežica. Je tudi iz gnezda izpod Uršlje gore.

Pregled zapisovalcev

Pregled je narejen po knjigi Vinka Möderndorferja

Koroške narodne pripovedke

Založila jih je TISKARNA DRUŽBE SV. MOHORJA v Celju leta 1946. V tem pregledu pripovedovalcev pripovedk ni pripovedovalcev z onkraj meje. Žal mi ni pri roki Šašljevo delo »Narodno blago iz Roža«, da bi lahko koliko toliko podal tudi

Marijan Mauko

Ivan Jelen — koroški pravljničar

Prav zares nisem mislil pisati o Ivanu Jeleni iz Mežice, ki je bil doma pri Jelenu pod Plešivcem, to je na Uršlji gori. Zanj je Žajmošter (Ivan Praper, rojen 1914), vrtnar v Mežici, dejal, da je hodil na šiht. In je bil že takrat, ko je on hodil v šolo, star. Kaj več pa nisem izvedel. To pa tudi ni tako pomembno.

Kot sem zapisal, nisem imel namena pisati o Ivanu Jeleni, pisati sem hotel o »šolskih otrocih Mežice«. Ti so bili glavni sodelavci Vinka Möderndorferja. Vinko Möderndorfer je bil garaški zapisovalec koroškega folklorne bogastva. Rojen 5. 4. 1884 v Doljah v Zilski dolini, umrl 10. 9. 1958 v Celju.

Möderndorfer je zapisal v knjigi iz 1934. »Narodno blago koroških Slovencev«, da je gradivo zbral v letih 1920—1926 v Zilski in Mežiški dolini. V tej knjigi je šolskim otrokom zapisal trajno zahvalo za njihovo sodelovanje pri zbiranju folklorne gradiva.

Na 31. mestu je zapisal: »Šolski otroci, Mežica«.

Med 38 pripovedovalci so bili tudi šolski otroci Mežice. Enega sem že predstavil. Ivan Praper je povedal za Jurija Stoparja, s katerim je pasel živino na travniku levo od Šumca, da je bil Jurij star že devetdeset let. Vedel je za veliko zgodb in pravljič.

Naj še predstavim njegovega vrstnika Silvestra Stanija, upokojenega rudarja. Ko sem mu povedal, da imam Möderndorferjevo knjigo, mi je rekel: »Počakaj, da ti povem, katero sem jaz zapisal. Za domačo nalogo je dal Möderndorfer, da smo morali napisati pripovedko, če ne, bo šus. Doma so mi oče povedali in sem napisal. Počakaj, da ti jo povem. Še danes jo vem.« Povedal je tisto o Žal ženi, ki nosi številko I. Povedal jo je skoraj dobesedno tako, kot je zapisana. Do tja, kjer je Harmonkova žena poravnala Žal ženi lase.

»Leta 1924 nam je Möderndorfer podaril že pripovedke, zbrane v knjigi. Zastonj smo jo dobili.«

Franc Lenasi, rojen leta 1920 v Javorju, po domače pri Godcu, mi je povedal, da je imel to knjigo od Möderndorferja in da ve nekaj pravljič iz nje. On je hodil v šolo v Javorju. Ne spomni se, da bi Vinko Möderndorfer iskal pri njih v Javorju, kot je v Mežici.

Povedal je še o sodniji, zaporu in mučilnici pri Močilniku; da je na steni naslikan Kristus in da je bila na hiši letnica 1527. Zapiski pa so v Starem trgu pri Slovenj Gradcu; da so bili kmetje pod Uršljo samostojni in so zgradili cerkev na Uršlji gori. In za Jelenovo domačijo.

Vinko Möderndorfer pa ni le enkrat v svojih delih omenil šolskih otrok Mežice. V knjigi »Verovanja, uvere, običaji Slovencev« je zapisal: »Koroške popevke in uganke«, Celje, 1933. Napisane so bile leta 1926—1927 po večini po pripovedovanju šolskih otrok v Mežici.

Ivan Praper mi je povedal, da je prosil hlapca, da ga je peljal v Žerjav, kjer mu je pokazal votlino, kamor so se ljudje skrili pred Turki. Peljala sva se pogledat to votlino. Je levo od kanjona pred Žerjavom. To je znak, da je Möderndorferjevo delovanje zbudilo živo zanimanje šolarjev in vseh odraslih v Mežici. To tudi danes v računalniški dobi ni presahnilo.

Vinko Möderndorfer je začel zbirati ljudsko blago že leta 1918, kar je izšlo pod naslovom: Košir — Möderndorfer; Ljudska medicina med koroškimi Slovenci, Maribor 1926; Koroške narodne pripovedke, 1946; Koroške pripovedke 1957. V teh Koroških pripovedkah je namerno poudaril delež svojega rojaka dr. Josipa Šašlja. Čeprav je jasno, da je za večino teh Šašljevih vedel, bodisi od doma ali po pripovedovalcih, s katerimi je očitno znal ravnati. Šašljevih zgodb je v tej knjigi 17. Vseh pa je

Rudi Mlinar

SPOMINI IVANA IVARTNIKA

Uvod

Po naših hribih in dolinah žive ljudje z različnimi nagnjenji in lastnostmi. Mnogo jih je tudi takšnih, ki so začutili potrebo, da bi svoje spomine napisali. Eden takšnih je bil tudi Ivan Ivartnik. Bil je vsestranski človek, mnogo njegovih zgodb je že izšlo na straneh Fužinarja, ostalo pa jih je še nekaj in četudi niso literarni biseri, so vendarle bogat dokument nekega časa, ki se nam vsem tako hitro odmika.

O življenju na Lešah je pred drugo svetovno vojno pisal že Jožko Jurač v povesti Kraj umira; mnogi mlajši te knjige niti poznajo ne več, pa bi bilo prav, če bi jo kdaj vzeli v roke, saj je kljub literarnemu prijemu prava dokumentarna kronika našega kraja. Spomini Ivana Ivartnika ne poskušajo biti literatura, četudi jim ne gre odrekati posluha za lepo besedo, ki včasih zazveni kot najčistejše jeklo pod kladivom.

So pa njegovi spomini kljub kronološki zgradbi le nekaj več kot samo golo naštevaje dogodkov, v njih je toliko osebne izpovedne moči, da te pritegnejo in jim slediš kot vonju domačega kruha, ki ga je nekoč pekla mati ali babica.

Pri prepisovanju spominov sem si vzela nekaj svobode in tu pa tam kakšen stavek spremenil, popravil vrstni red besed, vendar pri tem nisem posegal v vsebinsko zgradbo.

Ivan Ivartnik

1912—1986

Spomini

Ko sem leta 1912 zagledal luč sveta v majhni leseni bajti, pač še nisem vedel, kaj bom v življenju doživel. Ljubezen, ki družijo in veže ljudi, je zvezala tudi mlado rudarsko hčerko in mladega kmečkega fanta izpod Uršlje gore. Dva mlada, kot jih je bilo tedaj in pozneje stotero, sta se vzljubila in iz te ljubezni sem se rodil jaz. Oče je hodil v jamo kopat premog, mama in babica pa sta skrbeli za dom. Četudi je bilo življenje težko, stanovanje slabo, zaslužek boren, pa je bilo mladim tudi tedaj, kot jim je danes, lepo. Ni namreč za srečo pomembno razkošje, pomembno je imeti v sebi pravo ljubezen in obilico potrpljenja z življenjem, ki ti je bilo dano. Mnogi tega preprostega dejstva niso nikoli

razumeli in so korakali mimo sreče kot slepci, tako je bilo nekoč in tako je tudi danes.

Leta 1914 je takratna Avstroogrška napovedala vojno kraljevini Srbiji. Začeli so se vpoklicati mladi fantovi in mož v vojsko. Dekleta in žene so pripenjale svojim fantom in možem rdeče nageljne na prsi v znak ljubezni in trpljenja ob ločitvi. Mobilizacija je šla od vasi do vasi, dotaknila se je tako osamljene kmetije pod goro kot revne knapovske družine na Lešah. Od povsod so prihajali mladi fantje in možje s pušeljci na prsih. Notranji nemir in tesnoba poslavljajnja so skrili s popito pijačo, korajžo pa so si dajali z jukanjem in prepevanjem. V srcih pa so prav tako kot njihove ljubice, žene, matere in očetje nosili bolečino, negotovost in strah, ki jih je s seboj prinesla beseda vojna.

Preroki, ki so videli moč tedanje Avstroogrške, so napovedovali, da bo vojne konec v nekaj dneh in marsikdo se je tako pomirjen odpravil v vojsko, ne da bi slutil, kako lažne so bile te obljube. Izkazalo se je, da se je tedanja vojna dveh držav sprevrgla v svetovni spopad.

Tisti prvi dve leti, ko otrok še nima tako ravitega spomina, da bi shranil dogodke, ki se gode okrog njega, sem po pripovedovanju mame zrasel kot mnogi drugi v zibelki, kjer sem z jokom naznanjal mami, da sem lačen in da je želodec zopet prazen.

Prvi dve leti vojne menda še nista bili tako strašni in se je vojna v tem osamljenem koncu slovenske zemlje komaj čutila. Hrane že prej ni bilo veliko in tudi sedaj je bilo tako, a po kmetih se je le še dobilo kaj za pod zob. Zame v zibelki ni bilo težav, saj je imela babica v štali za bajto kozo, ki je dajala zame in za vse ostale dobro in sladko mleko.

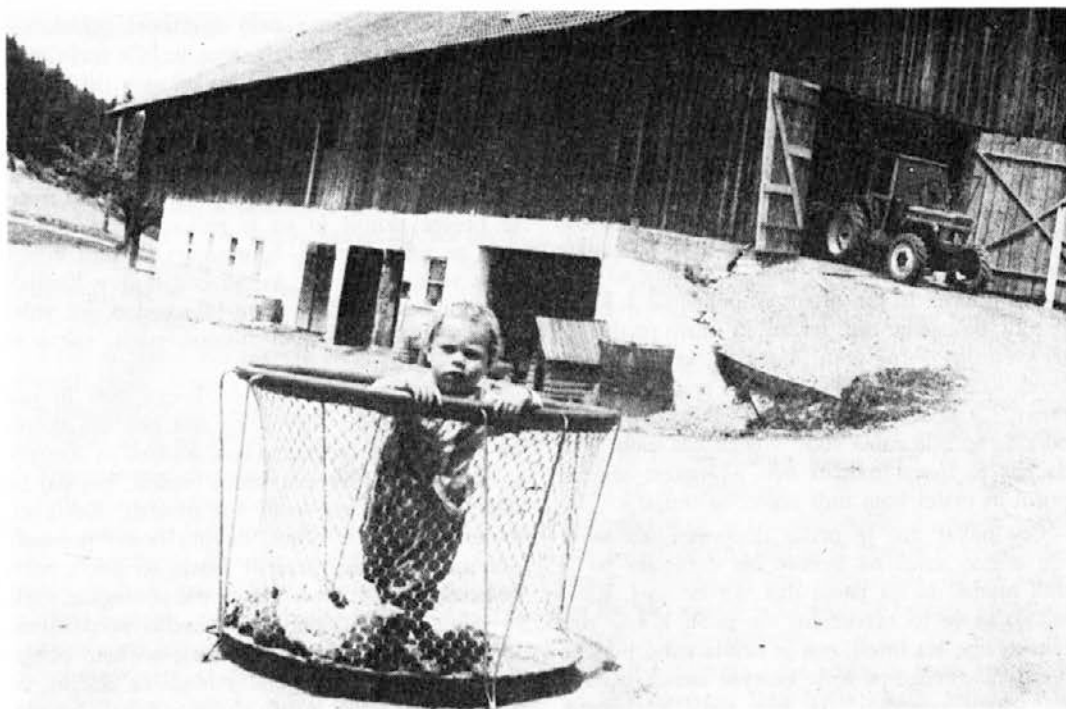
Toda kaj nam je pomagalo to, da nismo trpeli najhujše lakote, ko ni bilo več očeta. Po vseh domovih je zavladala mrka tišina, strah in žalost sta občasno s pošto zavila v črno marsikatero družino. Prav ta črna pisma so govorila, kako se

tam neke godijo težke in komaj razumljive tragedije.

V naši bajti so bile stene polne raznih božnih podob in slik, ki so prikazovale svetnike, kako pomagajo ljudem v težavah. Babica in mama sta vsak večer na kolenih molile in prosile te svetnike, da se ne bi očetu kaj hudega pripetilo. Po letu dni vojne je prišel oče domov na dopust.

Skupina, v kateri je bil oče, je izvedla neko drzno akcijo in za junaštvo so vsi preživeli dobili dopust. Ko je oče pripovedoval, koliko jih pade in kako strašna je vojna, je rekla babica: »Tebi se že ne bo ničesar zgodilo, saj vsak večer moliva zate.« Oče se je tem besedam le nasmehnil in rekel: »Zelo me veseli skrb, ki jo kažeta do mene, toda težko verjamem, če bo ta molitev kaj dosti pomagala.« Do tega prepričanja je prišel potem, ko je videl, da tisti, ki pravijo, da so od boga poslani in bi morali biti potem prvi, ki bi zahtevali, da se vojna konča, delajo ravno nasprotno. »Blagoslavljaajo orožje, s katerim se potem pobijamo, nas navdušujejo, naj se borimo do zadnjega in naj bomo kar se da krvoločni, ker nam je bog že tako vse odpustil. Sovražni vojaki pa so pripovedovali, da je tudi pri njih tako in da se vsi borijo z božjo pomočjo. Kaj vse je še oče pripovedoval, mi babica in mama seveda nista povedali, tega pa se vendarle spominim.

Babica je potem pripomnila, kako tudi doma ni lahko, da že primanjkuje hrane, saj po kmetih ni mož, ki bi lahko delali in jo pridelovali, ženske same pa ne zmorejo vsega dela. Oče je tudi pripovedoval, kako grda stvar je vojna, rekel je: »Nikoli ga nisem videl, pa ga moram ubiti, če tega ne bom naredil jaz, bo pa on, kateri je hitrejši in bolj spreten, ta potem odnese celo kožo, tako dolgo ostaneš živ, da ne pride nekdo, ki je spretnejši, kot pa si sam.« Ob takih besedah sta se mati in babica zresnili in potem so navadno dolgo molčali, nekaj težkega in temnega je prišlo med nas. Oče se je po ne-

Bodoči gospodar

pregled pripovedovalcev, ki niso iz Mežiške doline.

Ivan Jelen je, kot sem že zapisal, zapisan kot pripovedovalec 63-krat.

Franc Petrič 7-krat.

Luka Libnik in Jurij Stopar 4-krat.

Marija Jelen, Simon Ferjančič in Leopold Ozimic po 3-krat.

Grauf, mizar in šolski otroci iz Mežice pa po 2-krat.

Prevovnik, Krautberger, Jože Rebec, Praper, gostilničar, gostilničar Tof, Filip Grabner, Franc Trebovc, Blatnikova žena, Roblek, Jožefa Verdnik, Roza Najberž, Kompanova mati, Frančiška Kompan, Miha Fužir, Marija Simčič, Miha Libnik, Josip Gerdej, Hilda Gerdej, Jože Gerdej, Jože Petrič in Roza Jelen so zapisani kot pripovedovalci pripovedk po enkrat.

Leta 1954 v stari livarni (za pečjo) zgoraj od leve proti desni: Franc Robnik, Ivan Šmen, Alojz Belaj, Franc Perše (delovodja), Rudi Novak, Ivan Petrej, Oto Podojstršek, spodaj od leve proti desni: Franc Krivograd, Koloman Poreduš, Toni Česlovnik, Nace Fajmut

kaj dnevih vrnil na fronto v Galicijo. Menda me je držal v naročju in me dolgo nepremično gledal. Jaz sem jokal, saj nisem razumel tega očetovega pogleda. Babica in mati pa sta zvečer zopet klečali pred podobami in molili dolgo v noč.

Vojna se je vlekla v drugo leto, ko je oče zopet prišel na dopust, menda se je to zgodilo ponoči. Babica in mama sta bili hitro pokonci, mrzlično sta iskali po kuhinji, kaj bi hitro pripravili očetu za večerjo. Govorili sta: »Saj si tako suh in rusast, da sva te komaj spoznali.« Oče pa je na to rekel: »Nehajta iskati hrano, najprej mi zagrejte vodo, da se umijem in škaf vode pripravita, da operemo uniformo, da ne boste še doma imeli uši.« Tudi jaz sem se prebudil in začel vekati, ko sem ob sebi zagledal tujega rusastega deda, ki me je hotel vzeti v naročje. Mama mi je vsa v solzah venomer govorila, saj to je vendar tvoj ati, jaz pa tega nisem razumel in sem točil solzo za solzo. Od tega dogodka imam samo blede senco, samo preblisk, v katerem se mi dozdeva, da me je tedaj držal v naročju moj oče. Kakšne poteze obraza je imel, pa se ne spominjam.

Oče je potem zopet pripovedoval, kako se vojskujejo in koliko jih je že padlo izmed tistih, ki so odšli tedaj na vojno, ter so verjeli, da se bodo vrnili živi in zdravi v svoje domove. Babica je zopet ponovila, kako se njemu ni treba bati, saj sta v molitvi venomer z njim. Oče je pritegnil obe v objem in rekel: »Srečen sem, ko imam doma dve tako dobri ženi.« Potem pa se je zresnil in pripomnil: »Vojna ne prizanaša nikomur, padlo je že mnogo mož, za katere so tudi molili domači in jim ni to nič pomagalo.« Rekel je tudi, da padajo tudi takšni, ki imajo malo punčko v naročju, druge pa se je oklepal fantek. Komaj sta uspeli povedati, da šele sedaj verjameta, da sta njuna moža mrtva, ko je to potrdil tudi

Čez nekaj dni je prišla dopisnica, da se je oče srečno vrnil na fronto. Na dopisnici pa je tudi pisalo, da sta padla dva iz naše vasi. Kmalu, ko se je razvedelo, sta prišli k hiši dve ženski, obe sta ihteli, ena je držala malo punčko v naročju, druge pa se je oklepal fantek. Komaj sta uspeli povedati, da šele sedaj verjameta, da sta njuna moža mrtva, ko je to potrdil tudi

moj oče s svojo dopisnico. Babica in mama sta z njima vred ihteli in jokali, zvečer pa sta molili, dokler nista omagali od spanca. Mati se je zaradi pomanjkanja morala zaposliti pri rudniku. Tako je naše življenje počasi teklo naprej.

Ko se je v deželo spustila pomlad in se je narava odela v pisana oblačila, je pismonoša prinesel dopisnico, na kateri je pisalo, da je tega in tega dne padel oče. Johan Ivartnik gefallen beim angrif gegen . . .

Obe, mati in babica, sta se odeli v črnino in z mano, ki tega nisem razumel, jokali. Od tedaj babica in mama nikoli več nista klečali zvečer pred podobami svetnikov.

Življenje pa je teklo naprej, vojne še ni bilo konec. Jaz sem rasel in rasel . . . Prvi razred sem obiskoval še v nemški šoli, toda učenja tam se le zelo slabo spominjam. Spominjam pa se, kako smo se otroci zbirali v Čopovi drvarnici. Starejši so nam iz desk delali puške, saj se je vsepovsod govorilo samo o vojni, da smo se tega nalezli tudi otroci in smo se venomer igrali vojake. Imeli smo lesene puške, papirnate kape, v bližnjem gozdu pa smo si izkopalji tudi rove in naredili zaklonišča.

Ob nedeljah smo našo spretnost preizkusili tako, da smo šli na vrh, kjer je bila meja med Lešami in Prevaljami, od koder so prišli fantje, pa smo se udarili. Včasih so bili oni v premoči in smo mi bežali proti Lešam, spet drugič smo bili mi močnejši ter smo jih nagnali proti Prevaljam. Konec pa je bil, ko jih je kdo med nami le preveč skupil in se je prikazala kri, potem smo se vsi razbežali. Spominjam se tudi konca prve svetovne vojne, ko so bili boji v Kotljah pa tudi po naših hribih je bilo vedno več vojakov. Seveda pa otroci nismo vedeli, zakaj je tako.

Nekega dne smo stali na koncu vasi in poslušali streljanje. Nenadoma nas obkroži skupina vojakov. Spraševali so nas, ali smo za Avstrijce ali za Srbe. Seveda nismo vedeli, kaj naj bi odgovorili, pa smo rajši kar molčali. Rekli so, da moramo iti z njimi, da jim bomo pokazali pot proti Poljani. Starejši fantje so jim z roko pokazali, kje naj gredo, pa ni nič pomagalo, vzeli so nas s seboj. Morali smo hoditi pred njimi, tedaj še nismo vedeli, a pozneje so nam pripovedovali starejši, da so nas imeli za zaščito, če bi jih v teh naših hribih slučajno čakala zaseda. Ko smo prišli na vrh hriba, od koder se je že

videlo na Poljano, so nas napodili nazaj. Skrili smo se v hlev na Kastelu, dokler niso šle mimo še ostale skupine proti Poljani. Za njimi pa so prišli koroški borci in nekaj Srbov, ki so zasledovali Avstrijce. Tako smo dočakali konec prve svetovne vojne. S svojimi vrstniki sem se veselil tega konca vojne, ne zaradi tega, ker je bilo konec vojne, pač pa, ker so nam sedaj vsem obljubljali, kako nam bo odslej v Jugoslaviji dobro. Nekí govornik je menda celo govoril na Prevaljah, da se bodo razmere sedaj tako izboljšale, da se bo cedil med po cesti.

Med knapi na Lešah pa se to najavljeno blagostanje ni in ni hotelo pojaviti še več, razmere so bile iz dneva v dan slabše. Kopati so morali v ne dovolj prezračeni jamah, v vodi, ker so bile črpalke večkrat pokvarjene, tako so bili vedno v življenjski nevarnosti, za svoje delo pa so prejeli še nizko plačo. 1920. leta je prišla prva izmena iz jame, druga pa bi morala nastopiti delo. Tedaj so se rudarji odločili, da kreneta obe izmeni na Prevalje, kjer je bila rudarska uprava. Upravljal jo je Jugoslovan Brus. Ob propadu Avstroogrške je tedajji lastnik rudnika Prekopil pobegnul in nova oblast je prevzela rudnik ter imenovala upravo, Sekvesturo. Ko smo otroci, ki smo hodili na Prevalje v šolo, videli, da gredo rudarji na upravo, smo šli za njimi in se skrili v gozdu ter opazovali, kaj bo. Rudarji so zahtevali razgovor z upravnikom zaradi nevdržnih razmer, v katerih morajo delati. Namesto razgovora pa je upravnik poklical orožnike. Prišli so štirje orožniki z nasajenimi bajoneti na puškah. Rudarji pa so še naprej vztrajali pri svoji zahtevi; ker niso odnehali, so dva najbolj glasna rudarja odgnali. Spominjam se, da je bil eden teh rudarjev R. Konič. Ker je imel pri hiši številno družino, je tudi glasneje od ostalih zahteval svoje pravice . . . boljše delovne razmere in večji zaslužek. Nekaj pa so rudarji le dosegli — da so se jih odslej bali. Oba rudarja so po nekaj urah zaslišanju izpustili, pa tudi razmere so se naslednje dni vsaj malce izboljšale.

Istega leta, bilo je menda prvega maja, ko so štrajkali železničarji v Ljubljani, so bile po vsej Sloveniji zaprte gostilne in prepovedano točenje alkoholnih pijač. Rudarji, ki so se pripravljali na proslavo, so vključili v to tudi soglasje s stavko železničarjev. Štirje orožniki so stalno obkrožali rudarje in jih spraševali, kaj nameravajo doseči s svojim zborovanjem. Rudarji so potem odšli v povorki v Guštanj, da bi skupaj z guštanskimi delavci protestirali. Tudi tu so bili vsi orožniki v pripravljenosti. Popoldne pa je bilo skupno zborovanje na Lešah v nekdanji restavraciji. Kljub prepovedi so tedaj popili vso pijačo, kolikor je je imel na zalogi tedajji upravnik restavracije Šipek.

V šolo smo otroci hodili na Leše in na Prevalje. Že tedaj so namreč bili na Lešah samo trije razredi osnovne šole, večji smo že hodili po znanje na Prevalje. 1924. leta so na Lešah ustanovili kulturno-prosvetno društvo Svoboda. Otroci smo pod vodstvom tedanjega učitelja Doberška uprizorili igrico Podzemski škrt. Leto pozneje pa smo že imeli tudi svoj tamburaški zbor in telovadno društvo. Telovaditi nas je učil član rudarske zveze. Na Prevaljah so tedaj imeli Sokolsko društvo in društvo, ki se je imenovalo Orli. Na Lešah pa sta obstajali samo Svoboda in Zveza rudarjev, ki so ji pravili tudi »Rdeči farajnci«.

Leta 1924 je učiteljski zbor na Prevaljah organiziral telovadni nastop vseh društev . . . Orlov, Sokolov in Svobodašev . . . Mi nismo imeli nobenih uniform ali kakšnih rekvizitov, bosí in v kratkih majicah smo vadili za nastop.

Ko je napolnil dan nastopa, so prvi prikorakali Orli v svojih slikovitih uniformah, za njimi niso kaj dosti zaostajali Sokoli. Mi iz Svobode smo vsi po vrsti zavidali drugim te krasne uniforme. Tedaj je k nam pristopil učitelj Doberšek in nas bodril. Rekel je, če nimate tako lepih uniform, morate biti pa zato v nastopu najboljši. Rekel je: »Lahko je njim, ko imajo podporo vsak s svoje strani, mi pa nimamo nikogar, ki bi nam lahko pomagal. Mi proletarci se šele borimo za svoje pravice, zato jim danes še nimamo pokazati drugega kot svoje kosti, nastop pa mora biti tak, kot smo mi... ponosen in brez napake.« Nastopali smo v kratkih črnih hlačah.

Prvi so nastopili Orli, potem Sokoli, nakar smo prikorakali še mi. Potrudili smo se in res smo bili deležni največjega aplavza, in to prav iz vrst učiteljev. Ko se danes spominjam tistih dni, si tega ne znam pojasniti drugače, kot da je že tedaj bilo veliko pristašev delavskega gibanja in so ostali v ozadju le zaradi bojazni za svoje službe.

Četudi še otroci, pa smo že tedaj čutili, kako velike razlike so med nami, ne samo zaradi že prej omenjenega telovadnega nastopa, tudi, ko smo hodili v šolo, so nas drugi, bolj premožni zmerjali z rdečimi cigani. Skoraj ni minil dan, da se z njimi ne bi spopadli, ko smo šli iz šole domov. Ker smo hodili v šolo z Leš na Prevalje v cokljah, smo se borili kar z njimi. Tako se je ta sicer ne preveč dolga pot s Prevalj včasih hudo dolgo zavlekla. Sicer pa po šoli doma tako nismo imeli nikogar, ki bi nas dodatno učil, pa tudi časa za kaj takega ni bilo. V popoldanskem času je marsikdo med nami moral pasti kozje, to se je zgodilo navadno jeseni, ko so z rudniških travnikov spravili seno za konje. Tedaj so nam dovolili, da smo na tistih travniških otroci pasli kozje, vsaka rudarska bajta je imela vsaj eno, večinoma pa po dve kozji.

Rudarji so po končanem šihu navadno obdelovali vsak svojo krpo zemlje, na kateri so sadili fižol in seveda krompir. Ker je kopal vsak zase, so nastajali po bregovih nad bajtami robovi in odori, ki so vidni še danes. Na robovih je po meter zemlje, na odoru pa je ta plast zelo pičla. Gnoj vsak na svojo njivo so nosili v koših, saj je bila med njivicami le ozka stezica. Ker se je sadil večinoma le krompir in fižol, je bila zemlja tako izrabljena, da je bil krompir debel le kot nekoliko debelejši orehi, zato ta krpa zemlje ni zadostovala za ozimnico. Tako so mnogi rudarji sadili krompir tudi pri okoliških kmetih. Takim rudarjem so kmeti rekli sabekerji. Tako so govorili, ne da bi najbrž sami vedeli, kaj ime pomeni. Za mero so imeli piskriče; to je nekoliko več kot 15 kg, merili pa so z lesenim vedrom. Od števila teh piskričev je bilo potem tudi odvisno, koliko bo moral kateri rudar pri kmetu odslužiti. Spominjam se, da se je od enega piskriča moralo odslužiti po tri šihte ob žetvi, košnji ali plečvi. Ženske so morale narediti po en šiht več, ker se je njihovo delo računalo za manj vredno od moškega.

Tudi mi smo imeli po tri do štiri piskriče krompirja sejanega pri kmetu in ko so odšle ženske tisti krompir odsluževati, so kmetje rekli, zdaj pa pridejo taverharji. Tudi to ime mi ni poznano. Ko je mati odhajala v taverh, sem navadno šel jaz zraven, pomagal sem, kolikor sem pač mogel... spravljal sem skupaj seno, pobiral krompir ali pa sem pasel krave. Pri paši sem bil seveda bos, zato ni bilo čudno, da sem hodil domov ves popraskan od ostrogovine, včasih pa sem stopil tudi na kak štrclj, ki je mohl iz zemlje. Na tem mestu se je potem noga velikokrat zagnojila, temu smo pravili pajsjek in za to

Udarniško na Ivarčkem, ki bi ga kazalo obnoviti

menda ni bilo pravega zdravila. Babica je v takem primeru svetovala, da sem moral iti k teti, ki mi bo ognojek dol pomolila, kot so temu pravili. Res sem šel. Moral sem ji dati bolno nogo na krilo, ona pa je delala neke križe in nekaj molila. Pri tem sem jo moral vprašati: »Teta, kaj pa delate?« Ona je odgovorila: »Pajsjek giftam.« Jaz sem moral pri tem pljuniti; to se je ponavljalo trikrat. Seveda sem videl, da je noga bolela še kar naprej in je pomagalo šele potem, ko se je zadosti zagnojila in se je tista stvar predrla ter je tako iztekel gnoj.

Na podoben način je teta Tona tudi dol molila, če se je napravil na očesu ječmen. Babica in mama, ki sta v to mnogo bolj verjeli kot pa otroci, sta teto poklicali tudi, kadar sta imeli hude glavobole. Teta je prišla in vprašala babico, kdo je bil zadnji od tujih ljudi pri hiši. Ko se je babica spomnila, je teta rekla, to je urok, in tisti, ki je bil zadnji pri hiši, ga je prinesel. Zahtevala je večjo posodo. V njo so potem nalile vode, k tej vodi so pridale nekaj žegnane vode od velike noči. Ko so dodale nekaj te vode, so iz štedilnika dobile še tleče lesno oglje; če se prav spomnim, je moralo biti teh kosov točno devet. Te kose je teta polagala v vodo; če so šli kosi oglja na dno, so bili na delu zagotovo uroki. Pri tem je molila svoje molitve, ki jih ni znal nihče drug, pa tudi zapomnil si jih nisem, saj je molila tako tiho in hitro, da si ni bilo mogoče zapomniti nobene besede.

Ko je pomolila, ji je morala tista, ki je imela uroke, odgovoriti na nekaj vprašanj, ko pa je bilo vse to končano, se je moralo vse skupaj vlti v stranišče, da se ne bi uroki razširili še na koga drugega.

Tako je teta Tona skrbela za naše zdravje, saj v tistih časih nismo za vsako figo letali v dolino k zdravniku. Zanj tudi nismo imeli denarja — privoščili so si ga lahko le bogatejši ljudje.

Spomnim se dogodka, ko sva z mamo šla v taverh. Basali smo seno, jaz pa sem pri tem moral paziti na kmetovo živino. Gospodinja je proti opoldnevu prinesla kosilo v korpu in je poklicala tudi mene. Rekla je: »Ko si bil tako priden, boš pa danes dobil strdi na kruhu.« Odrezala mi je kos kruha, še danes se mi zdi, da vonjam tisti sladkobni vonj svežega kruha, tako lepo vabljivo je dišal, zraven sem dobil tudi kos strdi v satovju. Tudi ženske, ki so

pomagale pri spravilu sena, niso mogle prehlitati, kako dobra je strd. Za tiste čase je bilo res nekaj izrednega, že kar pravi praznik, če si lahko dobil takšno kosilo. Čebele so bile tedaj še bolj redke na tem našem koncu in so jih imeli le največji kmetje ter nekaj drugih redkih navdušencev. Ni bilo tako kot danes, ko jih lahko ima praktično vsak, ki le zna z njimi delati.

Tisti kos kruha in strdi sem pojedel, kot bi v zrak pogledal. Pojedel bi najbrž še pet takšnih kosov, če bi mi jih le kdo dal. Ko smo vsi pojedli, je v skledi na dnu korpa ostal še lep kos kruha in nekaj satovja. Gospodinja je skledo s korpom obesila na nizko vejo tam rastoče tepke, da ne bi do kruha in strdi mogle mravlje. Meni pa tisti kos kruha in strdi ni dal miru, tako vabljivo in omamno mi je to dišalo. Smukal sem se okrog korpa kot mačka okrog vrele kaše in od časa do časa sem s prsti preveril, ali je še vse na svojem mestu, pri tem sem seveda dobro zagrabil strd, da sem si potem lahko oblizoval roke.

To sem ponavljal toliko časa, da je korp s skledo padel z veje. Tedaj pa, ne vem kaj mi je bilo, skušnjava je bila prevelika, pograbil sem korp in z njim stekel v bližnje grmovje, kjer sem polizal vso strd in pojedel ves kruh. Vse skupaj sem potem previdno, da me ne bi kdo videl, obesil nazaj na tepko.

Zvečer sem potem nenavadno dolgo pasel živino, ko pa le nisem mogel več, ker se je že mračilo, sem jo odgnal v hlev. Tam me je že čakala gospodinja in mi že od daleč žugala z roko, glasno, da so jo lahko vsi slišali, mi je rekla, da ne bom dobil večerje, ker sem že itak pojedel ves kruh in polizal strd. Njena hčerka pa me je kar naravnost ozmerjala, da sem kradljivec. Tudi mati je bila jezna in žalostna ob enem, rekla mi je: »Zdaj si pa začel še krasti, tega te jaz in babica nisva učili, le kaj bo iz tebe, ko si postal tak.«

Zvečer sem se stisnil k babici in nisem vedel, kaj naj ji rečem. Mama je babici povedala, kaj sem naredil in pri tem pripomnila, da me odslej ne bo več jemala h kmetom v taverh, ko sem ji naredil takšno sramoto.

To je bila moja prva kraja, če temu sploh lahko tako rečem. Bila je le stiska knapovskega otroka v tistih težkih razmerah, v katerih smo te-

daj odraščali. Od tistih časov nisem več hodil z materjo v taverh.

Babica me je potolažila in rekla materi: »Ni ti ga treba več spravljati s seboj, saj njegovo delo tako ni nič vredno, bo pa zraven mene hodil v les po drva.«

Ker drv nismo mogli kupiti, smo bili prisiljeni, da smo si jih za zimo pripravili v gozdu. Tako je babica hodila velikokrat s košem v gozd in nam iz njega nosila ostanke, ki so v gozdu ostajali za smrekami, ki so jih tam podirali rudarji za potrebe rudnika. Ne samo naša babica, tudi druge knapovske družine so si na tak način priskrbele kurjavo za zimo.

V gozdu so delali stari rudarji še po šihitu razne opornike in drug jamski les za rudnik. Ko so sedli k malici, sva se jim pridružila tudi midva z babico. Za malico so imeli mrzel krompir, fižol in pa kakšno glavo čebule.

Stari Magrič pa ni nikoli malical, on si je raje napolnil pipo in zagodrnjal v brado: »Meni najbolj paše, če si lahko eno fajfo tobaka v miru privoščim.«

Pri malici so se rudarji pogovarjali vse mogoče stvari, jaz sem jih poslušal in bile so me sama ušesa, sem pa tudi imel kaj slišati. Tako je stari Sejfrid pripovedoval, kako je bilo v Rusiji in Sibiriji, kamor je prišel kot avstrijski ujetnik. Pripovedoval je, kako strašna je sibirski zima in kako imajo tam ruski kozaki izvežbane konje, prav teh kozakov so se menda Avstrijci tudi najbolj bali. Pripovedoval je, kako so tam boljševiki začeli revolucijo in so bogatim baronom in grofom pobrali konje in živino ter jo potem dali revnim kmetom, ki prej niso imeli ničesar. Stari Jurač pa je na to pripomnil: »Boste videli, tudi pri nas bo prišlo do take revolucije, kot je bila v Rusiji!« Ko smo ga vsi spraševali, kdaj bo to, je samo odmahnil z roko in potem nekako svečano pogledal po nas: »... bo prišla, bo,« je rekel, »samo ne tako hitro, veste, revolucija počasi zori. Boste videli, v gozdu ne bomo samo tesarji in holcarji, tu se bodo skrivali in borili tudi delavci in kmetje proti gospodi in tistim, ki imajo danes vse v svojih rokah. Delavec in kmet bosta tedaj držala skupaj in gospodar ter hlapec bosta jedla iz iste sklede. Nam pa se ne bo treba še po šihitu pobijati tu po gozdu za nekaj dinarjev. Delavec bo v osmih urah zaslužil dovolj zase in za svojo družino, pa

še za kakšen liter piva mu bo ostalo.« Magrič, ki je bil bolj boječ, je pri tem Juračevem pripovedovanju samo kimal, včasih pa se je le ojunčil in pripomnil: »Lepo bi bilo, Jurač, če bi bilo to res...« potem je malce pomislil in se prestrašeno ozrl okrog sebe »... ali pa veš, Jurač, če bi se to, kar ti sedaj govoriš, razvedelo, bi nikoli več ne videl belega dne.« Jurač pa je bil že preveč razgret in ga takšna opozorila niso ustavila. Obregnul se je ob Magriča: »Ko bi bili vsi ostali taki, kot si ti in bi samo na molitve mislili, bi nikoli ne dočakali te revolucije. Ko bi pa bral Leninove knjige, tedaj bi se ti pa odprle oči. Potem se je obrnil k meni in nadaljeval: »Mi ta stari tega res ne bomo najbrž dočakali, ti, pob, in mladi pa boste to gotovo dočakali, vi ne boste živeli v takšni revščini kot pa mi.«

Starega Jurača smo vsi radi poslušali, pripovedoval nam je, kako bodo za vse nas prišli boljši časi. On tega potem res ni dočakal, vendar je v to, kar je pripovedoval, bil prepričan, tako da smo mu vsi verjeli.

Tako so mi minila šolska leta in ne da bi se prav zavedal, je že bila za menoj mladost in tistih nekaj let, ko so zame skrbeli drugi — babica in mama. Prišel je čas, ko je bilo treba premišljevat, kako si bom sam služil svoj kos kruha.

Današnja mladina prav malo ali pa nič ne ve, kakšni so bili tedaj časi, danes si po mili volji lahko izbirajo poklice in se šolajo v šolah. Tedaj pa, če nisi imel ravno bogatega strica ali kakšnega drugega poznanstva, nisi mogel dobiti mesta za učenje ali pa dela. Mladi fantje smo hodili v gozd in tam delali drva za kmete v kakšni soteski, da smo morali vsa drva na ramenih znositi do ceste. Delali smo pol na pol, kolikor metrov za kmeta, toliko zase, seveda smo ta drva potem sami prodajali po metrih tistim, ki so imeli toliko denarja, da so si jih lahko kupili.

Vsak dinar, ki si si ga tako prislužil, je bil zlata vreden in presneto si mislil, kako si ga potem porabil.

Moja prva resna zaposlitev je bila, ko so me sprejeli v delavski pekarni kot raznašalca kruha. Tedaj se je kruh nosil okrog. Zjutraj sem napolnil koš z žemljami in kruhom, potem pa sem se odpravil po kmetih, na Dolgo Brdo, Leše,

Strojno... Ker nas je bilo več raznašalcev, smo se navadno tudi dogovorili, kje bo kdo nosil. Kmetje pa tudi drugi so nas že kar poznali in so nam naročali, koliko kruha moramo prinese naslednji dan. Zasluzek je bil odvisen od prodaje, ta pa od naše iznajdljivosti. Spomnim se, da sem včasih zaslužil na dan od deset do dvajset dinarjev, to pa je bilo kar lepo za tiste čase. Pri rudniku pa je bilo dela vsak dan manj, saj so le odpuščali in nič sprejemali; tako se je rudnik iz meseca v mesec manjšal. Poleg drugih vzrokov je imel rudnik nesposobno upravo, ki je mislila le na svoj dobiček, na razvoj rudnika pa čisto nič.

Seveda je bilo vzrokov za propad rudnika kar precej. Rudarji v svojih najboljših letih so večinoma padli v prvi svetovni vojni, kar jih je še ostalo, so jih poslali delat v rudnik sv. Štefan v Avstrijo, na Lešah so ostali le rudarji, ki so imeli velike družine in se niso mogli seliti tako daleč. Rudnik je imel slabe naprave, predvsem pa preslabo elektriko za črpalke, ki niso mogle sproti črpati vse vode, ki se je nabirala v rovu.

To je rudarjem preprečilo, da bi lahko kopali v globino, kamor pa so vodile najdebelejše plasti premoga. Stari rudarji, teh pa je danes še zelo malo, se spomnijo, da je v jami pri Kosu na Franciški bil še tri metre debel sloj premoga, ki je vodil v globino, kamor niso mogli. V rovu pri Barbari so se rudarji dolgo časa trudili, da bi premagali vodo, ki je tiščala v globinski rov, pa jim to ni uspelo, tudi tu so pustili še dva metra debel sloj premoga. Leta 1930 so rudarji začeli zaradi vseh teh težav zapuščati rudnik, nekaj se jih je preselilo v Holandijo in Francijo. Tistega leta so odkrili na Janževem ostanek še neizkopanega premoga, ki je ostal pri kopanju pred kakšnimi sto leti. Tedaj je bilo na Lešah le še kakšnih petdeset rudarjev, ki se niso hoteli odseliti drugam. Veselje nad tem odkritjem je bilo res veliko. Ko so tedaj peljali proti Prevaljam prvi voz premoga, so rudarji v znak veselja spustili v zrak nekaj dinamitnih nabojev, voz, naložen s premogom, pa je spremljal celo harmonikar. Ženske so se objemale od veselja, saj so vsi upali, da je zopet nastopil čas, ko bodo imele debelejši kos kruha na svojih mizah. Tiste ženske, katerih možje so odšli za delom v tujino, pa so jokale in tarnale ter pravile: »Le zakaj naš ni ostal doma, zdaj ko se bo zopet začelo kopati!«

V rovu na Janževem pa je bilo premoga le za dobra štiri leta in ne za več, kot so se prvotno uštel rudarji.

Tako je tudi tam zmanjkalo zalog premoga. Tedaj je kopalo premog kakšnih sedemdeset rudarjev, saj smo delo dobili tudi mlajši, med njimi tudi jaz. Po propadu Janževega rova smo premog iskali tudi drugod, na Gustafu, vendar kakšnih bogatejših zalog nismo našli, pač pa le ostanke od prejšnjih časov, ko je bilo premoga dovolj in se ni pobral vsak kos, kot smo počeli sedaj.

V rovu Gustaf je močno nagajala voda; ker smo delali po že nekdanj skopanem rovu, je bil v jami pritisk vode zelo močan. Jama na Janževem je bila za razliko od Gustafa sicer suha, a je bil sloj premoga vedno tanjši. Od začetka je bil debel po meter in pol, nazadnje le po pol metra. Delo pa je bilo kljub temu, da ni bilo vode, zelo težavno, ker smo imeli za izkop same primitivne naprave. Za odkop smo imeli nizke lesene zaboje, podobne sankam, te zaboje smo potem po kolenih vlačili do rova, kjer so stali vozički, da smo jih naložili s premogom in peljali v zbiralnico. Ker pa je tam premoga kmalu zmanjkalo, smo za njim rinili v globino, kjer

Na Ivarčkem poleti

pa se je kaj kmalu pojavila tudi voda. Imeli smo dve ročni črpalki, ki sta potiskali vodo vsaka po petdeset metrov navzgor. Pri vsaki črpalki sva bila po dva rudarja. Črpalko sva morala neprestano poganjati, da voda ni zalila rova. Včasih pa se je črpalka pokvarila, tako da je bilo treba spustiti v rov voziček, kateremu smo rekli vaser hunt; to je bil lesen voziček, ki je bil narejen tako, da je držal vodo. V ta voziček smo potem morali ročno nalivati vodo in jo voziti iz jame, dokler nismo uspeli popraviti črpalke. V takih trenutkih seveda nismo kopali premoga, ampak smo se vsi ukvarjali le z nadlogo, ki se ji reče voda. Če pri tem delu nismo hiteli, smo do kolena čofotali v mrzli vodi, kar se je poznalo pri našem zdravju, saj le malokateri rudar ni tožil, kako ga daje revma.

Ko je prišel obratovodja, pa smo bili navadno še kregani, ker te usrane vode ne moremo spraviti iz jame.

Ker so se rovi vedno bolj spuščali v globino, smo namestili tudi ročne vitle, s katerimi smo potegnili voziček s premogom na vrh. Pri tem pa ne smem pozabiti, da to še niso bile vse težave, s katerimi smo se pri kopanju premoga ukvarjali. Veliko težav smo imeli tudi s prezračevanjem rogov, zgodilo se je večkrat, da so nam ugasnile karbidovke in smo vedeli, da je v rovu zelo malo zraka. Ko nismo več mogli delati, smo se zavlekli v kakšen bolj zračen rov, kjer smo se odpočili, potem pa nazaj na odkopno mesto, saj ni bilo časa za kakšne večje počitke. Morali smo nakopati določeno število vagončkov premoga, drugače tisti dan nismo imeli priznanega šihta. Pritožiti se na takšno delo nobeden ni upal, saj smo vsi poznali odgovor, ki je bil: »Če ti ni pogodu, pusti delo in pojdi, saj jih čaka zunaj še več, ki bi radi delali, pa nimajo dela.«

Vodstvo rudnika je začelo slabotne in bolehe rudarje odpustčati, tem je bil tako odtrgan še tisti borni košček kruha, ki so si ga zaslužili s svojim delom v jami. Kjer so bile doma številne družine, zaslužek pa samo eden in je še ta prenehal, je bila revščina zelo huda. Takih družin je bilo na Lešah tisti čas kar precej. Ker nesreča ni počivala, je revščini navadno botroval še alkohol in tako pomagal, da je bila beda še hujša. Ne enkrat se je zgodilo, da so rudarji svoj že itak slab zaslužek zapili v gostilni in niso domov prinesli niti dinarja, ali pa so morali plačati dolg, ki so ga naredili v gostilni čez mesec. Tiste žene, ki so slutile, kaj se bo z denarjem zgodilo, so na plačilni dan moze pričakale kar pred gostilno in tako rešile nekaj denarja tudi za hrano.

Družine z veliko otroki so bile pri Kretu, Šrotu, Beleju, Gregorcu in še bi lahko našteval. Pri teh družinah je bilo vedno premalo kruha za vsa lačna usta. Prvi teden po plači je še nekako šlo, potem pa je že začelo primanjkovati denarja. Rudarji so imeli svoj konzum, rekli so mu rdeči konzum, tu so jemali vse potrebno za življenje. Imeli so knjižice, da so v njih vpisovali, kaj so v konzumu kupili. Večinoma pa so bili vsi zadolženi in tudi v konzumu so lahko dobili živeža le do neke določene vsote, ki so jo morali takoj, ko so dobili plačo, poravnati, tako da je navadno plača zadostovala le za sprotni dolg.

Kar se tiče obleke, je bilo še slabše, otroci so morali navadno nositi obleko drug za drugim tako dolgo, da so bile obleke že vse pokrpane in se je prvotno blago videlo le še na kakšnem delu obleke.

Kretova mati so velikokrat pripovedovali, kako je bilo. »Za vseh devet otrok nikakor ni zaslужil dovolj, kakor hitro je kateri otrok dovolj odrasel, da je zapustil šolo, že sva gledala, kam

Ivarčko jezero — ponos ravninskih železarjev

ga bova dala . . . ta je šel za pastirja h kmetu, drugi za furmana itd. Ker je bila plača tako majhna, smo doma redili koze in kakšnega prašiča, da je bil vsaj občasno na mizi kakšen priboljšek. Ko sem šla s košem po krmo za koze, sem enega otroka nesla v košu, enega vodila za roko, tretji je bil na poti, kar trije pa so hodili za menoj . . .«

Iz tega pripovedovanja se vidi, kako težko in revno je bilo knapovsko življenje rudarja in njegove družine, pa vendar se ljudje niso toliko pritoževali nad življenjem kot se danes, ko je življenje neprimerno boljše. Prav srečen je lahko bil fant ali pa še bolj dekle, ki je dobilo kakšno službo ali pa sta se lahko šla učiti za vajenca ali vajenko h kakšnemu mojstru v dolino.

Dekleta so navadno potegnili krajši konec, za njih je bila rezervirana le pot v dolino h kakšnim boljšim ljudem za služkinjo. Za vse pa tudi tu ni bilo dela, ter so odhajale od doma v Maribor in celo v Zagreb.

Leta 1933 je rudnik počasi začel hirati in je potem kmalu obstal. Kakor je bila tedanja oblast gnala, tako so z raznimi špekulacijami mnogi prišli do poceni rudniške opreme, špekulanti so prišli do poceni hiš . . . potem so te hiše dražje prodajali, prodajali so kmetije, cele gozdove itd. . . .

Podrla se je rudniška restavracija, ki je bila tedaj ponos vse Mežiške doline, prav tako so podrli rudniško štalno, v kateri je bilo prostora za osebje. Oblast se ni zmenila za usodo izmučenih rudarjev in ni z ničimer preprečila ropanja kraja.

Rudarji so bili prepuščeni čisto sebi in svoji iznajdljivosti. Dela drugod prav tako ni bilo, za selitev na tuje pa tudi ni bilo izgledov, saj starih in bolehnih rudarjev s številnimi družinami ni bilo mogoče tako seliti daleč na tuje, kjer ne bi dobili dela. Tako jim je ostala še zadnja obupna misel, da bi se organizirali v Rudarsko zajednico in tako poskusili sami iztrgati zemlji še zadnje kose premoga in tako prehraniti svoje številne družine, ki so tudi morale od nečesa živeti.

Za tedanji sistem je bila to edinstvena organizacija, ki se je v polni meri ni skoraj nihče zavedal, saj je nastala iz globoke stiske, skoraj obupa. Bila pa je prva samostojno organizirana delavska organizacija daleč naokoli. Postali smo sami svoji gospodarji, brez kakršne koli oblasti . . . beda in revščina pa sta se s tem še stopnjevali. Rudarji so govorili: »Naj pride sam hudič, slabše kot je sedaj, ne more biti več.«

Kljub revščini pa življenje ni zamrlo. Še vedno je delovalo prosvetno društvo Svoboda, ki je prirejalo igre, in to ne samo eno, pač pa kar več na leto. Delalo se je tudi na področju izobraževanja in vzgoje . . . iz vsega tega se vidi, da kljub tej revščini rudarji s svojimi družinami niso klonili in se niso prepustili malodušju, kot se mnogi prepuščajo danes, če le malce bolj zaškriplje.

Leta 1935 je organizirala Kulturno-prosvetna zveza srečanje vseh Svobod v Celju. Ker se je razvedelo, da bo to velika manifestacija delovnih ljudi vse Slovenije, smo se nanjo na Lešah dobro pripravili. Žene in dekleta so ves teden pletle vence, bilo jih je toliko, da smo jih s konji peljali na Prevalje na železniško postajo. Z njimi smo okrasili vlak na postaji, na lokomotivo pa smo privezali rdečo zastavo. Udeleženci so prihajali z vseh strani, Mežičani so prišli s svojo godbo, z godbo so prišli na Ravne tudi jeklarji. Vse do Celja so ljudje vstopali na vlak, med njimi niso bili samo člani Svobod, ampak se mi je zdelo, da se je tisti dan v Celju zbrala vsa množica revnih in zatiranih delavcev. Prišli so trboveljski rudarji, pa iz Hrastnika, mariborski železničarji pa livarji z Mute . . .

Celje je bilo skoraj premajhno za vse, ki so prišli tisti dan na manifestacijo. V Gaberjah smo imeli mladinci dopoldne sestanek, na katerem smo se dogovorili, kako bomo manifestirali. Dobili smo parole in gesla, ki smo jih morali vzklikati na paradi. Prav tako smo dobili nalogo, da moramo zaščititi govorniški oder, ko bo na njem govoril predstavnik KPS, in da moramo preprečiti vsem, ki bi hoteli tedaj delati zmedo.

Med govorom je res prišlo do manjšega prerivanja, vendar se je vsa akcija še kar dobro iz-

tekla. Že po tem se je videlo, da smo bili delavci tisti dan absolutni gospodarji mesta. Vzklikali smo gesla v podporo KPS in proti tedanji oblasti. Posledice so prišle pozneje, ko je tedanja oblast prepovedala vsako delovanje Svobode. Kar hitro potem pa smo ustanovili Vzajemnost in pod okriljem te organizacije smo zopet uprizorjali igre in širili isto dejavnost kot prej, ko je še bila Svoboda. Naprednega dela med leškimi rudarji ni mogel zatreči nihče. Klica revolucio-

narnih idej in naprednega mišljenja je bila že pregloboko vsajena v nas.

Stari Jurač bi tedaj prav gotovo rekel, da je tista revolucija, ki jo je napovedoval, pred vrati in imel bi prav. V letih 1935—1936, ko je rudnik propadel, se je na obzorju že dvignil temen oblak, v katerem sta bila skrita tudi Juračeva revolucija in naš lepši jutri, rojen v trpljenju in ognju druge svetovne vojne.

Albert Hojnik

Telesnokulturni objekti v občini Ravne

Telesnokulturni objekti in površine so poleg strokovnih kadrov največjega pomena za celovit razvoj telesnokulturne dejavnosti. Telesna kultura je v zadnjih desetih letih pridobila veliko novih objektov. Med največje pridobitve štejemo dve športni dvorani, dve veliki telovadnici pri osnovnih šolah, tri pokrita kegljišča, številna večnamenska asfaltna igrišča ter druge manjše objekte, naprave in telesnokulturne površine, predvsem za množično telesno kulturo. Vsi ti objekti in površine so bili večinoma zgrajeni iz sredstev samoprispevka oziroma sredstev za gradnjo objektov družbenega standarda ob pomoči organizacij združenega dela ter prostovoljnega dela občanov.

Na podlagi analize popisa telesnokulturnih objektov 1982. leta lahko ugotovimo, da se je skupna koristna površina na prebivalca do leta 1987 povečala od 2,98 m² na 3,04 m², od tega z 0,21 m² na 0,26 m² pokritih površin in od 2,77 m² na 2,78 m² nepokritih površin. Za primerjavo lahko navedemo, da je bila naša občina leta 1982 v skupnih TK površinah na prebivalca za 0,56 m² nad republiškim povprečjem, predvsem v korist odkritih TK površin. Za leto 1987 še nimamo primerjalnih podatkov, ker po letu 1982 še ni bilo naslednjega sistematičnega popisa TK objektov in vadišč v SR Sloveniji. Čeprav Telesnokulturna skupnost za novogradnje večjih objektov ne združuje sredstev, pa kljub temu okrog 20 % vseh združenih sredstev namenja za sofinanciranje rednega in investicijskega vzdrževanja ter manjših novogradenj TK objektov, predvsem v zaselkih in vaških skupnostih, ki pa se lahko gradijo le ob pomoči OZD in s prostovoljnimi delom.

Vzdrževanje oziroma plačilo najemnin za telesnokulturne objekte je za občinsko telesnokulturno skupnost precejšnje breme in ogroža izvedbo programov redne telesnokulturne dejavnosti. Večina telesnokulturnih objektov je v lasti organizacij združenega dela, krajevnih skupnosti in šol, le majhen del starejših objektov, predvsem v zgornjem koncu doline, je v lasti društev Partizan, ki se dnevno otepajo s težavami vzdrževanja.

Pri občinski TKS obstaja komisija za telesnokulturne objekte, ki za načrtno vzdrževanje TK objektov vsako leto sklene ustrezne po-

godbe s šolami, OZD, KS in drugimi lastniki objektov, prav tako komisija objavi vsako leto razpis za sredstva za investicijsko vzdrževanje, popravila in manjše adaptacije objektov, ki jih v okviru možnosti sofinancira predvsem v zaselkih in vaških skupnostih.

Komisija za telesnokulturne objekte pri TKS občine Ravne uresničuje naslednja načela in naloge:

— skrbi za prioritarno gradnjo in vzdrževanje TK objektov v krajih z deficitom TK površin, kjer so objekti zastareli in neustrezni, s slabimi pomožnimi in sanitarnimi prostori

— zavzema se za prednostno gradnjo objektov za izvajanje telesnokulturne dejavnosti, ki naj bodo grajeni brez dragih pomožnih prostorov za gledalce in služijo za večnamensko uporabo. V ta namen se priporočajo v zaselkih in vaških skupnostih večnamenske asfaltno ploskve (rokomet, košarka, mali nogomet in odbojka) v velikosti 40 × 20 m

— zavzema se za odprtost in dostopnost vseh TK objektov in površin, zgrajenih z družbenimi sredstvi, za vse uporabnike v občini pod enakimi pogoji

— zavzema se za ekonomično in funkcionalno gradnjo objektov, ki naj bodo v neposredni bližini naselij in šol ali so primerne izletniške točke, kjer je možnost množičnega rekreiranja.

Komisija skrbi za redno vzdrževanje vseh TK objektov s sofinanciranjem, posebno tistih, ki ob maksimalni uporabi zahtevajo minimalne stroške. Pri tem moramo pritegniti uporabnike, da s prostovoljnimi delom in z minimalnimi sredstvi vzdržujejo in izboljšujejo uporabnost objektov.

Komisija se zavzema, da se v urbanističnih načrtih rezervirajo zadostne površine za množično telesnokulturno dejavnost v neposrednem bivalnem okolju ob stanovanjskih naseljih.

Občinska TKS ne združuje sredstev za gradnjo večjih telesnokulturnih objektov, temveč skrbi za redno vzdrževanje in manjša popravila že zgrajenih telesnokulturnih objektov, kar je tudi v prihodnje njena prednostna naloga.

Pa zaplavajmo

TKS občine je zelo zainteresirana in spodbuja gradnjo ter posodobitev TK objektov, predvsem v krajih z deficitom TK površin, vendar se ti objekti gradijo iz sredstev samoprispevka in sredstev, namenjenih za gradnjo objektov družbenega standarda.

Na osnovi preučitve najnujnejših potreb, predvsem na področju vzgoje in izobraževanja, je koordinacijski odbor pri skupščini občine za vodenje akcije samoprispevka na podlagi strokovnih mnenj oblikoval prednostne liste gradenj objektov družbenega standarda v občini.

Na prednostni listi je posodobitev telovadnice pri osnovni šoli Franja Goloba na Prevaljah s koristno površino 782 m² in galerijo z 204 m². S tem bo tudi na Prevaljah najkasneje do leta 1990 rešen pereč problem pomanjkanja pokritih telesnokulturnih površin za telesnokulturno dejavnost.

V tabeli so prikazane koristne TK površine na prebivalca po krajevnih skupnostih in krajih.

Krajevni skupnosti Trg in Polje Prevalje sta združeni, ker tvorita skupaj kraj oziroma mestno naselje Prevalje.

Tudi 5 KS — Trg Ravne, Dobja vas, Strojnska Reka, Javornik — Šance in Čečovje je združenih, ker tvorijo skupaj kraj oziroma mestno naselje Ravne in jih je nesmiselno ločevati, saj so v 1 KS skoraj vsi objekti, medtem ko v drugi, ki je oddaljena le 200 m, ni nobenega.

Največ pokritih površin na prebivalca je po zgraditvi nove telovadnice pridobila KS Črna, sledijo Ravne in Mežica.

Z nepokritimi površinami na prebivalca prednjači KS Leše, za njo so KS Črna, Mežica in nato šele Ravne.

Najslabši pogoji glede na urejene TK objekte in površine so v vaških KS na Holmcu, v Šentanelu, v Žerjavu in Kotljah, v mestnih naseljih pa je največja prostorska stiska pri pokritih objektih na Prevaljah.

TABELA: Koristne površine na prebivalca v občini Ravne v letu 1987:

Krajevna skupnost oziroma naselje	Število prebiv.	Nepokrite površine v m ²	m ² /preb.	Pokrite površine v m ²	m ² /preb.	SKUPAJ koristne površine v m ²	m ² /preb.
KS Črna	3.509	16.918	4,82	1.382	0,38	18.300	5,22
KS Žerjav	599	300	0,50	120	0,20	420	0,70
KS Mežica	4.229	14.113	3,34	1.149	0,27	15.262	3,61
KS Holmec	547	462	0,84	—	—	462	0,84
KS Leše	576	4.212	7,31	114	0,20	4.326	7,51
KS Šentanel	297	200	0,67	—	—	200	0,67
Kraj Prevalje	4.919	10.112	2,06	578	0,12	10.690	2,17
KS Trg in Polje Prev.							
Kraj Ravne	10.768	27.178	2,52	3.638	0,34	30.816	2,86
5 KS							
KS Kotlje	1.393	1.232	0,88	30	0,02	1.262	0,91
SKUPAJ OBČINA	26.837	74.727	2,78	7.011	0,26	81.738	3,04

Štefan Lednik

O delu SPD Mežica od ustanovitve do leta 1941

O kaki organizirani planinski, oziroma turistični dejavnosti okrog Pece v času pred prvo svetovno vojno ni bilo slišati. Tudi planinske organizacije, niti nemške, še manj pa slovenske, daleč naokrog niso obstajale. Saj je tu v industrijsko razviti Mežiški dolini pretežno vse društveno življenje, z izjemo slovenskih prosvetnih društev, obvladovalo nemštvo. Vseeno pa je bila Peca in njena hribovska sosesčina tedaj in že mnogo poprej močno obljudena in obiskovana, o čemer govore tudi prednje vrstice.

Tudi za čas stare Jugoslavije, vse do leta 1941, ni o delu naše podružnice SPD kaj prida pisanih virov. Ob vdoru okupatorja je Planinsko društvo moralo oddati — enako kot druga društva v Mežici, svoj društveni arhiv in vso imovino. Nemci pa so arhive, knjižnice in drugo zažgali, da bi tudi s tem čim prej zbrisali slovenski značaj pokrajine in sledi naše kulture. Zato se bomo pri poskusu opisa rojstva in delovanja našega planinskega društva v tej dobi morali največ opirati na tedaj kar pogoste vesti o njem v glasilu Planinski vestnik. Zraven pa seveda na tisto, kar je ostalo v spominu nekdanjih članov društva in njihovih svojcev ter na njihovo zasebno, ohranjeno spominsko gradivo, kolikor ga je ostalo.

V času jugoslovanske vojaške uprave v coni A na Koroškem je v predplebiscitni dobi delovalo v Pliberku precej slovenskega uradništva. Ti so ustanovili l. 1919 Mežiško podružnico Slovenskega planinskega društva. Za predsednika je bil izvoljen primorski rojak, pravnik dr. Dušan Senčar st. Po izgubljenem plebiscitu, 10. oktobra 1920, se je sedež društva l. 1921 preselil na Prevalje, kjer je dr. Senčar odprl notarsko pisarno. Precej drugih uradnikov iz Pliberka in Velikovca je dobilo tu zaposlitev v novo ustanovljenem prevaljskem okrajnem glavarstvu. Nekaj pa se jih je zaposlilo tudi pri mežiškem rudniku.

V društvu so kmalu začeli razmišljati o postavitvi koč na Peci. L. 1924 je bil ustanovljen v ta namen pripravljalni odbor, ki so ga sestavljali po večini rudniški usluž-

benci iz Mežice, Žerjava in Črne. Menili so, da bo delo steklo hitreje, če se ustanovi v Mežici nova, samostojna podružnica SPD. O tem so dosegli soglasje julija 1926 z matičnim društvom na Prevaljah.

Ustanovni občni zbor društva, ki je dobilo ime Mežiška podružnica Slovenskega planinskega društva »Peca« Mežica-Črna, je bil 7. novembra 1926. Za prvega predsednika je bil izvoljen uradnik rudniške bratovske skladnice Martin Ule, doma iz Zasavskih revirjev, poprej Maistrov koroški borec. Položaj predsednika ali načelnika društva, kot so ga tedaj tudi imenovali, je obdržal vse do leta 1941.

Že v času pred ustanovitvijo podružnice in pred zgraditvijo koč na Peci obiskujejo goro poleg domačinov in jo odkrivajo jugoslovanskim turistom že tudi planinci od drugod, največ iz Maribora in iz Celja. Tako je v Planinskem vestniku (v nadaljevanju PV) št. 4, l. 1924 dr. Milko Hraševc

iz Celja objavil toplo napisan članek »Na Peco (2126 m)«. V njem opisuje vzpon na Uršljo goro, lepe razglede z nje proti Peci, ki jih je spodbudil, da obišejo še njo. Spustili so se v Jazbino in v Žerjav, od tam prišli v Toplo, kjer so prenočili in bili gostoljubno postreženi pri Končniku. Na vrh Pece in do Kniepsa so se povzpeli s topeleške strani.

V PV l. 1926 je na str. 178 v rubriki Obzor in društvene vesti objavljen sestavek »Iz Maribora na Peco« kot spodbuda za obisk te gore. Saj ugotavlja med drugim: »... Najbližja gora nad 2000 m Mariboru je Peca...« Nato poroča, da so letos ob veliki noči člani »Skute«, turistovskega kluba mariborskih gimnazijcev, Štangl, Volker, Stupan zaznamovali pot na Peco s Krakolinke. To je prva vest o markiranju poti na Peco. Ubrali pa so smer iz Mežice, mimo Gmajne in Jesenika v Podpeco. Saj je družina Krakolinkovih tedaj imela v najemu Jesenikovo bajto in posestvo. Današnja najbližja in najbolj prometna pot mimo Graufa in Šteng so zaznamovali šele pozneje.

V istem letniku PV je na str. 187 najti v rubriki Obzor in društvene vesti ponovno reklamo za Peco. Dopisnik opisuje pot iz Mežice v Podpeco in tamkajšnjo gostoljubno kmetijo Mihev, kjer morejo dobiti obiskovalci Pece prenočišče. Omenja domačina, šolskega upravitelja iz Podpece Iva Miheva, podpredsednika odbora za gradnjo koč na Peci. Dalje omenja tudi na pol razpadlo koč na sedlu »Keiserhütte«, »...kjer morejo zasilno prenočevati oni turisti, ki so prišli sem proti večeru in ki kanijo zjutraj na vrh...«

V isti rubriki sledi še nadaljevanje: »... Da se pripomore Peci do večjega števila obiskovalcev, se je osnoval iz članov SPD v Mežici in Črni odbor za zgradbo koč na Peci, ki si je stavil za dolžnost, da v bližnji bodočnosti izvrši namen svojega naslova. Težko je v današnjih časih graditi, toda s požrtvovalnostjo se doseže

Izlet članov mežiške Svobode s tamburaši na Peco l. 1925. Sede od leve: Herman Koprivnik, Viktor Kušej, šesti Franc Pogorevčnik, zadnji, s kapo Ferdo Pustoslemšek.

Del društvenega odbora in gradbenega odbora za kočo leta 1928

vse...« Naprej sledi poziv: »... Cenjene planince se naproša za prispevke za mejno Mežiško dolino na robu naše države... Prispevke poslati na naslov SPD Mežica...«

Omenjena nekdanja Kaiserhütte na sedlu me je spodbudila, da sem skušal razvozljati, od kot ime Kaiser na tem delu Pece. Ali izvira ime od Kaiser = cesar ali od kajzarja = kočarja ali od kakega rodbinskega priimka Kajzar? Saj domačini tudi še danes pravimo strmejšemu odseku zadnjih nekaj sto metrov poti pred domom na Peci, da poteka po »Kajzerici«. Vendar se tudi najstarejši domačini ne spomnijo, od kod bi neki moglo to ime izvirati. Izvedel sem le toliko, da so tudi studentu pod domom nekdanj pravili Kaiserbrunnen (cesarski studenec). Da pa je ime Kaiser tod že staro, pričajo tudi karte Franciscenjskega katastra tega dela Pece iz l. 1827, kjer je pašnik okrog vrha Male Pece označen z »na Kaiserovi trati«. Pašnik niže, okrog današnjega doma, pa je

označen z »Velki Trawniki«. Tudi še v danes veljavnem preglednem katastrskem načrtu 1:2880 sta vpisani obe imeni: »Na Kaiserovi trati« in »Na velikem Trawniki«. Da bi nekdanj v tej Kaiserhütte, na vetrovom odprtem sedlu bivali rudarji — tedaj pod posebnim cesarjevim ali deželnega kneza varstvom, najbrž ni utemeljeno misliti. Saj so imeli niže, pod današnjo Matjažovo votlino, bliže sledilnim kopom, svoje bivališče, poznano še danes pod imenom »Pri knapovskih bajtah«.

Da so pri društvu glede koče kar krepko zavihali rokave, priča prispevek mežiškega dopisnika v PV l. 1927, kjer na strani 240 poroča: »... Koča na Peci. Odbor za zgradbo koče na Peci — podružnica Slovenskega planinskega društva Peca, Črna-Mežica smatra za dolžnost, da v kratkih besedah opiše svoje poslovanje v prejšnjem letu. Predvsem se iskreno zahvaljujemo vsem cenjenim darovalcem in jih prosimo, da nam še nadalje ostanejo naklonjeni...« Nato navaja pod naslovom »Darovali so«

prispevke, ki so jih prejeli. Med drugimi so prispevali Svinčev rudnik Mežica 10.000 din, Jugoslovanski Siemens d. d. Zagreb 5.000 din, dr. Otmar Pirkmajer iz Maribora 500 din. Sledi še precej darovalcev, zasebnikov in firm iz Maribora, Celja, Ptuja, Zagreba, Čakovca, Ljubljane itd. To priča, da je imelo društvo po zaslugi odbornikov, uslužbencev mežiškega rudnika, tako na direktriji v Mežici kot na svojem tedanjem knjigovodstvu v Zagrebu kar dobre zveze po državi.

Dalje poročajo v tem PV, da so imeli za kočo na razpolago več načrtov. Izbrali pa so načrt koroškega rojaka Jurija Potočnika, tesarskega mojstra iz Mežice. In končujejo: »... On bo tudi prevzel gradnjo. Z njo pričnemo že letos...«

Prostor za kočo so izbrali na jasi pod Malo Peco na zemljišču posestnika Simona Miheva, ki ga je brezplačno odstopil, zraven tega pa še precej lesa, saj bo koča, razen temeljev, v celoti lesena.

1. februarja 1928 poročajo v PV: »... Poslopje nove koče na Peci je pod streho, toliko je stavba v preteklem letu napredovala, a v tem letu se nadejamo otvoritve...«

Istega leta poročajo v PV na str. 120 v rubriki Obzor in društvene vesti med drugimi: »... Občni zbor mežiške podružnice Peca se je vršil 28. marca t. l. v Mežici. Posetil ga je tudi nadzornik O.O.SPD dr. Senjor iz Maribora... Članov je 210, napram zadnjemu občnemu zboru povečanje za 93 članov. Prireditelj je bilo 6, in sicer 2 v Črni, 2 v Podpeci, 2 v Mežici. Sej je bilo 8 in dva izredna občna zbora...« Dalje poročajo, da je opravljeno za kočo 2400 ur prostovoljnega dela. Delalo je 157 oseb, od teh 104 nečlani. Dohodkov so imeli 53.437,61 din, izdatkov pa 40.651,46 din.

Otvoritev koče na Peci je bila 29. junija 1928. O velikem slavlju in zadoščenju, ki so ga bili deležni domači planinci ob tem, zgovorno priča prispevek v PV, katerega faksimile objavljam v celoti.

L. 1929 je objavil PV junija zanimiv prispevek Jožefa Zazule: »Še eno o Pleši in Peci. Geološki opis in razmišljanje o nastanku svinčenih rudišč pod Peco...«

Istega leta poročajo v PV na str. 144 o občnem zboru Mežiške podružnice »Peca« Mežica-Črna, ki je bil 24. marca 1929. Na novo je pristopilo 108 članov. Vseh je 306. Turistov je bilo v letu 1928 čez 800. Dolga imajo še nad 70.000 din. Dalje poročajo, da se odpre koča letos 19. maja. »... Oživila bo Peca, ki je počivala pod težkim snegom. V zimskem času so jo posetili nekateri izletniki-smučarji. Njim je podružnica nudila zavetje...«

V društvu so se v tem času že pričeli ukvarjati s smučarjijo načrtnjeje. Pričetki smučanja v kraju so sicer znani že od prej. Saj je prve smuči prinesel s seboj iz Celovca že l. 1921 mežiški učitelj in sodelavec SPD Rudolf Galob.

L. 1930 beremo v PV na str. 23: »... Mežiška podružnica SPD Peca Mežica-Črna. Odbor našega zimskošportnega odseka SPD sestoji iz sledečih članov: načelnik inž. Ivo Krivospičenko, tehnični vodja dr. Rudolf Puncengruber, namestnik Gustav Gričar, tajnik učitelj Rudolf Galob, blagajnik Martin Ule, gospodar Jaka Golob, rud. nameščeneč, odbornika Jože Blajer in Dragotin

Uletova koča na Peci pred otvoritvijo 29. junija 1928

Otvoritev koč na Peci se je razvila v veliko manifestacijo za sivo Peco. Kraljestvo kralja Matjaža. Že zvečer pred Vidovim dnom so prispeli iz Savinjske doline in Celja prvi planinci, ki se niso ustrašili v meglo zavite Pece.

Na Vidov dan so navzlic dežju gostje — planinci, okrog 50 po številu, dospeli že s prvim vlakom v Mežico in so od tam odšli pogumno preko Polene in Bregov proti koči na Peci ter dalje na Kordeževo Glavo. Krog ene popoldne so došli številni novi gostje; ti so imeli več sreče: nebo se je že zjasnilo, tako da so v najlepšem vremenu nadaljevali pot. Gostom, ki so prihajali od vseh vlakov iz Prevalj na Mežico, so se tudi v večjih množinah pridruževali domačini. Vse poti, ki vodijo na Peco, so bile podobne romarskim potom. Celo noč so dohajale skupine planincev, tako da je bilo ob svitu na Peci zbranih preko 500 planincev. Ob številnih kresovih, ki so jih žgali posetniki, se je veselo prepevalo v pozno noč. Rudniška godba iz Mežice, ki se je tudi v častnem številu udeležila te slovesnosti, ter tamburaški klub »Planinkac iz Mežice sta neumorno igrala. Godba, polje, krasna noč, polkanje topičev, spuščanje raket, vse je dvigalo veselo razpoloženje gostov.

Še tekem jutra, na praznik Sv. Petra in Pavla, to je na dan otvoritve koč, so dohajali gostje. Točno ob 8. uri se je pričela sv. maša, ki jo je bral častiti gospod vojni kurat Bonač iz Ljubljane. Krasen njegov nagovor je privabil marsikomu solze ginjenja v oči. Takoj po maši je pozdravil g. Ule Martin, predsednik odbora za zgradbo koč, navzoče: gospoda vojn. kurata Bonača, g. generalnega ravnatelja rudnika v Mežici George Bargate, g. ravnatelja Agneva, zastopnika oblastnega odbora v Mariboru g. Dr. Veble, predsednika SPD (Osrednjega Odbora) g. dr. Frana Tomiškega, nadzornika SPD in načelnika Mariborske podružnice g. dr. Senjorja, zastopnike HTK »Sljeme« iz Zagreba, vse zastopnike ostalih podružnic SPD in sploh vse, ki so prišli, da prisostvujejo slavnosti. — V kratkih potezah je nato g. Ule ožrtal zgodovino zgradbe in se je ponovno zahvalil vsem dobrotnikom. Omenil je posebno naklonjenost rudniškega podjetja v Mežici ter njegovega gener. ravnatelja g. George Bargate, dalje veleposestnika Mihev Simona, Končnika in druge. Posebno je naglašal, s kako požrtvovalnostjo so pomagali tovariši iz Helene, pa tudi nečlani in to pri gradnji kolovoza, ki je izpeljan že tik do koč. Govorili so še nadalje g. dr. Tomišek, g. dr. Senjor, g. dr. Veble, zastopnik Podravske podružnice g. Gorišek, zastopnik Savinjske podružnice g. Tiller, zast. Mislinjske podružnice g. Kvac iz Slovenjgradca, zastopnik Prevaljske podružnice g. Gruden. Predstojnik občine Mežica, službeno odsoten, je poslal pozdravni nagovor odboru. Končno se je prijavil še neki tovariš planinec k besedi in je deklamiral lepo pesnitev o Peci, sestavljeno nalašč za priliko otvoritve. Vsi govorniki so želi veliko odobravanje, navdušenost je pa dosegla višek, ko je spregovoril in sporočil podrave bratov Hrvatov zastopnik Turist klub »Sljeme« iz Zagreba njega predsednik (g. Vjekoslav Cvetišić). Z veseljem so pozdravili gostje, posebno pa odbor, sporočilo g. oblastn. odbornika dr. Veble, da je oblastni odbor v Mariboru naklonil podpore Din 5000.—. Obilo hvale je žel odbor za svojo v tako kratkem času izvršeno delo, zlasti pa njega predsednik g. Ule Martin. Ker so njegove zasluge za koč velike in njega požrtvovalnost skoraj brez primere, se je sklenilo, da dobi koč ime »Uletova koč«. Obudil se je tudi spomin treh pokojnih tovarišev, gg. župnika Dobravca, Brumena in Vinklerja, ki so do svoje prezgodnje smrti agilno sodelovali kot odborniki gradbenega odbora.

Po končanih govorih je g. vojni kurat blagoslovil novo koč, nakar je godba zaigrala državno himno, v zrak pa je zletela raketa v obliki državne trobojnice.

Nova koč je zelo prostorna in ukusno zgrajena, solidno delo gospoda Jurija Potočnika, tesarskega mojstra iz Mežice, kateremu se izreka zahvala in priporočilo.

Nad vse požrtvovalne so bile naše dame, ki so bile deloma že 2 dni prej odšle h koči, da jo okrase in pripravijo vse potrebno za otvoritev; ob otvoritvi pa so imele vse delo za obe roki. Tudi gospa oskrbnica se je izborno izkazala.

Po oficijelni otvoritvi se je razvila prijetna domača zabava, pri kateri je neumorno igrala rudniška godba iz Mežice ter Tamburaški klub »Planinkac«.

Gradbeni odbor je tako zazdal končal svojo odgovorno nalogo. V vednost pa naj služi, da ima stavba še dolge in da bo treba še mnogo dela, žrtev in dobrotnikov za njo. — Koča ostane do pozne jeseni trajno oskrbovana.

Faksimile I (1928)

Hinterberger, računski pregledovalca Mirko Stopar in Avgusa Jurjevec...«

O uspešnem delovanju društva beremo v PV iz l. 1930 na str. 94, ko poročajo o občnem zboru in o delu v letu 1929, ki o njem priobčam faksimile.

V tej dobi in še vse do druge svetovne vojne opravlja društvo posrečeno povezovalno vlogo med vsemi sloji prebivalstva in ne glede na tedaj sicer močne razprtije med političnimi strankami, ki jim je članstvo pripadalo. V njem sodelujejo tako številni rudniški delavci kot tudi vodilni uslužbenci na kmetje izpod Pece in drugi prebivalci krajev gornje doline. Poleg čiste planinske in zimskošportne dejavnosti razvija društvo še živahno kulturno-prosvetno, narodnoobrambno, pa tudi družabno in zabavno dejavnost. V okrilju društva de-

lujeta združeni mežiški pevski zbor, tamburaški krožek, prirejajo plesne venčke in silvestrovanja, tombole itd. Pri tem sta obilo pomagala rudniška pihalna godba in salonski orkester. Tako razberemo iz godbenega arhiva, da je na plesnem venčku SPD 19. januarja 1929 igralo 14 godbenikov. 15. avgusta tega leta so ponovno igrali na koncertu in plesu, ki ga je priredilo SPD Mežica. Ob takem sodelovanju je društvo priredilo leta 1929 z velikim uspehom še spevoigro Kovačev študent. Prireditelj, ki so jo morali ponavljati, je bila na odru tedanjega društva Svoboda nad t. i. rdečim konzumom v zgradbi, ki so jo l. 1931 preuredili za stanovanja (danes nadstropje hiše na Trgu svobode št. 2).

V letu 1931 zasledimo v PV med drugim naslednje vesti o delovanju: »... Mežiške

podružnice občni zbor je bil 8. februarja... Pozdravi ga dr. Senjor in dr. Šnuderl iz Maribora. Izdelala se je nova pot nad Riško goro, otvorjena 8. junija 1930. Zahvala upravi g. grofa Thurna za dovoljenje... Članov je 336. Diplome častnim članom Simonu Mihevu, Ivanu Rožancu in Heleni Končnik zaradi zaslug za postojanko... Pevski zbor je sodeloval pri prenosu za radio Ljubljana... Gospodar Maks Golob poroča: Obisk koč 1160 oseb, izven sezone 96. Inž. Krivospičenko poroča o razvoju zimskošportnega odseka. Orisal je težkoče, led je prebit. Lani so izvedli prvo smučarsko tekmo. Odsek ima 46 članov, med njimi 23 registriranih... Za poročevalca se izvoli Josip Hergouth...«

»Koča na Peci. Uletova koč na Peci je bila za Binkoštno praznike odprta in oskrbovana. Oficijelna otvoritev koč pa bo dne 14. junija t. l. Sodelovala bo polnoštevila rudniška godba pod vodstvom g. kapelnika Antona Skačaja. Godba bo svirala tudi pri sv. maši, ki jo bo opravil član Aljaževega kluba SPD v Mariboru. Prijatelji planin in Pece se ta dan vabijo tem vneteje, ker se bo tedaj obhajala petletnica obstoja podružnice in v tem kratkem času postavljene koč...«

»... Mežiška podružnica »Peca« Mežica-Črna. Ta podružnica je obhajala 4. in 5. julija 1931 na Peci petletnico obstoja, združeno s Ciril Metodovo proslavo... Sporedi: 4. julija peš na Peco iz Črne, Žerjava in Mežice. Zažiganje velikih kresov ob državni meji, umetni ogenj in spuščanje raket ter koncert rudniške godbe iz Mežice. 5. julija ob 9. uri dopoldan pred Uletovo koč sv. maša. Po maši koncert rudniške godbe. Za to priliko je prihitelo nad 300 ljubiteljev planin, posebno našega mejnika sive Pece, na korotansko mejo. Razvila se je pravcata planinska veselica, ob veseli poskočni glasbi, dobri postrežbi in pristni domačnosti. Videl se je lep uspeh petletnega dela g. Uleta in njegove vrle družbe.«

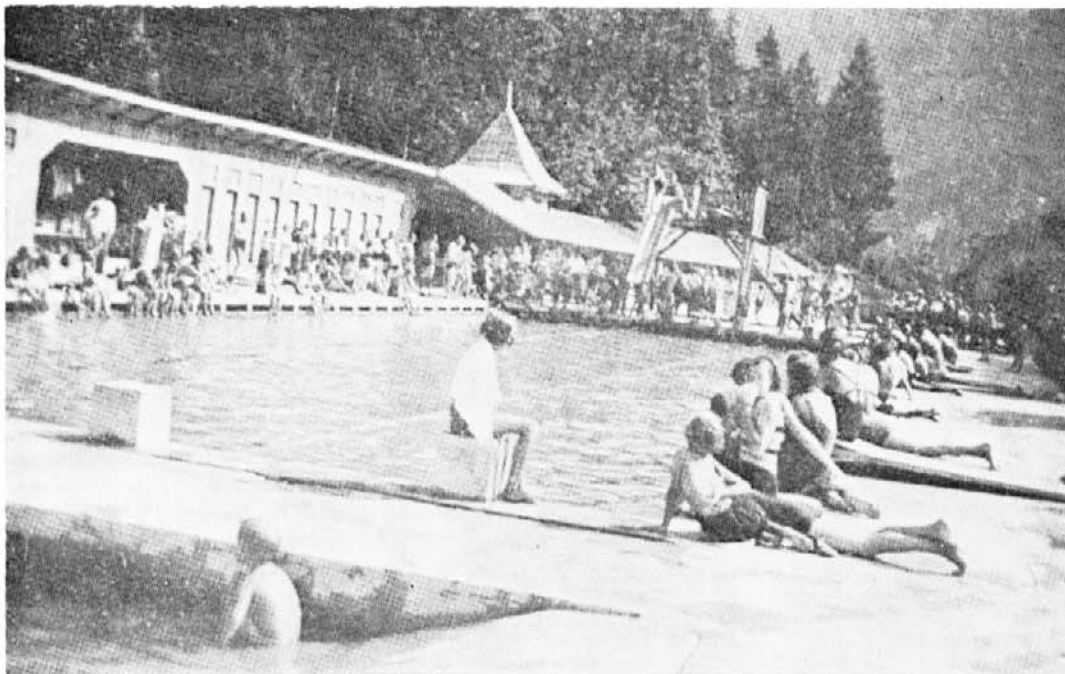
V letu 1932 je bilo prizadevanje društvenega odbora usmerjeno predvsem v postavitve kipa Kralja Matjaža na Peci. O tem posnemamo iz PV naslednje vesti:

»... Kralj Matjaž na Peci... V sredi agilne planinske podružnice »Peca« v Mežici je vzniknila zamisel, naj se postavi na Peci bojnemu spavajočemu kralju Matjažu, temu domačemu kralju, primeren spomenik. Inž. Božo Pirkmajer je ideji dal z ad hoc sestavljenim odborom izvršljivo obliko, podružnica z načelnikom Martinom Uletom se je za njo zavzela z vso vnmemo. Akademski kipar Niko Pirnat je mogočen kip izvršil, mežiški rudarji so v živo skalo med Uletovo koč in kletjo izklesali prestolni prostor, a dne 21. avgusta t. l. se je na slovesen način izvršilo na Peci ustoličenje Kralja Matjaža. O slovesnosti bomo objavili posebno sporočilo...«

Zaradi zanimivosti objavljam faksimile celotnega poročila o tem dogodku v PV na str. 236/239 leta 1932.

V teh letih se že vse pogosteje podajajo na Peco tudi smučarji. Tu prirejajo tečaje, organizirali pa so že tudi prve tekme — turne smuke s Pece prav do Mežice ali do Helene.

V PV najdemo l. 1932 med vestmi naslednji poziv: »Smučarji na Peco! Podružnica SPD Mežica-Črna se je odločila, da

Letno kopališče v Mežici ob plavalnih tekmah leta 1936

bo imela v letošnji zimski sezoni Uletovo kočjo na Peci celo zimo odprto smučarjem. Peca je izrazit visokoalpski smučarski teren, je pa tudi pozimi brez posebnih težkoč dostopna. Uletova kočja lahko sprejme v kurjene sobe do 50 smučarjev. Tudi prehrana se bo stavila na najnižje cene. Vznोजje Pece, t. j. Podpeca, Riška gora, Mežica in Črna, je izrazit srednjegorski teren, posebno priporočljiv za smučarske tečaje. Iz Mežice in Črne se lahko delajo celodnevni izleti ob vznožju Pece; tu se vršijo vsako leto medklubске tekme.

L. 1933 je zgradilo Avstrijsko alpsko društvo svoj dom na Peci, pri Kniepsovem studencu, in ga poleti otvorilo. Ta dom je bil na severnem pobočju, tik pod robom današnjega maloobmejnega prehoda, na višini nekaj pod 2000 m. Danes stoje od njega le še kamnite zidine.

O smučarji na Peci naletimo v PV l. 1934 še na naslednje vesti: V rubriki Obzor in društvene vesti opisuje dopisnik zimskošportne podzveze Maribor pod naslovom »Naše smučanje na severni meji« gorska smučišča in kraje in vabi k smučanju. Navaja stalne smučke tečaje v nekaterih krajih, med drugim na Peci.

V isti številki PV je prispevek v rubriki Obvestila: »... Zimski šport na Peci. Na Peci je zapadlo preko meter snega. Uletova kočja na Mali Peci je stalno oskrbovana. Avstrijska kočja pri Kniepsu je vso zimo odprta in radi tega je možno smučanje preko vse Pece. Večje akupine naj po možnosti prijavijo svoj poset pri podružnici SPD Mežica...«

Iz poročila o občnem zboru podružnice na str. 254 PV/1934 posnemamo: Predvajali so film V kraljestvu Zlatoroga. 13. avgusta 1933 so sprejeli sklep o gradnji letnega kopališča. O zimskem športu poročajo: 7. januarja so bile klubске tekme od Uletove kočje do Miheva. Narejen je načrt za skakalnico na Štalekarici. Na Peci izvedena medklubska pokalna smučarska tekma. Pokal je lani osvojil g. Jurič iz Maribora, letos pa Rudi Stopar iz Maribora.

15. julija 1934 je bila v Mežici otvoritev letnega kopališča, ki ga je zgradilo društvo ob izdatni pomoči rudnika in generalnega

ravnatelja Georga Bargata, ki so mu obenem odkrili zahvalno marmorno ploščo ob velikem bazenu. Kopališče je obsegalo dva bazena 33×12 m in 12×6 m, leseno 3 m skakalnico, leseno zgradbo z 10 posebnimi kabinami in dvema skupnima kabinama, oskrbniški prostor z bifejem in leseno kegljišče. Ves občirni kopališki prostor je bil obdan z leseno 2 m visoko ograjo. Kopališče so zgradili v rekordnem času nekaj mesecev, saj so prve lopate zasadili šele spomladi. Načrte zanj je napravil in gradnjo izvršil stavbenik I. Grein iz Slovenj Gradca. Poslej je društvo prirejalo na kopališču vsako leto veselice in ples, posebno ob priliki plavalnih tekmovanj, ki jih je največje organiziralo mežiško sokolsko društvo. Za razvedrilo je tu pogosto igral Skačejev zabavni orkester in kopališče je postalo pravo družabno shajališče mladih in starih. Tu so postavili med kegljiščem in bivšim kanalom HE Pustnik še odbojgarsko igrišče, ki je dalo temelj še danes tradicionalni mežiški športni igri.

Mežiške podružnice redni občni zbor je bil dne 23. II. 1930. v Mežici. Udeležili se ga je tudi nadzornik SPD g. dr. Senjor.

Načelnik g. Ule Martin je po pozdravu navzočih poročal, da se je podružnica tudi v preteklem letu pridno gibala. Živahno so delovali vsi odseki: pevski, tamburaški, dramatični, zimsko-sportni in markacijski. Smrt je ugrabila dva marljiva člana: Črešnik Antona in marljivega odbornika in radodarnega podpornika g. Puncengruberja Maksa, trgovca v Črni.

Tajnik g. Vončina Stanko je poročal: Podružnica je ob koncu poslovnega leta 1929. štela 336 članov, 30 več nego lani. Prireditve in veselice je bilo v preteklem letu 6. Med drugim je društvo uprizorilo igro »Minar in njegova hči«; z njo je gostovalo tudi v Žerjavu, Guštanju in Prevaljah. Koča na Peci je bila otvorena o Binkoštih pret. leta. Pri otvoritvi je pel moški zbor planinskega društva, ki ga vadi g. Lednik Ivo v Mežici. Ob tej priliki je opravil sv. mašo na Peci g. dr. Jehart iz Maribora; imenovani je trikrat maševal na naši Peci, kar je zbudilo veliko zadovoljstvo v Mežiški dolini. Opazili smo stare naše koroške korenine, ki so prišli ob takih praznikih na Peco. Poset naše Pece se stalno veča. Dočim je bil obisk prvo leto (1928.) bolj slab, se je v preteklem letu število znatno dvignilo. Z veseljem smo opazili, da so se zlasti domačini, ki prvotno niso kazali posebnega zanimanja, začeli spravljeni na Peco; v preteklem letu so prekosili vse ostale. Na svečan način sta se izročili diplomii častnima članoma gg. Koranu Viktorju, generalnemu tajniku rudniškega podjetja, ter Mr. Bargateju, generalnemu tajniku, da s tem društvo tudi na zunanji izrazi hvaležnost podružnici napram dobrotniku-rudniku, ki gre podružnici na roko v vseh ozirih. — Odbor je v preteklem letu izplačal graditelja Uletove kočje, gospoda Potočnika, ki je ob tej priliki daroval podružnici večjo vsoto denarja, za kar se mu tudi tajnik v svojem poročilu zahvali.

Sledi poročilo blagajnika. Saldo iz prejšnjega leta je znašal 39.840 Din; dohodki v preteklem letu 60.030,80 Din; odplačilo dolga 61.510,15 Din; ostalo pa se je porabilo za nabavo inventarja in za upravne stroške.

Tovariš Vončina Ciril v imenu računskih pregledovalcev predlaga absolutorij blagajniku in celemu odboru s pohvalo. Zahvali se gosp. dr. Senjorju za izposlovanih 7500 Din, ki jih je podružnica prejela od oblastne samouprave izključno le po njegovi zaslugi.

G. dr. Senjor pohvali celokupno podružnico, da je marljivo delala, in jo vzpodbuja, naj bi v tem pravcu delala še naprej. Še pred dvema letoma je dolg, ki si ga je podružnica nakopala s postavitvijo Uletove kočje na Peci, segal v 100.000, danes pa slišimo še o ca 40.000 Din dolga. Še leto dni takega dela, pa bo podružnica rešena težkega bremena.

Slede volitve podružničnega odbora s sedežem v Črni, ker tvorita podružnico »Pecoc Mežica in Črna skupaj. Po svoječasnem sporazumu je namreč sedež podružnice tri leta v Mežici in tri leta v Črni, menjaje. Tovariš Kolenbrand iz Črne pa sporazumno z ostalimi člani iz Črne predlaga, naj bi podružnica na željo Črnjanov ostala še nadalje v Mežici s svojim sedežem, ker so vsi za to. Voli se torej odbor s sedežem v Mežici, ki je z malimi izpremembami še vedno prejšnji. Izvoljeni so: Za načelnika: tov. Ule Martin; odborniki: Vončina Stanko, Vrhovnik Marko, Breznik Franc, Lednik Ivo, Prapor Herman, Kolenbrand Peter, Blajer Jože st., Puncengruber Ivo, Senožetnik Franc, Mihev Ivo, Golob Maks, Hirtenberger Dragotin, inž. Uršič Franjo in Grčar Gustav. Za računске pregledovalce pa so bili izvoljeni Vončina Ciril, Cizej Rudolf in Zihertl Fran.

Pri slučajnostih poročal načelnik Ule, da se je odbor za zgradbo kapelice na Peci izločil iz podružnice ter je njega vodstvo prevzel Aljažev klub v Mariboru.

Občni zbor je bil zaključen v najlepši harmoniji.

Faksimile II (1930)

Naši smučarji okrog leta 1929 ob zgrajeni skakalnici na Stoparjevem v Heleni. Spredaj od leve: Franc Polajner, Franc Sicherle iz Podpece, Rudolf Golob, Rudi Mihev iz Podpece, Zadržaj od leve: ing. Viktor Kušej, ing. Ivo Krivčenko, ing. Božo Pirkmajer, Maks Golob iz Podpece.

V teh letih je opaziti pri SPD Mežica in mežiških gostincih prizadevanje, da bi poživili celoletno turistično dejavnost in promet. Da bi poleg prehodnih turistov, ki so obiskovali Peco, s kopalščem, tedaj enim redkih v državi, v kraj privabili še kaj stacionarnih gostov. To jim je deloma kar uspelo, saj so odtlej pa vse do let pred

drugo svetovno vojno, zlasti v gostilni Stopar imeli v letni sezoni precej »letoviščarjev«, največ iz Zagreba in iz Vojvodine. Društvo SPD je izdalo v l. 1939 tudi ličen prospekt kraja s turistično ponudbo.

Iz tistih časov so znani starejšim Mežičanom prizori, ko so izstopali iz avtobusa ob sobotah popoldan ob štirih številni tu-

Ustoličenje Kralja Matjaža na Peci (dne 21. avgusta 1932).

Splošna ljudska pravljica, ki je najbolj ukoreninjena na Koroškem: da spi v Peci Kralj Matjaž s svojo vojsko, je dala zamisel, da se postavi na Peci spomenik Kralju Matjažu. Inž. Božo Pirkmajer je sprožil to idejo; vse prebivalstvo naše doline in širše javnosti jo je najtopleje pozdravilo. To je navdušilo odbor planinskega društva v Mežici in Črni. da se je pričelo z resnim delom. Inž. Pirkmajer je povabil akad. kiparja Nikola Pirnata na Peco, da si ogleda položaj. Kipar se je vabilu odzval, je prišel na Peco in prevzel izdelavo kipa.

Da se kip izdelava iz domačega lesa ob Peci, se je odbor lani obrnil na posestnika Kordeža, p. d. Florina, v Topli pri Črni, za odkup primerne drevesa. Imenovani posestnik je brez oklevanja poklonil zaproseni lipov hlod. Hlod se je spravil do Žerjava v sušilnico, od tam pa v Ljubljano h kiparju. Ni bilo dolgo, ko smo dobili sporočilo, da se je delo že pričelo in da bo kip Kralja Matjaža na pomladanskem velesjemu 1932 v mavcu razstavljen. Malo tednov nato pa smo že prejeli obvestilo s postaje Prevalje, da je tja dospel Kralj Matjaž s svojim dvornim vlakom in da čaka na prevozno sredstvo za Mežico in dalje na določeni mu kraj, na Peco. Ko se je ta novica izvedela po naši dolini, se je šele pokazalo res pravo zanimanje za Kralja Matjaža. Posebno radovedni so bili Prevaljčari, ki jim ni dala žilca prej miru, dokler niso od kipa Kralja Matjaža — odstranili desak in si umotvor ogledali. Ni jim bilo mar, da ta pošiljka ni bila naslovljena na nje, — tako so bili za Matjaža vneti!

Preskrbel se je rudniški vlak, ki je popeljal Kralja Matjaža do Mežice, od tam skozi jamo v Podpeco in dalje s planinsko dvorno kočijo na Peco. — Prestol za njegovo kraljevanje so Mežiški rudarji izklesali med kletjo in Uletovo kočvo v živo skalo.

Ustoličenje Kralja Matjaža se je določilo na dan 21. avgusta t. l. Odbor je imel polne roke dela s široko reklamo, z razpošiljanjem osebnih vabil, plakatov itd. Vse te priprave so stale ne samo mnogo truda in dela, temveč tudi mnogo denarja; kajti niti časopisi nam niso več prizanašali in so nam poslali skoro za vsak članek račun.

Organizacija za prevoz turistov dne 20. avgusta je bila brezhibna. Ker bi avtobusi ne bili zmogli prevoza vseh turistov do Mežice in Črne, je podružnica dosegla pri ravnateljstvu tukajšnjega svinčenega rudnika, da je dovolilo prevoz posetnikov Peci z rudniškim vlakom. Ta vlak je vozil dne 20. avgusta od popoldanskega vlaka in dne 21. avgusta zopet k večernemu vlakom v Prevalje.

Napočil je dan pred ustoličenjem Kralja Matjaža. Mežica se je okrasila z državnimi trobojnicami, da tako pozdravi posetnike tega redkega slavlja na Peci. Ves dan so prihajale skupine turistov in so se napotile na Peco, da prisostvujejo svečanosti. S popoldanskim vlakom se je pripeljala tudi jeklarniška godba iz Guštanja, ki je sodelovala brezplačno pri slavlju na Peci. Nekoliko pozneje so pripeli tudi koroški peveci z onstran meje.

Zlatko Škrubej

Tišina gozdna

Sem po gozdu se sprehajal sam,
več težav se v meni je nabralo,
ure dolge misliti je dalo,
to priznati nikdar me ni sram.

Pesem ptičev dobro mi je dela,
da sem zbral se kot nikoli prej,
slišal pesem sem iglatih vej,
rešitev prava zdaj je priti smela.

Sem legel v travo in zaprl oči,
da črnogledost bi nekako izgnal,
in z gozdno pesmijo svetlost ji dal,
tega smo menda že potrebni vsi.

Me gozdni zrak je čisto prekroutil,
težave v miru rešil sem prav vse,
v gozdu tihem vse razmisli se,
zdaj točno vem, kje sem zaveden bil.

Da se narava krči, tudi vem,
in gozdne je tišine vsak dan manj,
ne bo nam dolgo gozd lepih sanj
na to že zdaj pomisliti ne smem.

risti, prispeli z vlaka na Prevaljah, in odhajali po današnji Celovški cesti in čez Mrvovo proti Graufu in na Peco. Z zanimanjem smo opazovali živahne družčine, med katerimi so prevladovali Mariborčani in Celjani, precej pa jih je bilo tudi iz Hrvaške.

Smučišča na Peci so postala kmalu znana daleč naokrog. Poslednja leta pred okupacijo je tu prirejalo društvo I.S.S.K. Maribor s pomočjo SPD Mežica svoje znane veleslalome na Jožefovo, 19. marca. Na njih so nastopali najboljši takratni smučarji iz vse vzhodne Slovenije. Na zadnjem tik pred vojno je zmagal takratni državni smučarski prvak Miro Cizelj iz Maribora, ki je pozneje padel v partizanih na Gorenjskem.

Leta 1936 so dogradili planinci s pomočjo Aljaževega kluba v Mariboru na Mali Peci, na skalnem robu pod kočvo, kapelico, posvečeno Cirilu in Metodu. Gradbenemu odboru je načeloval tedanji mežiški kaplan Anton Boštele, znan kot pesnik gora in gor. Dne 16. avgusta jo je posvetil stolni dekan iz Maribora dr. Cukala. Ob njeni otvoritvi je izvedel planinski nagovor v šaljivi obliki poet Ludvik Zorzut. Govoril je tudi dr. Josip Tominšek iz Maribora, starosta slovenskih planincev. Na otvoritev je prihitelo veliko planincev, sodelovala pa je tudi rudniška godba.

V letu 1938 najdemo v PV med poročilom o občnem zboru SPD Mežica tožbo, da so otroci pokradli spominske žebelje iz kipa Kralja Matjaža. Pozlačene spominske žebelje, ki jih je dalo izdelati društvo, so namreč kupovali ob odkritju kipa in še pozneje in jih zabijali v vnaprej označena mesta turisti in tako s prispevki dajali pomoč za društvene gradnje.

Tega leta so praznovali na Peci dvajsetletnico Jugoslavije hkrati kot Matjažev shod. V PV poročajo, da je prišlo precej ljudi, kurili so kres, kaplan Boštele pa je

Na predvečer so zaplapolali kresovi na vrhu Peci: naznanjali so začetek velikega slavlja. Zaslili so se akordi jeklarniške godbe in ubrana pesem koroških Slovencev, vmes so doneli topiči. Ob zvokih godbe in ob pesnih pevcev je nastalo najlepše razpoloženje. Koča sicer ni mogla nuditi vsem posetnikom zadostnega prenočišča; postavili so se še nekateri šotori, a vse je bilo premalo. Vendar pa so posetniki to lahko prenesli; saj je bila topla noč; tudi so si zakurili več ognjev in pri njih prebili vso noč. Ob žaru teh ognjišč je bila Peca res lepa.

Pričakali smo torej zaželeni dan »Ustoličenja Kralja Matjaža«. Ob šesti uri zjutraj so pozvali goste strelj topičev in zvoki jeklarniške godbe. Ob 8. uri se

je pričela sv. maša, katero je daroval g. prof. dr. Jakob Aleksič, član Aljaževega kluba v Mariboru. Menjaje se, so pri sv. maši igrali godbeniki in peli koroški pevci. Sv. maša se je darovala pred votlino Kralja Matjaža; votlina sama je bila zagrnjena z državno trobojnico. Res veličasten je bil pogled na pobočje, ki je kar mrgolelo posetnikov. Po končani službi božji je pozdravil načelnik Martin Ule v kratkih besedah vse navzoče in dal besedo predsedniku odbora za ustoličenje Kralja Matjaža, inž. Božu Pirkmajerju. Ta je v jednatih besedah orisal pomen te slavnosti na najsevernejši meji naše prelepe Jugoslavije; spomnil se je tudi našega narodnega kralja Aleksandra I. Odkril je spomenik in ga dal v varstvo Slovenskemu Planinskemu Društvu. Sledili so govori odposlancev sosednjih podružnic Prevalje, Slovenjgradec in

Maribor. Tudi šolska mladina iz Podpece, pod vodstvom neumornega narodnega delavca učitelja g. Ivota Miheva, je počastila ta veliki praznik na Peci s tem, da je sodelovala pri odkritju s svojim mladinskim orkestrom in s pripovedkami o Kralju Matjažu. V veselo razpoloženje je spravil vse navzoče pohorski poet g. Zorzut; pritrjevanja in smeja ni bilo ne konca ne kraja. Priznanje mu!

Prišlo se je nato zabijanje žrebljev v krono Kralja Matjaža. Oni, ki so se tega slavlja udeležili osebno, so zabili spominske žreblje sami, za one pa, ki so pooblastili podružnico, jih je zabil nje načelnik tov. Martin Ule. Že pri maloštevilnih žrebljih, ki so se zabili ta dan, se je pokazalo, kako veličasten bo pogled na ta izredni kip Kralja Matjaža. (Glej sliko!)

Razvila se je naposled vesela planinska zabava okoli koč ob zvokih godbe in koroških pevcev. Zal, da je bil dan prekratek in da so se morali udeleženci tega slavlja prekmalu vrniti domov.

Zahvala za tako uspelo slavje gre predvsem požrtvovalnemu predsedniku odbora za ustoličenje Kralja Matjaža, g. inž. Božu Pirkmajerju, ter načelniku podružnice tov. Martinu Ule-tu; nadalje podružničnemu gospodarju Golobu Maksu in oskrbniku Kolenbrandu Perotu in Juliški ter sploh vsenu odberu.

Stroški za to slavje niso bili malenkostni; prireditelj sama kakor tudi do sedaj kupljeni spominski žreblji še daleč niso krili vseh izdatkov; radi tega se obrača podružnica na širšo javnost in na bratske podružnice, da pridno odkupujejo žreblje in jih zabijejo v krono Kralja Matjaža.

Faksimile III (1932)

bral mašo pred kipom Kralja Matjaža. Slavnostni govor je imel načelnik Martin Ule. Slovesnost je zaključila pesem Hej Slovani. Prisotne je spet zabaval s svojimi »sproti-verzi« Ludvik Zorzut, ki jim je obenem izrekel pozdrave v imenu mariborske podružnice.

Iz poročila v PV o občnem zboru l. 1939 je razvidno, da je društveni načelnik ostal še vedno Martin Ule, tajnik je Anton Boštele, blagajnik Herbert Kališ, gospodar Maks Golob. Kopališko upravo sta tvorila ing. Ivo Krivčenko in Marko Verhovnik. Smučarski odsek je imel eno klubsko tekmo in en medklubski smuk na Peci.

O dejavnosti poslednje leto 1940/41, pred vdorom okupatorja, ni posebnih poročil. Društvena dejavnost pa je tedaj, najbrž zaradi napetosti na obmejnem območju in zaradi nevarnosti vojne že nekoliko zastala. V tej dobi se je v naših krajih že močno razvila nemška petokolonaška propaganda, ki so ji, na žalost, podlegli tudi nekateri vidnejši sodelavci društva.

Hubert Močivnik

Še spomnila se boš

Še vedno vidim, dekle, tvoj nasmeh,
čeprav medtem že leta so minila,
na mene si že čisto pozabila,
a lesk še vedno vidim ti v očeh.

Drugemu srce si podaril,
jaz sanjal sem, da srečen s tabo bom,
da boš prinesla sonce v moj dom
in sinka zdravega bi mi povila.

Saj vem; lagati jaz se nisem znal,
kot drugi lažejo se ti, dekle,
in znajo pihati ti na srce,
pošten sem bil, zato sem sam ostal.

Se kdaj pozneje spomnila boš še
na dni, ko sem pri tebi vasoval,
na srečo, ki zaman sem jo iskal,
pozabljeno, prevarano dekle.

Prepozno bo, ljubezen se ne vrne,
kot roža uvene, če jo poteptaš,
z mladostjo svojo se preveč igraš,
premine, kot da zvezda se utrne.

Otvoritev kapelice Cirila in Metoda na Mali Peci, 16. avgusta 1936

Franc Telcen

Planinski pohodi slovenskih železarjev v letu 1987

Rekreacijska komisija združenega podjetja Slovenske železarne je tudi v letu 1987 planirala za svoje delavce 4 planinske pohode. Planinsko pohodništvo je tudi letos imelo zelo veliko privržencev, kar pričata veliko zanimanje in udeležbo na planinskih pohodih vseh delovnih organizacij.

Mnogi v delovnih organizacijah so imeli planinske pohode za edini vir sproščanja in uživanja v naravi. Na pohodih niso bili samo zaposleni v železarskih kolektivih, želeli so, da se pohodov udeležujejo tudi njihove družine, predvsem otroci.

Dolgoletna tradicija prirejanja planinskih pohodov ni združila železarje samo v ljubezni do planin, vežejo jih tudi lepi spomini na sproščena in zdrava druženja kot tudi na skupne probleme pri delu v posameznih delovnih organizacijah.

Še tako težko delo v zatohlih fabriških halah je na pohodih pozabljeno. Še tako zahteven in dolg planinski pohod je slehernemu le v lep spomin in opomin, da je treba planinsko pohodništvo tudi v prihodnje nadaljevati in mu dajati še nove in nove oblike in smeri.

Ideje planinskega pohodništva železarjev so pripomogle tudi k širjenju planinstva med vsemi kolektivi, saj vidimo, da se tudi železarji sami s svojimi družinami vedno množičneje vključujejo v planinsko dejavnost, obiskujejo planinske kraje in vrhove.

V vse štiri planinske pohode slovenskih železarjev v letu 1987 so organizatorji vložili veliko truda in dobre volje, da so bili dobro izvedeni in v zadovoljstvo številnih pohodnikov.

NANOS

Prvi letošnji planinski pohod je bil na NANOS (1261 metrov), in sicer v soboto, 23. maja 1987. Organizator je bila delovna skupnost TOVIL iz Ljubljane.

Ravenski železarji so prek Trojan, Brnika in Postojne prispeli do vasi Razdrto okrog 9. ure. Slabo vreme, ki nas je spremljalo nekaj dni, se je nenadoma sprevrglo v krasen, topel in sončen spomladanski dan. Že od daleč smo zagledali od sonca obsijan vrh Nanosa, ki je bil že skoraj vsem nepoznan. Le redki Korošci so bili že na njem.

Na zbirališču je bilo že nekaj pohodnikov in polagoma smo odšli na pot po travnikih in pašnikih, dokler nismo zavili na stezo v bukovje. Mnogi so goro skoraj podcenjevali, vendar so kaj kmalu spoznali tudi strmice in prepadne stene. V primeru kraške burje je dostop kar precej težaven, zato je več izpostavljenih mest zavarovanih.

Lepo sončno in toplo vreme je prispevalo svoj delež k razpoloženju, veselju in tudi lepemu razgledu po vsej kraški planoti tja do morja. Na vrhu Nanosa in pri Vojkovi koči je bilo razpoloženje na višku, saj so vsi v dobrih dveh urah dosegli vrh.

Nazaj grede smo izbrali daljšo pot zaradi spoznavanja pokrajine, hodili smo po zelenih travnikih, mimo raznih starodavnih poslopij, nazaj v vas Razdrto, od koder smo se z avtobusi odpeljali v Rakov Škocjan. Zopet kraj, ki je bil za vse še nepoznan, vendar po svojih kraških jamah zelo slikovit in zanimiv.

Sledilo je zopet veselo razpoloženje vse do odhoda avtobusov proti domovom.

Pogled na Nanos z Razdrtega

Organizator pohoda je poskrbel za zadovoljstvo vseh pohodnikov.

Na pohodu je bilo 468 pohodnikov. Ravenčanov je bilo 109.

RADUHA

Drugi planinski pohod slovenskih železarjev je organizirala Železarna Ravne, in sicer v soboto, 27. junija 1987 — s štajerske in koroške strani na Raduho.

Pohod je bil pripravljen tako, da bi se ga udeležilo čim več železarjev in da bi bil zanimiv za vse pohodnike.

Za pohodnike smo izdali poseben bilten in spominske značke. V biltenu sta poleg organizacijskega sprehoda in opisa tudi dva članka, naslovljena na slovenske železarje. Prvi izpod peresa predsednika poslovnega odbora Železarne Ravne mag. Jožeta Žunca, drugega pa je napisal predsednik konference izvršnega odbora sindikata Železarne Ravne Branko Kaker.

Iz obeh zapisov, ki sta bila pohodnikom zelo všeč, razberemo, da so železarji s svojimi pohodi znali ubrati pravilno pot druženja in rekreacijskega razvedrila.

Na Raduho so se železarji podali že večkrat. Da bi spoznali še dostope, po katerih še nismo hodili, smo tokrat pripravili dva.

a) Za vse delovne organizacije razen za Železarno Ravne je bil pristop iz Strmca v Savinjski dolini proti planini Vodole in do koč na Loki.

b) Železarji z Raven pa so šli po dolini Bistre, mimo Bele peči, planine Vodole, Javorja do koč na Loki.

Okrog 9. ure so vsi pohodniki prispeli do koč na Loki. Srečanje je bilo prijateljsko, saj so vsi težko pričakovali snidenja na tem lepem planinskem predelu ob novi koči na Loki.

Stiski rok, spraševanje o tem ali onem, o prehojeni poti in še in še. Veselje je prekinila gosta megla in zatem je še začelo deževati. Čim prej do cilja, to je bila želja vseh pohodnikov, kar pa je bilo za mnoge usodno, da so zgubili sled na markiranih poteh, se zarili v goste borovje in tavalili po nepoznanem terenu.

Del pohodnikov je kljub slabemu vremenu nadaljeval pot na vrh Raduhe. Slabo vreme

Pogled na Raduho z Uršlje gore

Kocbekov dom na Korošici — v ozadju Dedec

se je nadaljevalo in stopnjevalo. Na prehodu na Durcah je bila prava gneča, iz katere so pomagali gorski reševalci, ki so slehernemu pomagali čez skalno oviro in ga napotili proti Grohatu. Mnoge nevšečnosti so se končno končale za vse zadovoljivo. S planine Grohat so se podali do kmetije Bukovnik, dalje čez Sleme in mimo Janžka v Koprivno. Tudi na tem delu poti so mnogi blodili in si utirali svoje poti. Do 17. ure so vsi srečno prispeli do osnovne šole v Koprivni. Narava je poskrbela za dober zaključek: sonce je obsijalo mokre pohodnike in takoj je bilo veselje na višku.

Konec pohoda je bil zopet povsem prijateljski do Raduhe; nismo ji zamerili. Kljub deževni ujmi je bilo lepo in še pridemo. Planinskega pohoda se je udeležilo 461 pohodnikov, od tega 191 ravenskih železarjev.

KOROŠICA

Zanimanje za tretji pohod slovenskih železarjev v organizaciji Železarne Štore (v soboto, 22. avgusta 1987) »Od Rogovilca čez Robanov kot na Korošico in v Logarsko dolino« je bilo precejšnje, vendar se mu je zaradi dolge in zahtevne poti nazadnje marsikdo odrekal.

Tudi v Železarni Ravne se je prijavilo manjše število pohodnikov. Pri Rogovilcu smo se zbrali železarski pohodniki in se napotili proti idilični kmetiji Roban in dalje po dolini do planšarije v Kotu. Kdor je tod hodil prvič, si ni mogel predstavljati, kako priti čez steno, ki je bila pred nami kot na dlani.

Sprva je šlo skozi bukov gozd do prodišča v lepi strjeni koloni, vendar se je ta vedno bolj trgala in razdalja med pohodniki se je vse bolj večala. Kljub dobri volji in lepemu vremenu je šlo vse gladko po gozdnih serpentinah, dokler nismo prišli do skalnatih stopnic, opremljenih z varnostnimi klini in žico.

Po dobrih treh urah hoje je bila strmina premagana in že smo bili za vrhom Žvižgovca, gledali ostanke nekdanje Kocbekove kočice in se po mikavni skalni stezi približevali vrhu sedla, od koder smo že videli Korošico.

Marsikomu je zastal dih, predvsem ob pogledu na kočico na Korošici, na desno na ostene kraljice Kamniških planin, Ojstrice, na levi na legendarnega Dedca.

Posamezne kolone skupine so druga za drugo prihajale do kočice, kjer si je vsak lahko sam postregel s čajem.

Do dvanajste ure so skoraj vsi prišli do kočice, medtem ko so se prvi že pripravljali za nadaljnji pohod, in sicer: vztrajnejše skupine proti vrhu Ojstrice, ostali pa po bližnji poti do prehoda na Škarjah.

Vsi pohodniki so se nato skozi Škarje podali po strmem skalnatem melišču navzdol pod severnim ostenjem Ojstrice do kočice na Klemenči jami.

Vroč sobotno popoldne je nudilo ob kočici potreben počitek in sprostitev na soncu po opravljenem podvigu.

Polagoma so skupine začele zapuščati lepi planinski kotichek ob kočici na Klemenči jami in se podajati na zadnji del poti proti Logarski dolini.

Že od daleč je bilo slišati vesele viže godbe, ki je pričakovala železarske pohodnike.

Ob domu v Logarski dolini je bilo vse pripravljeno za lačne in žejne. Tudi za veselo razpoloženje so poskrbeli razposajeni štajerski muzikantje.

Dolga in naporna pot je mnoge za dalj časa priklenila na klopi, vendar so se nazadnje le premagali in se zavrteli po asfaltu. Na zahtevni in naporni poti je mnogim dobrodošla pomoč in tolažilna beseda planinskih vodnikov in gorskih reševalcev.

Pohoda na Korošico se je udeležilo 340 železarskih pohodnikov. Ravenskih železarjev je bilo 76.

Pohod je bil organiziran zelo zadovoljivo, bil je enkrat in najlepši predvsem za one, ki so to pot doživeli prvič.

MOJSTROVKA

Četrtni in zadnji planinski pohod slovenskih železarjev je organizirala komisija za rekreacijo Železarne Jesenice, in sicer v soboto, 19. septembra 1987, »Čez Vršič na Mojstrovko«.

Za zadnji planinski pohod v letošnji sezoni je bilo v Železarni Ravne veliko zanimanja, tako zaradi lepega jesenskega vremena in zanimivosti pohoda na Mojstrovko. Prijavilo se je okrog 100 pohodnikov. Zgodnji odhod, to je ob 4. uri zjutraj, je dal vedeti, da je dolga pot za vožnjo, kajti ob 7. uri smo se morali zbrati na Jesenicah.

Dolga pot in tudi netočen odhod z Raven sta povzročila, da smo prispeli zadnji. Vsi so bili že pripravljene, da skupno odpotujemo dalje.

Megleno jutro se je umikalo jasnemu dopoldnevu, ko smo uživali v vožnji proti Kranj-

ski Gori in po serpentinah proti Vršiču. Prispevši na Vršič smo že videli naše pohodnike, ki so se razvrščali po stezi proti Mojstrovki. Ravenčani so se kmalu pomešali med ostale pohodnike-železarje, med katerimi so bili tudi železarji iz Siska in železarji neke tovarne iz Gornje Avstrije, ki so bili slučajno na obisku pri jeseniških železarjih. Dolga, strnjena kolona železarskih pohodnikov se je vila po obronkih Mojstrovke, kjer so vsi ostrmeli nad prekrasnim razgledom na naše in tuje gorske velikane. Hitrejši in vztrajnejši so se po osvojitvi Velike Mojstrovke podali še na vrh Male Mojstrovke in še dalje po lepih grebenih. Vsi, ki sta jim strmina in zelo vroče vreme delali preglavice, so se pred vrhom obrnili.

Vsi smo nato sestopili po južni strani Mojstrovke proti sedlu in stezi v dolino. Mnogi so preizkusili svoje moči še na strmih prodišču in v obliki slalomske vožnje prišli prav do glavne ceste.

Še postanek in okrepčilo v Tičarjevem domu na Vršiču in okrog 14. ure so avtobusi odpeljali vse pohodnike proti Kranjski Gori in k hotelu Erika, kjer je bil zaključek pohoda.

Vsak udeleženec je prejel okrepčilo za glad in žejo. Predstavniki družbenopolitičnih organizacij Železarne Jesenice so vse zbrane pozdravili in jim zaželeli dobro počutje.

Udeležba na planinskem pohodu na Mojstrovko je bila letos najštevilnejša, saj se je pohoda udeležilo skupaj 542 pohodnikov, od tega 114 iz Železarne Ravne.

PRED JUBILEJNIM POHODOM

Za nami so planinski pohodi slovenskih železarjev v letu 1987. Vsi pohodi so bili dobro organizirani, pripravljene v zadovoljstvo vseh pohodnikov. Vsi organizatorji so se potrudili, da so bili pohodi varni za vse pohodnike, izbrani lepi kraji in zanimivi vrhovi. Vsem pohodnikom so bile podeljene lične spomske značke.

Tudi letošnji planinski pohodi železarjev so bili v znaku naše tradicije in druženja v naravi in na vrhovih. V planinskih pohodih se družimo že dolgo dobo, saj imajo železarji z Jesenic za seboj že 18 let prirejanja pohodov, ravenski že 15 let in železarji iz Štor 11 let.

V prihodnjem letu bomo proslavili jubilejni 50. pohod slovenskih železarjev v okviru združenega podjetja Slovenske železarne, organizirale ga bodo prav ravenski železarji.

Udeležba na planinskih pohodih slovenskih železarjev v letu 1987

Delovna organizacija	Število udeležencev				
	Nanos	Raduha	Korošica	Mojstrovka	Skupaj
Železarna Jesenice	127	112	112	220	571
Železarna Ravne	109	191	76	114	490
Železarna Štore	35	30	60	48	173
Veriga Lesce	56	55	37	45	193
Plamen Kropa	10	20	17	40	117
Tovil Ljubljana	47	28	12	20	107
Met. inst. Ljubljana	6	6	1	10	23
Žična Celje	48	19	25	45	137
Skupaj:	463	461	340	542	1811

V 18 letih prirejanja skupnih planinskih pohodov je število pohodnikov naraslo na 24.985.

Delavci združenega podjetja Slovenske železarne so pri prirejanju in vodenju ljudi v planinsko naravo svetel zgled drugim delov-

nim organizacijam. Naši zgledi in delo niso ostali nevidni, saj so mnogi kolektivi šli po naši planinski poti.

Planinska Zveza Slovenije je delavcem Slovenskih železarne za njihov prispevek k širjenju in napredku jugoslovanskega planin-

stva dala posebno priznanje kot prvi organizaciji združenega dela.

Častno plaketo je dne 17. 2. 1987 izročil predsednik Planinske zveze Slovenije Tomaž Banovec predsedniku korodinajskega odbora sindikata Slovenskih železarn.

PLANINSKI VODNIKI ŽELEZARJEV

Pri dobri organizaciji in vodenju železarskih pohodov imajo vidno vlogo tudi planinski vodniki. V vseh delovnih organizacijah imajo planinske vodnike, ki so svoje znanje pridobili na raznih vodniških planinskih seminarjih, predvsem pa v dolgoletnem sodelovanju na planinskih pohodih.

Udeležba ravninskih planinskih vodnikov na letošnjih planinskih pohodih:

NANOS	RADUHA
Vili Burjak	Vili Burjak
Toni Cifer	Toni Cifer
Rudi Čerpnjak	Ivan Cigale
Ferdo Igerc	Ferdo Igerc
Ivan Sekavčnik	Vinko Krevh
Franc Šisernik	Jože Krivec
Edvard Štrucl	Martin Pšeničnik
	Ivi Sekavčnik
	Edvard Štrucl
	Štefan Vevar

KOROŠICA	MOJSTROVKA
Toni Cifer	Toni Cifer
Jože Krivec	Ferdo Igerc
Ivi Sekavčnik	Franc Podmeninšek
Franc Šisernik	Ivi Sekavčnik
	Franc Šisernik

POMOČ GORSKE REŠEVALNE SLUŽBE

Na vseh železarskih planinskih pohodih so bili navzoči tudi člani Gorske reševalne službe — postaje Prevalje, ki so skrbeli za varno hojo, pomagali pohodnikom iz raznih težav, jih spremljali čez nevarna mesta, jim pomagali in jih spremljali, če je odpovedala kondicijska pripravljenost. Kdor je bil potreben pomoči, so ga spravili varno do poti in tudi do zdravniške pomoči. Vključili so se tudi v razne iskalne akcije in opravili vse v zadovoljstvo pohodnikov. Udeležba gorskih reševalcev prevaljske postaje je postala za vse že nuja, saj se tudi vse delovne organizacije zanimajo za njihovo navzočnost.

Udeležba gorskih reševalcev postaje Prevalje na letošnjih pohodih:

NANOS	RADUHA
Ivo Gregl	Marjan Emeršič
Drago Horjak	Milan Golobinek
Ivan Plešnik	Drago Horjak
Jože Svetec	Pavel Mandl
Rok Zagernik	Ivan Plešnik
	Jože Polanšek
	Željko Rihter
	Rajko Robnik
	Jože Svetec
	Slavko Šteharnek
	Rok Zagernik

KOROŠICA	MOJSTROVKA
Ivo Gregl	Drago Horjak
Drago Horjak	Pavel Mandl
Karel Mostner	Jure Mavrič
Lojze Vidali	Marko Perak
	Rajko Robnik
	Jože Svetec

Tičarjev dom na Vršču — v ozadju Mojstrovka

Na vseh planinskih pohodih so bili reševalci v pomoč s svojimi brezžičnimi zvezami in tako so vodili celotne pohode in dogajanja na njih. Brez nevšečnosti, nezgod in raznih pomoči ni šlo na nobenem pohodu. Znali so hitro in učinkovito ukrepati in pomagati ljudem. Pomoč je bila dobrodošla povsod.

1) Na Nanosu so pomagali čez skalnate ovire tistim, ki so pomoč potrebovali, pomagali so oboleli pohodniki z Jesenic in uredili transport v dolino.

2) Na Raduhi je bila zaradi slabega vremena potrebna pomoč pri iskanju izgubljene pohodnice s sinom z Jesenic in pomoč pri prehodu skozi Durce, posebno otrokom.

3) Na pohodu na Korošico je bila potrebna pomoč onim, ki jih je dolga in naporna hoja

utrudila, pomoč na izpostavljenih mestih, oskrba žuljavih nog in spremstvo tistim s slabo kondicijo.

4) Pohod na Mojstrovko je bil za nekatere preveč izpostavljen vročemu soncu, pomagali smo nekaterim pri vračanju v dolino, oboleli pohodniki zaradi srčne slabosti ter pri transportu na Jesenice.

Skrb in delo ob spremljavi železarskih planinskih pohodnikov so gorski reševalci opravljali vestno, z veseljem in zadovoljstvom v dobri volji, da s svojo pripravljenostjo koristijo varni hoji in pripomorejo k dobremu počutju vseh slovenskih železarskih pohodnikov.

Ivan Modrej

PODPECA

Od ceste, ki vodi iz Črne v Koprivno in Toplo, se odcepi malo pred gostilno »Škrubej« na desno stran, ki nas popelje v Podpeco in v pobočje Matjaževe Pece. Na desno bomo zavili pri znamenju, ki je pritrjeno na skalo. Stari rudar Peter Leskovec mi je pripovedoval, da je bil pod tem znamenjem zakopan denar, ki ga je tukaj skrtil nekdanji rokovnjač. V Črni je pred davnimi leti služil za furmana mož, ki so mu pravili »očan«, imel je res velike oči. On je v mladih letih služil cesarja kot stražar v trdnjavi »Spilberg« nad mestom Brno na Češkoslovaškem. V tej trdnjavi so bili zaprti razni zločinci, med njimi tudi rokovnjač, ki je temu »očanu« zaupal, kje je skrtil naropani denar. Prosil ga je, da ko bo srečno odslužil cesarja in se vrnil v domači kraj Črno, naj izkoplje ta denar v glinastem loncu in naj ga uporabi v dobrodelne namene, češ, jaz bom itak do smrti uklenjen v verige. Res se je naš »očan« srečno vrnil v domači kraj. Izkopal je denar ter ga uporabil, kot mu je naročil zaprti »rokovnjaški grešnik«. Kupil je obleke siromašnim ter plačal nekaj maš za zveličanje spokornega rokovnjača. Novih ob-

lek sta bila deležna tudi danes že pokopana rudarja iz Šmelca Peter Leskovec in Florijan Pečovnik.

Kmalu pridemo do hiše, ki je na drugi strani Helenskega potoka, do nje vodi lesen mostiček. Danes ta hiša razpada. Ime te hiše je »Terpotic«. Strma cesta se vijuga vedno navzgor. Na drugi strani potoka vidimo slap, ki ima poleti malo vode. Zanimiv postane pozimi, ko se spremeni v ledeno zaveso. Pred vojno so ta led lomili in vozili v Črno gostilničarji in mesarji za »ledenice«. Druga hiša na naši poti na levi strani je Žačnova bajta, last kmeta Žačna. Danes je prenovljena, v njej pa prebiva upokojeni rudar. Od te hiše se že vidi veliko odlagališče — halda apnenega gramoza, ki so ga nekdanj navozili »knapi« iz jamskega rova »Jožefštoln«.

Pred 80 leti je moj oče v tem rovu začel služiti srebrne goldinarje in redke zlatnike. S tem gramozom je gozdna uprava utrdila vse ceste, ki jih je gradila v Smrekovcu, Javorju, Bistri in Koprivni. Enako ga je uporabljala cestna uprava za svoje ceste ter ga še danes uporablja za razne namene. Vidijo se še razvaline nekdanje žičnice

za gramoz. Od tod naprej je cesta vsekana v skalo. Domačini pravijo temu delu ceste »klini«. Na vrhu teh klinov je razpotje. Desno nas vodi pot v rudarsko naselbino Helena. Ob cesti je večja hiša, v pritličju je trgovina, zgoraj pa je več stanovanj za rudarje. Ob tej hiši se še vidi razvaline nekdanje izbiralnice za svinčevo rudo, ki so jo zgradili leta 1901. Istega leta so namreč postavili v Topli električno centralo, ki je napajala s tokom to »aufberajtengo«, ki je prenehala obratovati leta 1926. Istega leta so zgradili na Štoparjevo žičnico za odvoz jalovine iz izbiralnice. Tista leta so mnogo gradili, ker so v rovu Helena našli bogata ležišča rude. Vsa zidarska dela so izvršili Italijani, ki jih je podjetje zaposlilo za take gradnje. V Heleni so zgradili dva samska domova in stavbo za prezimovanje rudarjev »ferlezcimer«. Nad trgovino je lesena hiša, kot pripeta na strmino, do nje vodijo dolge stopnice. Nekaj naprej je točilnica, kjer se lahko odžejajo vsi ki so žejni. Nekaj je bila tu delavnica za elektricarje. Že smo pred večjo stavbo, v njej so se zbirali knapi pred odhodom v jamsko kraljestvo. V bližini je več stavb za potrebe rudnika, danes že razpadajo. Blizu omenjene hiše je glavni rov — imenuje se Helena. Na drugi strani potoka je spomenik padlim borcem — rudarjem.

Napis: »1941—1945

Čuj spomin z jas, molčanju si zveste.

Spomenik je delo akademskega kiparja Marijana Keršiča-Belača.

Nato pridemo k manjši kmetiji Mitnek, v bližini so še kmetije Luskrče, Pikovo, Nagersko, Terčovo in opuščena bajta Jesenik; od tod vodi cesta proti Mežici. Na levi je večja kmetija Najbrže. Na domačiji je spominska plošča, posvečena Falentu Muhoboru. Ploščo so odkrili leta 1973. Kmetija Najbrž je bila v začetku stoletja prodana rudniku. Zadnji lastniki so se pisali Osojnik. Njihovi potomci še danes živijo v Javorju in Ludranskem vrhu. Rudnik je na tej kmetiji naselil več rudarskih družin. Pred leti je požar uničil vsa gospodarska poslopja in stanovanjsko hišo. Rudarske družine so preselili v Črno, Rudarjevo in Mežico. Po letu 1970 so ta stanovanja obnovili. Sedaj tu živi in kmetuje upokojeni rudarski nadzornik Erih Podojsteršek. V bližini Štoparja ob cesti Štopar—Mihev je v skalo vgrajena spominska plošča, posvečena pad-

lemu domačinu Svršini. Napis: »Štefan Svršina-Marko, padel za svobodo 10. X. 1944«.

Na Pecnikovi domačiji nad naseljem Šmelc je spominska plošča, posvečen borcu Francu Mlačniku.

Napis: »Mlačnik Franc-Burgas, padel v boju za svobodo 10. XII. 1944«.

Na grebenu na meji pa je veleposestvo Rišberg, hiša je na avstrijski strani, hlev pa na jugoslovanski. Povrnimo se spet do razpotja, ki smo ga pustili, ko smo obiskali rudarsko naselje Helena. Sedaj bomo potovali po levi cesti, ki nas vodi na pobočje Pece. To je mogočno gorstvo, zastavljeno sredi Koroške med dolino Meže in Podjunsko kotlino na vzhodnem delu Karavank. To je naš koroški Triglav z nadmorsko višino 2114 m. Danes predstavlja njen greben severno državno mejo z Avstrijo. V preteklosti je predstavljala Peca mogočen branik pred vplivi in stalnimi osvajalnimi pritiski večjih germanskih narodov. Zaradi tega je tudi nastala legenda o kralju Matjažu, ki spi s svojo vojsko v votlini pod Peco in se bo zbudil, ko bo naš narod ogrožen. V težkih trenutkih naše zgodovine med NOB, ob ustanovitvi prve koroške čete v Topli nad Fajmutovo domačijo, si je njen komandant Pavle Zavcer nadel partizansko ime »Matjaž«. Za Slovence je Peca tudi simbol častitljive starosti, o čemer govori ljudski rek »Je star kot Peca«. Vse do vrha Pece so povsod vidne sledi rudarske dejavnosti v starih časih, opuščeni rovi in napol zaraščeni nasipi jalovine. Leta 1928 je Planinsko društvo Mežica ob prizadevanju vseh planincev postavilo kočjo na Peci. Imenovala se je Uletova kočja. V bližini so v majhni votlini postavili lesen kip kralja Matjaža. V njegovo krono pa so dobrotniki planinstva zabijali zlate žebličke. Med vojno je ta kralj Matjaž, okovan z zlatimi in srebrnimi žeblički, izginil neznan kam. Tudi kočjo so zaradi nevarnosti, da bi se v njej veselili Nemci, partizani požgali. Po vojni pa so spet navdušeni planinci iz Mežice zgradili novo in večjo kočjo s pomočjo rudnika Mežica.

Med vojnoma, ko so zgradili Uletovo kočjo, so postavili pod njo kapelo, posvečeno sv. Cirilu in Metodju. Po vojni pa je bila v tej kapeli več let graničarska karavla. Pred nekaj leti so jo obnovili in spet služil svojemu namenu. Enkrat letno se v njej daruje maša. Nekaj minut hoje od

Ludvik Zorzut

NA PECI

Je sonce davno že za Peco šlo,
v koroško zemljo lepo, žalostno,
stojiva, gledava v Podjuno dol,
v srce je prišla težka bol.
Stojiva, gledava prav do noči,
Matjaža ni, Matjaža Peškega še ni.
Stojiva, čakava do jutra ranega,
do jutra z zarjami zaznamovanega.
V višavah luč, resnica je,
v dolini tema, laž.
Na Peci vstal bo kralj Matjaž!
Mohorjev koledar 1924

sedanje planinske kočje so vrli planinci v opuščeni rudarskih rovih postavili iz litine novega kralja Matjaža, ki sedi za mizo in čaka čas, da se dvigne s svojo vojsko.

Ob vznožju Matjaževe Pece je velika kmetija pri Mihevu. Tu domuje petinsedemdesetletni kmet Rudi Mihev. Menda se ni nikjer drugje ohranilo in zbralo na kupu toliko žive preteklosti. Mačje gibko hojo si je Rudi Mihev pridobil kot dolgoletni lovec. Morda pa je Miheva prevadnost tudi dediščina njegovih davnih prednikov, ki so se tako obdržali na koroški zemlji, kljub raznim viharjem, ki so divjali čez slovensko zemljo. Mihevov rod je namreč star več kot častitljivih petsto let. Tako piše črno na belem v starih knjigah. A pravo rojstvo Miheveve domačije sega še dalje v sivo preteklost. Prav posebno spoštovanje pa gre Mihevim zato, ker so vseh teh svojih petsto let svobodnjaki, niso bili tlačani. V urbarju pliberške graščine iz leta 1570 je zapisano, da so Mihevovi lahko lovili visoko divjačino, jelene, medvede in divje prašiče za deželnega kneza. Ta lov so lahko opravljali samo kmetje svobodnjaki. Ostali kmetje in zakupniki so bili podložniki pliberškega gospodarstva in so lahko lovili za grofa le nizko divjad, srne, lisice in zajce.

Današnji Mihev stanuje v hiši, ki so jo sezidali njegovi predniki. Stoletja je niso skoraj nič spremenili. Edino ometali so jo večkrat in postavili vanjo novo opremo. Pravijo, da je Miheva hiša sploh najstarejša ohranjena koroška hiša v našem kraju. Starosti tega poslopja ne določajo kakšna ljudska ugibanja in presoja ni oko. Hiša sama odkriva svojo starost. Obokan strop v lovski sobi, kjer je polno lovskih trofej in najprej te pozdravi nagačena medvedja glava. Strop podpira star macesnov tram. Vanj so davni Mihevovi predniki globoko vrezali letnico 1638. To je pravo rojstno leto te podpeške starine. Prav zraven te staroveške hiše, ki je podobna majhnemu gradu, stoji lesena in z znanimi koroškimi šintelni pokrita kašča, ki šteje dobrih 350 let. Največja znamenitost pa je prav gotovo druga Miheva kašča. Stara je toliko kot hiša. Zob časa jo je hudo oglodal, ampak čisto do živega ji še ni prišel. Še dandanašnji čvrsto stoji, pripeta na meter zemlje. Na deskah tik pod streho je videti luknjičaste vdolbine. Nanje so davni predniki obešali nagačene glave medvedov. To je bil svojevrsten okras v kašči. Kmet Mihev je ponosen na leseno starino, ki se ne pusti pregnati času. Pri hiši raste mogočna lipa z obsegom 425 cm in premerom 135 cm. Zanimiva je tudi tisa (*Taxus bacata*) s premerom 58 cm, višino 11 m, stara nad 300 let. Iz zgodovinskih zapisov je zanimiva poslanica, ki jo je

Cerkev na hribu

leta 1477 pisal Sigismundus grof Lamberg, prvi ljubljanski škof, vsem prebivalcem, živečim v skupnosti podružnične cerkve sv. Helene v Podpeci, ob posvetitvi te cerkve. V latinščini pisana poslanica je bila ponovno prepisana v Solčavi leta 1478, ob škofovi vizitaciji. Poslali so jo Helencem, ki so se sprli s svojim vikarjem v Črni Ahacem Stuplom. Poslanica je pomembna zlasti zato, ker navaja, da je bilo z njeno vsebino seznanjenih šest helenskih kmetov, in to: Osvald Nagernik, Aleksius Terče, Matevž Mihev, Osvald Jegerc, Lukas Najbrž, Valentinus Bricman. Vsi imenovani kmetje, z izjemo Miheva, so tekom stoletij izgubili svojo zemljiško posest, njihovi potomci živijo kot rudarji in drvarji med nami. Na domačiji pri Mihevu pa se je skozi petsto let, pol tisočletja, ohranil ponosen koroški kmečki rod. Sosednja kmetija je pri Začnu. Na tem posestvu je v pobočju Pece mnogo opuščanih rudarskih rovov. Pri hiši je lepa baročna kapelica. Blizu raste več lip s premerom 60, 80, 80 in 150 cm. Na kmetiji Štopar (prodana je bila rudniku) je rudnik zgradil leta 1904 novo šolo. To šolo je v letu 1925 obiskovalo nad 50 šolarjev, danes ni več šole v Podpeci, ampak otroke s kombijem vozijo v Črno. Pred vojno je na tej šoli učil domačin, sin kmetije Mihev in njegova žena. Učila sta do začetka okupacije, nato sta bila izseljena v Srbijo. Po vojni so se naselili v Mariboru. Na kmetiji Štopar je rudnik naselil svoje delavce rudarje ter zgradil še nekaj hiš. V zapuščenem rudarskem rovu nad Pikovimi pečmi je združenje borcev v Podpeci obnovilo rov in odkrilo spominsko ploščo. V tem rovu je bila kurirska postaja 05, ki je vzdruževala zvezo s kurirsko postajo TV 32 na Jamnici. V tem opuščeni rudarskem rovu je v hudi zimi 1944—45 prezimilo 6 kurirjev, in sicer komandir Milan Ferk, Mirko Sterže, Štefan Novak, Maks Potočnik, Ivan Permašek in Jurij Jezernik.

Bilo je pred letom 1900. Iz Maribora se je pripeljala z vlakom družba mlajših uradnikov, ki so nameravali obiskati Peco. Iz Mežice so pešačili po slabih kmečkih kolovozih in prispeli so do Jesenikove bajte. V veži opazijo ob ognjišču staro žensko. Gledala jih je začudeno, češ, kaj iščete ti ljudje tukaj. Ko vidijo, da je še ogenj na ognjišču, jo poprosijo, če bi jim skuhalo kavo. »Kavo,« ponovi zategnjeno, »ne, tega pa ne znam kuhati.« »To je čisto lahko, jo poučijo, zavrite en lonec mleka, v drugem pa postavite vodo. Kadar lonec zavre, pa vsujte iz tega zavrtka mlete kave vanjo. Nekaj časa pustite vse skupaj vreti, potem pa ocedite in kava bo kuhana.« Ženska je vzela kavo in jim reče: »No, sedaj pa že zastopim, mislim, da bom zala skuhati to stvar. Sedite kar tja v senco, prinesem vam ven, kadar bo kuhana. Samo premalo 'moke' se mi zdi za vse, takle majhen škarnicelj.« »Zadosti bo,« ji hitijo zatrjevati, »vsega še pristaniti ne smete. Prinesite pa mleko posebej in kavo posebej, da bo lahko vsak sam mešal, kakor bo hotel.« Ravno so se pogovarjali, kako bodo še naprej hodili, ki prinese ženska v eni roki pisker mleka v drugi pa skledo kavine gošče. Ženska je čisto kavo odlila in jim prinesla goščo. »Kaj pa ste vendar naredili,« navpijejo, »ta gošča ni za nič. Kam pa ste odlili vodo?« »Tista črna voda je kava, ne pa ta godlja.« »A tisti črni krop je kava?« se začudi ženska. »Tega pa jaz nisem vedela, mislila sem, da je ta gošča kava in da jo boste jedli z mlekom kakor mi žgance.« »Kam pa ste odlili kavo?« se eden vtakne. »Kam neki!« »Na gnoj sem jo vlila, v pomije si je nisem upala, ker sem se bala, da bi škodovalo svinjam.« Vsi so se smejali ženski

Krumpasti Franc (»Poderčnikov jez« KF št. 3 87)

prav iz srca. »Dajte nam ostalo kavo, pravi eden, grem sam kuhat.«

»Je ni več, pristavila sem vso.«

Vsi so se smejali na ta račun in med smrekami odšli naprej.

Pred sto leti je bilo kuhanje kave na podeželju silno redko. V mestih so že poznali kavo, na podeželju pa so jo poznali le bolj bogati kmetje in trgovci.

Poslovimo se od Jesenikove bajte in gremo proti jugu, ter pridemo do cerkve sv. Helene na višini 986 m. Sredi gozdov je skrita ta cerkev iz 15. stoletja. Zidana je v gotskem slogu. Leta 1986 je bila zunanost obnovljena, zvonik in polovica cerkvene strehe na novo pokrita, druga polovica strehe pa je bila pokrita pred nekaj leti. Vsa obnovitvena dela so se vršila na pobudo župnika Toneta Vriska iz Črne, cerkev sv. Helene je podružnica župnije Črna. Pri obnovi so z delom in denarjem pomagali prebivalci Podpece in Črnjani. Obnovili so tudi vgrajeno ploščo na vzhodni strani cerkvenega zidu. Tu je pokopan srbski junak, ki je padel v boju za Koroško.

Napis na plošči: Jovan Vatković, srbski junak, ki je padel v bitki za Črno

29. V. 1919.

Planinsko društvo iz Mežice je lepo obnovilo bližnjo planinsko postojanko »Pikovo«, ki jo radi obiskujejo planinci, namenjeni na Peco, ali ob nedeljah Helenci in Črnjani.

Še nekaj odlomkov o zgodovini cerkve sv. Helene. 1652. je škofijski komisar Filip Terpin kot zastopnik ljubljanskega škofa Otona Fridrika grofa Bucheima izvršil vizitacijo v župniji Črna. Dne 12. avgusta je vizitator inšpiciral podružnično cerkev sv. Helene, kjer je po vpisu v urbarju ugotovil, da ima cerkev 25 krav in 151 ovc, podvrženih dajatvam. Od vsake krave plačujejo farani po 7 krajcarjev in od vsake ovce po 6 novčičev. Nadalje je ugotovil, da ima ta cerkev v lasti dve njivi, ki ju imata v zakupu dva pliberška meščana, ki pa dolgujeta zakupnino, prvi 118, drugi pa 135 goldinarjev. Ti dve njivi sta se nahajali v Rudarjevem, na desni strani ceste v Črno, danes stojijo tam stolpnice in stanovanjski bloki. Vizitator je navzočim cerkve-

nim ključarjem Pavlu Bricmanu in Lukasu Jegercu ter Valentinu Bricmanu naročil, naj te dolgove ali izterjajo ali pa dajo ti dve njivi proti plačilu zgoraj navedenih zneskov drugim v zakup. Vizitator je tu našel dve listini, ki ju je izdal prvi ljubljanski škof Žiga grof Lamberg v nedeljo po vnebovzetju leta 1447 v Solčavi. Iz prve je bilo razvidno, da je posvetil cerkev sv. Helene škof Žiga prvo nedeljo po prazniku sv. Križa. Na ta dan tudi praznujejo praznik cerkvenega posvečenja s štiridesetdnevnimi odpustki. V tej listini je škof te odpustke razširil tudi na vse tiste, ki obiskujejo to cerkev, ko je v njej služba božja »cum clausula si manus provencerint an intrices«. Iz druge listine pa izhaja, da se je Ahac Stupl, župnik v Črni, moral zavedati, da bo zaradi podaritve dveh njiv cerkvi sv. Helene bral razen na dan proščenja in posvečenje vsako leto v cerkvi sv. Helene še deset maš pod kaznijo 100 novčičev. Te maše so dolžni opravljati tudi vsi njegovi nasledniki in morajo te maše na predhodno nedeljo ali praznik javno naznaniti, da cerkveni ključarji lahko pripravijo vino in druge potrebščine. Pri tej cerkvi je bilo 11 posestnikov iz sosesčine obvezanih, da so morali dajati duhovnikom, kadar so darovali mašo, obede brez obremenitve cerkve, le na praznik posvečenja je morala cerkev prispevati nekaj meric vina za duhovnika in ključarja. Po vizitaciji cerkve je vizitator pregledal še kapelo sv. Henrika in sv. Kunigunde, ki je bila oddaljena pet korakov od cerkve (rimski korak »panus« meri 1,5 m).

O cerkvi sv. Helene pripoveduje pripovedka, kdaj bo sodni dan. V trikotu okoli središča našega svinčevega rudnika v Žetjavu stoje tri cerkve. Prva je cerkev sv. Marije Magdalene v Javorju, druga sv. Uršula na Uršlji gori, tretja pa sv. Helena na pobočju Šumahovega vrha. V zvezi s temi cerkvami so mnogi čudeži. Ob kvatrnih večerih švigajo od cerkve do cerkve v zraku zvezdice, podobne plamenečim zubljem modrikaste barve. Človek, ki ima milost opazovati te švigajoče zvezdice ali svete device, bo gotovo srečen, kajti zvezdice so svetnice, katerih ostanki so baje shranjeni v teh treh cerkvah in hodijo

Na modni reviji se je zbralo ogromno ljudi (Ivarčko '87)

druga k drugi na obisk. Te tri cerkve bodo povedale pričetek sodnega dne. Cerkev v Javorju stoji vedno na isti višini. Sv. Uršula se zniža, sv. Helena pa zviša vsako leto za debelost pšeničnega zrna. Kadar bodo stale vse tri cerkve v enaki višini, bo sodni dan in tedaj bo jok in škripanje z zobmi.

Ker ni več daleč, obiščimo še kmetijo Šumah. To je velika in bogata domačija. Po izročilu je bišno ime staro več stoletij, toliko naj bi bila stara tudi hiša. Domačija je središče velike kmetije, sestavljajo jo stanovanjska hiša, zidana kašča in velik hlev ter nekaj manjših gospodarskih objektov. Poslopja so krita s čopastimi skodlastimi strehami. Zanimiv je motiv zvoncev v naši (polkrožna uokvirjena niša) oziroma v lini. S tem zvoncev so nekaj klicali k južini hlapce in dekle, ki so delali na obširni kmetiji. Nad čelnim vhodom pa je v ometu oblikovan relief sv. Florjana. Zidana kašča je pokrita s štirikapno streho. Spodaj je segmentni vhod, v etaži je pravokotno okno, v notranjščini v nadstropju je prostor obokan (banjast obok), pravijo, da je to »velb na kašto« — zanimivo poimenovanje. Na Šumahovem vrhu je lep razgled na avstrijsko Koroško, tam je tudi TV pretvornik.

Tudi na tem posestvu je več opuščeni rudarskih rovov. Stari Šumah je leta 1928 pripovedoval, kako je bilo, ko je prišel na lov na game sam avstrijski cesar Franc Jožef I. okoli leta 1895. Prišel je v družbi pliberškega grofa Thurna in še nekaj drugih gospodov. Grofa Thurna je Šumah poznal, ker je bil večkrat na lovu na Šumahovem lovišču, ki je bilo bogato z gamsi. Eno noč so prespali pri Šumahu, lov je bil uspešen, gamsi so imeli lepo rogovje. Za gospoda, ki je bil po mnenju Šumaha podoben cesarju, pa mu je povedal grof. Seveda je bil Šumah ponosen, da je lahko lovil v družbi takega gospoda. Za postrežbo in udeležbo na lovu, ki je bil uspešen, mu je cesar podaril več zlatnikov. Po končanem lovu se je ta gosposka družba vrnila v Pliberk.

Južno od Šumaha je kmetija Igerc. Lastnik te kmetije je bil hud na knape, ker so na njegovem zemljišču vrtali rove in iskati svinčeno rudo. Čeprav so mu lastniki rudnika ponujali veliko vsoto goldinarjev, da bi jim prodal posestvo, jim ga ni hotel prodati, ampak ga je raje prodal grofu Thurnu za manjšo vsoto, misleč, da bo grof toliko vpliven, da bo zabranil rudniku, da ne sme delati rovov na posestvu. Ko je bil grof

lastnik posestva, ga je zamenjal z rudniškim podjetjem. Rudnik je bil lastnik posestva v Bistrici na Koroškem, kjer so nekoč tudi bili rudniki in topilnica svinca. To kmetijo je dobil grof, rudnik pa posestvo Igerc. Na tem posestvu je potem živelo več rudarskih družin, npr. Potočniki, Mulavčniki in drugi. Kmet, ki je bil hud in je sovražil ljudi, ki so vrtali v »krtovo deželo«, je po prodaji kupil posestvo Hermonko na meji med Mežico in Lešami.

Vrnimo se proti cerkvi sv. Helene, spodaj je manjša Pešterova kmetija, kjer so bili ves čas najemniki rudarji. V bližini je spominsko znamenje, tam je pred nekaj leti zmrznil šolar blizu doma, ko se je vračal iz šole v visokem snegu. 23. XII. 1980 je bil pogreb tega šolarja.

Pod Pešterovo kmetijo, proti zahodu, je kmetija Kasnik. Od gospodarskih poslopij in hiše se vidijo samo še razvaline, ki so vse že obraščene. Na tej kmetiji je živel pred več kot devetdesetimi leti drvar Luka Jerše, roj. leta 1847 pri sv. Urhu na Kranjskem, poročen od leta 1890 z Marijo Naveršnik v Lučah, oče dveh hčera (Katarine, roj. 1889 v Solčavi, in Helene, roj. 1897 v Črni). Po poroki se je preselil v Podpeco, da bi

tam skušal z drvarjenjem zagotoviti družini vsakdanji kruh. Vendar pa je hotel v življenju doseči kaj več kot le skromno preživetje. Znal je brati in tudi nekoliko nemško. V časopisih je bral o Lilienthalovih podvigih.

Pa je sklenil poskusiti srečo. Na jesen (leta 1895) se je začel skrivnostno zaklepiti v kaščo, kadar pa ni bil v njej, je tudi skrbno pazil, da bi kdo drug ne odkril, kaj tam dela. Delal pa je letalo: ogrodje iz šibja, kot drvar je les in delo z njim dobro poznal, prekritje pa je bilo pri roki: domače platno. Prišla je zima in letalo je bilo pripravljeno za prvi poskus. Neko nedeljo v decembru se je mati Marija s šestletno hčerko Katarino odpravljala v Črno k maši. Mož Luka se je nekaj obiral, pa ga je vprašala, če ne gre z njima: »Pojdita brez mene,« je odgovoril »jaz bom vseeno prej doli kot vidve!« Zgodilo se je malo drugače. Ko je Luka ostal sam, je sestavil svoje letalo in se povzpел z njim na ograjo na kašči. Naravnal je krila in se odgnal. Polet se je končal v vejevju pod kaščo rastočih češpljev. Pri tem se je moral mož raniti, ker se sam ni mogel rešiti iz vej, ampak ga je tam našla žena, ko se je vrnila od maše.

Za dogodek se je brž zvedelo po okolici in kot navadno ob takšnih neuspešnih poskusih so se ljudje posmehovali, tedaj in pozneje, ko so Luka ob vsaki priložnosti spraševali: »Povej, kako si s svojim letalom obtičal v češpljah!« Posmehovanje je povzročilo, da se je družina okoli leta 1900 odselila. Ostane seveda vprašanje, ali je Luka Jerše okoli leta 1895 sploh letel, ali ga lahko štejemo za začetnika letenja na Slovenskem ali ne. Od ostankov Jeršetove domačije do možnega kraja češpljevega nasada (tega seveda ni več) je vsekakor več deset metrov. Tako daleč te razdalje ne bi bilo mogoče premagati, če ne bi letalca njegova krila vsaj malo nosila. Še drugi dokaz, da je poletel: Jerše je moral poleteti v veje s precejšnjo hitrostjo, ki jo je lahko pridobil le na dovolj dolgi preleteni poti. Polet je bil, čeprav se ni končal na najbolj srečen način, še zlasti pa ne s pristankom pred cerkvi v Črni, kakor je Jerše napovedal. Takšen konec si lahko razlagamo na dva načina: z lomom prešibkega letalskega ogrodja ali pa z letalcevo nespretnostjo in strahom, ko se je neudoma znašel v zraku. Morda smo dobili Slovenci z Luko Jeršetom svojega prvega letalca na napravi, težji od zraka. V sosesčini cerkve

Trinajstica prinaša srečo

je še kmetija Bisternik, pod njo pa večja kmetija Petek.

Na desni strani cerkve, ki vodi v Mušenik, je vrh travnika Naveršnikova bajta, v njej prebiva danes čisto sam upokojeni rudar. Pripovedka pripoveduje, da je nekoč na kvatno sredo zvečer prišel škratek k čevljarju, ki je stanoval v tej bajti, in ga vprašal, če mu more narediti čevlje brez mere. Če mu bodo prav, da jih bo plačal z zlatom. Čevljar je škrateku odgovoril, da bo čevlje naredil in ga povabil, naj malo sede in si odpočije. Škrat se je usedel na klop, čevljar pa

se je izmuznil iz sobe in nasul pepela na prag. Ko je škratek odšel, so se v pepelu poznali odtisi njegovih nog, čevljar je lahko naredil čevlje po meri. Čez leto dni je škratek prišel, pomeril čevlje, ki so mu bili prav, in odšel. Skozi okno pa je čevljarju vrgel zlati tolar.

Naslednja hiša, kjer gre cesta kar skozi dvorišče, je pri Motniku. Pri tej hiši so še v začetku našega stoletja živeli tkalci, ki so tkali hodni prt ali domače platno. Pri hiši je bil tudi vodni mlin, v ta mlin so vozili rudarji in žagarji korožo, da so imeli krmo za prašiče.

Ze smo pri gradu, mogočni stavbi iz 17. stoletja. V tem posloju je danes pisarna lesnega podjetja LIP in stanovanje za delavce, ki so zaposleni na bližnji žagi. Pred vojno je bila tu uprava gozdnega veleposestva grofa Thurna. V gradu je stanoval upravitelj. Mi pa se poslovimo od našega rajžanja po hribih in strminah Podpece.

Viri: Nedeljski dnevnik, Zavod za spomeniško varstvo Maribor, Slovenski Vestnik 1977, Vizitacijski zapisi, Pripovedovanje starejših občanov.

Benjamin Kumprej

Pogled na razstavo Janka Sušnika

Od 23. do 31. oktobra 1987 je v ravenškem likovnem salonu razstavljal svoja likovna dela naš znani zdravnik dr. Janko Sušnik.

Razstava njegovih del je bila zasnovana kot prehod skozi različne motive in meditacije. Kakor krajina pomirja, tako razstavljene slike gledalca spodbujajo k razmišljanju.

Avtor uporablja relativno težki slikarski tehniki — akvarel in pastel. Nobena ne dopušča improvizacij ali morebitnih napak, kar še zlasti velja za akvarel. Res sta obe uporabljene še ne zadosti spretno, kar pa je drugotnega pomena, saj je na njegovih slikah motivna izpovednost nad likovnostjo in tehnično perfekcijo.

Pastel prenaša mehko krede in nežnost oglja v svet barv. Roka pravzaprav nikoli ni dovolj lahka, da bi bilo mogoče izčrpati vse možnosti te tehnike. Zato je to slikarsko šepetanje primerno za motive gibanja in intimne zapise.

Akvarel nudi najfinejše odtenke barv, stelu, po značaju pa popolnoma drugačen. Ima značaj vode — je tekoč, svež in jasen. Akvarelisti seveda ne slikajo samo vode, temveč tudi motive, ki so svežina in lesk. Čeprav nekateri odklanjajo kombinacijo z risbo, je ta ustrezna, saj se tehniki dopolnjujeta v tenkočutnosti.

Akvarel nudi najfinejše odtenke barv, risba pa to množico veže.

Akvarel in pastel imata svoje zakonitosti, tehniki pa zahtevata dolgotrajno vajo.

V delih Janka Sušnika se neprestano srečujemo z relacijo moški—ženska. Ženska se pojavlja kot biološko močnejši spol — politično, finančno in spolno osvobodjena. Ta dominantnost se kaže tako v velikosti kot tudi sproščenosti, ki deloma prehaja v igro. Simboli se dopolnjujejo in poudarjajo drug drugega.

Avtorjeva subjektivna prizadetost je neprestano prisotna — le včasih izgine in se spet pojavi v razigranih aktih. Nenavadne, konfliktne situacije sprožajo nove misli. Podane so preprosto in razumljivo in se kažejo v naslovih, različnih velikostih fi-

gur, pozicijah figur in predmetov na ploskvi, ozadju likov. Žensko nagoto lahko razumemo tudi kot agresivnost in samozadostnost, ki zapira moškega v oklep.

In vendar se včasih avtor preda čustvom, se izda in portretira družino. Vijolična barva v ozadju avtoportreta pa vseeno kaže na odmaknjenost in pesimizem.

Prostor — osnovni slikarski problem rešuje Sušnik enostavno, včasih s šahovnico,

ki je v te namene idealna. Problematika je podana nadrealistično.

Da so slike urejene skrbno, da so polne povodov za razmišljanje, da je končno v dvomih tudi avtor, pa bi mu lahko zavidal tudi marsikateri šolani slikar.

Seveda sem podal zgolj nekatera osebna razmišljanja in splošne podatke o tehnikah, slike pa dajejo možnost tudi drugačnih interpretacij.

Miss Ivarčko '87

Ivan Rožič

Ob 50-letnici NK Fužinar

Praznujemo različne jubileje. Zdaj rojstni dan, drugič zopet kaj drugega. Takrat nas navadno prevzame kar nekakšna nostalgija in spomini hitijo nazaj na prehojeno pot. Posebno pa smo radi slovesni ob kakšni »okrogli« obletnici.

Tudi NK Fužinar je imel letos takšno »okroglo« slovesnost, in sicer petdeseto obletnico obstoja. Torej se je začelo že pred vojno. Menda na travniku v Logu ob Meži. Potem je prišla vojna, ko nihče ni igral nogometa. Po vojni pa so se vrstile »nogometne« generacije vse do danes. Tudi jaz sem pomagal graditi zgodovino našega nogometa.

Spomnim se, kako smo se kot pionirski vključili v NK Fužinar. Tedaj smo imeli garderobe še v spodnjih prostorih starega samskega doma na Čečovju. Igrali smo večinoma bosu. Žoga je bila iz usnja, imela je odprtino, v katero smo dali »dušo« in jo nato zavezali z vezalkami.

Pozneje smo se preselili v prostore pod današnjo občino. Ko smo prišli prepoteni in umazani z igrišča, se je bilo treba umiti. Toda kako? Voda je bila mrzla. Pod prho smo kar trepetali in smo se včasih še na pol umazani obrisali v brisačo. Vendar smo bili kljub temu zadovoljni. Kajti navadno nam je tovarišica Potočnikova skuhala topllega čaja.

Včasih zaradi močnega dežja nismo imeli treninga. Tedaj smo se lotili čiščenja vseh »kopačkov« v garderobi.

Končno smo dobili lepo urejene garderobe v našem DTK, ob njem pa tudi novo igrišče. To je bilo nekaj čisto drugega. Topla voda, dovolj tušev in več prostorov za preoblačenje. No, trenirali smo še zmeraj na starem igrišču v parku, tekme pa smo igrali na novem.

Leta so minevala, prišlo je leto 1987 in z njim 50-letnica obstoja NK Fužinar. Odbor je organiziral turnir in povabil dva kluba iz Pulja ter po enega iz Maribora in Smartnega. Turnir je trajal dva dni, 22. in 23. avgusta, končal pa se je drugi dan s slovesnim kosilom na Rimskem vrelcu.

Kot dolgoletnemu članu NK Fužinar se mi je zdelo škoda, da je današnjemu odboru »zmanjkalo« denarja ali pa časa, da bi poslali vabila tudi članom, ki so se petnajst let ali več znojili po zelenih igriščih ter s tem prispevali k športnemu življenju na Ravnah ter pisali lep del zgodovine našemu Fužinarju. Kajti odraščali smo s klubom in v njem tudi dorasli.

Zakaj je bilo treba vabiti klube od daleč in si s tem delati stroške za prenočevanje in hrano? Ali na Koroškem ne obstajajo tudi klubi, ki so bolj povezani z zgodovino našega kluba?

Saj smo videli, da je bilo ob otvoritvi turnirja le deset gledalcev, pozneje, na prvi tekmi pa samo nekoliko več. Saj gledalec raje gleda igralca, ki ga vsaj malo pozna. Mislim, da takšno enkratno praz-

novanje ne more in ne sme biti stvar posameznikov. Nekateri med njimi so še »cibani« v klubu. Petdesetletnica je vendar stvar celotnih generacij, ki so to pot prehodile, generacije, ki so nogomet ljubile in v njem pustile najlepše trenutke svojih spominov.

Današnjim in prihodnjim generacijam NK Fužinar želim še mnogo športnih uspehov in naj se jim izpolnijo večne želje vstop v I. slovensko ligo. Naj se izpolnijo želje gorečega navijača, ki mi je nekoč dejal: »Ko bo prišel NK Fužinar v I. slovensko ligo, bom dal postaviti spomenik v parku!«

Ob 30. obletnici zaključka VIII. generacije MIŠ

Spoštovani gostje, učitelji in sošolci!

Iskreno sem vesel, da vas lahko na nocošnjem jubilejnem srečanju pozdravim in vam zaželim prijetno počutje.

Vesetje pa vsaj za trenutek ne bo popolno, saj vas moram spomniti na dejstvo, da nocoj ne moremo nazdraviti z nekaterimi, žal že pokojnimi učitelji in sošolci. To so tovariši KUKEC, GOLMAJER, KUSELJNIK, AJTNIK, REBOL, PEČOLER, JURAJA, KRIČEJ, TAVZEL in KMETEC.

Počastimo njihov spomin z enominutnim molkom.

Te dni sem nekaj več razmišljal o nas. Začeli smo skromno, za tiste čase z najnujnejšim — poklicem. Ob tem moram reči, da smo imeli pri izbiri šole res srečno roko. Bili smo deležni kvalitetne in stroge, vendar poštene vzgoje. Mislim, da tedanji MIŠ ni bila dorasla nobena sorodna šola v Sloveniji. Pa tudi prav naša generacija je bila med najuspešnejšimi, če ne celo najboljša na tej šoli. Za to gre zahvala učiteljskemu zboru in Železarni Ravne, za katero smo že v času učenja vedeli, da bo pretežni večini naša druga mati. Ni torej čudno, da se ji je večji del sošolcev zapisal do konca življenja.

Vsi navzoči izhajamo iz generacije, katere osnovna preokupacija ni bila govorjenje zaradi govorjenja — takšnega ali drugačnega, ampak čisto preprosto, še trajajoče koristno delo. Osebnost sem bil ob pridobitvi poklica veselejši, kot je v današnjem času marsikateri pridobitnik »uglednejše« izobrazbe. Na lastnih žuljih pečen delavski kruh, pa čeprav črn, je bil slajši, kot je najslajša podarjena pogača. Pomembno pa je, da smo tak kruh še vedno sami sposobni speči sebi in drugim.

Kdor izmed nas se je v skoraj tridesetletnem delovnem stažu povzpел kakšno skromno stopničko na strokovni ali položajni lestvici, je to dosegel s trdim in predanim, tudi čezmernim delom. Nič nam ni bilo podarjeno. Pa tudi težko ni bilo, saj smo se učili in začeli delati v času, ko parola »delu čast in oblast« ni bila le parola, ampak smo bili prepričani, da tako je. Res je, da danes baje med nami ni več nobenega čistega fizičnega delavca, vendar smo prav vsi ostali nepo-

sredno povezani s temeljem, iz katerega izhajamo.

Zanimivo je, da iz naših vrst ni izšel noben vrhunski športnik ali umetnik, noben politik ali družbenopolitični delavec večjega formata, verjetno noben delegat na republiški ali zvezni ravni itd. Vsak drugi mlad človek bi se danes nad takšno vnaprej določeno neugledno kariero zmrdnil. Mi te prilike nismo imeli. Moram poudariti, da mi je poznan samo en sošolec, ki se je leta 57 odločil za redni študij na srednji šoli, ostali verjetno te možnosti nismo imeli. To pa hkrati pomeni, da smo vsi tisti, ki smo dosegli vsaj srednjo ali višješolsko izobrazbo, morali krepko poprijeti za študij ob delu.

S čim se torej lahko pohvalimo ali pa ne pohvalimo? Mislim, da je le delo naša prizgojena lastnost od vsega začetka pa do konca našega aktivnega življenja. To pa prav gotovo pomeni, da smo v ekonomske temelje naše družbe vgrajevali dejanja in ne besed. Danes je videti, da te temelje razjeda vedno večja truma nekakšnih frazerjev. Trdimo lahko, da imamo danes, proti koncu našega ustvarjanja, moralno in materialno manj kot na začetku. Upravičeno se lahko vprašamo: čemu? Kaj in kako danes svetovati mlajšim generacijam? Isto našo pot? Jih učiti skromnosti in speljati vodo na mlin tistim, ki na tuj račun ne poznajo skromnosti? Na žalost se tega danes zavedajo že tudi naši otroci, zato niso pretirano nagnjeni k tej vrlini. Odnos do dela se je v temelju spremenil v tem smislu, da danes pošteno ustvarjalno delo pač nima ne časti in ne oblasti.

Danes smo zbrani tukaj, takšni, kakršni pač smo. Pravo veselje je zopet videti sošolce in prijatelje, pa učitelje, nekatere tudi po polnih tridesetih letih.

Prišli ste skoraj z vseh koncev Slovenije, da se preprosto vidimo, pokramljamo in obudimo spomine. Naše praznovanje ne bo na veliki nogi. Bo takšno, kakršno je bilo vseh skozi naše življenje — skromno, pa tudi prijetno. Pozabimo vsaj za nekaj časa na vsakdanje tegobe!

KOVINARJI IN LIVARJI, SOŠOLCI IN SO-DELAVCI, UČITELJI IN GOSTJE, IMEJMO SE PRIJETNO.

NA ZDRAVJE!

Rok Gorenšek

MUČENIŠKA POT HOTULJKE

18. januarja leta 1945 smo bile kot običajno na delu. Okoli 4. ure popoldan so nas nenadoma zbrali in nas odgnali nazaj v taborišče, v barake. Ko smo prišle v našo barako, smo se kar začudile, ko smo videle, da je že vse prazno, pred barako pa velik kup papirja nametanega. To so bili razni akti in dokumenti, katere so esesovci že zažigali in uničevali. Lagerführer je s krvavimi očmi, čisto besen in pijan hodil okrog. Drl se je nad nami in nas pretepal s palico. Gonil nas je kot pse in zahteval, da se moramo takoj pripraviti za odhod iz lagerja. Druge so že vse odgnali, le me smo še bile, ker zadnje dni nismo delale v taborišču. Takoj nam je postalo jasno, zakaj to nenadno odhajanje, ki je bil pravzaprav beg. Od severovzhoda in vzhoda se je namreč prav dobro slišalo skraja oddaljeno, potem pa uro za uro bližje, zamolklo, votlo grmenje. Takoj smo vedele, da je to, kar slišimo, glas bližajoče se ruske fronte. Nas pa hočejo še prej spraviti iz lagerja na varno, da nas Rusi ne bi dobili in nas osvobodili. Še zadnjič smo stale »apel« pred barako, nato pa so nas odgnali esesovci okrog in okrog zastražene iz lagerja proti zahodu. Stražarji so imeli tudi pse, volčjake, zato na kakršen koli beg ni bilo niti misliti. Nam pa je zavest, da kljub vsemu bežimo, da bežijo skupaj z nami tudi naduti, surovi, »nadjudje«, dajalo moči, da smo nekako našle moč za to dolgo, strašno pot. To je bil za nas pravi križev pot. Na tej strašni poti smo zares trpele. Celih pet dni in noči smo bile neprestano na nogah, brez vsake hrane in pijače. Stražarji pa so nas samo priganjali k hitrejši hoji, tudi z udarci z biči in palicami. Kljub peklenskemu mrazu je bila za nas sreča, da je bila zima, saj smo za žejo in hrano zobale sneg ob poti in si tako vsaj nezno- no žejo nekoliko hladile in tešile.

Po nekaj urah smo ob straneh ceste pričele srečevati prve žrtve te naše grozne poti. Vse pogosteje smo namreč srečevale in videvale ležati ob poti mrtva moška in ženska trupla naših sotrpinov in sotrpink, ki zaradi oslabelosti, saj jih je bila le kost in koža, niso mogli nadaljevati poti, omagali so in obležali, to pa je za vsakega, ki je omagal, pomenilo samo eno: smrt! Ko je kdo padel in obležal, so ga morali tovariši potegniti na rob ceste. Nanj je s palico planil stražar; če ga ni mogel spraviti pokonci, je naščuval nanj psa, če tudi pes ni dosegel, da bi nesrečnež vstal, je počil strel in ga za vselej rešil muk in tega peklenškega življenja. Za marsikaterega se je pa stražarjem zdelo škoda tudi krogle, zato so mu kar s puškinim kopitom razbili glavo, da so se možgani nesrečneža ali nesrečnice razsuli po tleh. Kmalu so se tudi v naši koloni pojavile prve nesrečnice, ki so omagale, in so to svojo slabost in pregreho poplačale z življenjem. Nam, ki smo ostale, je seveda vsak tak strašen umor nedolžnega, nesrečnega človeka vtil novega strahu in moč, da smo, četudi izmučene, onemogle, dajale od sebe vse, samo da ne bi omagale in umrle na tej strašni poti, za katero smo bile prepričane, da ne more predolgo trajati, ker za njo prihaja svoboda in najbrž konec vojne.

Kadar so nad nami zabučali podnevi ali ponoči avioni, ali če so proti nam posvetili ruski žarometi, smo se vsakokrat morali vsi vreči v sneg in se vanj zakopati. V snegu smo morali ležati tako dolgo, da je nevarnost minila. Oh, kako je bilo prijetno ležati v snegu. Človek bi kar zaspal za zmeraj in se ne bi nikoli več prebudil. Žal te sanje niso trajale dolgo. Čim je bila nevarnost mimo, se je že zaslišal tisti nemški: »Alo, auf! Es geht weiter! Los, los, gehma, gehma« itd. To je bil glas, ki nam je šel skozi kosti, da smo se kar stresle in nam je, kljub mrazu, mrzlo šlo po hrbtu, ker smo le predobro vedele, kaj nas čaka, če takoj ne ubogamo.

Po petih dneh in nočeh marša smo prišli nekam, ša danes ne vem, kam, kjer so nas ponoči natrpali na odprte vagone za prevoz lesa in podobnega tovora. Med natovarjanjem in pozneje na odprtih vagonih je močno snežilo. Sneg nas je grel, ker smo bili z njim na debelo pokriti. Tudi jedli smo ga in si tako tešili lakoto in žejo. Za jed smo dobili le plesniv kruh in polgnil krompir, pa še tega čisto malo. Med vožnjo je strahovito pihalo in nas zeblo. Meni so čevlji na nogah zmrznili, tako da sploh nisem več čutila nog. Noge so me strahovito bolele tudi zaradi tega, ker sem morala ves čas vožnje stati. Na vagon so nas natrpali toliko skupaj, da ni bilo mogoče sestiti, saj smo stali kot sardine v konzervni škatli tesno drug ob drugem. Mnogi so se med vožnjo podelali in poscali kar v hlače, saj smo z vagona med petdnevno vožnjo smeli le dvakrat, pa še tedaj vsakokrat le za zelo kratek čas. Sreča je bila, da so nam dali tako malo jesti ter nam zato ni bilo treba pogosto iti na potrebo. Spali smo med to peklenko vožnjo kar stoje, tako da smo dremali naslonjeni drug na drugega. Na vagonu tudi nismo bile natrpane več same ženske, ampak vsi pomešani med seboj, kakor je naneslo, oziroma kakor smo prihajali do vagonov. Tja pa smo po cesti prihajali vsi pomešani med seboj, tako pač, kakor je kdo lahko hodil. Da je bila to za mnoge med nami poslednja vožnja v življenju, ne bi govorila. Mnogi so zmrznili ali umrli od naporov.

Po petih dneh vožnje z vlakom smo torej prispeli iz Auschwitza, kjer so bili sedaj že Rusi, v podobno taborišče ali lager, Rawensbrück. Vse kolikor nas je ostalo živih, so nas nagnali za barake blizu krematorija, ki je bil tudi tu poglavitna zadeva za reševanje problemov, ki so jih imeli z nami Nemci. Tam, za tistimi barakami blizu krematorija, smo na prostem preživele, sedaj smo bile spet same ženske, prvo noč med snežnimi padavinami. Dve naši sotrpinki sta bili to snežno noč na prostem v Rawensbrücku za zmeraj rešeni trpljenja in muk. Za nas se tudi ves drugi dan do večera nihče ni zmenil. Ne da bi bile dobile karkoli jesti, so nas zvečer nagnali iz taborišča in odgnali daleč ven v neke barake. Baraka, v katero smo prišle, je bila nad 20 metrov dolga in tudi zelo široka. Ko so nas spravili v tisto barako, so nam rekli, da bomo končno dobile jesti, da se bomo najedle. V baraki pa ni bilo prijetno, pač pa grozljivo. Po tleh je bilo

nastlane vse polno gnile slame, na njej pa so ležali številni mrliči.

Ponoči je začelo deževati, namesto snega in mraza smo imele naenkrat v baraki poplavo, ker je voda vdrla vanjo. Pred vodo smo se reševale tako, da smo sedele in čepale na posteljah, ki pa so bile gole deske, brez slame in odej. S spanjem je bilo zopet slabo, ker spet ni bilo prostora za ležanje. Toda vse niso bile tako srečne, da bi lahko čepale na posteljah. Mnoge, med njimi tudi jaz, smo morale ostati na mokrih tleh v vodi. Sama sreča je bila, da so po baraki ležali tu in tam mrliči. Tudi jaz sem se brez strahu vsedla, pravzaprav čepela na enem od mrličev celo noč. Bolje je pa le bilo, kot vso noč stati ali sedeti na tleh v mrzli vodi. Prepričana sem tudi, da mi mrtvi ni zameril, da sem sedela in čepela na njem. Če bi bil kaj občutil, bi se bil najbrž obrnil in me vrgel s sebe. Po videzu so bili mrliči že nekaj dni mrtvi, toda to smo me, ki smo pričakovale isto usodo, komaj opazile.

Iz obljube, da bomo dobile hrano, da se bomo najedle, dolgo ni bilo nič. Ko smo že vse bile skoraj zares prepričane, da nas čaka ista usoda kakor mrtvece v baraki, namreč smrt od lakote, so nam tretji dan le pripeljali in razdelili med nas nekaj tople, smrdljive čorbe, ki naj bi nas spominjala na krompirjevo juho. Vsaka je dobila pa pol litra te »smrdljivke«, ki so v njej plavali ostružki žagovine. Za to smrdljivo čorbo so se ženske med sabo steple, tako da so prevrnile kible in je veliko razlile. Jaz sem bila tako slaba in opešana, da sem padla in so me močnejše ženske skoraj do smrti pohodile, ko so se teple za hrano. Rešili sta me dve tovarišici, ki sta vseeno prihranili tudi zame nekaj juhe, da sem si opomogla in spet prišla malo k sebi. Potem smo to čorbo dobivale vsak dan enkrat. Po petih dneh pa so nas zopet »sortirali« in prebrali. Slabe in stare skupaj, mlade in močnejše skupaj. Prišla sem, najbrž zaradi postave, med močnejše, in to je bila zame sreča. Vse stare in slabotne so namreč pri priči odgnali v krematorij, kjer so zgorele. Nas pa so premestili v drugo barako, kjer je bilo znosnejše. Mene je bilo še nekaj dni groza, ker me je tisti, ki nas je odbiral, že potisnil k slabim in starim, pa sem mu hitro rekla po nemško: »Bitte, Ich bin gesund,« kar pomeni, prosim, jaz sem zdrava. Sreča mi je bila mila, zakaj potisnil me je med mlade in močnejše. Tako sem bila rešena, da me ni požrl krematorij v Rawensbrücku, ko sem preživela tistega v Auschwitzu.

Življenje se je malo umirilo, smrt nam ni grozila tako očitno kakor doslej. Mislila sem samo nato, kako se godi mojemu otrokom, možu in znancom. Tolažila sem se, da vojna ne more več dolgo trajati, če so Rusi že v Šleziji in na Poljskem. Oddaljeno bobnenje, ki smo ga željno poslušale v temnih nočeh, pa je govorilo, da se fronta premika, da se počasi bliža in prihaja za nami. S tem pa je kradoma prihajalo v naša srca tiho upanje, da nas mogoče le ne bo požrl krematorij, in se bomo vrnil domov, v domovino, med svoje domače, za katere sem tudi upala, da

bodo ostali živi in preživeli to strašno vojsko. Želja, da bi se živa vrnila domov v Slovenijo, je bila tolikšna, da bi mi bilo čisto vseeno, če bi morala po vrnitvi tako umreti, samo da bi umrla doma, da bi bila pokopana v domači zemlji, to sem si želela. Najbolj vroče pa sem si želela, da bi vzdržala, da me ne bi požrl ta prekleti nemški, nacistični krematorij. Prepričana sem, da so tudi druge taboriščnice in taboriščniki mislili in si želeli iz vsega srca isto kakor jaz.

Zamolcklemu grmenju in bobnenju z vzhoda, ki smo ga posebno željno poslušale ponoči, se je pridružilo tudi oddaljeno bobnenje na zahodu. Torej prihajajo tudi Amerikanci in Angleži, smo si šepetale med seboj. Vlivalo nam je novo upanje v skorajšnji konec Hitlerja in konec vojne, nas pa navdajalo z nepopisno srečo, ki pa je na zunaj nikakor nismo smele pokazati, zakaj nemška zver je še zmeraj lahko grizla, in to do smrti.

Od vseh strani so prihajali transporti taboriščnikov. Krematorij ni utegnil več požirati niti starih in oslabeledih. Vse je bilo polno. Spet smo morale na pot. Najprej s transportom, potem pa nekaj časa peš. Ustavili smo se v Königsdorfu, kjer so nas strpali v neko betonsko stavbo, ki je imela tudi betonska tla. Spale smo kar na golem betonu in brez odeje. V tej stavbi je bilo toliko uši in stenic, da na spanje sploh ni bilo misliti, tako so nas uši in stenice žrle. Od uši smo bile v pravem pomenu besede vse žive. Tudi po tleh je bilo vse živo uši. Sprskale smo se tako, da smo bile vse krastave in krvave. Končno so naši stražarji le videli, v kakšnem stanju smo. Poslali so nas na kopanje. Tam smo se vsaj za silo znebile uši. Oprale smo si obleke. Nikdar ne bom pozabila tistih groznih uši. Vseposvodi jih je bilo kar na debelo. Debele so bile skoraj kot ječmenovo zrno, na hrbtu pa so imele črne križe. Nekega dne smo tam dobile tudi nove, zebrašče obleke. Seveda to niso bile nove, pač pa oprane. Vzeti si moral tisto, ki si jo dobil, in jo nositi. Obleko je tedaj dobila tudi mlada, 18 let stara Poljakinja. Bila pa ji je predolga. Ovirala jo je pri hoji, zato si jo je odrezala. Odrezala si jo je s kosom ostre pločvine, ker kaj drugega ni imela. Drugi dan pa, ko smo stale »Apel«, je neki esesovec to opazil. Lepo se je videlo, da je obleka odrezana, saj je dekle ni imela s čim zarobiti. Po apelu smo šle nazaj v stavbo, a že čez kratek čas so nas poklicali na hodnik. Na hodniku so nas že čakali vojaki in tisti paznik s policijskim psom. Ukazali so nam, da smo morale stopiti v krog sredi katerega je stal podolgovat stol. Tisto nesrečno poljsko dekle, ki si je odrezala predolgo obleko, se je morala gola vleči nanj. Dva vojaka pa sta stopila vsak na eno stran in začela z gumijevkami udrihati po hrbtu in zadnjici ubogega dekleta. Kmalu je imela ves hrbet in zadnjico vse razsekano in krvavo. Od spredaj pa so nanjo ščuvali volčjaka, da je skakal vanjo in jo grizel v lice in vrat. Obupno strahotno je kričala in prosila za pomoč. Počasi so njeni pretresljivi kriki zamrli in ubili so jo. Tam pred našimi očmi je izdihnila, samo zato, ker si je odrezala nekaj centimetrov predolge obleke. Imeli smo polne oči solz, toda jokati nismo smele. Od groze in strahu smo se ob tem strašnem prizoru tresle kot šiba na vodi. Šele ponoči, ko zaradi strašnega doživljanja nismo mogle spati, smo dale duška svoji žalosti in jokale do onemoglosti. Ta strašni dogodek bom imela pred očmi vse do svoje smrti. Tudi obupanega klicanja na pomoč ubogega poljskega dekleta se bom spominjala in ga slišala vse svoje življenje.

Iz Königsdorfa so nas nekaj poslali v Leipzig, v tovarno municije. Delale smo stružnice za na-

boje in puške. Tam smo ostale na delu 14 dni. Tudi v tej tovarni sem doživela podoben strašen dogodek kakor poprej v Königsdorfu. Tam pa se je mlada Rusinja skrila in ni hotela iti na delo. Ko so stražarji to opazili, so nas vse ostale postrojili na dvorišču. Stati smo morale »morno« tako dolgo, da so jo našli. To pa je trajalo ves

dan; ves dan brez hrane in vode. Tudi tisto Rusinjo so pretepali do smrti, le da pri tem nam ni bilo treba biti zraven in gledati. Za nemške nadljudi Slovani nismo nič pomenili. Več nas pobijejo, varnejši bodo Nemci, tako so nam stražarji kar naravnost v obraz povedali.

(Se nadaljuje)

Ignac Zdovec

Svečanost pri Petriču v Jazbini

V letu 1974 je krajevna organizacija ZZB NOV Črna odkrila spominsko ploščo štirim padlim borecem na skali v bližini požgane Petričeve domačije. Na posestvu Petričevih so sedaj skupni pašniki in živina je ob pomniku delala škodo in nesnago, tako da skoraj ni bilo mogoče priti blizu.

Ker pa Jazbina sodi v krajevno skupnost Žerjav, je črnska organizacija ZB prepustila to spomeniško znamenje Zvezi borcev v Žerjavu.

Blizu tega pomnika je Petričeva hčerka Nežka, poročena Pangere, postavila vikend hišico. Na njen predlog in predlog krajevnega odbora ZZB NOV Žerjav sta Zavod za spomeniško varstvo in občinski odbor ZZB NOV Ravne na Koroškem dovolila, da lahko premestijo to spomeniško ploščo z neprimernega kraja na obzidje požgane Petričeve hiše. Že razpadlo zidovje so toliko obnovili, da so nanj lahko pritrdili spominsko ploščo. Okolico so očistili navlake in plevela ter zidovje ogradili s pravim kmečkim plotom, kakršen je bil nekdanj in tako zavarovali ta spominski kraj.

V soboto, 19. 10. 1987, je bilo tu veliko slavje. Borci iz Žerjava so ponovno odkrili spominsko ploščo in pripravili lep program. Na strni planinski kmetiji, na težko dostopnem kraju se je zbralo lepo število ljudi od blizu in daleč. Slavnostni govornik je bil tajnik ZZB Žerjav Pavle Kovač. Pionirji z osnovne šole Javorje so

recitirali. Oktet s Prevalj pa je zapel več partizanskih in koroških pesmi. Borci iz Žerjava in svoji padlih so položili venec in cvetje pred spominsko ploščo.

Na njej je zapisano:

Zažgali Petričev so dom, odgnali drage vse.

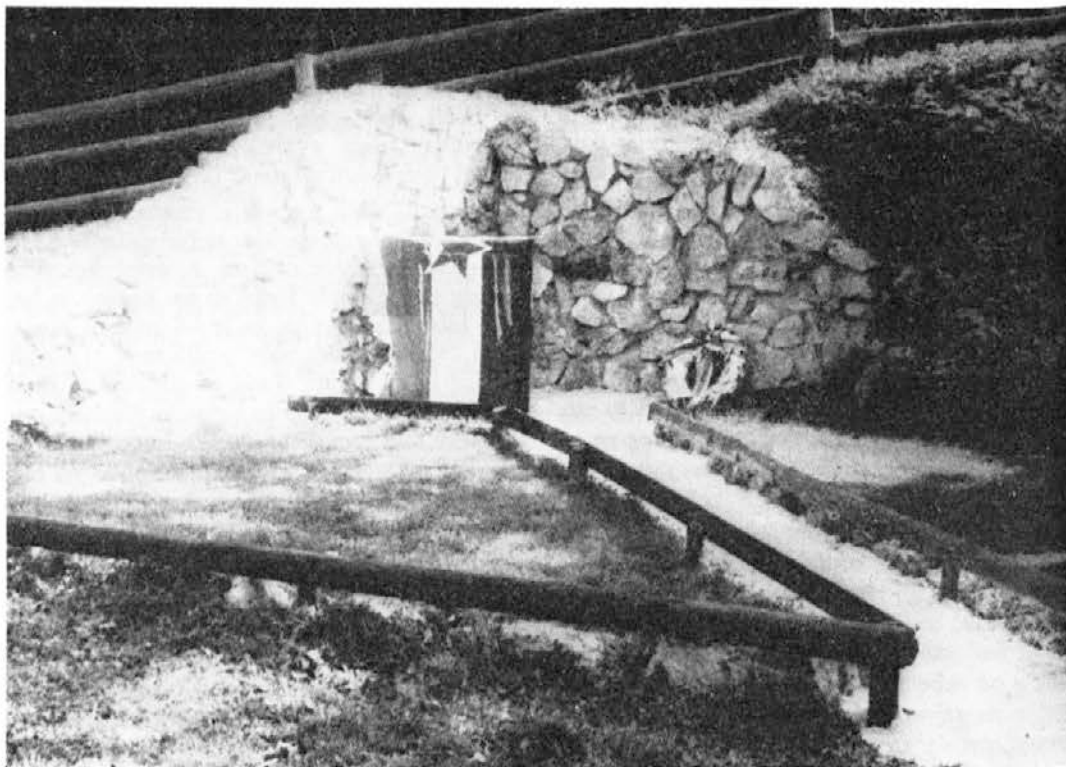
Padli: Petričeva Micika, partizanka Nelka, borec Čepajev in borec Veronov. 7. novembra 1943.

IZ SLAVNOSTNEGA GOVORA PAVLETA KOVAČA

Tistega nedeljskega jutra, 7. novembra 1943, so Nemci ob svitu iz zasede napadli Petričovo domačijo, v kateri je bila takrat Prva koroška četa partizanov. Ob tem napadu so se borci srečno rešili skozi okno hleva v gozd. Petričeva hčerka Micika je bila težko ranjena v trebuh in je še istega dne zvečer umrla v bolnici v Črni. Kljub prizadevanju dr. Ramšaka in žene ji niso mogli pomagati.

Partizanka Nelka (Marija Kamnik) doma iz Kotelj, je bila ob tem napadu težko ranjena in so jo ujeli Nemci. Ker od težkih ran ni takoj umrla, so jo Nemci pobili s puškinimi kopiti. Tu sta padla tudi borca Čepajev, doma s Prevalj, in Veronov, doma iz Žerjava.

Druga Petričeva hčerka Nežka je ob tem napadu zbežala skupaj z borci. Ker je bila tudi ranjena, se je zatekla po pomoč

Obnovljeno obzidje požgane Petričeve domačije. Na tem obzidju je tudi spominska ploščica

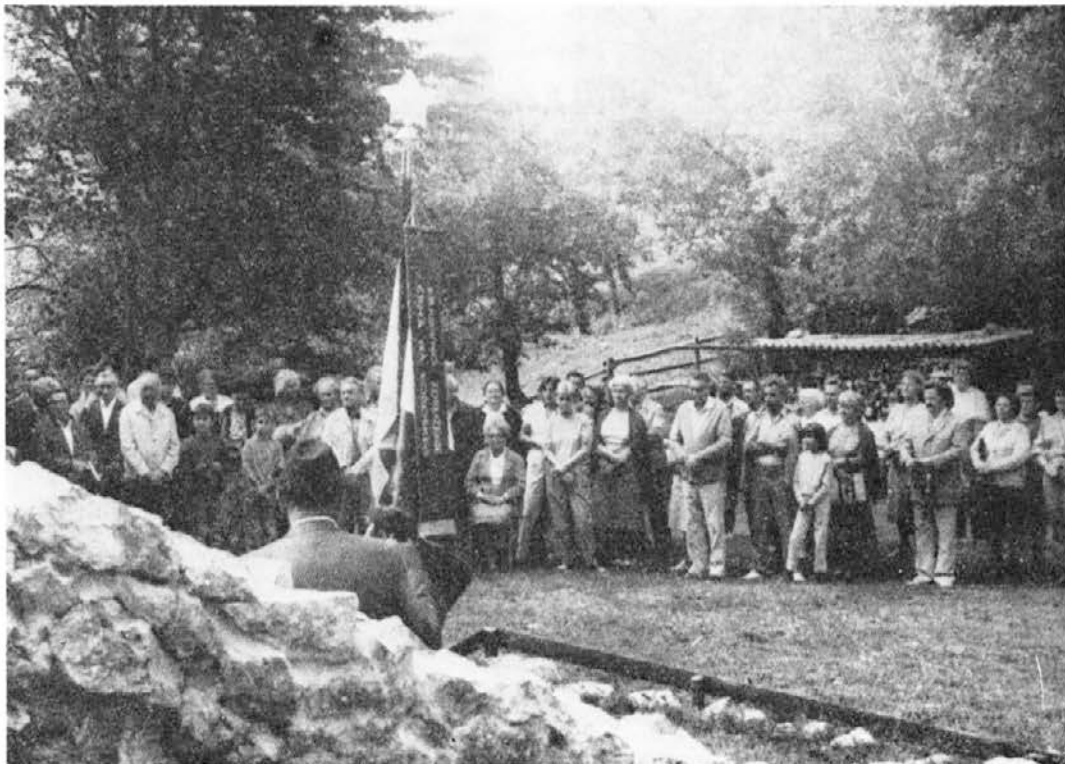
k sosedu Močivniku. Tu so jo naslednji dan ujeli Nemci in jo odpeljali v bolnico v Črno, kjer je od dr. Ramšakove izvedela za smrt svoje sestre Micke. Na dan pogreba padle Petričeve Micke je policija na pokopališču aretirala Petričevega očeta Alojza in mater Marijo. Skupno z Nežko so ju odpeljali v celevške zapore, kjer so jih med zasliševanjem tudi pretrepali in grozno mučili. Očetu Alojzu so gestapovci pulili brke izpod nosa ter nohte s prstov. Čez nekaj tednov so jih odpeljali — očeta v Dachau, mater Micko in hčerko Nežko pa v Rawensbrück. Kljub hudemu trpljenju so grozote koncentracijskih taborišč preživeli ter se po končani vojni srečno vrnili v osvobojeno domovino. Želja po življenju je bila močnejša od smrti, čeprav so vsi vedeli, da nimajo več svojega doma. Obzidje požgane, nekdanj mirne in poštene kmečke domačije je obrasel plevel.

Če poskušamo malo analizirati ta nenadni napad nemške policije pri Petriču, moramo ugotoviti, da bi do tega prav gotovo ne prišlo, če bi partizani imeli močnejšo stražo. En sam stražar, pa še ta premalo pozoren na okolico, in nesreča je bila neizbežna.

IZ PRIPOVEDI FRANJA HOVNIKA

»Takrat sem z materjo živel pri sosedu Pistotniku. Tistega nedeljskega jutra, bil sem še v postelji, je iznenada policija obkolila našo hišo. Premetali so vse pohištvo in pregledali vse prostore, misleč, da bodo našli partizane. K sreči tedaj ni bilo pri nas nobenega partizana. Vedeli pa smo, da so partizani pri Petriču, vendar jih nismo mogli obvestiti o nevarnosti, ker smo bili obkoljeni.

Ob napadu sovražnika je bil v trenutku uničen njihov dom, trdna koroška domačija. Celotni pridelek je zgorel. Živino in

Številni udeleženci na srečanju

prašiče so odpeljali Nemci. Uničen je bil trud družine, ki je vse leto skrbno obdelovala strmine in zare in nekaj pred tem pospravila vse pridelke v shrambo.«

Petričevi so po vrnitvi iz taborišča začeli svoje novo življenje v Javorju. Tu se ni rešlo pri Petriču, ampak pri Kumpriju. Petričevi so tu začeli iz nič. Staršem so se pridružili še trije nedoraščeni otroci in sicer: Fanika, Lojze in Gelca, ki so vojni čas po nesreči preživeli pri sosedih in sorodnikih.

Oba Petriča sta kljub slabemu zdravju dočakala celo trenutek, ko sta slavila zlato

poroko. Danes, ko Petričevih staršev ni več, pa na Kumprijevi kmetiji gospodarja mlajša hčerka Gelca. Tudi ona pridno dela in gospodarja.

Borci iz ravenske občine se lepo zahvaljujejo družini Pangere in krajevnemu odboru ZZB NOV Žerjav za gostoljubje, ki so jim ga izrazili ob odkritju spominske plošče pri Petriču.

Ravno tako se zahvaljujemo vsem, ki so pripomogli s sredstvi ali z delom, da se je lepo uredila okolica nekdanje Petričeve domačije.

Ignac Zdovec

S Kramarice v Žerjav na delo v Rudnik Mežica

Kramarica leži med Uršljo in Smrekovcem. Planinski predel leži več kot tisoč metrov nad morjem. Pod to planino so tri male planinske kmetije, kjer so životalili kočarji. Kruh so si služili kot gozdni delavci ali nekateri kot delavci pri rudniku Mežica.

Med temi, ki so delali v topilnici v Žerjavu, je bil tudi Janez Fajmut, ki je pešačil vsak dan po tri ure na eno stran v službo, in to pozimi in poleti. Preživljati je moral družinico, saj je imel poleg žene še dva nedorasla sinčka.

Prišlo je leto 1941 in tisti usodni 6. april, ko so Nemci napadli Jugoslavijo. Kot sem že povedal, je Janez stanoval v Ludranskem vrhu pod Kramarico, pri Silvestru. Tam je bila tudi njegova rojstna hiša. Spominja se dobro, 6. aprila 1941. je bila nedelja. K Silvestru so se od daleč slišale detonacije. Janez pa ni vedel, kaj vse to pomeni, ker pri hiši ni bilo radia ali drugega informacijskega pripomočka.

V ponedeljek je odšel v službo kakor vsak dan. Začudil se je, ker v Žerjavu ni obratovala visoka peč, pri kateri je bil zaposlen. Ni utegnil dosti razmišljati, kar se

oglasila sirena. Zračni napad. Z drugimi delavci je Janez zbežal v zaklonišče. Po končanem zračnem alarmu so se morali vsi topilniški delavci zbrati na prostoru pred valjarno. Med delavce je prišel glavni topilniški inženir Fetih. Pojasnil je, da se je začela vojna in da je Hitler napadel Jugoslavijo. Istočasno je sporočil delavcem, da so vsi mobilizirani in da gredo na pomoč jugoslovanski vojski. Vse delavce so razdelili po skupinah in Janez Fajmut je bil dodeljen v Uršijevo desetino. Povelje je bilo, da gredo peš proti Zagrebu. Istočasno pa so Nemci že prodirali iz Mežice proti Črni. Bili so topilniški delavec kar za petami. Ker so se delavci umikali proti Javorju na Šoštanj, je Fajmut zaprosil Uršija, če sme spotoma k družini in se od nje posloviti. Doma je zvedel, da so Nemci že prehiteli in prekrižali njegovo nadaljnjo pot, zato se je z bratom umaknil v hribe Kramarice, kjer so se skupno zakrili pred sovražnikom. Poleg Fajmuta sta zbežala čez Kramarico v Smrekovec še Gusti Ramšak in njegov brat Franci. Na Smrekovcu so vedeli za neko zapuščeno brunarico in vanjo so se zatekli. V tej do-

bro ohranjeni gozdarski brunarici so zbrani preživeli tri dni in noči. V tem času so Nemci že zavzeli Javorje in Šentvid ter napredovali proti Šoštanju. Dne 10. aprila so zvedeli, da jih nihče ni iskal, zato so se previdno vrnili vsak na svoj dom.

V Rudniku Mežica so sklicali delavce, da so se dogovorili in začeli ponovno delati. Zopet je Janez koračil tri ure daleč v službo in v drugi polovici leta 1942 se je med delavci šušljalo, da se v Mozirski planini zbira neka vojska, »gošarji«. Nihče pa ni vedel, ali zastopajo staro Jugoslavijo ali pa gre za kaj novega.

PRVO SREČANJE S PARTIZANI

Janezov brat Peter je delal na popoldanski izmeni v rovu za podzemeljsko centralo in ga zvečer ni bilo pravi čas domov. Družina je bila v postelji, ko nekdo potrka na vrata. Bilo je 11. avgusta 1942 zvečer ob 23.30. Žena je mislila, da je prišel domov brat Peter in je vstala, da mu da večerjo. Iz previdnosti pa je vprašala, kdo je zunaj. Zasliši se močan glas: »Jugoslo-

Oktet med izvajanjem programa pri Petriču

vanska vojska.« Tudi Janez je takoj vstal in šel z ženo odpirat.

V kuhinjo sta stopila dva partizana z dolgimi puškami in pri petrolejski svetlobi je bilo vidno, da sta bila lačna. Prosila sta za kruh in nekaj jajc. Janez je prinesel hleb domačega kruha in ga je hotel prerezati. Eden od obiskovalcev je prosil, če bi jima dal cel hleb, češ da je v gozdu še več lačnih tovarišev. Ker je bilo pri hiši samo dva hleba kruha, so si ga bratsko razdelili: en hleb za partizane in drugi za Janezovo družino. Kruh in jajca sta pošteno plačala. Nikdar pa Janez ni mogel zvedeti, katera dva sta bila. Govorilo se je, da sta bila morda Kveder in Kijev. Pol ure pogovora je hitro minilo in medtem sta vprašala, če ju kdo pozna. Oba z ženo sta jima zagotovila, da nihče. Izginila sta v črno noč in nihče razen Janeza in žene ni vedel, kaj se je tega večera dogajalo pri Silvestru v Ludranskem vrhu. Ker sta partizana prosila, da ju ne bi prijavili policiji, je Janez dolgo v noč premišljeval o čudnem obisku in sklenil je, da jih ne prijavi.

Ko gre Janez drugo jutro v službo, sreča Ivana Murna, ki se je vračal z nočne izmene domov. Ivan v skrbeh reče: »Koga vruga so kaj imeli danes v Črni. Pri Rezmanu me zaustavi zaseda Nemcev in ko grem dalje, me zaustavi druga zaseda.« Nemci so spraševali za nekimi tujimi ljudmi, katerih pa Ivan ni videl. Videl pa jih je Janez, vendar je molčal kot zid. Tudi njega so zaustavljali na poti v Žerjav. Na delovnem mestu v topilnici je zvedel od vodilavcev iz Črne, da so Nemci prejšnji večer ubili dva partizana in da ležita nekje v Črni. Zelo velika preizkušnja je bila to za Janeza. Ali sta mrtva tista dva tovariša, ki sta bila prejšnji večer pri njem? In če Nemci ugotovijo, čigav kruh imata, bo obsojen z družino na uničenje in propast. Toda Janez je bil tudi takrat mož beseda in svoje zaobljube ni prelomil. Ni prijavil tega večernega obiska policiji. Ko se je vračal domov, je imel temne slutnje, da ga nekdo zasleduje in da vsi v Črni vedo o skrivnostnem obisku pri njem doma.

Čez nekaj dni je ta strah minil. Niti ob obisku nemške policije se ni ustrašil, ko so povprašali za partizani. Dva dni pozneje se je oglašil ranjeni partizan Milanček in tudi njemu so dali kruha in kozjega mleka. Kako srečen je bil, da je naletel na poštene ljudi, ki so mu radi pomagali. Zaradi večkratnih obiskov policije in groženj se je umaknil k ženinim staršem v Žerjav, tako da je zabilis nadaljnje sodelovanje s partizani na Ludranskem vrhu.

Bilo je okrog 20. oktobra 1942, ko je Janez šel v Javorje k Mežnarju po zelje. Tam so bila glavna vrata zaklenjena in ker je poznal hišo, je vstopil vanjo pri stranskih vratih. V kuhinji sta sedela dva partizana in se pogovarjala s kmetom. Za mizo sta imela nahrbtnika in dve avstroogrski puški. V kuhinji pri Mežnarju je bil tudi pismonoša iz Črne. Ko pismonoša odide, stopi za njim partizan in mu zagrozi, da če ne bo tiho, ga bodo že dobili in z njim obračunali. S partizanoma so se na dolgo in široko pogovarjali. Govorili so tudi o tem, kako je nemška policija prišla iz Šoštanja na koroško stran in odgnala Šiftarjevo družino s Planinčeve domačije.

Ko je gospodinja natehtala zelje, se je Janez začel počasi poslavljati. Takrat reče eden od partizanov: »Črnjani ste pa s hudicem, ste nam že tri tovariše ubili, dva sta padla v Črni, eden pa v Koprivni pri Edu, po partizansko pri Golažu.« Tudi nju Janez ni šel prijaviti, kljub temu, da ga je pismonoša videl pri Mežnarju.

V letu 1943 se je Janez pogosto srečeval s partizani na svoji domačiji pri Silvestru pod Kramarico. Tako s partizanom Rudijem Košakom, ki so ga klicali tudi ta luštni Rudi. Ta priimek je dobil, ker je vedno vedel povedati, kako je bilo lušno, ko je pokalo. V svobodi ga je Janez srečal in vprašal, če je še lušno, pa se je odrezal: »Zdaj pa ni več lušno, ko ne poka.« Posebno povežavo pa je imel Janez s partizanom Liksom, doma nekje iz Kamnika. Janez je važno pošto prenašal zanj iz Črne in Žerjava do svojega doma k Silvestru ter odnašal v obratno smer. Partizan Liks je bil zelo dober lovec na izdajalce. Med

drugim je likvidiral gestapovca Tratnika s Prevalj.

Kot sem že opisal, stojijo pod vznožjem Kramarice tri manjše kmetije. Na eni izmed njih je živel Jakob Adamič z ženo. Tu se je po domače reklo pri Prevniku, partizani so dali ime pri Petelinu. Ko je Janez stanoval v Žerjavu, je dobil obvestilo, da se mora oglašiti pri Petelinu. Tam se je spoznal s Pavletom Žaucerjem-Matjažem. Doma in pri sosedu Petelinu je dobival pošto za Žagarja v Žerjavu in ravno tako je prenašal pošto od Žagarja k Petelinu pod Kramarico. To poslanstvo je opravljal vse do leta 1943. Tudi za Petra Tomazina je nesel paket od Žerjava do Petelina in ga oddal Jakobu Adamiču. Pošto je prenašal vse dotlej, dokler niso Nemci izselili Žagarja Bena in žene v taborišče. Zopet se je bal, da Žagar pod pritiskom gestapa ne bi izdal, vendar se to ni zgodilo.

Ker so se pri Petelinu zaustavljale razne partizanske enote, se je Janez večkrat srečeval tudi z njimi. Toda za tajno sodelovanje med Jakobom Adamom in Janezom Fajmutom niso smele vedeti niti te enote in Janez niti poznanemu borcu iz Koprivne, Andreju Mokinu ni smel zaupati svojega poslanstva.

Bila je lepa jesenska sobota, ko sta šla z ženo domov k Silvestru kopat krompir. Zvečer, ko sta se vračala, sta srečala sedem partizanov. Vprašali so ju, kje je tu kakšno mesto. Povedal jim je, da je v bližini samo Črna. Napolil jih je po cesti nazaj k Silvestru. Naslednji dan je srečal sestro Treziko in jo vprašal, če so bili kakšni partizani pri njih. »Bili so,« je odvrnila. »toda jaz sem jih danes prišla prijaviti, ker nisem poznala nobenega. Kaj veš, če niso bili raztrganci ali tajna nemška policija in so nas prišli skušati.« Čez nekaj dni je Janez zvedel, da so bili pravi partizani z Gorenjske in so se tja tudi vrnili.

Začela se je zima 1943—1944. Ker v naših krajih pade mnogo snega, sem bolj redko zahajal domov k Silvestru, toda z Jakobom Adamičem sem imel stalno zvezo. 2. aprila 1944 je dobil Jakob Adamič pošto, da naj z ženo Micko zbeži od doma, ker ga pride gestapo aretirat. Visoko v Smrekovcu so borci pripravili zemljanko, kamor se je Jakob zatekel. Ko sta bila Jaka in Micka v partizanih, sem navezal stike s Katarino Murn. Napravil sem tudi paket za Jakoba z oblačili in tobakom in ga poslal po zvezi do njega. Micki in Jakobu Adamiču se je v zemljanki rodil sinček Franci, ki skozi po vojni nosi težke posledice, da skoraj nič ne vidi.

V mesecu juliju 1944 je prišel na dopust iz nemške vojske Martin Mlinar.

Dopust je preživel pri Janezu v Žerjavu, ker ni smel domov k staršem, ki so stanovali v Permanski bajti pri Čemru. Ko mu je dopust potekel, je po zvezi odšel v partizane. Takrat Janez ni imel dosti opravka s policijo, ker se je izgovoril, da je odšel Martin po slovo k svojim staršem. Mesec pozneje je prišel na dopust iz nemške vojske brat Ožbi. Takoj so mu na žandarmeriji naročili, da mora oddati vso vojaško opremo. Ko je prišel čas, da bi se vrnil v nemško vojsko, se je Ožbi odločil, da pojde v partizane. S sestro Trezko sta odšla skozi Črno proti Kramarici in naprej v Smrekovec, kjer se je srečal s partizani. Ker ga ni bilo nazaj, ga je moral

Janez prijaviti na komandi policije v Zerjavu. Na policiji je dejal, da je brat Ožbi odšel v Šentanel k svojim sorodnikom in da se ni vrnil. Naslednji dan se je moral zaradi tega oglasiti v Črni na žandarmeriji. Tam je povedal isto kot v Zerjavu. Komandir žandarmerije je dejal: »Ali ni škoda takšnih fejest fantov, ko gredo v gošo k banditom. Ali res mislijo, da bodo banditi zmagali?«

Janez Fajmut je imel v partizanih dva brata. Petra in Ožbija. Sam pa je s partizani sodeloval vse od leta 1942 kot kurir in obveščevalec v Ludranskem vrhu in Zerjavu. Ker se je umaknil v Zerjav so bili Nemci prepričani, da je zbežal pred partizani, a v resnici je bil aktivist in kurir vse do konca vojne.

Pripomba:

Janez Fajmut se je rodil 25. 8. 1914 v Ludranskem vrhu pri Silvestru. Danes stanuje v Meziči.

Ignac Zdovec

Obisk mladih gasilcev

V nedeljo, 27. septembra 1987, je bil s sodelovanjem komisije za negovanje tradicije NOB pri Občinskem odboru ZZB NOV Ravne in gasilskega društva Črna organiziran obisk mladih gasilcev iz Občinske gasilske zveze Ravne pri partizanski bolnici B-11 (PEPCA). Gasilski pionirji, pionirke, mladinci in mladinke, skupno jih je bilo 50, so imeli priložnost spoznati in videti pravo partizansko bolnico. To je bilo za vse udeležence prijetno srečanje z resnico iz časov NOB na Koroškem. Vsi so bili osupli, ko so videli, v kakšnih razmerah, predvsem zimskih, so se zdravili partizanski ranjenci.

Bolnico so ustanovili jeseni 1944. leta in je delovala do izdaje 6. februarja 1945.

V njej se je zdravilo 51 ranjencev in bolnikov. K sreči je vodstvo bolnice pred napadom Nemcev umaknilo ranjence na oddaljeni hrib. Po dva metra visokem snegu so na nosilih morali znositi 20 težkih ranjencev; toliko se jih je naenkrat lahko zdravilo v tej bolnici. Nemci so ob napadu bolnico požgali, in vsi ranjenci so teden dni ležali v zasilnem bunkerju, narejenem iz snega, tačas pa so jim pripravili zemljanko. Tisti čas je bil hud mraz, od 25 do 30 stopinj pod ničlo.

Upravnica bolnice je bila Pepca Tomazin, rojena Anica Ržen. Za komisarja pa je bil njen mož Peter Tomazin-Skala. Danes sta že oba pokojna.

V letu 1977 je krajevno združenje borcev iz Črne obnovilo to partizansko bolnico in jo poimenovalo po bolničarki in upravnici Pepci. Mladinski referent pri Občinski gasilski zvezi Ravne Beno Kotnik je v knjigo zapisal: »Ob tej priliki se vam toplo zahvaljujemo in obljublamo, da bomo še naprej negovali tradicije iz NOB v naših gasilskih enotah.« Kljub slabemu vremenu je pohod mladih gasilcev k par-

tizanski bolnici uspel in vsi so bili zadovoljni. Podpisali so se tudi v knjigo spominov pri tej bolnici. Lani je to partizansko bolnico prevzel v varstvo Koroški Zdravstveni dom z Raven.

Borci na Koroškem so mnenja, da naj tudi šole in druge vzgojne organizacije v ravenski občini posnemajo gasilce in si organizirano ogledujejo to edino partizansko bolnico na našem območju.

Rok Gorenšek

Hotuljci na izletu v Šentanelu, na Strojni in Libeliški gori

V soboto, 11. julija 1987, so člani Zveze borcev Kotlje pod vodstvom predsednika Karla Polanca šli na enodnevni izlet v Šentanel, na Strojno in Libeliško goro. To je bil vsakoletni, že tradicionalni izlet, ki se ga je v dveh avtobusih prevaljskega Integrala udeležilo 120 oseb.

Prvi postanek je bil v Šentanelu pri kapelici in lipah nad vasjo. Tu je Hotuljce pozdravil domačin, borec in znani koroški kulturni delavec, inž. Mitja Šipek. Na kratko jim je spregovoril in jim orisal zgodovino in povojni razvoj Šentanela, predvsem pa razvoj in razmah NOB v Šentanelu med zadnjo svetovno vojno.

Naprej je pot peljala h Korošu, jamniškem kmetu, ki se ukvarja s kmečkim turizmom. Tu je udeležence izleta že čakala priznana in dobro izvežbana gostinska ekipa pod vodstvom Draga Delaluta. Ta jih je hitro in solidno postregla z zajtrkom na prostem pod Korošovo lipo. Tople klobase, izdelek Mesnine KKZ na Otiškem vrhu, in pravi kmečki rženi kruh. Koroš pa je dal mošt, lesnikovec, žganje in prostor. Jože Logar je tu na kratko podal tudi zgodovino preusmeritve Šentanela in posameznih kmetij v kmečki turizem, tako da je postal Šentanel prva prava turistična vas na Koroškem in v Sloveniji. Pri Korošu se je predstavila tudi godba »Izletniki« v sestavi: Peter Jamer, Božank, Franc Tresk in Tresk mlajši, mož Treskove hčere. Ljudje so se razživel, vzdušje na izletu je postajalo vse bolj veselo.

Od Koroša je vodila pot čisto blizu državne meje z Avstrijo, pod Žvapom in Smeričnikom do Žirovnika in naprej do Strojne, nad 1055 m visoko ležeče koroške vasice. Avtobusa sta se med potjo ustavila pri Pokeržniku, da so si Hotuljci lahko na kraju samem ogledali »stežavne« strojanske bregove in strmine ter pri tem lahko pošteno priznali: »Oh te preljuje Kotlje, saj ste pravzaprav sama ravnina!«

Na Strojni so si najprej ogledali cerkev sv. Urha. Na pokopališču pa so se poklonili spominu tam pokopanega med vojno padlega partizana Ferdinanda Kompana-Žnidaršiča, doma iz Javorja.

Delavke osnovne šole na Strojni, ki je podružnica Osnovne šole Prežihov Voranc z Raven na Koroškem, so pod vodstvom učiteljice Jožice Krevzelj Hotuljcem ljubeznivo razkazale skoraj še novo šolo, ki ima le-to pomanjkljivost, da jo obiskuje premalo otrok. Dekleta, domačinke s Strojne, Tanja, Anita, Melita in Jožica so deklamirala. Oglasila se je tudi pesem in Šipkova kitara. Vzdušje je ob dobrem moštu, pregnitem domačem siru in rženem kruhu postajalo vse bolj strojansko, hotuljsko, pozneje pa že kar samo hotuljsko. Da so bile dobrote mladega Smrečnika in mlade Žvapne zares dobre, priča najbolj to, da so Hotuljke pokupile in odnesle s seboj kar za tri peke rženega strojanskega

Na pokopališču na Strojni — člani ZB Kotlje, dne 11. 7. 1987

ZB — Kottlje pri Nacesniku dne 11. 7. 1987

kruha. Tudi Smrečnikov šnops iz strojanskih butlnov je bil dober, ni kaj reči. Za bolj zahtevne goste pa je skrbel strojanski gostilničar Dani Stavdeker, pd. Oplaz. Ta je imel na prodaj vino, pivo in druge pijače po želji. Čas je vse prehitro mineval in že je bilo treba znova na pot. Tokrat je pot vodila mimo Janeža, nad Utkom proti Trotovemu križu. Malo pred njim pa so avtobusi krenili čez občinsko mejo na dravograjsko stran h kmetu Nacesniku na Libeliški gori, kjer je doma tudi naš hotuljski, Peter Jamer. Avtobusa sta se ustavila drug ob drugem na dvorišču pred hišo. Prijazna gostiteljica Zofka in Franc Jamer sta stopila pred avtobusa in ju poškopila, oziroma krstila, vsak z enim litrom vina, ker se je prvič, kar »svet stoji«, zgodilo, da je k hiši pripeljal avtobus. Nacesnikova kmetija je lepa in leži najvišje na Libeliški gori. Z nje je lep razgled proti Libeličam in dolí po Dravski dolini, pa tudi na hribe čez Dravo, ki so že v Avstriji. Znamenitost pri Nacesniku sta moški in ženski tatman, ki stojita ob cesti in iz njunih spolovil teče čista studenčnica, prava koroška moška in ženska voda. To vodo sta še posebno čislala oba šoferja, Vinko in Ivo, ki nista smela piti drugih pijač ker sta pač šoferja. Posebno Vinko, ki je že po naravi bolj »žleht«, je dejal prednost ženski vodi iz ženskega tatmana.

Tudi pri Nacesniku je že čakala strežna ekipa Draga Delaluta, ki je hotuljskim izletnikom takoj postregla s pravim partizanskim golažem in rženim ter belim kruhom izpod Uršlje gore, v Podgori pri Pavšerju pečenim.

Popoldne se je pri Nacesniku razvilo pravo malo ljudsko slavlje. Udeleženci izleta so bili kar dvakrat postreženi s pečenimi dobrotami z različnimi pijačami. Pijače tudi ni manjkalo. Srečelov, razne igre (streljanje z zračno puško, metanje pikad itd.), godba, ples, petje, vriskanje in spošno veselje, ki se je stopnjevalo toliko bolj, kolikor bolj se je bližala noč in čas vrnitve domov. Na pobudo, ki jo je dala z vinom Dularjeva Urška, je ob spremstvu kitare zapel celo trio Logar, Rok in Šipek.

Vikend, ki ga imata pri Nacesniku ob gozdu nad domačijo Jožica in Peter Jamer, je bil odprt celo popoldne. Tja so pridno romali povabljeni in nepovabljeni do poznih večernih ur na kavico, pristno žganje in druge dobrote, s katerimi sta

komaj utegnili streči gostiteljica Joža in hčerka Valerija. Od časa do časa je bila frekvenca obiskov takšna, da so obiskovalci sedeli tudi po tleh, ker je drugod zmanjkalo prostora.

Glavna zahvala za ta lepi izlet gre organizatorju in predsedniku Dragu Polancu. Zahvala pa velja tudi Mitju Šipku, Korošu, Oplazu, Smrečniku, mladi Zvapni, strojnskim dekletom, učiteljici Jožici Krezelj, godbi Izletniki, gostinski strežni ekipi Draga Delaluta, obema šoferjema avtobusov za varno vožnjo in komandirju ljudske milice Ravne Francu Sercu in njegovemu mlademu hotuljskemu pomočniku Sašu za varno spremstvo in vodenje avtobusov po do tedaj še ne prevoženih poteh. Največja in najlepša hvala pa gre obema prijaznima in gostoljubnima gostiteljema, Zofki in Francu Jamerju, Nacesnikoma. Saj nista zahtevala nobene odškodnine za prostor, mošt in vse drugo. Hvala tudi Jožici, Valeriji in Petru Jamerju. Izlet hotuljske ZB je bil samofinanciran. Vsak udeleženec je moral plačati ob prijavi 4000 din. S seboj na izlet pa je moral prinesiti 1000 din vreden dobiček za srečelov, ki je zato bil zelo bogat. Čisti dohodek srečelova je bil namenjen za pokritje stroškov godbe in strežnega osebja. Vsi udeleženci tega lepega izleta, ki bo ostal še dolgo v spominu vseh, ki so se ga udeležili, so prejeli tudi posebne spominske značke. Na kraju pa velja pristrčna zahvala tudi vsem, ki so prispevali kruh ali karkoli za izlet.

Bolj ko je bil pozen večer, bolj lušno in veselo je bilo na gorici pri Nacesniku. Petje, vriskanje, smeh in šale. Godba in ples, vse se je vrstilo drugo za drugim ali pa vse naenkrat. Le domov se nobenemu ni mudilo. Nekaj je pa le bilo takih, ki so si zaželeli domov. Med njimi je bil tudi mogočen, širokopleč mož z Brdinj, V. M. Ko mu je Polanc na vprašanje, če bo kmalu odhod domov, odgovoril, da je za to kriv Peter Jamer, ker ne preneha igrati na harmoniko, bi bilo skoraj prišlo do resne katastrofe. Saj je ta mož stopil k Petru, ga divje pogledal in mu zasikal za uho: »Ti se pa pazi!« Pri tem je Petru pred nos pomolil svoj »škrutij«. Peter se je zares ustrašil, prenehal je igrati in se izgubil v svojem vikendu. Hotuljci pa so potem morali zares na pot domov, v svojo hotuljsko republiko, kamor so se pripeljali šele pozno ponoči.

Jože Slavič

Izletniška dejavnost društva upokojencev Ravne

Zaradi velikega zanimanja za izletništvo ravenskih upokojencev je bil v novih društvenih klubskih prostorih pripravljen sredi februarja razgovor z zainteresiranimi upokojenci. Skupno naj bi prišli do realnega načrta za leto 1987 in malo pogledali nazaj, predvsem na lanske uspehe te dejavnosti. Kot uvod sta tovarišica Radušnik in Slavič podala nekaj misli od možnosti novega doma pa do izletov, ki morajo upoštevati potrebe in možnosti te vrste turistov, ki želijo tudi biti še vedno sredi življenja.

Naj navedemo nekaj podatkov iz pregleda te dejavnosti v preteklem, 1986. letu. Osnovna ugotovitev je, da so bili vsi tovrstni izleti na primerni višini. Nudili so prijetne in koristne priložnosti za vse udeležence. Kot kulturno izpopolnjevanje naj navedemo obisk muzejev, in to tehničnega v Bistri, antičnega v Ptuj, cerkve na Ptujski gori, cerkve na blejskem otoku. Obiskali smo Prešernovo domačijo, Trubarjevo Rašico in Velike Lašče. Za sedanjo rabo so bili obiski v industriji, predvsem živilski, kjer smo videli razliko med proizvodnjo za sebe in za široki trg (klet, mlekarna). Najvažnejše pa je to, da so se na teh skupnih poteh vsi razvedrili in dobro počutili, da omenim samo izlet v Logarsko.

Na razgovoru so potrdili skupno mnenje, da bi letos priredili naslednje izlete:

1. Izola — hotel upokojencev (2 dni), grede ogled Cankarjevega doma v Ljubljani
2. Moravci v Prekmurju s celodnevni kopanjem, ogled kake znamenitosti na Goričkem ali bliže
3. Enodnevni izlet na Roglo s kopanjem in sončenjem in obisk Osankarice
4. Velika planina nad Kamnikom
5. Bohinj
6. Brioni in Pula
7. kostanjeva bera v Rušah — oktobra
8. izlet v Slovenske gorice za martinovo
9. obisk ene od predstav mariborskega gledališča že spomladi.

Na dnevnem redu ostanejo še običajni pikniki na Ivarčkem jezeru in na Navrškem vrhu.

O večdnevnem izletu po Jugoslaviji se bomo dogovorili s katero od agencij, ker se mora taka pot pripraviti profesionalno in zanesljivo. O tem bo društvo še obveščalo na svoji oglasni deski.

Navzoči so želeli, da se ta društvena dejavnost tudi naprej uspešno razvija. Vedno naj bi tudi poskrbeli, da je avtobus zaseden. Letos so nekateri brez obvestila ostali doma, drugi pa zaradi takega ravnanja teh niso mogli na izlet, sedež pa je ostal prazen! Razgovor je bil zelo živahen, udeleženci si želijo kar najbolj izrabiti novi, lepi dom upokojencev na Ravnah.

Rok Gorenšek

Z »Integralom« po Jugoslaviji

Društvo kmetijskih inženirjev in tehnikov koroške regije je v dneh od 14. do 19. oktobra 1987 priredilo ekskurzijo za svoje člane v Črno goro. Našo domovino nekako od črte Subotica, Novi Sad, Beograd, Sarajevo, Split vsi že dodobra poznamo. Vsak izmed nas je bil v teh krajih že večkrat. To je tudi razumljivo, saj je ta del Jugoslavije mogoče doseči z avtobusom na kratkih: eno- dvo- in tridnevni izletih. Čisto drugače pa je z ostalo, za nas Slovence najbolj zanimivo in najteže dosegljivo polovico Jugoslavije: s Črno goro, Južno Srbijo, Kosovim in Makedonijo. Porekli boste: »Prava reč! Zakaj pa imamo letala?« Tudi to je res, da se z letali najhitreje in najdalj pride. Drži pa tudi to, da so dandanes letalski prevozi zelo dragi. Denarja pa, kot vsi vemo, kmetijstvu vsepovsod primanjkuje, najbolj pa kmetijskim strokovnjakom, zaradi njihovih kronično nizkih osebnih dohodkov. Mnogi tudi iz različnih vzrokov odklanjajo prevoz z letali in bolj zaupajo avtobusom.

Iz naštetih vzrokov se je Društvo inženirjev in tehnikov kmetijstva koroške regije odločilo za ekskurzijo v Črno goro. Ker smo hoteli v najkrajšem možnem času videti kar največ Črne gore, smo se odločili za štiri dni in skoraj dve noči trajajoče potovanje z avtobusom prevaljske delovne enote »Integrala«, ki nam je s pomočjo tovarišice Rahele nudil najboljše pogoje. Z njeno pomočjo smo sestavili podroben načrt ekskurzije. Ona je oskrbela prenočevanje in bivanje v hotelih med vožnjo, gostinske usluge, avtobus z dvema šoferjema: Draganom z Javornika in Francem iz Vuzenice ter vodičem Dragom iz Maribora. Načrt je bil lep, videti bo mnogo lepega. Le dnevi so sedaj v jeseni kratki, zato med vožnjo marsikaj, ogleda vrednega, zaradi noči nismo mogli videti.

NA POT

Naš avtobus je krenil na dolgo pot ob 20. uri zvečer z avtobusne postaje Ravne na Koroškem, kjer se je udeležencem ekskurzije iz občine Ravne v zadnjem hipu pridružila tudi tajnica društva inž. Malči Ceklin, kar je bilo zelo lepo od nje. V Dravogradu so nas na avtobusni postaji pričakali udeleženci ekskurzije iz občine Radlje pod vodstvom neumornega inž. Herberta Hedla in udeleženci iz občine Dravograd. Med njimi je bil tudi načelnik medobčinskih inšpekcijskih služb koroške regije Peter Praprotnik. Avtobus je odpeljal iz Dravograda proti Slovenj Gradcu in tam naložil večino potnikov. Okoli 21. ure smo krenili proti Mislinji in Doliču, kjer smo pobrali zadnja dva para izletnikov.

NOČNA VOŽNJA PO SLOVENIJI, HRVATSKI IN BOSNI

Pot nas je vodila naprej proti Velenju in Celju, nato proti Zidanemu mostu, Krškemu, s kratkim postankom pri motelu Čatež. Pri Eregani smo prevozili slovensko-hrvaško mejo in se približali Zagrebu, ki nas je sprejel s pravim morjem luči. Pustili smo ga levo za seboj in nadaljevali vožnjo po štiripasovnici proti Novski in Slavonskemu Brodu. Vožnja je bila prijetna, avtobus udoben. Ve-

čina je nagnila sedeže nazaj in se predala dremanju, sanjarjenju in spanju. Toda je že tako, da ponavadi ne gre vedno vse gladko. Tudi naša vožnja ni šla. Bili smo ravno na mogočnem viaduktu, ko smo začutili lahen sunek, vozilo se je streslo in zaslišali smo značilni šum prazne gume. Nič ni pomagalo, ustavili smo se in naša šoferja sta se podala na delo. Dobro uro je trajalo in okvara je bila odpravljena, guma zamenjana, vožnja pa se je nadaljevala. Od tod dalje je večina potnikov zares sladko spala, če lahko spanje v avtobusu tako imenujem. Med spanjem smo prevozili del naše poti skozi Slavonijo do Slavonskega Broda, prešli Savo in skozi Bosanski Brod krenili proti Doboju v Bosni, kjer smo se pričeli prebujati. Zunaj se je že svitalo in nastajal je nov, lep dan. Za kratek čas smo se ustavili šele pri motelu v bližini Maglaja. Prvič smo okusili tudi pravo bosansko kavo.

Zdani se je, ko smo prišli v naš jugoslovanski Essen, v naše središče težke črne metalurgije in železarstva: Zenico. Ko smo videli visoke peči, dimnike, prostrane hale ter neštete visoke stolpnice, hiše in palače, smo spoznali, da se je Zenica po drugi svetovni vojni z vlaganji cele Jugoslavije in tudi Slovenije zares razvila v industrijskega giganta, ki je prav gotovo med največjimi v državi. Še malo in že je bilo tu Vogošče, ki nas je navdalo z melanholičnimi mislimi in željami na jugoslovanske golfe, ki jih tu izdelujejo, ceno jim pa določajo drugje. Proti pričakovanju je naša nočna vožnja hitro minila in ni zapustila na nas prehudih sledov. Dobre volje smo se pripeljali v Sarajevo, v polmilijonsko prestolnico republike Bosne in Hercegovine, ter takoj krenili proti zdravilišču in letovišču Ilidži z izvirov Bosne. Tu izvira reka Bosna v mogočnih vrelcih, ki tvorijo bazene in ribnike v lepem parku, ki vse to obdaja. V ribnikih je vse polno postrvi, amerikank. Tu smo zajtrkovali. Klobase, ki jih je prav za naš izlet izdelala Mesnina, in

kruh smo zalili z vinom iz lastne kleti na avtobusu. Tu so prvič nastopili naši odlični intendantje: bratje Javornik — Ferdo, Franc in Albert, ki so potem vso pot do vrnitve domov skrbeli, da nismo trpeli lakote in žeje. Na izvirov Bosne smo doživeli tudi nenadni napad črnega laboda, ki je napadel našega tov. Ferda in ga uščipnil v nogo.

SARAJEVO

Bosna in Hercegovina meri 51.348 km² in ima nad 4 milijone prebivalcev. Sarajevo leži v dolini na obeh bregovih reke Miljacke, ki je pritok Bosne. Obdajajo ga visoki hribi in gore: Trebevič, Jahorina in druge. Mesto ima staro zgodovino. Na turške čase spominjajo številne džamije, med njimi najbolj znani Husrev begova in Careva džamija. Prvo smo si tudi ogledali. Znamenitost, s katero se poleg drugega ponaša, so preproge, ki so jih podarili državniki arabskih in muslimanskih držav. So zelo lepe in dragocene. Na turško gospostvo spominja tudi četrt BAŠČARŠIJA s svojimi turškimi delavnicami, ki pa so tudi prodajalnice vse mogoče vzhodnjaške robe, hrane in pijače. Sicer pa je Sarajevo danes moderno mesto, ki šteje že nad pol milijona prebivalcev. Najbolj znano pa je po dveh svetovno znanih dogodkih: po sarajevskem atentatu in po zimski olimpiadi.

Na Vidov dan, srbski narodni praznik, leta 1914 (28. 6. 1914) je srbska nacionalistična organizacija, ki je želela priključitev Bosne k Srbiji »Mlada Bosna«, izvršila atentat na avstroogrškega prestolonaslednika Franca Ferdinanda in njegovo ženo Zofijo. Atentat so si Avstrijci na tihem tudi želeli, saj so kljub opozorilom ravno na Vidov dan priredili velike vojaške manevre ob srbski meji in tako še bolj razdražili Srbe. Prvi je bombo vrgel Čabrinovič, ker je ta zgrešil, je nato streljal z revolverjem na Ferdinanda Gavrilo Princip in ga smrtno zadel. Atentat se je zgodil na kraju, kjer je prestolonaslednikov avto zavil na most. Tam se lahko vidijo v betonu odtisnjene stopinje na kraju, kjer je atentator stal. Poleg je muzej Mlada Bosna v spomin na revolucionarje, ki so vsi pomrli po ječah, le enemu se je posrečilo pobegniti v tedaj samostojno Črno goro. Posledica je

Pred Titovim muzejem na Romaniji v Bosni, 15. 10. 1987

Črna gora — soteska reke Morače 16. 10. 1987

bila prva svetovna vojska, ker je Avstrija iz maščevanja napadla Srbijo.

Drugi dogodek pa je novejšega datuma. Leta 1984 je bilo Sarajevo gostitelj zimske olimpiade. Tedaj je mesto izredno porastlo. Dobilo je vrsto najmodernejših stavb in objektov, tako v mestu kakor na okoliških smučarskih terenih. Želeti je le, da bi jih ohranili, vzdrževali in z njimi tudi kaj zaslužili. Videli pa smo tudi najnovejšo pridobitev Sarajeva — Fikretovo gradnjo večnamenskega poslovnega objekta na Baščaršiji.

ROMANIJA, GORAŽDE, FOČA

Pot proti Goraždi, kjer naj bi prenočili, je peljala po lepi cesti, ki se je vila v serpentinah med skalovjem skozi gorato pokrajino. Moramo priznati, da smo videli v Bosni zares lepe, moderne ceste. Gladke so in vozila ne tresejo tako kakor naše slovenske, da šele po tresenju spoznaš, da si spet doma. Priznati moramo, da so Bosanci vsaj prav obrnili denar, ki so ga dobili kot nerazviti. Tudi to je značilnost današnje Bosne, da ni nikjer več starih turških hiš. Dobesedno vse je novo ali pa v gradnji tako v mestu, še bolj pa na deželi. K temu prav gotovo velik delež prispevajo trdne valute, ki jih pošiljajo bosanski zdomci, ki so raztreseni po vsem svetu. Prišli smo na legendarno Romanijo, videli gozdove vse do obzorja, redko naseljenost pokrajine. Ustavili smo se pred restavracijo na Romaniji, kjer je v bližini kočja muzej, ki so jo postavili pred leti, ko je pokojni maršal Tito po vojni obiskal Romanijo in je bil na tem mestu množični zbor prebivalcev teh krajev, ki so med NOB toliko pretrpeli. Tu je tudi nastala znana pesem »Ide Tito preko Romanije i sa sobom vodi svoje divizije«.

V Goražde smo se pripeljali popoldne. Nastanili smo se v hotelu »Gradina«. Tu smo imeli kosilo in večerjo. Ker je bil popoldan dolg, smo obiskali še 30 km oddaljeno Foča. Obe mesti ležita ob reki Drini, ki je tu že precej široka. Goražde ima med drugim tovarno dušičnih spojin. Foča je bila že v antiki in v srednjem veku postaja na cesti Dubrovnik—Niš. Danes je to manjše mesto, ki pa se razvija. Znana je iz NOB po tako imenovanih Fočanskih predpisih. Partizani Dur-

mitorskega odreda so januarja leta 1942 pregnali četnike iz mesta. Vanj pa je prišel vrhovni štab NOVJ s Titom in prvo proletarsko brigado. To je bilo velikega pomena za nadaljnji razvoj NOB. Ogledali smo si najprej lepo urejen muzej iz NOB, pozneje pa še mesto.

ČRNA GORA, SRBIJA, ČRNA GORA

V petek smo po dobro prespani noči, ki je minila brez velikih izgredov, nadaljevali naše potovanje po lepi, slikoviti gorski cesti mimo visoko v strmini ležečih Čajnič do vrha, kjer poteka bosansko-črnogorska meja. Da smo v Črni gori, smo spoznali po tem, ker je lepo gladko asfaltirano bosansko cesto zamenjala ozka, kamnita makadamska cesta. Črnogorci so nas postregli najprej s čudovito čisto in hladno studenčnico, ki izvira vrh planine. Tu smo tudi videli, da vsaj gozdni delavci ne prično z delom poprej kot pa po 8. uri zjutraj. Kakih 30 km smo vozili po makadamski poti. Potem smo pa videli, da tudi Črnogorci grade in asfaltirajo svoje ceste.

Pokrajina je bila gola, kamnita, kraška. Za kratek čas smo se ustavili na planini pod vrhom Vis, ob pravoslavni cerkvi, ki sta jo leta 1928 zgradila kralj Aleksander Karađorđević in škof. Posvečena je sv. Petru in Pavlu. Poleg cerkve je pokopališče rodu Boroviči. Vsi grobovi so grobnice z lepimi spomeniki. Daleč naokrog ni bilo videti drugega kot golo kamnito pokrajino z redkimi hišami in čredami ovac. Le tu in tam kakšno govedo ali kak konj. Mlad Črnogorec, ki je pasel svojo čredo pri cerkvi, nam je povedal, da je zaposlen v Plevlju v lesni industriji. Zasluži 6 starih milijonov din. Vozi pa se z avtobusom dve uri daleč tja in nazaj. Za primerjavo moram povedati, da so bile cene industrijskih izdelkov skoraj iste kot pri nas v Sloveniji, le moka in živež sta cenejša kot pri nas. Ko smo si privezali duše, smo nadaljevali pot proti Pljevlju, prvemu večjemu mestu v Črni gori. Leži na obronkih ogromne kotline, kjer na dnevni kopih z ogromnimi bagerji kopljejo premog in rudo. Od daleč je bilo videti, ko da predstavljajo hrib sredi kotline z enega mesta na drugo, le da je na drugem mestu jalovina. Plevlje ima tudi nekaj lesno predelovalne industrije. Mi smo

nadaljevali pot naprej proti kanjonu Tare, ki ga pa nismo videli, ker smo že prej zgrešili pot in se znašli v Srbiji, v mestecu Prijepolje.

Ni nam preostalo drugega, kot da smo nadaljevali pot po glavni cesti nazaj v Črno goro, mimo Bijelega polja, Mojkovca do Kolašina ter naprej po kanjonu reke Morače, mimo samostana Morača, ki si ga žal nismo mogli ogledati, zaradi pomanjkanja časa, do Titograda, glavnega mesta republike Črne gore, ki leži sredi velike ravnine.

Od Pevlja do Titograda smo se vozili po goratem in skalovitem svetu, še posebno v dolini — kanjonu reke Morače. Strme navpične skalne stene, globoko na dnu reka, cesta pa visoko nad njo, vsekana v živo skalo in speljana iz predora v predor, tako sliko smo imeli pred očmi skoraj vso pot. Nekje pri Kolašinu smo izgubili iz prtljažnika v avtobusu, ki ni bil dobro zaprt, dva kovčka z vsem, kar je bilo v njiju. Prizadeta sta bila dva direktorja oziroma njuni boljši polovici. Nezgoda je bila hud udarec za našo dobro voljo, da o prizadetih ne govorim. Upamo le, da bo zavarovalnica škodo povrnila in zadevo popravila. Ko je slišal, da je eden izmed kovčkov, ki sta se izgubila, imel kolesca, je naš Zorko duhovito pripomnil, da mu je povsem jasno, kako je prišlo do tega, da sta se izgubila dva. Ko je na ovinku tistega na kolescih potegnilo, da se je popeljal z mesta, se je oprijel soseda in še tega potegnil s seboj. Titograd ima sredozemsko podnebje, in blagodejni vpliv sega daleč po dolini Morače navzgor.

TITOGRAD

Je glavno mesto najmanjše republike Črne gore, ki meri 13.967 km² in šteje nekaj nad 560.000 prebivalcev. Sam Titograd je moderno mesto, ki je zrastle na ruševinah predvojne Podgorice, ki je dobila svoje ime po hribu Gorica, ki se dviga tik nad mestom. Podgorica je bila med drugo svetovno vojno zaradi zračnih napadov popolnoma porušena. Mesto leži na bregovih rek Ribnice in Morače, je sodobno zgrajeno ter šteje danes nekaj nad 100.000 prebivalcev. Mi smo se nastanili v novem, lepem hotelu Podgorica, ki stoji na obali reke Morače. Tu smo imeli najprej kosilo, pozno zvečer pa še večerjo. Ob prihodu smo pred hotelom doživeli ganljivo srečanje Tineta in Dragice Vižintin s sinom, ki služi v Titogradu vojaški rok. Pri pogledu na srečno trojico, ki se je objemala, smo tudi sami podoživljali podobne doživljaje, ko smo bili sami vojaki. Velja seveda samo za nas moške. Tudi sam sem bil presenečen, ko sem komaj sem stopil iz avtobusa, zaslišal besede: »Rok! Od kod si se pa ti vzel tu v Titogradu! Izrekel jih je znanec, Slovenjgračan Roman, zastopnik firme Fekro v Črni gori.

V hotelu smo pričakali zastopnike Agrokombinata 13. julij Titograd. Prišla sta zastopnik združne zveze Črne gore dr. Vukota Gvozdenović in direktor OOK Stočarstvo RO Kooperanata, Vojislav N. Mugoša. Dr. Gvozdenović nam je izrazil obžalovanje, ker ni mogel spoznati našega glavnega direktorja inž. Uršiča, ki zaradi bolezni ni mogel z nami. Povedal je, da je kombinat 13. julij velika sestavljena organizacija združenega dela kmetijstva Črne gore. Na kratko je opisal, da ima svoja delovišča po vsej Črni gori, največ pa okoli Titograda. Direktorju za živinorejo v kooperaciji z zasebnimi kmeti

Vojislavu Mugoši je naročil, naj nas drugi dan, če bo čas dopuščal, odpelje na družbeno farmo mlečnih krav in k enemu svojih kooperantov, nato pa se je od nas poslovil.

Drugega dne, v soboto zjutraj, je bil Mugoša zares točen. Odpeljal nas je najprej na farmo krav mlekarič, ki ima kapaciteto 550 glav. Pot do farme je vodila precej daleč iz Titograda proti severozahodu ob reki Zeti, pritoku Morače. Ob cesti smo videli lepo obdelana polja in vinograde, čedne hiše, med njimi tudi rojstno hišo-muzej »gospodara« Črne gore, Blaža Jovanoviča. Krave na farmi so večinoma črnobeke frizijke, mlekariče. Farma preskrbuje Titograd z mlekom in mlečnimi izdelki. Žal število govedi počasi upada, ker, kakor je povedal Mugoša, oni zgoraj tudi pri njih v Črni gori, tako kot v celi Jugoslaviji nimajo posluha za doklade za živinorejo in kmetijstvo, ki je nerentabilno zaradi cen, in te so dirgirane. »Mogoče se bodo pa spomnili na nas tedaj, ko ne bo več krav, in z njimi tudi mleka,« je povedal direktor Mugoša. Po vrnitvi v Titograd, nam je hotel s hriba Gorica pokazati panoramo Titograda in njihove kmetijske objekte. Žal je hrib, ki je bil pred 40 leti pogozden, že tako zarasel, da s panoramo in razgledom ni bilo nič. Z Gorice smo krenili skozi mesto in v jugovzhodni smeri proti Albaniji. Videli smo, da Titograd še kar naprej raste. Videli smo del novozgrajene železniške proge Titograd—Bar in še novejšo, pred kratkim odprto progo Titograd—Skader. Proga Titograd—Bar je le del proge, ki je pravo čudo moderne tehnike, to je proge Beograd—Bar. Ta proga nas je spremljala vse od Dobropolja do Titograda. Najbolj impozantna je bila v kanjonu reke Morače. Več sto metrov visoko nad nami je potekala skozi predore in mostove, tako da je prišla iz predora na most in z mosta v predor. Proga Titograd—Skader pa poteka tam, kjer smo jo videli, po ravnini. Peljali smo se skozi mestece Tuzi. Znano je po tem, da so ga Črnogorci kot prvega zavzeli na juriš, na nož, v balkanski vojni leta 1912. Nekaj km iz Tuzi smo obiskali kmeta kooperanta, albanske narodnosti, katoliške vere. To je bogat kmet, ki sam ne dela. Delo mu za plačilo opravljajo drugi. Okoli hiše ima v enem kosu 50 ha ravne, rodovitne zemlje. Prideluje različne pridelke, največ papriko, ki je je bilo še nekaj ha neobrane, tako da je bilo polje rumeno in rdeče od nje. Kljub tolikim hektarom zemlje pa ima v majhnem hlevu komaj kakih pet glav govedi. Gospodinja nas je povabila v hišo, ki je čudovito opremljena. Tri spalnice, francoske postelje z ogledali. Vitrine z dragocenimi darili, pozlačen jedilni pribor, zavese, preproge itd. Kot po vseh albanskih hišah je bilo tudi pri tej mnogo otrok. Gospodinja je pa ponosno izjavila, da jih bo imela še več, če se bo tako »narajmalo«. Pogoščeni smo bili z dobrim vinskim žganjem. Ob vrnitvi nam je Mugoša dejal: »Poglejte, kaj delajo dolarji.« Videli smo 6 enakih hiš, v katerih živi 6 bratov Albancev. Šest pa jih živi v Detroitu v Ameriki. Ti pošiljajo dolarje, ki potem pri nas delajo socialne razlike, ki vse bolj preraščajo v nacionalne razlike, tudi v Črni gori, med Albanci in Črnogorci. Ko smo se peljali mimo pokopališča, z bahavimi muslimanskimi, marmornimi spomeniki ogromne vrednosti, je spet dejal: »Poglejte, kaj delajo dolarji!«. V daljavi smo videli titograjsko letališče, ki baje ni samo nad zemljo, ampak tudi pod njo. Ves čas pa so nas spremljali vino-

Lovčen 1660 m. Črna gora, Mavzolej Petra Petroviča-Njegoša 17. 10. 1937

gradi, ki jih je tam nad 2000 ha, pa veliki nasadi breskev, marelic, višenj in drugega. Po slovesu od Mugoša, ki nam je zares lepo in podrobno razkazal Titograd in nam povedal vse od zgodovine do imen in namena posameznih objektov, smo se odpeljali iz Titograda proti Cetinju. Jugozahodno od naše poti smo videli mogočno tovarno aluminija.

Ob cesti pa tovarno bagrov, buldožerjev in drugih gradbinskih zemeljskih strojev. Tudi plantaže vinogradov kombinata 13. julij so nas še nekaj časa spremljale, potem pa je okrog nas postalo vse bolj skalnato in gorato, pot nas je vodila vse bližje k nekdanji prestolnici, srcu junaške Črne gore, mestu heroju in muzeju, Cetinju.

Jože Slovič

Izlet upokojencev v Trubarjeve kraje

Ni šala potovati v poletni vročini. Zgovorni šofer Marjan sicer slovesno obljublja nam, udeležencem, zmerno gretje sonca. Seveda je to bolj uradno, pregovor pravi: ne hvali dneva pred večerom. Preštavamo in nameščamo se in ugotovitev, da ena manjka, pade nenadejano, saj je bilo prijav več kot možnosti. Že je na poti živa budilka, ki pa ne opravi kaj. Tako se odpeljemo z eno potnico manj. Vse vozove tovarišice so mnenja, da je zaspanka, in ker nas čas priganja, odpeljemo izpred doma upokojencev točno ob šestih in deset minut izletnim dogodivščinam naproti.

Po prvih preizkušnjah težnosti na avtobusnih sedežih v jutranjem prometu in uvodnih pojasnilih in predstavljanju naše poti se že pojavi prva tolažba v obliki nasmeljane Lanijeve Micke, ki s preizkušenim receptom kačje sline preganja zaspantost udeležencev izleta. Sopotnika Veršnika nikakor ni mogla pripraviti, da bi spil kaj močnejšega. Že smo zavili proti Slovenj Gradcu in se navdušili nad novim asfaltom, ki ga polagajo celjski cestarji namesto mariborskih zaspancev. Pozneje smo videli, da je bila trditev občinskih očetov naših treh dolin kar upravičena. Še na zakotju ljubljanskega barja ni bilo tako razrinitih cest kot na Koroškem. Če bi nekoč rajnkega Trubarja vprašali, kdo je razen Turkov in papežnikov največji sovražnik

»lubih Slovencev«, bi gotovo dejal, da Koroščem »narbol« škodujejo mariborski cestarji!

Očividno je Mickina injekcija tam za Mislino popustila. Šele hlad Hude luknje nas mimogrede osveži. Predsednik Toni pripomni, da je škoda, ker Kramaršiču in Slaviču ni uspelo zgraditi v planskih časih hotela v sami jami, saj bi prepoteno potujoče ljudstvo imelo zanesljivo pribežališče v vročih časih. Že je pred nami Velenje in bližnjica na Zalec. Postaja že vroče in kar prileže se postanek na Vranskem. Še postanek pred pekarno in Cefizlji vdrejo po čudežni vranski kruh, brez policaja so kmalu nazaj in vse diši po opojnih hlapih prest in ostalega razkošja pekovske umetnosti. Nekaj teh dobrot izgine v zaloge, ostalo pa v usta. Proti Trojanam jih nekaj že zaspil, drugi poslušajo razlago o rokovnjačih in krajih, kjer se godi Jurčičeva in Kersnikova istoimenska povest. Slavič napove, ko pridemo iz Lukovice proti Prevojam, da bomo mogoče zagledali na desni našega gorskega očaka, pa ni nič iz tega. Še bližnjih Karavank ne ločimo kaj prida, kaj šele Julijcev. Vse je skrito v megleni zavesi.

Pozdravimo naše glavno mesto in tisti, ki že dolgo niso bili tukaj, se čudijo raznim obvozom, podvozom in kažipotom. Malo ovinkarimo, vendar nas Marjan

srečno izloži v bližini Slovina v Šiški. Ogle-
damo si kleti in polnilnice in posedemo v
pokuševalnici, kjer nas čaka razlaga in
pokušina sort, ki so novost na trgu. To je
tako imenovani AVIA sortiment za ame-
riško tržišče, ki je uspel tudi doma. Raz-
položenje narašča, pa kaj, ko nas ob pol
dvanajstih že čakajo v Bistri. Malo not-
ranje vročine se meša z zunanjo in že je
za nami Ljubljana in pred nami Vrhnika.
Zavijemo po robu Barja do Bistre. Tu je
zmešnjava stavb in končno dobimo vstop-
nice in brez vodiča krmarimo po poslop-
jih. Skupna je ugotovitev, da je v tem teh-
ničnem muzeju največ skrbi za lovstvo, v
tem pa še posebej za medvede. Zaščita pač!
Ostalo se nam je zdelo bolj z levo roko
urejeno. Se malica pod košatimi kostanji
v neznani režiji.

Iz Bistre se poslovimo, tako da bi bili
pred drugo uro v Velikih Laščah. Zavijemo
po barjanski cesti proti Igu, obnovimo ma-
lo znanje o Trubarju in njegovih nazorih
in obnavljamo Aškerčevo o prepiru v ne-
besih ob Trubarjevem prihodu tja. Toda,
glej smolo! Dober kilometer pred priključ-
kom naše smeri na cesto Ljubljana — La-

šče popravljajo most in hajd dvajset kilo-
metrov okrog.

K sreči smo na cilju hitro našli našo
zvezo, vodnico v laščanskem muzejčku.
Poleg Trubarja imajo še gradivo o Levstiku
in Stritarju. Vračamo se. Še pogled na
Rašico, kjer so z urejevanjem v zamudi in
še beseda o Turjačanih in že smo mimo
cestarjev, ki so v dobrih dveh urah poteg-
nili čez 200 metrov asfalta. Glas želodcev
preglasi vse. V Vrhniki je bilo prezgodnje
za kosilo, dolenjska stran pa ta čas ne pre-
more primerne gostišča. No, zadeva je v
Ljubljani v zadovoljstvo vseh urejena in
še poceni.

In zdaj domov. Pozornost do okolice
poneha. V Savinjski še kratek postanek
v žalski Nami in malo hlajenja ob potoku
za žalsko opekarno, pijemo pivo, poskušamo
še AVIO iz popotnice in večer je tu.
Obcestnih gostiln ne nadlegujemo več in
tako v pravi temi zaključimo Trubarjevo
smer naše poti. Vtisov je bilo mnogo, po-
časi jih premišljam in ni mi žal za to pot.
Trubar, še na svidenje, ko ti uredijo mu-
zej, kot zaslužiš!

»Suha roba«

V. L.

Pogovor s starim Ravenčanom

Kdo ne bi poznal našega Franca Havleta, saj je bil dolga leta delavec v špediciji, od kraja kot pomožni, nato prevzemnik splošnega materiala, potem rezilnega in pnevmatičnega, nazadnje samo pnevmatičnega, ker je bilo že vse preveč enega in drugega. Svoje delo je vestno opravljal, tako da je bil med vsemi priljubljen.

Pa smo ga vprašali: »Havle, bi nam povedali kaj za Koroški fužinar, saj ga prejimate od kar izhaja, rekli ste, da ste njega zvesti bralec?«

»Res je, vse Fužinarje dam vezat, tako da imam čez vse branje dober pregled, saj je v njem podana vsa pot našega koroškega človeka. Imam pa tudi vsega Informativnega po letnikih skupaj.

Prikazane so strme ozare na naših tolstovrških kmetijah, na katerih sem zrasel in kjer je potekalo moje otroštvo. Izhajam iz preproste družine. Bilo nas je več otrok, jaz sem bil najmlajši med njimi.«

»Ali ste ostali na Tolstem vrhu, ko ste odrasčali?« »Ne, komaj sem zlezal iz otroštva, me je že oče jemal s seboj v gozd, ker se je pehal kot tesar. Sprva sem mu pomagal žnurati, ko pa sem že malo prišel do moči, sem prijel za orodje — sekiro, cepin, pruntovko in cimrako. Tako sem pomagal očetu do leta 1938. Spomladi 1938 sem šel delat na železnico kot progovni delavec. Tu sem bil do 17. decembra istega leta, nakar so nas samce odpustili. Zopet je bilo treba kaj poiskati, vmes tudi kaj plesti.«

»In kaj ste storili?« »Bilo je že blizu pomladi leta 1939, meseca februarja, ko sem dobil delo v takratni guštanjski tovarni, ali na berku, kot so tudi rekli. Delo sem dobil v valjarni, rekli smo bolcverk. Težko je bilo. Novince so vedno dajali na najtežja dela. Nikjer ni bilo usmiljenja za takratnega delavca. Leta 1940 je bila ena

izmena na težki progi ukinjena, zato smo se morali novinci spet umakniti in dati mesto starejšim iz izmene, ki je bila ukinjena. Mene so dali k tesarjem. Tam sem delo lažje opravljal, saj sem poznal tesarso obrt. Od tesarjev so me premestili v težko kovačnico. Tam je bilo za mene težko delo. Velikim se je lažje godilo, kot nam, manjšim. Velikokrat smo morali vsi pregreti iti na postajo razkladat vagon. Vselej smo tisti, ki smo prišli iz obratov, dobili tam najtežja dela, to je razkladanje apna, magnezita, lame in kakšne zveržene rafude. Vse to smo opravljali z golimi rokami na horuk. Stalni delavci postaje so si izbrali lažje vagon, na primer razkladanje koksa, premoga, lesa in podobno. Mojster postaje, »gospod« Kos, in mojster kovačnice, gospod Kokal, sta si bila dobra prijatelja, zato je bilo dostikrat tako sklenjeno in tako so barantali z nami. Nisi se smel kaj upirati, so takoj rekli: »Pri vratarju jih čaka cela riža.« Še obratovodja Vresnik je nekoč izjavil, če kdo ne parira, bo pa tam ven šel, kjer je noter prišel. No, delal sem v kovačnici, ko je prihrumel okupator, Slovenci smo bili vedno v strahu, in to tem bolj, ker so bili med nami tudi taki, ki so bili preobrta na moč veseli. Iz kovačnice sem šel v čistilnico ingotov in kovane robe. Tam je bilo treba štemati z revolverjem na zračni pritisk, bolj trde materiale pa brusiti z brusilnim strojem. Zadnjo zimo pred svobodo smo res precej lenarili — ni bilo pravega dela, ker ni bilo naročil. Ves sneg s strehe valjarne in obeh kovačnic smo spravili v Mežo. Dva meseca smo delali tudi v stari pokariji. Tam smo prelagali tisti material, ki je počakal na svobodo. Bil je bolj nekuranten. Prišla je svoboda in tudi strah pred ustaši. V začetku smo morali najprej počistiti tisto razdejanje — bili so mrtvi konji, ki so

bili ustreljeni ali so prišli na mino. Bilo je menda tudi nekaj mrtvecev, a jaz nisem bil v tej skupini.

Minilo je že leto, ko smo spet začeli v valjarni. Jaz sem moral spet k peči. Morali so poklicati nekaj delavcev iz Štor in Jesenic, da so lahko začeli spet valjati, ker je dosti domačih vzela vojna.

Bilo je leta 1948, takrat sem dobil vnetje srednjega ušesa. Še dobro vem, ko mi pokojni dr. Erat ni mogel pravilno ugotoviti diagnoze moje bolezni. Poslan sem bil v bolnico v Slovenj Gradec. Tam je dr. Strnad le ugotovil mojo bolezen in me poslal v mariborsko bolnico. Tam sem bil štirikrat na rentgenu, da so ugotovili, kje se me naj lotijo z operacijo.

Po končani operaciji in okrevanju, ki je kar dolgo trajalo, nisem več šel na prejšnje delovno mesto, temveč v staro pokarijo. In leta 1954, menda 15. avgusta, smo se selili v novo špedicijo. Tu sem opravljal, kar sem omenil že v začetku. Tu sem delal do upokojitve.«

»Tovariš Havle, malo sva hitela, vrniva se še v čase, ko ste svatovali in še to nam povejte, kje ste se nahajali kot vojak?«

»Spomladi leta 1935 sem šel k vojakom daleč v Makedonijo. V stari Jugoslaviji veste, kako je bilo biti vojak. Večkrat je bila tudi nad kom izvršena fizična kazen, kar mene na srečo ni doletelo.

Vprašali ste me, če sem se poročil in kje?

Poročil sem se z Ivadovo hčerko Lenko. Takrat sem stanoval pri Brusniku s svojimi starši. Tam smo stanovali 11 let in pol. Z Lenko sva se nameravala poročiti v mesecu maju ali juniju 1941. Žal so prej prišli Nemci. Tako sva morala iskati nove dokumente. Iskanje vseh dokumentov je trajalo skoraj pol leta. Zahtevali so dokumente mojih starih staršev, staršev in naju samih, to pa so hoteli vedeti zaradi tega, če nisva judovskega porekla, kljub temu da sva bila oba z nevesto s Tolstega vrha, so bile potrebne take stroge formalnosti.«

»Kako je bilo potem?«

»Jeseni leta 1948 sem dobil stanovanje v personalu. V tem personalu sem stanoval z ženo in mojim očetom pet let, mati mi je umrla že 1944. leta.«

»Kaj pa naraščaj?«

»Radovedni pa ste! Naj povem, da se je nama rodilo 6 otrok — trije fanti in tri deklice. V decembru 1953. leta smo se selili na Čečovje. Tam smo stanovali 13 let. Tu mi je umrl tudi oče. V začetku decembra leta 1966 smo se selili v Trg svobode. Tam smo stanovali dva meseca manj kot 18 let. Nato smo se 15. oktobra 1984 selili v blok ob Suhi. Tu že stanujem tri leta. Mislím, da je zadnje stanovanje, nakar bo Barbara.«

Sedaj bom še dodal: Star sem 73 let, vsi moji otroci so že poročeni, vsi imajo lepše življenje, kot je bilo moje in moje žene. Velikokrat me obiskujejo s svojimi otroki, najinimi vnučki, ki jih je kar trinajst, najstarejši 21 let, najmlajši tri leta in pol. Vsi imajo naju zelo radi, kar je nama v veliko veselje.«

»Da ne bova še nekaj pomembnega pozabila, kaj pa vaš konjiček? Zvedeli smo,

da se ukvarjate s pletenjem in ste že cel priznan umetnik.«

»Prav je, da ima človek ob sebi stalnega prijatelja, ki se imenuje delo, in tudi, da upokojenci ne čakajo samo na smrt. Delo je zvest spremljevalec slehernega človeka, seveda, če ga povabi na pot življenja. Z mojim konjičkom sem začel v zimi 1929 na 1930. Svoje izdelke sem že razstavil v Slovenj Gradcu v Umetnostnem paviljonu. Tu sem dobil pisno priznanje. V Ljubljani pa sem sodeloval na razstavi na Zavodu za napredek gospodinjstva.«

»Kaj vse pa izdelujete?«

»Ja, delam koše raznih velikosti, korpe, cajne vseh mogočih dimenzij, vaze, velike in majhne, košare za cvetlične lonce, okrasne zvezde za na steno ter lustre za luči.«

S pletenjem imam veselje, pa še koristen sem na stara leta. Dokler bom pri močeh, bom še pletel.«

Tako je še čil, kljub temu, da je veliko pretrpel. Samo sluh mu malo peša in sladkorna mu nagaja, pa vseeno se počuti srečnega in živahnega.

Hubert Močivnik

Ne znaš več hoditi peš

Zarastle že nekdanje so poti,
le v spominu so ti še ostale,
se ceste vijejo zdaj vsepovsod,
stezice so zapuščene postale.

Nič več ne najdeš ozkih teh stezic,
ker avto že postal je zate »bog«,
ne vidiš ti prelepi čar narave,
po cestah z avtom slep drviš okrog.

Ne znaš poslušati več ptičji spev,
je zate pesem le motorja hrup,
ne čutiš več opojni vonj cvetov,
vdihavaš le bencinskih hlapov strup.

Od daleč opazuješ zdaj gore,
ne zmoreš malo daljše ti poti,
suženj avta svojega si postal,
in jeziš se, če kje ti rjavi.

Že res, da večkrat pride avto prav,
ni treba pa, da vedno v njem sediš,
poskusi, morda znaš še hoditi peš
in zdravje svoje s tem si okrepiš.

Franc Telcer

Rdeča sled na Uršlji gori

Mračno, megleno vreme z neprijetnim vetrom je bilo decembrske nedelje na Uršlji gori. Debela snežna odeja je pokrila vse planinske steze, zelenje je dobilo zimsko obleko, drevesa so se upogibala pod težo novega snega.

Skupina treh gamsov, eden starejši, ostala dva mlajša, se je napatila iz Jelenovega žleba proti vrhu. Mlajša naj bi ostala na prezimovanju na južnem Homu. Pot po žlebu do vrha kljub strmim ni bila preveč težka, akoravno je bil sneg visok. Nekaj starih sledi je ublažilo gaz čez ravnino na vrhu. Pri železnem križu so oprezovali proti oddajniku; ni koga opaziti, le pasji lajež od stolpa je slišati, ni se treba batí. Starejši gams kot vodnik zagazi v debel sneg po robu navzdol, mlajša mladostno za njim. Mimo redkih macesnov ob skrajnem robu oprezno naprej, na vsakem koraku prisluskujoč, da ne bi bilo nezaželenih pastí. Pogled na ostenje Šmohorice, na zasnežena rebra, daje videz, da ni nikjer gamsjih tovarišev. Sredi dopoldneva je, planinskih obiskovalcev še ni, vendar gredo oprezno naprej v tišini korak za korakom. Že so vidni električni drogoví. Še dobra polovica poti je do Luž, potem bo boljše, varneje. Ob robu so vidne človeške gazi, ki so pripeljale navzgor in se oddaljile proti zahodu. Po stopinjah sočoč je bilo težko hoditi. Še malo, treba je še prebiti debelo snežno odejo, ki jo je napihal vzhodni veter pa bo boljše in tudi gozd bo gostejši. Po sledi starejšega gamsa mlajša dva, ne meneč se za nevarnost, ki lahko preži, hodita v krajši razdalji, včasih zabredeta tudi v globok sneg in se poskočno vrmeta.

Starejši postane opreznější, malo postoji, nekajkrat jezno udari z nogo v sneg, zamigne z repkom, prisluhne levo in desno, globoko zadíha,

noge se pripravijo za vsak primer. Spremljevalca se prav tako ustavita, prisluskujeta in gledata starejšega.

Tišina — veter piha z vrha in odnaša sumljive vonjave po zasledovalcu. Sekunde negotovosti ne minejo. Izza krivega macesna se v snegu premikata dve sumljivi senci — bliskovita misel — skok na desno, svarilo mlajšima z rezkim piskom — in že v največjem diru nazaj ob skrbi za svoje življenje in za mlada spremljevalca. V megleni, mračni, vetrovni dopoldan odjekne strel, ki dolgo, dolgo odmeva od zahodne stene Šmohorice skozi zasnežene macesne do zahodnih robov Gore.

Dolgi skoki navzgor, samo še malo, pa bo vrh, je v mislih starejšega, kmalu bo dosegel snežno streho, ki brani dostop na sam vrh. Ob veliki naglici in strahu ni niti zaslutil, da ga je nekaj v zadnjem gležnju zapeklo. Skoki navzgor niso bili več tako prožni kot preje, čutil je težavo v odzivu. Volja po življenju, po pobegu je bila večja in premagal je vzpetino, sedaj bo boljše, lažje, in tudi zasledovalcev ni več.

Glej, na vrhu stoji zopet ljudje, opazijo ga, kažejo z rokami sumljivo za njim, so planinci, otrokom govorijo: glejte, glejte gamsa. Z največjo muko prehití ravnino, v naglici zgreši pot skozi žleb in ugotovi, da mu mlajša dva ne sledita.

Kmalu je v gozdu in ob prvih skalah, ob gamsjem bivališču. Nikjer nobenega sledu družbe, ki je bila še zjutraj na svojih ležiščih. Verjetno jih je strel opozoril na nevarnost.

Noga ga čedalje bolj skeli, zaradi naglice sploh ni opazil, da krvavi, za seboj je puščal rdečo sled. Pot navzdol mu ni delala preveč preglavic. Želel

se je le srečati s svojo družbo in se prepričati, kje sta mlajša spremljevalca. V tem je prišel skoraj do Lorennovih travnikov. Jasno vreme ga je opozorilo na nevarnost, zato se je vrnil nazaj v gozd. Nekajkrat je rezko zapiskal, vendar od nikoder nobenega odziva. Samoten postaja in utrujen, noga skeli in krvavi. Kam sedaj — nazaj na Goro — v skale, v bivač v Šmohorici, kjer bo varen, tudi nekaj suhe trave je tam, popoldansko sonce ga bo ozdravilo, gamsi se tam radi zadržujejo. Začne s ponovnim vzponom po Jelenovem žlebu, misleč, tu je naša stalna pot, verjetno srečam koga in ga opozorim na mojo nezgodo. Vse zaman. Z veliko muko prileze do starega bivaka, preden se konča gozd. Počitek se prileže, stegne ranjeno nogo, ki vedno bolj peče, krvavi in ga ne uboga. Misli vedno močneje, vse močneje na ostale iz družine, nikjer nobenega, niti v varnem skrivališču. Ni mu do suhe trave ali zelenega smrekovja. Mora nazaj na vrh. Rana ga vedno bolj boli, ko se vzpenja. Dolga je pot, ki jo je zdrav opravil v nekaj velikih skokih. Pod vrhom zopet oprezuje, najde svojo prvo sled, ki je rdeča, ob njej več človeških stopinj. Torej so šli za njim — neuspešno.

Sonce je že zašlo, nikjer nikogar, tišino prekinja le zahodni veter. Pripravi se, odločno, toda z velikimi težavami prehití ravnino in že je med prepadi nad Šmohorico. Še nekaj skokov in spu-stov in že je na stezi pod steno. Pojenjujejo mu moči — noga boli in boli, povleče jo k sebi, skuša hoditi po treh. Čuti vedno večjo utrujenost, slabost, nekaj korakov še navzgor in se uleže, da si malo odpočije.

Počitek na videz koristi — še malo, pa se povzpne v bivač v Šmohorici, kjer bo varen in na udobnem ležišču.

Snežna površina okrog njega postaja vedno mehkejša, ranjeno nogo preklada desno, levo in navzgor.

Glavo obrača na vse strani — povsod sama tišina — skoraj bo mrak in noč. Čuti, da ga navdaja mrzlica — negotovost — nemoč — skuša vstati, ne more — težko diha. Še malo si odpočije. V mislih vidi mlada spremljevalca, prišla sta v varno zatočišče med svoje na Homu. Še malo počitka, glavo položi v sneg, odprtih oči gleda v mrak in v pojenjavanju zadnjih moči kot v snu začuje korak, medlo vidi postavo, še drugo, zatem pa močen šum in pok kot grom reaktivnega letala, ki odmeva od sten Šmohorice in se oddaljuje po planotah Gore.

Milan Pečovnik

Uspešno delo SK Črna

SK Črna je prerasel v enega dobro organiziranih in tudi tekmovalno uspešnih smučarskih klubov pri nas. Delo se samo hvali, pravi ljudski rek, in dosežkov kluba zares ni treba na široko predstavljati javnosti, ker so znani.

Tisto, kar privlači, kar je vedno širše pozornosti, so predvsem metode in zasnove dela, ki so bile podlaga pomembnih dosežkov in organizacije tekmovanj v tekih. Še toliko bolj spričo sedanjih okoliščin, ko je treba vsepovsod poseči po novih, svežih prijemih, če naj smučanje v zaostrenih gospodarskih razmerah ostane eno izmed najbolj privlačnih množičnih športnih dejavnosti, pa tudi vrhunskih športnih zvrsti pri nas.

Nič ni nikomur vnaprej podarjeno, vsak čas prinaša nove možnosti pa tudi zadrege, delavoljni in sposobni pa so izziv, ki ga je vredno sprejeti.

V sezoni 1986/87 so tekmovalci kluba osvojili tri zlate, štiri srebrne in tri bronaste kolajne na državnem in republiškem prvenstvu ter dosegli dobre rezultate na mednarodnih tekmovanjih, tako da sta se v državno alpsko reprezentanco uvrstila dva tekmovalca, v tekaško pa trije. Na skupščini SSJ je bila razglašena za najboljšo tekačico sezone 1986/87 v Jugoslaviji v absolutni kategoriji NATAŠA LACEN.

Smučarski klub je prejel vse priznanje za dobro pripravljena in izvedena tekmovalna republiškega prvenstva v tekih za člane in mladince.

Zaradi vzorno organiziranih tekem je Smučarska zveza Slovenije zaupala organizacijo in izvedbo tekme za OPA pokal, t.j. srednjeevropsko prvenstvo (oz. kot pokal Kurikalla za mladince). Tekma bo 5. in 6. 3. 1988 v Črni na Koroškem in na Ravnah. ŠD Fužinar bo organiziral tekmovalna v skokih, ki spadajo k izvedbi.

Menimo, da je to izjemno priznanje za smučarski šport v naši občini in prosimo vse občane, da nam priskočijo na pomoč pri organizaciji in izvedbi tega tekmovanja.

Za začetnike je najbolje, da se odločijo za smučarski tečaj. Na njem se bodo dosti prej naučili prvih smučarskih skrivnosti, pri tem pa tečaj priporočamo predvsem otrokom, ki bodo tako tudi pod stalnim nadzorstvom.

Verjetno smo še precej stvari pozabili povedati. Kljub temu pa smo glavni namen tega zapisa najbrž dosegli: spomniti smo vas hoteli, da se zima neusmiljeno približuje, da prihaja čas smučanja, ki v sebi skriva dosti lepega — pa tudi precej mavčnih oblog! Veseli bomo, če si boste vsaj polovico vseh nasvetov zapomnili in se jih seveda držali. Zakaj si ne bi snežnih uric naredili še lepših in prijetnejših, zakaj bi se prepustili neusmiljenemu tempu življenja, ki nas vedno bolj utesnjuje v civilizirano džunglo mest? Vzemimo si prost čas, izkoristimo ga za enega najlepših športov. Naj nas ne bo strah prvih padcev, naj nas ne bo sram naše začetniške nerodnosti, tudi mi bomo ob marljivem treningu čez nekaj časa postali smučarski mojstri. Smučati je namreč res užitek.

Manckenki

Mojca Potočnik

Andrej Kotnik 90 - letnik

V 20. stoletje je vstopil s čvrstimi koraki nadebudnega fantiča, nato ga je skozi vsa obdobja do danes spremljal, vztrajno in voljno sprejemajoč od njega dobro in slabo, velikokrat več drugega kot prvega. Kljub temu mu vse do danes ni zmanjkalo življenjske vedrine in upajmo in zaželimo mu, da mu je tudi pri nadaljnjem spremljanju tega veka vse do praga tretjega tisočletja ne bo.

Andrej se je rodil 25. novembra 1897. leta v trdni slovenski rodovini dobrijskih Kotnikov. S svojim življenjem je postal in ostal čvrst člen v verigi te rodovine. Temu primerno je tudi prejemal od darov tega stoletja, zaznamovanega z dvema svetovnim vojnama.

Župančev — Kotnik Andrej je bil dovolj star, da je že moral biti vojak avstro-ogrske vojske. Bil je tudi tako vnet za slovensko — jugoslovansko stvar, da se je ob razsulu monarhije pridružil Malgaju in Maistrovim borcem za slovensko severno mejo. V bojih za Koroško si je prislužil pomembno starojugoslovansko odlikovanje Karadžordževo zvezdo. V pripravah na plebiscit je puško zamenjal za odrske deske in je z mnogimi drugimi slovenskimi prosvetashi igral v številnih t. i. plebiscitnih igrah v Podjuni. Žal vnema vseh ni zadostovala in po izgubljenem plebiscitu se je Andrej vrnil na rojstne Dobrije. Z igranjem je nadaljeval na domačih odrih, ki jim je ostal zvest do svojih poznih let, saj je veliko igral tudi še v letih po drugi vojni. Nastopil je celo v filmu Koplji pod brezo. Sicer pa je menda med domačimi režiserji krožila prislovica: »Če potrebuješ terca, poišči Juriča.« Ima namreč prirojen dar šaljivca, humorista, ki mu je pomagal ne le na odru, temveč tudi premnogokrat v najtežjih trenutkih življenja.

Že v zgodnjih dvajsetih letih je dobil Andrej delo v guštanjski jeklarni, pri Dobrov-

niku na Prevaljah pa si je našel življenjsko družico. Družina mu je kmalu narasla, tako da ga tudi v kriznih letih niso odpustili iz tovarne. Kljub krpi zemlje je brez zaposlitve ne bi mogel preživljati.

Okupatorji pa niso gledali na to, kako bo kdo lahko živel, če so ga imeli zapisanega kot sovražnika. Juriča je prevaljski gestapo zaprl med prvimi. Po nekaj tednih so ga izpustili, ker niso našli dovolj dokazov proti njemu in ker so baje po fiziognomiji obraza, barvi las in oči ugotovili, da je arijske rase.

Sredi vojne mu tudi ta ugotovitev ni več pomagala. Oktobra 1944. leta ga je ravenški orožnik-rodoljub obvestil, da ga nameravajo Nemci z družino vred izseliti. Še isti večer so pobrali najnujnejše in se napotili čez obronke Uršlje gore v Savinjsko dolino. Najmlajšega, dveletnega Tončka, je Andrej nosil kar v nahrbtniku, ostalih pet je moralo večino dolge poti do tedaj osvobodjenega Gornjega Grada prehoditi. Dveh otrok, Stanka, ki je bil že v partizanih, in Drejčka, ki se je učil v Šoštanj, ni bilo z njimi.

Jurič in drugi begunci so na osvobodjenem ozemlju pomagali organizirati civilno življenje in so se s pomočjo domačinov nekako preživljali. Žal je okupator vse bolj pritiskal. Begunci so se morali zateči više v savinjske hribe. V hudi zimi, ob ofenzivi, jim je zmanjkalo hrane. Ko so se vračali v dolino, so jih zajeli Nemci. Napotili so jih domov. V hudem mrazu in snegu so se vračali, le malokdo se jih je usmilil s hrano. Na Dobrijah pa so bili znova v nemških krempljih. Očeta so takoj odgnali v dravogradske zapore, od tam pa v celovške, kjer se je srečal s sinom Stankom, ki so ga ujeli kot partizana na koroških Selah. Oba sta dočakala svobodo v zloglasnem koncentracijskem taborišču Dachau.

Zeno in ostale, še žive otroke so Nemci poslali v taborišče. Enega izmed otrok, tedaj še ne 16-letnega Drejščka, pa Andrej nikoli več ni videl. Vrnil se je iz Soštanja na Dobrije, ko družine ni bilo doma. Šel je v partizane, bil pri Jurčku pod Uršljo s soborci izdan in ujet, nakar so ga Nemci po zverinskem mučenju ustrelili pri Sveti Neži kot talca. Njega in njegove žrtve stari Jurič nikoli ne bo mogel preboleti.

Po vojni, ko se je po prestani bolezni v taborišču vrnil in okreplil, je Andrej zopet nastopil delo v ravenski železarni. Ko se je sredi petdesetih let upokojil, se ni umaknil v kot, saj je bil še čil in zdrav. Aktivno je deloval v kraju v Zvezi borcev NOV in v Zvezi borcev za severno mejo. V svoji zadnji veliki akciji je izbral železniško postajo na Dobrijah. Nič ni kazalo, da bo uspel, pa je bil dovolj vztrajen, in zdaj jo Dobrijčani, na splošno zadovoljstvo, imajo.

Vedrina in vztrajnost sta tako odliki, ki Andreju Kotniku pomagata, da v hudih trenutkih ne klone, ampak živi svoje bogato, dobro življenje zdaj že ob davno odraslih otrocih in ob drugi ženi — naprej.

O svojem »bogastvu« se rad pošali tudi sam: »Sam sem imel DECE 9, priženil sem še DECE 7. Daleč naokoli ni bogatejšega od mene.«

Želimo mu še veliko zdravih in veselih let!

Milan Pečovnik

Ko bo zapadel prvi sneg

Res, drsenje po snežni odeji, dilcanje po pršiču, paralelno vijuganje, ko sta obe nogi lepo skupaj, na kakšnem gladkem in ravno prav strmem delu pa v držo za smuk, s palicami pod pazduho, na koncu še manjši skok — to je užitek, za katerega so prikrajšani marsikateri športniki. Privoščijo pa si ga lahko le večji smučarji, ki se že dolgo ukvarjajo z belim zimskim športom. Pri smučanju je namreč potrebno potrpljenje, ne naučimo se ga čez noč. Vaditi moramo lepo po vrsti, od hoje na smučeh, pluznega zavoja do zahtevne vožnje med slalomskimi vrataci.

Ko bo zapadel prvi sneg in bomo veselo prijeli smučki in palice, obuli smučarske čevlje in si oblekli debel pulover in vetrovko, moramo biti na začetku predvsem previdni. Čeprav smo morda jeseni trenirali peš v hrib in se preizkusili v teku, še zdaleč nismo pripravljene na vse napore smučanja. Naše telo se mora najprej privaditi na nove gibe, ki smo se jih čez poletje odvadili.

Ne tvegajmo zlomov samo zato, ker smo kupili dnevno karto in jo hočemo sedaj čim bolj izkoristiti. Pred smučanjem si umijmo noge v primerno topli vodi (37°C), nato jih obrišimo z grobo frotirko, s čimer bomo povečali prekrvavitve. Osušene noge osvežimo z dezodoransom za noge, ki ga popršimo po stopalih in med prsti. Dezodorans namreč poskrbi, da ostanejo noge dalj časa sveže in spočite, preprečuje čezmerni potenje, pa tudi nastanek glivičnih obolenj. Po končanem smučanju je treba postopek ponoviti. Tako bomo vzdržali večje napore, ne da bi čutili utrujenost. In vsak dan znova si bomo z istim navdušenjem nadeli smučke na noge ter uživali v tem lepem zimskem športu. Prvih nekaj dni smučajmo lepo počasi, ne divjajmo po snegu. Naredimo nekaj zavojev in se usta-

Okrepčilo

vimo, nikoli pa ne smučajmo več, ko čutimo utrujenost. Raje odnehajmo še pred zadnjo vožnjo, največkrat je prav ta usodna, saj se preveč sprostimo. Če se bomo ravnali po teh nasvetih, bomo že v nekaj dneh opazili, da je naše telo vedno bolj dojemljivo za specifične smučarske gibe, da nam zavijanje gre bolj od nog in da nismo po vsaki vožnji več tako utrujeni.

Še preden pa se sploh odpeljemo od doma, se moramo pravilno obleči. Za grelne hlače in toplo vetrovko smo se že odločili, sedaj je samo pomembno, da imamo na sebi vedno tudi toplo spodnje perilo — majico z dolgimi rokavi, ki bo dovolj dolga, da nam v pasu ne bo gledala iz hlače, in dolge spodnje hlače ali, še boljše, volnene žabe. V smučarske čevlje ni treba obleči več kot dvojne nogavice, če so čevlji dovolj topli, pa zadostujejo že samo volnene žabe. Razen v zelo sončnem vremenu nikoli ne smučajmo brez kape in smučarskih očal. Nepazljivost, ki se nam bo morda sedaj zdela povsem nedolžna, se nam bo namreč že čez nekaj let lahko pošteno maščevala. Pri tem posebno pazimo, da bodo primerno napravljene otroci.

Jože Jurač

PREKLIC

Več let sem bil v službi, kjer smo objavljali preklice, ki jih je najti tudi v dnevnem tisku. Toda »preklica« z vsebino iz drugega odstavka mojega sporočila nisem nikoli našel.

Gre za rojstvo v zakonu in izven njega. Slednje je bolj »zaslovelo« predvsem zaradi raznih okoliščin, vse do zgrivanega očeta, ki je to priznal šele pred smrtjo, ko se je nanj otrok, ki ga ni nikoli videl, že požvižgal. Miško Kranjec je na primer napisal, da je bila njegova mati nezakonska. Pripovedovala je o svoji neveseli usodi, bogati krvni oče pa je vse to poravnal s teličko, »enkrat za vselej«. Njej je posvetil pesem, ki pa je bila začudena podobna Prešernovi Nezakonski materi, čeprav je do takrat sploh ni prebral. — Bogomir Magajna piše v Gornjem

mestu, da je gospodar, s katerim je bila Jelka noseča, revo nagnal. Umrla je in po pisatelju je bila »sestra tistih naših, ki so raztresene po vsem svetu.« — Vemo za Petra Pavla Glavarja, najdenčka, ki so ga našli na pragu župnišča, pa je kljub temu postal slaven mož. — Alenka Puhar piše v Mitu matere o knjigi Luisa Adamiča Zibelka življenja. V njej je glavni junak nezakonski otrok, »pankrt, ki mu je namenjena smrt.« Dali so ga v rejo. — Še dve s Prevalj. Bil sem v komisiji, ki je stikala za tem, kdo je neupravičeno dobil otroške dodatke. Med njimi je bila tudi nezakonska mati, ki je dala otroke v rejo. Neupravičene zneske bi morala vrniti, pa jih ni mogla, saj je bila, po izjavi upravnika, »stalno« noseča... In še o nezakonskem očetu, ki se je hotel znebiti vseh dajatev s tem, da je s harmoniko šel proti meji. Menil je, da je že na drugi strani, vsedel se je in potegnil meh in že je bil pri njem — graničar. Takih dogodivščin je še veliko, manj pa bi rekel, da v primeru zakonskih otrok zadeva ni tako pisana. Na vrsti je napovedani drugi odstavek.

V Koroškem fužinarju z dne 18. februarja 1987 piše na 46. strani, da sem se rodil »kot nezakonski sin«. Nič hudega, če bi bilo res. Moja mati Marija, roj. Večko, s Prevalj se je 17. novembra 1907 poročila z Jožetom Juračem z Leš, jaz pa sem zagledal ta svet 9. novembra 1908 in zavoljo tega ta »preklic«. Žal je oče v Velikovcu že 14. aprila 1910 umrl in z materjo vdovo ter šiviljo sva se naselila k njenim staršem na Prevalje.

S to objavo sem že zamudil 2. številko KF, pa bo uredništvo to vključilo v naslednjo številko. Se to »splača«, bi kdo dejal. Veste, imam že pravnuke, pa se lahko zgodi, da se bodo v prihodnjem tisočletju pričakali zavoljo tega. Eden bo trdil, da sem nezakonski, drugi bo prišel na dan z ožigosanimi dokumenti in s to številko ljubega Koroškega fužinarja, pa bo prepira konec.

Sicer pa: da bi bili le še zdravi!

Ivan Hamun

IZ MOJH SPOMINOV

Na jesen mojega življenja mi večkrat uidejo misli nazaj v otroška leta, ko smo bili še pastirji. Takrat so bila moja najlepša leta. Lovili smo ribe v potokih, brezskrbno smo se podili po zelenih travnikih, na paši pa smo si pekli krompir. Zato teh lepih dogodkov ne bom nikoli pozabil. Stanovali smo nekaj kilometrov iz vasi, v malem naselju. V njem je bilo le nekaj hiš. Zato smo se vsi med seboj dobro poznali. Najstarejša med nami otroki je bila deklica, po imenu Jožica, ki je imela le babico, mi pa smo vsi imeli dobre, skrbne starše. Nekoč, ko smo sedeli ob ognju na paši, smo se začeli pogovarjati o svojih starših. Takrat je Jožica začela jokati, nato pa nam je povedala svojo zgodbo, zakaj ima ona samo babico. Ko je bila še dojenček, je mati ni marala, zato jo je dala babici. Čeprav stanujejo njeni starši v bližnji vasi, je nikoli niso prišli obiskat. Babica jo je imela zelo rada, zato je babico klicala za mamo.

Ker je bila Jožica zelo prikupno in prijazno dekle, smo jo imeli vsi radi. Bila je tudi dobra učenka in je po končani osemletki na-

redila štiri leta takratne meščanske šole. Po končani šoli je šla v službo v Maribor.

Slovo od nje je bilo težko, ker je bila dobra prijateljica. Kmalu za tem je prišel okupator v naše kraje in vsi smo se razkropili po svetu. Jožičina prava mati je postala Hitlerjeva sodelavka. Jožica pa je dobila zvezo s partizani. Ko je mati to zvedela, jo je šla obiskat z namenom, da ji to prepereči in jo pridobi za Hitlerja. To pa ji ni uspelo in jo je šla sama prijaviti na gestapo. Jožica se tega ni ustrašila in ni hotela delati za okupatorja. Bila je zaprta v Dravogradu; ker je mati ni mogla pregovoriti, da bi bila za Hitlerja, je zahtevala, da jo pošljejo v Rawensbrück. Ker ni klonila okupatorju, je mati zahtevala, naj jo ustrelijo. Na materin ukaz je bila ustreljena decembra 1944.

Ko sem zvedel za njeno smrt, me je močno stisnilo pri srcu, saj je bila njena življenjska pot tako žalostna. Kadar se spomnim nanjo, mi postanejo oči mokre. Zamislim se, ali je sploh mogoče, da mati zahteva, da ji ustrelijo edino hčerko. Do smrti je ostala zvesta domovini.

Ivanka Vrhovnik

SLOVO

Prispeli sta do borovega gozdiča. Prav takrat se je razlila po okolici srebrna mesečina in osvetlila temna drevesa. Saša je prišla mater za roke in se ji zazrla v oči. Molčala je, pa tudi mati ni spregovorila. Bilo ji je preveč težko, da bi mogla spraviti besedo iz sebe. Odšli sta naprej. Zdaj pa zdaj je zapokala veja ali pa je padel na tla storž. Ob vsakem šumu sta obstali in se nemirno ozirali. Končno sta se ustavili ob debeli bukvi. Saša je pogledala na ročno uro. »Prezgodaj sva prišli. Šele sedem bo. Z Milanom sva se zmenila ob osmih.« Spet je nastal molk. Potem je stopila mati k hčerki, jo objela okrog vratu in zaprosila: »Ne hodi, Saša! Vrni se domov. Jaz pa bom počakala Milana in mu povedala, da ne moreš priti, da si bolna. Reci, da boš ostala pri meni! No, hčerka, Saša moja.«

Saša je približala svoj obraz materinemu in ji pogledala v oči. Nekaj časa jo je tako gledala, nato je spregovorila: »Mama, kaj je s teboj? Tako mi nisi še nikoli govorila. Gotovo si se zmotila v svojih mislih. Hotela si reči nekaj drugega, mar ne?«

Poljubila jo je na lica in mati je dejala: »Da, zmotila sem se. Hotela sem reči nekaj drugega. Oprosti!«

Umolknili sta. Tedaj je v bližini zapokala veja. Zdrznili sta se. Potem je bilo spet vse tiho. Nato sta zaslišali korake in zadržali sta dih. Približevala se je srna. Strmeli sta vanjo in molčali.

»Srna,« je končno vsa srečna zašepetala Saša. »Veš, mama, ustrašila sem se zate. Kaj, če bi bil sovražnik. Toda zdaj je že vse dobro.« Tesneje jo je objela. Spet sta molčali.

»Kmalu bo prišel Milan,« je zdajci spregovorila Saša. »Posloviti se morava.« Ra-

hel drget je preperečil njene nadaljnje besede. Potem pa se je zbrala in dejala: »Mama, nikoli več ne smeš misliti tako, kot si mislila prej. Ti veš, da tvoja hčerka mora na pot, da bo rešila življenje mnogih, ki so v nevarnosti. Verjemi, mama, da težko odhajam. Hudo mi je ob misli, da zapuščam dom, očeta in Marka, najhujše pa mi je, ker moram zapustiti tebe. Nimam dovolj besed, da bi povedala, kako te ljubim, zato bo ostalo to neizrečeno. Če bi izmerila vso to nebesno sinjino, bi še ne bila tako brezkončna, kot je ljubezen, ki jo čutim do tebe. Zato se bom kmalu vrnila k tebi. Ne bom dolgo zdržala brez tebe, brez Marka in očeta ter brez teh zelenih hribov. Prišli bodo večeri, ko mi bo neizmerno hudo, ker ne bom ob tebi, a zdržala bom, ker me bo grela zavest, da bo nekoč lepše. Tudi ti misli tako in laže ti bo pri srcu. Tolaži naj te misel, da se bova kmalu videli.«

Mati jo je poslušala in iz oči so ji lile solze. »Me poslušaj, mama?« jo je vprašala Saša.

»Seveda te poslušam, otrok moj,« se je skozi solze nasmehnila mati in nadaljevala: »Ubogala te bom in verjela, da bo nekoč lepo. Ti pa se pazi in vedno imej pred očmi mene, ki te čakam na pragu domače hiše. Čakala bom tako dolgo, da se boš vrnila...« Več ni mogla povedati. Saša se je ozrla v nebo, posuto z zvezdami, in oči so se ji iskrile, ko je spregovorila: »Hvala ti za te besede. Laže mi bo, kadar se bom

spomnila nanje in verjemi, da to ne bo redko.«

Umolknila je, zdelo se ji je, da je povedala vse. Toda še nekaj ji je ležalo na srcu. »Mama! Ko pridem domov, mi prinesi obleko, ki si mi jo kupila lani za rojstni dan. Veš, tisto sinjo, z belimi rožami. Oblekla jo bom. Pa očetu reci, naj pripravi sladkega mošta, da ga bom pila in prigrizovala kruh, ki ga boš gotovo spekla polno peč, Marku pa reci, naj me ne pozabi. Povej mu, da ga imam rada in... in poljubi ga namesto mene.«

Zdaj je Saša resnično povedala vse. Ko da se je rešila bremena, je sproščeno zadihala. Prav tedaj je nad njima nekdo zažvižgal. Odgovorila je. Približal se je Milan. »Treba je takoj na pot,« je dejal. Mati je poljubila Sašo in potem sta z Milanom odšla. Ko sta bila že na ovinku, se je Saša obrnila in še enkrat pomahala z roko. Materi se je zdelo, da je rekla: »Tisto sinjo obleko mi prinesi, pa mošta in kruha.« Opotekaje se je iskala pot proti domu.

Takrat je bila pomlad, zdaj pa je pozna jesen. O Saši ni mati slišala vse poletje nič drugega, kot da je s partizani nekje na Štajerskem. Vedno pa je mislila nanjo in jo čakala.

Toda, kaj je danes pri Pohorcu, da je toliko dela? Mati že vse dopoldne teka okrog hiše, oče pa stiska sadje, ki ga je bil pravkar pobral. Nič čudnega. Jesen je in treba je stisniti, da ne bo segnilo.

Čakajoče

»Praviš, da danes pa pride«? je tedaj ustavil sosed staro Pohorco.

»Da, danes«, je s smehljajem odgovorila le-ta in odnesla v hišo lepo zapečeno štruco kruha. Sporočili so ji bili, da bo danes prišla Saša za nekaj ur domov, ker se je prav tiste dni mudila nekje v bližini.

Okrog poldneva sta bila oba Pohorca z delom gotova. Sedla sta na prag pred hišo in čakala. »Da bi le že prišla,« je zaželela ona.

Pa ni prišla. Štirje so jo prinesli na nosilih in ko so jo položili na tla, je tiho obležala. Ni vstala, da bi se oklenila očeta ter poljubila mater, ni povprašala za Markom, tudi se ni ozrla po zelenih hribih. Tam je ležala, mrtva. Oči pa je imela široko odprte in strmela je v nebo. Gotovo je še zadnji trenutek mislila na svoje naročilo.

Dekleta so oblekla Sašo v sinjo obleko z belimi rožami, kruh so rezali ljudem, ki so prihajali kropit, mošt pa so popili pogrebci. Saša je naročila prav.

Monotipije so bile njegova priljubljena tema ali mogoče celo ljubezen pa tudi ljudje iz okolice so ga vedno povezovali z njimi. Po svoje so ga nekako oklepale in le redko je poskusil z drugo tehniko.

Slišal sem, da se je ukvarjal tudi s scenografijo in sin mi je povedal, da je lepo igral na kitaro.

Vem, da je bil aranžer, zame pa je ostal predvsem človek, ki sem ga rad srečal. Verjetno, ker je bil tih in kulturnen in ker me je včasih vprašal za kakšen nasvet.

Njegove slike kažejo, da je imel poseben odnos do motivov. Zanimala so ga predvsem razpoloženja, mogočnost stavb, simbolika predmetov in barv. Naslovni del so v skladu z njegovim dojemanjem teh tem:

Sončnice so Čakajoče

Ognjišče je Toplina
Kmetija je Domačnost

S svojim poimenovanjem motivov je gledalca prisilil k razmišljanju ali pa mu je vsaj nakazal svoje.

Mnoge ljudi naredi težko, mogoče z boleznijo zaznamovano življenje — hudobne.

Darinko je bil mil in dobrohoten.

Pa saj se je to dalo razbrati z njegovega obraza, četudi se je redko nasmehnil. Nekomu je dejal, da je srečen, ker ga je narava obdarila z ustvarjalnostjo.

Srečen pa je bil tudi, ker je imel rad sinova, ker je imel rad ljudi, ker je imel rad lepoto, glasbo in naravo.

Morda tudi zaradi tega, ker je sprejemal ljudi takšne, kot so, z dobrim in slabim.

Darinko Plevnik mi ni bil vzor kot slikar, vendar si večkrat zaželim njegove tihosti in skromnosti.

Benjamin Kumprej

O Darinku Plevniku

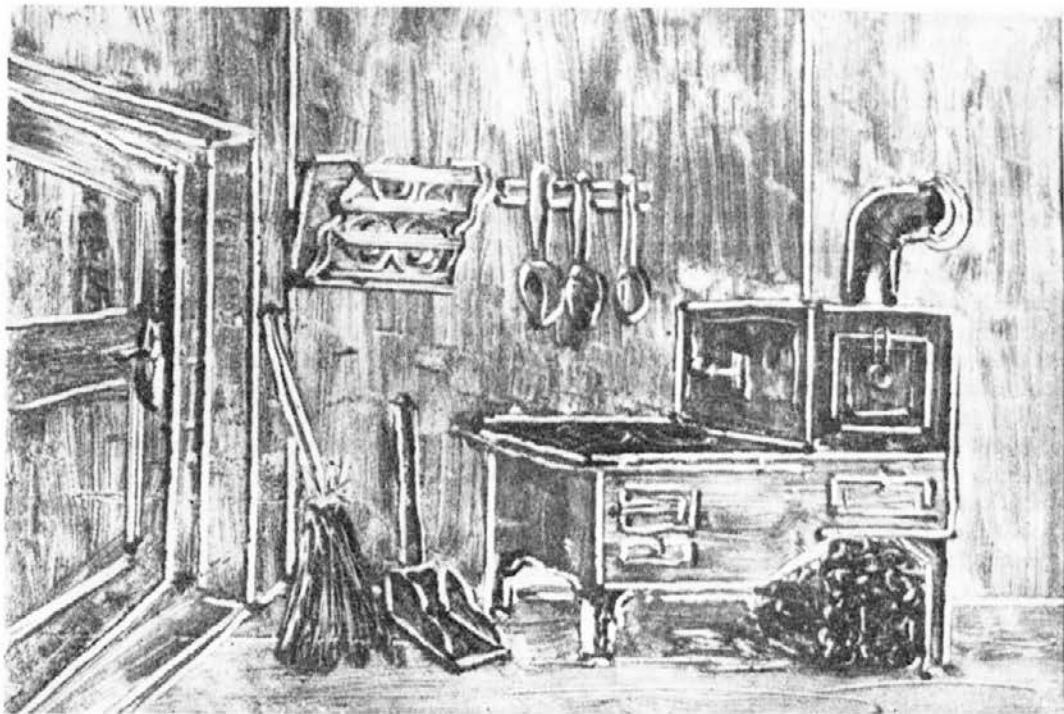

Darinko Plevnik

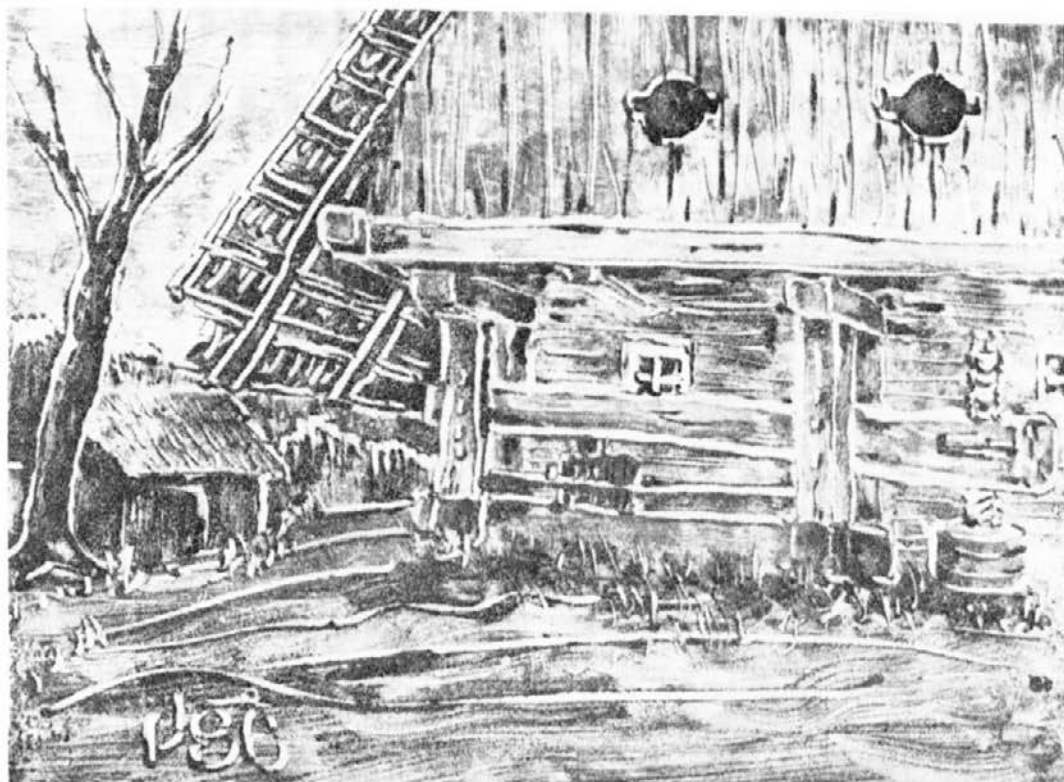
Razpravljati ali razmišljati o smislu življenja je nepotrebno, ker vsak po svoje vrednoti ljudi, stvari in dogodke. Vsekakor pa je vredno živeti življenje, ki se ga je prijetno spominjati.

Darinka Plevnika pravzaprav nisem dobro poznal, vendar sva si kljub temu nekako zaupala.

Včasih, ob slučajnih srečanjih, sva se pogovarjala o barvah, papirju in še o čem.

Toplina

Domačnost

Ignac Zdovc

JOŽETU ODERLAPU V SLOVO

Nemilo je usoda posegla med nas in nam vzela moža, očeta in dedija, Oderlapovega Jožeta. Mnogo prezgodaj nam je vzela vestnega družbenega in športnega delavca v Črni.

Pokojnemu Jožetu je stekla zibelka življenja v družini Štefana Oderlapa, rudarja v Helenskih rovih, 22. januarja 1928. leta. Samo 16 mesecev je bil star, ko je prišel v družino kovača Florjana v Črno. Ker v tej družini ni bilo otrok, so mu novi starši, Florjančevi, nudili vso ljubezen. Tu je med svojimi vrstniki doraščal. Po nekaj letni osnovnošolski obveznosti se je vpisal v meščansko šolo v Mežici. Čeprav je bilo to vsakodnevno pešačenje, prevozi so bili le redki, ga to ni motilo, in šolo je uspešno končal. Želja po napredku ga je gnala naprej. Vpisal se je v železničarsko šolo v Mariboru. Te šole pa ni mogel dokončati. Okupacija je naredila svoje. Čeprav mu je bilo samo dobrih 15 let, se je pridružil borcem Koroškega odreda. Kmalu so ga dodelili terenskim aktivistom, kjer je opravljal razne dolžnosti vse do osvoboditve v maju 1945. V JLA je ostal vse do leta 1948. Po demobilizaciji se je Jože preselil v Maribor. Tu se je zaposlil v takratni upravi državne varnosti, kar za čas po vojni ni bilo ravno lahka služba. V tej službi je ostal vse do novembra 1952, ko se je ta način dela prenehal. Vrnil se je v Črno. Zaposlil se je na upravi rudnika. Želja po napredovanju pa mu ni dala miru. Vpisal se je v dopisno srednjo ekonomsko šolo. Redno je poleg službe opravljal izpite na tej šoli in jo tudi uspešno končal. Postal je vodja nabave pri rudniku.

Bolezen našega časa mu ni dala miru. Pred petnajstimi leti je prvič doživel infarkt. S pomočjo zdravnikov in žene je okreval. Šest let pozneje ga ponovno zadene. Moral je iskati pomoč na ljubljanski kliniki. Le z neomajno voljo do življenja si je zopet opomogel. Leto kasneje, 1979., pa je moral pustiti službo in oditi v invalidski pokoj.

Ko je služboval v Mariboru, je tamkaj spoznal svojo bodočo življenjsko sopotnico. Kragelnikova Lojzka, doma iz Slovenskega Primorja, mu je postala žena. V medsebojnem razumevajočem zakonu je postal oče hčerki in sinu. Posebno oporo je našel pri ženi, ko ga je pričela pestiti bolezen. Vsak dan smo ju videli, kako marljivo hodita na obvezne pohode. Zadnje čase je hodil tudi s svojimi prijatelji, Ivanom, Edijem, Gustijem. Še dan pred smrtjo so opravili to vsakodnevno pot.

Družbena dejavnost v Črni Jožetu ni bila neznana. Že v JLA je postal član ZK. Dosledno je izvajal vse naloge, ki so mu bile postavljene. Dolga leta je bil član sekretariata OO ZK pri KS v Črni. Več let je bil član skupščine KS in njenih organov. Bil je tudi član ožjega odbora ZZB NOV v

Jože Oderlap

krajevnom odboru v Črni. Pri zvezi športnih društev je postal prvi predsednik. Pogrešali pa ga bodo tudi prijatelji v šahovskem klubu, ki jim je vestno vodil blagajno. Za svoje delo med vojno in po njej je prejel vrsto priznanj in odlikovanj.

Dragi Joža, večkrat si mi v šali rekel, kaj bom zapisal o tebi. Ne morem verjeti, da je do tega res prišlo. Naj ti bodo te skromne besede v zahvalo in tvoje življenje mlajšim za zgled.

Herman Lesjak

JOŽETU KRIVCU V SLOVO

Nisem si mislil, da bom po manj kot treh mesecih, odkar smo se v prijetni družbi poslovili od tebe, dragi Jože, ko si prenehal aktivno delati, danes že stal pred tvojo krsto in se v imenu tvojih sodelavcev za vedno poslavljaj.

Komaj smo se sprijaznili z dejstvom, da te ni več v delavnici, pogrešali smo te na delovnem mestu, prepričani pa smo bili, da boš še mnoga leta užival sadove svojega trudapolnega dela.

Vendar v življenju ni nikoli tako, kot si želimo, vedno nas splet čudnih okoliščin, na katere sami ne moremo vplivati, znova in znova preseneča. Tako presenečenje je tudi ta tvoj nenavadni odhod tja, od koder ni vrnitve.

Odšel si veliko prezgodaj, saj bi šele čez dva meseca izpolnil 55 let življenja, življenja, ki se je začelo v rudarski družini.

Da je bil vsakdanji kruh rudarjev trd in težak, si že v mladosti sam občutil. Ko-

maj si se izučil ključavničarskega poklica, si se že zaposlil v jami mežiškega rudnika. Bil si pravzaprav samorastnik in zelo navezan na mater, ki ti je bila tudi glavna opora na začetku tvoje življenjske poti.

Po več kot šestih letih dela na vzdrževanju rudarskih naprav si se na začetku šestdesetega leta zaposlil v Železarni Ravne. Tudi tukaj si prišel med vzdrževalce, ki so tvoje izkušnje znali ceniti. Kot ključavničarja te je posebej privlačilo delo na varjenju. Z vsem žarom in zagnanostjo si se posvetil temu delu in ni trajalo dolgo, ko je kakovost tvojega varjenja postala iskana tudi na drugih področjih vzdrževanja. Velik je bil tvoj delovni prispevek pri obnavljanju kovaških stiskalnic in kladiv, kjer si s svojim varjenjem ure in dneve omogočal, da so agregati bili pravočasno popravljani in sposobni za proizvodnjo. Ni naprave v kovačnici, v kateri ne bi bilo vgrajenega deleža tvojega dela. Bil si vzoren in zanesljiv delavec, vedno si z voljo in razumevanjem prihajal nazaj na delo ob kateremkoli času.

Znal si navezati prijateljske stike z vsakim sodelavcem, predvsem mlajši delavci so te izredno cenili, ker si jim bil vedno pripravljen z nasveti pomagati.

Z marljivim delom in pridnostjo si zgradil dom, ustvaril družino, za katero si se ves razdaljal.

Bil si ljubitelj gora, v gore te je vleklo, klicem gora se nisi odrekel, če je bilo le časa in so bile naprave v kovačnici v redu.

Ko smo se zadnjič razšli, si nam razgrnil svoje načrte, ki si jih imel po upokojitvi. Veliko jih je bilo in tudi nismo dvomili, da jih ne bi uresničil, saj je bilo v tebi toliko volje in energije. Takrat smo ti iz srca zaželeli, da bi se ti vse želje izpolnile.

Danes, ko se od tebe za vedno poslavljamo, naj se še enkrat zahvalimo za tvoj delovni prispevek pri vzdrževanju kovačnice, in za vse, kar si dobrega storil v življenju.

Fotografije so prispevali: Marjan Kolar, Milan Vošank (risbe), Franci Kamnik, Franc Rotar, Alojz Belaj, Štefan Lednik, Franc Telcer, Ivan Modrej, Ludvik Mori, Ignac Zdovc, Rok Gorenšek, Viktor Levovnik, Milan Pečovnik, Darinko Plevnik (monotopije), Benjamin Kumprej in Fotoarhiv Koroškega fužinarja.

Izdaja delavski svet Železarne Ravne. Uredja uredniški odbor: Silva Sešel, Jože Kert, Fanika Korošec, Rudi Mlinar, Jože Šater, Mitja Šipek, Maks Večko, Dušan Vodeb in Jože Zunec. Glavni in odgovorni urednik: Jože Šater. Telefon 861 131, interni 497. Lektor Marija Potočnik. Tiska ČGP Večer, Maribor.

V svetu Koroškega fužinarja so poleg članov uredniškega odbora tudi: Stanko Bodner, Jurij Glavica, Ivan Leitinger, Filip Jelen, Marija Kolar, Janez Mrdavič, Franc Rotar in Ivan Zunko.

Glasilo je po 7. točki prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Uradni list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS. 421/72 prosto plačila prometnega davka.